

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ELIZABETH GASKELL

Cranford

ÇEVİRENLER

Taciser Belge, Fatih Özgüven

BARIŞ ÖZKUL'UN ÖNSÖZÜ VE
AUDREY JAFFE'NİN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

ELIZABETH GASKELL • Cranford

Cranford

© Sonsöz: Audrey Jaffe, “Cranford and Ruth”,
The Cambridge Companion to Elizabeth Gaskell, Jill Matus,
Cambridge University Press, 2007.
Bu makalenin hakları Cambridge University Press’ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 2359 • İletişim Klasikleri 102

ISBN-13: 978-975-05-2019-8

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul, Emrah Serdan, Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Carlton Alfred Smith, “Geçmişi yad etmek”, 1888

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nazmi Cihan Beken

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ELIZABETH GASKELL

Cranford

Cranford

ÇEVİRENLER
Taciser Belge - Fatih Özgüven

BARIŞ ÖZKUL'UN ÖNSÖZÜ VE
AUDREY JAFFE'NİN SONSÖZÜYLE

ELIZABETH CLEGHORN GASKELL ya da edebi unvanıyla “Mrs. Gaskell”, 29 Eylül 1810’da Londra’nın Chelsea mahallesinde dünyaya geldi. Bir rahibin kızı olan Gaskell, annesinin ölümünden sonra Knutsford, Cheshire’daki teyzesinin yanında büyüdü. Bu yer, *Cranford* romanındaki eve esin kaynağı olmuştur. Önce Barford, sonra Stratford-upon-Avon’daki yatılı okullarda eğitim gördü. 1832 yılında, Manchester’daki Üniteryen kilisenin vaizi olan William Gaskell ile evlendi; mutlu evliliklerinin ilk on altı yılı boyunca çocuklarını yetiştirmekle, kalabalık ev ahalisi ve kilisenin yoksulluğuyla bilinen cemaati ile ilgilendi. Heidelberg’e seyahat etti ve yazmaya başladı. Sanayi Devrimi sonrası Manchester’ı konu aldığı *Mary Barton* isimli ilk romanı 1848’de yayımlandı ve beklemediği bir başarı getirdi. Charles Dickens ile dostluk kurdu ve *Household Words* adlı dergisine düzenli olarak öyküler yazmaya başladı. Mekân olarak yine Manchester’ı seçtiği *Kuzey ve Güney* romanı 1854 yılında yayımlandı. 1851 ve 1853 yılları arasında *Household Words* dergisinde eskizler halinde tefrika edilen *Cranford* romanı, Victoria dönemi İngilteresi’nin kasaba hayatı ahlâkını hicvediyordu. 1855 yılında hayatını kaybeden Brontë’nin babası Patrick Brontë, Gaskell’dan kızının yaşamöyküsünü yazmasını istedi. Ortaya çıkan *The Life of Charlotte Brontë* (Charlotte Brontë’nin Hayatı), itinayla yazılmış, Gaskell’in yazara karşı olan sevgisini belli eden bir biyografidir ve türünün en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilir. Başarılı bir yazar ve bir vaizin eşi olarak Gaskell, hayatı boyunca geniş bir sosyal çevreye sahip oldu. *Sylvia’s Lovers* (Sylvia’nın Aşıkları, 1863) ve *Wives and Daughters* (Kadınlar ve Kızları, 1866) gibi geç dönem romanlarında ne kadar usta bir kalemi olduğunu gösterir. Dickens da ondaki bu yeteneğin farkındaydı; ancak Gaskell, söz geçirememiş olduğu ender insanlardan bir tanesidir. Fransa, İtalya ve Almanya’ya düzenli olarak seyahat eden, refah içinde ve üretken bir hayat süren Gaskell, 1865 yılında Hampshire’da eşi William’a sürpriz olarak aldığı evi gezdirdiği sırada ani bir kalp krizi sonucu hayatını kaybetti. Çocukluğunun geçtiği Knutsford’a gömüldü. 2010 yılında Westminster Abbey’nin şairler köşesinde Gaskell adına bir anıt yapıldı. En sevdiği romanı ve en büyük mirası *Cranford* oldu; dostu John Ruskin’e ölümünden önce, “Ne zaman kötü hissetsem ya da hastalansam, tekrar bu kitabı elime alırım, neşem yerine gelir” demişti.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	7
KRONOLOJİ	13
ÖNSÖZ	
ELIZABETH GASKELL ÜZERİNE / BARIŞ ÖZKUL.....	21

Cranford

BİRİNCİ BÖLÜM	
<i>Bizim Sosyetemiz</i>	41
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>Albay</i>	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
<i>Eskilerden Bir Aşk Macerası</i>	73
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
<i>Yaşlı Bir Bekânı Ziyaret</i>	85
BEŞİNCİ BÖLÜM	
<i>Eski Mektuplar</i>	99

ALTINCI BÖLÜM

Zavallı Peter 113

YEDİNCİ BÖLÜM

Ziyaret 129

SEKİZİNCİ BÖLÜM

“Leydi Hazretleri” 143

DOKUZUNCU BÖLÜM

Sinyor Brunoni 159

ONUNCU BÖLÜM

Panik 171

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Samuel Brown 189

ON İKİNCİ BÖLÜM

Nişan Haberi 203

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Durdurulan Ödemeler 215

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Muhtaç Düşmüş Arkadaşlar 229

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Mutlu Bir Geri Dönüş 251

ON ALTINCI BÖLÜM

Cranford'da Huzur 267

SONSÖZ

CRANFORD / AUDREY JAFFE 277

HOUSEHOLD WORDS.

A WEEKLY JOURNAL.

CONDUCTED BY CHARLES DICKENS.

Nº 99.]

SATURDAY, DECEMBER 13, 1851.

[PRICE 2d.]

OUR SOCIETY AT CRANFORD.

Is the first place, Cranford is in possession of the Amazons; all the holders of houses, above a certain rent, are women. If a married couple come to settle in the town, somehow the gentleman disappears; he is either fairly frightened to death by being the only man in the Cranford evening parties, or he is accounted for by being with his regiment, his ship, or closely engaged in business all the week in the great neighbouring commercial town of Drumble, distant only twenty miles on a railroad. In short, whatever does become of the gentlemen, they are not at Cranford. What could they do if they were there? The surgeon has his round of thirty miles, and sleeps at Cranford; but every man cannot be a surgeon. For keeping the trim gardens full of choice flowers without a weed to speak them; for frightening away little boys who look wistfully at the maid flowers through the railings; for rushing out at the gates that occasionally venture into the gardens if the gates are left open; for deciding all questions of literature and politics without troubling themselves with unnecessary reasons or arguments; for obtaining clear and correct knowledge of everybody's affairs in the parish; for keeping their neat maid-servants in admirable order; for kindness (somewhat dictatorial) to the poor, and real tender good offices to each other whenever any are in distress, the ladies of Cranford are quite sufficient. "A man," as one of them observed to me once, "is so in the way in the house!" Although the ladies of Cranford know all each other's proceedings, they are exceedingly indifferent to each other's opinions. Indeed, as each has her own individuality, not to say eccentricity, pretty strongly developed, nothing is so easy as verbal retaliation; but somehow good-will reigns among them to a considerable degree.

The Cranford ladies have only an occasional little quarrel, spiced out in a few peppery words and angry jerks of the head; just enough to prevent the even tenor of their lives from becoming too flat. Their dress is very independent of fashion; as they observe, "What does it signify how we dress here at Cranford, where everybody knows us?" And if they go from home, their

reason is equally cogent: "What does it signify how we dress here, where nobody knows us?" The materials of their clothes are, in general, good and plain, and most of them are nearly as scrupulous as Miss Tyler, of cleanly memory; but I will answer for it, the last gigot, the last tight and scanty petticoat in wear in England, was seen in Cranford—and seen without a smile.

I can testify to a magnificent family red silk umbrella, under which a gentle little spinster, left alone of many brothers and sisters, used to patter to church on rainy days. Have you any red silk umbrellas in London? We had a tradition of the first that had ever been seen in Cranford; and the little boys nubbled it, and called it "a stick in petticoats." It might have been the very red silk one I have described, held by a strong father over a troop of little ones; the poor little lady—the survivor of all—could scarcely carry it.

Then there were rules and regulations for visiting and calls; and they were announced to any young people who might be staying in the town, with all the old Manx law of the Tyne-world.

"Our friends here are after your (fifteen miles, if they will give you the next day, I'll be at liberty to three are out."

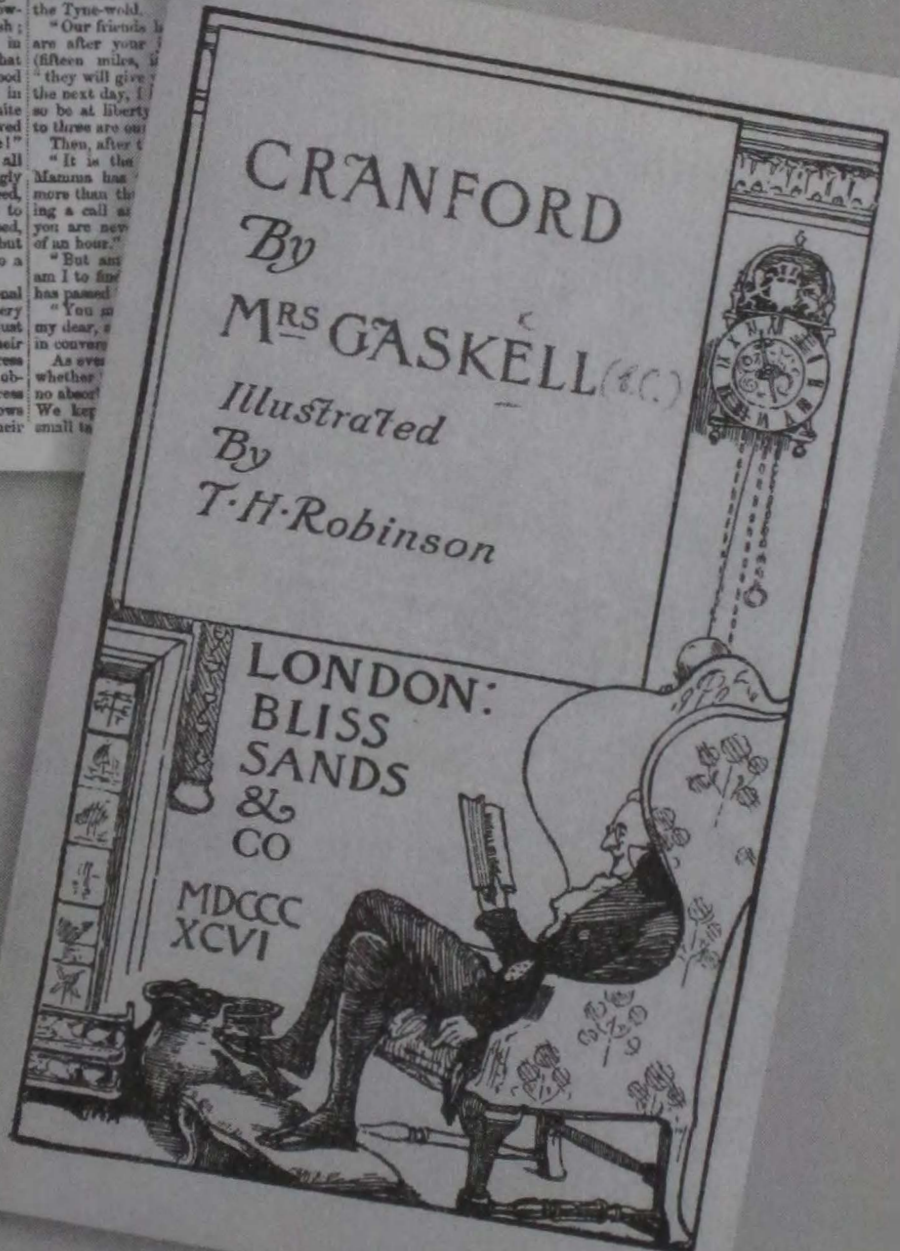
Then, after that, "It is this Mamma has more than the ing a call as you are never of an hour."

"But am I to find has passed."

"You in my dear, in convey."

As even whether no about? We keep small to

- *Cranford*'ın tefrika edildiği *Household Words* dergisinin 13 Aralık 1851 tarihli kapak sayfası.
- *Cranford*'ın 1903 tarihli baskısının kapağı.

**Henry Matthew Brock'un
Cranford için yaptığı
çizimler:**

- Cranfordlı leydiler.
- Miss Jenkyns.

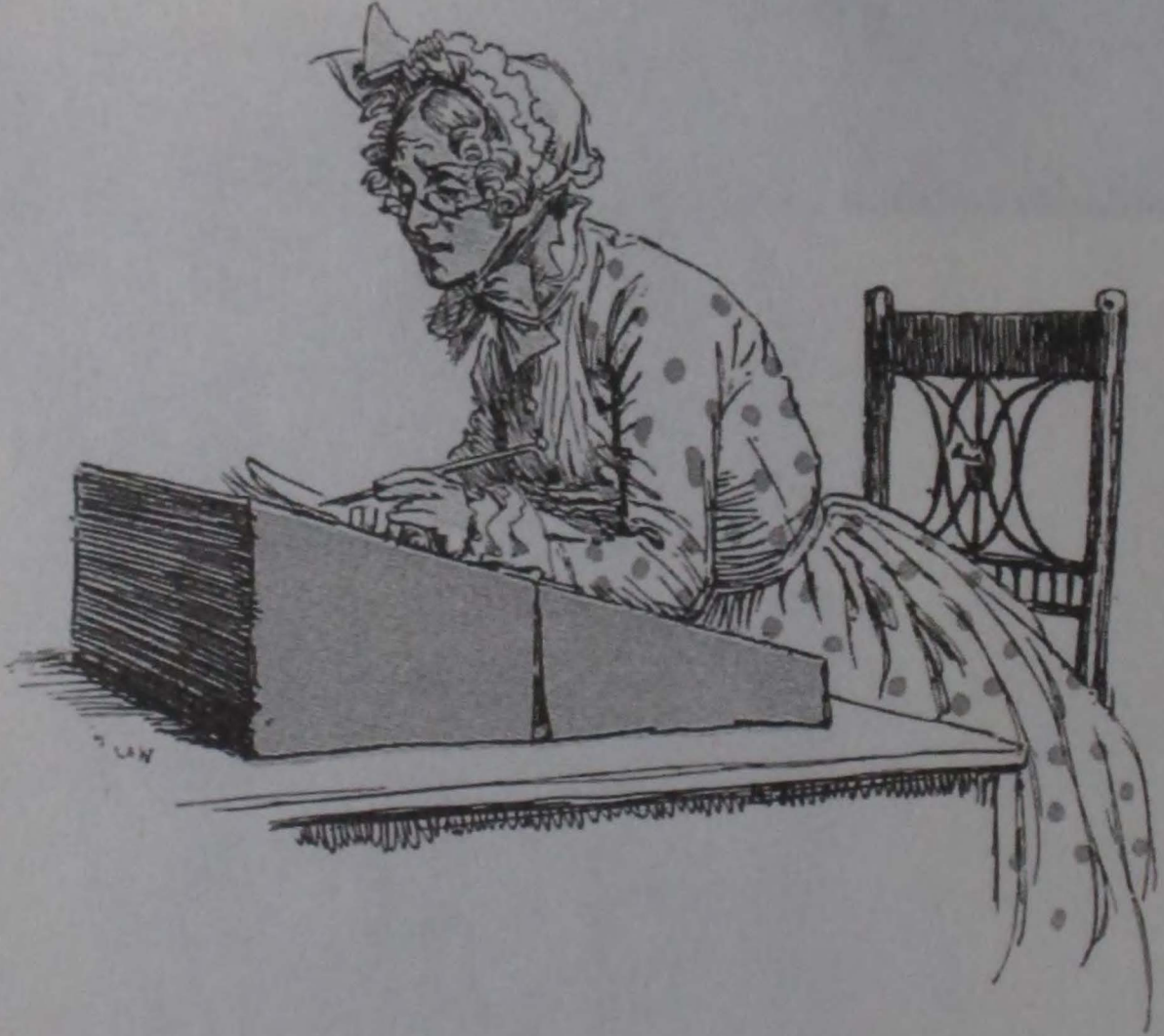
Thomas Heath Robinson'ın
Cranford için yaptığı çizimler:

- Mrs. Matty.
- Miss Fitz-Adam.

**Hugh Thomson'ın *Cranford*
için yaptığı çizimler:**

- Albay Brown ve Miss Jessie.
- Miss Matty.

*Darkness Lane and Old Dame School (1850) —
mentioned in "Cranford" by Mrs Gaskell*

- Gaskell'in çocukluğunun geçtiği, *Cranford*'a ilham veren Knutsford'daki Unitaryen Şapeli (üstte).
- *Cranford*'da bahsi geçen Karanlık Yol ve Kızlar Okulu (altta).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1810	Elizabeth Cleghorn Gaskell, 29 Eylül günü Chelsea'de dünyaya geldi. Babası William Stevenson, Lancashire'da vaizdi. Annesi Elizabeth Holland, entelektüel bir aileden geliyordu.	– Britanya, Fransa'nın son Batı Hindistan sömürgesi olan Guadeloupe'u aldı. Londra'da parlamento'yu reforma çağıran isyanlar başladı. Walter Scott, <i>The Lady of the Lake</i> (Gölün Hanımı).
1811	Annesinin ölümü. Küçük Elizabeth, teyzesi Hannah Lumb'la yaşaması için Knutsford'a getirildi.	– Galler Prensi, kral naibi oldu. Kuzey illerinde Luddite isyanları sırasında işçiler, imalathaneleri basarak makinelere saldırdı.
1812	Hannah Lumb'ın kızı Marianne yirmi bir yaşında öldü.	– Amerika Birleşik Devletleri, Britanya'ya savaş ilan etti. Borodino Muharebesi'nde 35.000 askerini kaybeden ve işgal ettiği Moskova'yı yakılmış ve terk edilmiş bulan Napoléon, Fransa'ya döndü. Spencer Perceval'ın suikaste uğramasıyla Lord Liverpool başbakan oldu. – Charles Dickens ve Robert Browning dünyaya geldi. – Lord Byron, <i>Childe Harold</i> ; Jane Austen, <i>Gurur ve Önyargı</i> .

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1814	Babası William, Catherine Thompson ile evlendi.	– Napoléon, Elba Adası'na sürgün edildi. – Sir Walter Scott, <i>Waverley</i> ; Jane Austen, <i>Mansfield Park</i> .
1815		– Tahıl Yasaları yürürlüğe girdi. Tahılların ithaline yönelik düzenleme fiyatların artmasına, alt sınıfın daha da fakirleşmesine neden oldu.
1819		– Manchester'da Peterloo Katliamı. – Kraliçe Victoria, George Eliot ve John Ruskin dünyaya geldi.
1820		– IV. George İngiltere tahtına geçti. – Thomas Malthus, <i>Siyasi Ekonomi İlkeleri</i> .
1821	Üvey annesinin akrabaları olan Byerly soyadlı kızkardeşlerin Barford, Warwickshire'da kurdukları yatılı okula başladı. Okul üç yıl sonra Stratford-upon-Avon'a taşınacaktı.	– Napoléon'un sürgünde ölümü. John Keats'in ölümü.
1824		– İşçi sendikalarını ve grevi yasaklayan 1799-1800 Toplu Yasaları yürürlükten kaldırıldı.
1826	Avonbank'teki okulu bıraktı ve eğitimini sonlandırdı.	– James Fenimore Cooper, <i>Son Mohikan</i> .
1828	Ağabeyi John, Hindistan yolunda kayboldu. Elizabeth, babası ve üvey annesiyle yaşamak için Chelsea'ye döndü.	– Lev Tolstoy dünyaya geldi.
1829	Babası William 20 Mart günü aniden felç geçirdi ve iki gün sonra hayata gözlerini yumdu. Elizabeth, dayısı Peder William Turner'ın Newcastle'daki evine taşındı.	– Thomas Carlyle, <i>Signs of the Times</i> (Zamanımızın Alametleri).

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1830	Kuzeni Ann Turner ile birlikte Edinburgh'u ziyaret etti.	– Almanya, Polonya, Belçika ve Fransa'da ihtilaller. IV. William kral oldu.
1831	Knutsford ve Liverpool'u ziyaret etti. Manchester'da pederlik yapan John Robberds ve eşinin yanında kaldı. Robberds'ın yanında vaizlik yapan William Gaskell ile burada tanıştı.	
1832	William Gaskell ile 30 Ağustos günü Knutsford'da evlendiler. Gaskell ailesi, Dover Caddesi No. 14, Manchester adresine yerleşti.	– Kolera salgını başladı. – İlk Reform Yasası yürürlüğe girdi. – Sir Walter Scott öldü.
1833	İlk kızları ölü doğdu. Gaskell'in daha sonra yazdığı "On Visiting the Grave of My Stillborn Little Girl" (Ölü Doğan Kızımın Mezarını Ziyaretim) adlı sone ölen kızına bir ağıttır.	– Charles Lyell, <i>Cografya İlkeleri</i> ; Thomas Carlyle, <i>Sartus Resartus</i> .
1834	Kızı Marianne Gaskell 12 Eylül'de dünyaya geldi.	– Samuel Taylor Coleridge öldü.
1835	Tutmaya başladığı günlüklerinde kızının gelişimini, kocasıyla çocuklarına nasıl ebeveynlik ettiklerini, anneliğe verdiği konumu ve Tanrı'ya olan inancını konu alıyordu.	
1837	Kocası William ile birlikte yazdığı "Sketches Among the Poor" (Fakirler Arasında Eskizler), Ocak ayında <i>Blackwood's Edinburgh Magazine</i> 'de yayımlandı. Kızı Margaret "Meta" Emily Gaskell 7 Şubat'ta dünyaya geldi.	– Victoria, tahta çıktı. – Charles Dickens, <i>Oliver Twist</i> .
1838		– Tahıl Yasaları Muhallifleri Birliği kuruldu. – Dickens, <i>Nicholas Nickleby</i> .

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1839		– Çartistlerin toplandığı ulusal kongrede bir bildirge kaleme alındı ve parlamentoya sunuldu. – Carlyle, <i>Chartism</i> (Çartizm).
1840	William Howitt'in <i>Visits to Remarkable Places</i> (Harikulade Yerlere Ziyaretler) kitabında "Clopton Hall" isimli bir parçası yayımlandı.	– Kraliçe Victoria, Prens Albert ile evlendi. – Charles Darwin, "HMS Beagle" gemisi ile yaptığı seyahati kaleme aldı. Dickens, <i>Antikacı Dükkanı</i>.
1841	William ile Heidelberg'e gittiler. Bu seyahatinin, Gaskell'in öykücülüğüne büyük katkıları olmuş, burada önemli kimselerle tanışmıştır.	– Dickens, <i>Barnaby Rudge</i>.
1842	Kızı Florence "Flossy" Elizabeth Gaskell, 7 Ekim günü dünyaya geldi. Aile Upper Romford Yolu, No. 121, Manchester adresine taşındı.	– Çartistler, Avam Kamarası'na ikinci kez bildiri sundu. Dilekçeleri reddedildi. Ağustos ayında Manchester'da grevler, ayaklanmalar başladı. – Tennyson, <i>Şiirleri</i>.
1844	William "Willie" Gaskell 23 Ekim günü dünyaya geldi.	– Dickens, <i>Martin Chuzzlewit</i>.
1845	Willie, ailenin Galler'deki tatili sırasında öldü.	– Friedrich Engels'in <i>İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu</i> kitabı yayımlandı. İrlanda'da patates kıtlığı başladı. – Edgar Allen Poe, <i>Tales of Mystery and Imagination</i> (Gizemli ve Hayal Dolu Masallar).
1846	Julia Bradford Gaskell, 3 Eylül'de dünyaya geldi.	– Haziran ayında Tahıl Yasaları yürürlükten kaldırıldı. – Dickens, <i>Dombey ve Oğlu</i>.
1847	<i>Howitt's Journal</i> dergisinde Cothorn Mather Mills, Esq. mahlasıyla "Libbie Marsh's Three Eras" (Libbie Marsh'ın Üç Dönemi) ve "The Sexton's Hero" (Zangocun Kahramanı) öykülerini yayımladı.	– Charlotte Brontë, <i>Jane Eyre</i>; Emily Brontë, <i>Uğultulu Tepeler</i>; Anne Brontë, <i>Agnes Grey</i>.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1848	1 Ocak günü <i>Howitt's Journal</i> dergisinde “Christmas Storms and Sunshine” (Noel Fırtınaları ve Aydınlığı) öyküsü yayımlandı. <i>Mary Barton</i> romanı isimsiz olarak basıldı. Övgüyle karşılanan romanın yazarının kim olduğunu herkes merak ediyordu.	– Fransa, Sicilya ve Avusturya’da devrim. – Pre-Raphaelite akımı başladı. Emily Brontë öldü. Mill, <i>Siyasi Ekonomi İlkeleri</i> ; William Makepeace Thackeray, <i>Kibir Dünyası</i> .
1849	Londra’ya gelen Gaskell coşkuyla karşılandı. Dickens, Howitt ve Carlyle ile tanıştı. Temmuz ayında “The Last Generation of England” (İngiltere’nin Son Nesli) dahil birçok öykü yazdı.	– Garibaldi, Roma’ya girdi. – John Ruskin, <i>Seven Lamps of Architecture</i> (Mimarının Yedi Kaidesi).
1850	Dickens, <i>Household Words</i> adlı dergisine yazmasını teklif etti. “Lizzie Leigh”, “The Well of Pen-Morfa” (Pen-Morfa Kuyusu), “The Moorland Cottage” (Fundalıktaki Ev) ve “The Heart of John Middleton” (John Middleton’ın Kalbi) öykülerini yazdı.	– Küçük Buz Çağı bu yıl sona erdi. – Nathaniel Hawthorne, <i>Kızıl Harf</i> .
1851	“Mr Harrison’s Confessions” (Bay Harrison’ın İtirafı) <i>The Ladies Companion and Monthly Magazine</i> ’de yayımlandı. Ekim ayında Knutsford’a seyahat etti. <i>Cranford</i> , <i>Household Words</i> dergisinde tefrika edilmeye başlandı.	– Kadınlara oy hakkı verilmesi için ilk dilekçe parlamentoya sunuldu. Londra’da Hyde Park’ta inşa edilen dev Kristal Saray’da ilk dünya fuarı yapıldı. Bonaparte’ın yeğeni Louis Napoléon, bir darbeye Fransa’da hükümeti devirdi. – Herman Melville, <i>Moby Dick</i> .
1852	<i>Household Words</i> için yazdığı “The Old Nurse’s Story” (Yaşlı Dadının Hikâyesi) öyküsü Noel sayısında yayımlandı.	– Burma’ya gelen İngilizler, Hindistan’dan getirdikleri afyonu burada satmaya başladı. – Birleşik Devletler’de Francis Wolle kese kâğıdı makinesini icat etti. – Harriet Beecher Stowe, <i>Tom Amca’nın Kulubesi</i> .

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1853	“Cumberland Sheep-Shearers” (Cumberlandlı Koyun Kırkanlar) öyküsü Ocak ayında yayımlandı. Plymouth Grove ve Paris’i ziyaret etti. Haziran ayında <i>Cranford</i> kitap olarak yayımlandı. Temmuz ayında Normandiya’ya seyahat etti. Eylül’de Haworth’ta Charlotte Brontë’nin yanında kaldı.	– Osmanlı ve Rusya arasında Kırım Harbi başladı. – Baron Georges-Eugène Haussmann, Paris’i tamamen değiştirecek yeniden inşa projesine başladı. – Giuseppe Verdi, “La Traviata”yı yazdı. – Charlotte Brontë, <i>Villette</i> ; Dickens, <i>Kasvetli Ev</i> .
1854	Kuzey ve Güney’i yazmaya başladı. Marianne ile Paris’e seyahat etti. Florence Nightingale ile tanıştı.	– Fransa ve Britanya, Rusya’ya savaş ilan ederek Kırım Harbi’ne katıldı. – Londra’da Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. – Dickens, <i>Zor Zamanlar</i> ; Henry Thoreau, <i>Walden</i> .
1855	Şubat’ta Paris’e seyahat etti. Kuzey ve Güney, Mart’ta kitap olarak yayımlandı. Charlotte Brontë’nin ölümünden sonra babası Patrick Brontë, Gaskell’dan kızının biyografisini yazmasını istedi.	– Champs-Élysées’de Exposition Universelle fuarı gerçekleştirildi. Fransa’nın diğer ülkelere üstünlüğünü kanıtlamak isteyen III. Napoléon, Kristal Saray’ı aşmak niyetiyle Palais de l’Industrie’yi yaptırdı. – Charlotte Brontë’nin ölümü. Walt Whitman, <i>Çimen Yaprakları</i> .
1856	Charlotte Brontë biyografisi üzerinde çalışmak için Brüksel’e gitti. “The Poor Clare”, <i>Household Words</i> ’de yayımlandı.	– Kırım Harbi’nin sonunda Paris Kongresi gerçekleştirildi. – Gustave Flaubert, <i>Madam Bovary</i> .
1857	Roma’ya gitti ve burada Charles Eliot Norton ile tanıştı. Mart’ta <i>The Life of Charlotte Brontë</i> (Charlotte Brontë’nin Hayatı) yayımlandı. Kitapta adı geçen bazı kimseler, iftiraya uğradıkları gerekçesiyle dava açtılar.	– Bengal ordusu mensuplarının başkaldırmasıyla Hint Ayaklanması başladı. Ayaklanma sonucu, Britanya İmparatorluğu yönetimi Doğu Hindistan Şirketi’nden devraldı. – Dickens, <i>Little Dorrit</i> ; Anthony Trollope, <i>Barchester Towers</i> .

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1858	<i>Harper's New Monthly Magazine</i> 'de iki öyküsü yayımlandı. Meta ve Flossy ile Heidelberg'e seyahat etti. "My Lady Ludlow" öyküsünü yazdı.	– Britanya'nın ilk yerleşik senfoni orkestrası kuruldu. – George Eliot, <i>Scenes of Clerical Life</i> (Ruhban Hayatından Sahneler).
1859	"My Lady Ludlow"un da içinde olduğu <i>Round the Sofa</i> (Kanepenin Etrafında) adlı öykü derlemesi yayımlandı.	– Garibaldi, Sicilya'ya ayak bastı. – Darwin, <i>Türlerin Kökeni</i> ; Eliot, <i>Adam Bede</i> ; Dickens, <i>İki Şehrin Hikâyesi</i> ; Mill, <i>Özgürlük Üzerine</i> .
1860	<i>Cornhill Magazine</i> dergisine bir öykü yazdı. Heidelberg, Köln ve Mannheim'a seyahat etti.	– İtalya'daki Nice ve Savoy bölgeleri, İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı'nda Avusturya İmparatorluğu'nu yenilgiye uğratan Fransız İmparatorluğu'na geçti. – George Eliot, <i>The Mill on the Floss</i> (Değirmen).
1861	Tasarladığı Madam de Sevigné biyografisi için Bretonya ve Normandiya'ya seyahat etti. Bu kitabı yazamamıştır.	– Victoria'nın eşi Prens Albert, 42 yaşında hayata gözlerini yumdu. – Abraham Lincoln, Birleşik Devletler'de başkan oldu. Güney eyaletlerinin ayrılıkçı siyaset beslemesi üzerine iç savaş patlak verdi. – İtalya birleşti; I. Victor Emanuel kral oldu. – Dickens, <i>Büyük Ümitler</i> ; Eliot, <i>Silas Marner</i> .
1862	Paris'ten önce Versailles ve Avignon'a, daha sonra on haftalığına İtalya'ya seyahat etti; Roma, Assisi, Floransa ve Venedik'e gitti.	– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını ilan etti. – İvan Turgenyev, <i>Babalar ve Oğullar</i> ; Victor Hugo, <i>Sefiller</i> .

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1863	“A Dark Night’s Work” (Karanlık Bir Gecenin Eseri), Dickens’ın <i>All the Year Round</i> dergisinde yayımlandı. <i>Sylvia’s Lovers</i> (Sylvia’nın Âşıkları) yayımlandı. Flossy, Charles Crompton ile evlendi.	– Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. – Lincoln, “Gettysburg Bildirgesi”ni okudu. – Thackeray’in ölümü. Mill, <i>Faydacılık</i> .
1864	“French Life” (Fransız Hayatı) öyküsü <i>Fraser’s Magazine</i> ’de yayımlandı. <i>Wives and Daughters</i> (Kadınlar ve Kızları) <i>Cornhill Magazine</i> ’de tefrika edildi. Ağustos’ta İsviçre’ye seyahat etti.	
1865	Mart’ta Paris’e seyahat etti ve <i>Pall Mall Gazette</i> için makaleler yazdı. William’a sürpriz olarak Holybourne, Hampshire’da bir malikâne satın aldı. Dieppe’e gitti. Yeni evini ziyaret ettiği sırada kalp krizi sonucu hayata gözlerini yumdu.	– ABD’de İç Savaş’ın sonu. Lincoln suikaste uğradı. – William Butler Yeats ve Rudyard Kipling dünyaya geldi. Lewis Carroll, <i>Alice Harikalar Diyarında</i> ; Dickens, <i>Müşterek Dostumuz</i> .

ÖNSÖZ
ELIZABETH GASKELL ÜZERİNE
BARIŞ ÖZKUL

İngiltere, 1830’larda yeni bir toplumsal olguyla karşı karşıyaydı: Sanayi kapitalizmine bireysel şiddet eylemleriyle, “makine kırarak” karşı koyan Luddism gibi hareketler dışında pek bir varlık göstere-meyen İngiliz işçi sınıfı ilk kez örgütlü olarak Çartizm bayrağı altın-da siyasî taleplerde bulunuyordu. Çartistlerin 1838’de Parlamen-to’ya sundukları dilekçede yer alan talepler şunlardı: 21 yaşını dol-duran bütün erkeklerin oy kullanabilmesi; mülkiyet edinme şartla-rının esnetilmesi; parlamentonun düzenli ve adil bir şekilde denet-lenmesi; Birleşik Krallık’ın eşit temsil esasında 300 seçmen bölge-sine ayrıştırılması; yalnızca zenginlerin milletvekili seçilmesini önle-yen yeni bir seçim sisteminin kurulması; seçimlerin gizli oyla yapıl-ması. Bu talepler bugün pek radikal görünmeyebilir. Ama dilekçe-yi yaklaşık 6 milyon işçi imzalamıştı ve İngiltere tarihinde bu, bir ilkti. Sanayileşme karşıtı bireysel tepki kolektif bir hak arayışına ev-rilmişti.

Çartizm uzun soluklu olmadı. 1834 Yoksulluk Yasası’na bir tep-ki olarak doğmuştu; 1843’te toplanan Ulusal Çartizm Kongre-si’nden sonra irtifa kaybetti; 1848’den sonra ise büsbütün etkisiz-leşti. 1848’de Almanya ve Fransa’yı sarsan ayaklanmalara ilişkin

kanlı anlatımlar yüzyıl başında Ada'ya musallat olan devrim korkusunu depreştirmişti. Sonuçta, İngiliz toplumunun meşhur "korporatist" dengesi 1850'lerde yerli yerindeydi.

Öte yandan Çartizm, 1830'tan 1850'ye önemli bir entelektüel canlılık yarattı. Hareket içinde özellikle iki fikir öne çıkmıştı: Robert Owen'ın köy kooperatiflerine dayalı komüniteryan ütopyası ve Hristiyan sosyalizminin nüvelerini taşıyan mistik bir "devrimci"lik. İkincisi daha ağır bastı. İşçi sınıfının kurtuluşu adına çeşitli şehirlerde Mesihliğe soyunanlar çıktı: 1838'de John Thom adında bir demagog dünyevi ve ilahi kurtuluş vaadiyle epey işçiyi etrafına topladı. 1845'te James Greaves, Anglikan Kilisesi ile Çartistlerin ittifakına dayalı bir Kutsal Sosyalizm fikrini ortaya attı. Iskoçyalı Çartistler, Çartizm kiliseleri kurup buralarda politik vaazlar verdiler. Çartizm'in *hatipleri* dinî motifler eşliğinde "kurtuluş teolojisini" ve pre-modern bir topluluk ruhunu seferber ettiler. Bunlar "grev yapmak", "dilekçe toplamak", "sendika kurmak" gibi modern mücadele yöntemleriyle birlikte özgül bir sentez yarattı. Ideolojinin muhafazakârlığı bir sapma değil bir kerteriz noktası haline geldi.

* * *

İngiliz edebiyatının bunlardan etkilenmemesi düşünülemezdi. Sanayileşmeye ilk tepki, Romantikler'den geldi. Ama Romantizm'in sınıf sorunuyla doğrudan ilintili bir politik içeriği yoktu. Wordsworth ve Coleridge, *Lyrical Ballads*'la (Lirik Baladlar) gündelik yaşamdan karakterleri ve sahneleri şiire taşıırken bunu bir sınıf sorunu olarak anlatma gereği duymadılar – böyle bir entelektüel hazırlıkları yoktu: Sınıf kavramı henüz modern anlamıyla zihinlerinde yer etmemişti. İngiliz Romantizmi'nin eleştirel başyapıtı *Frankenstein*'da da sorun, *öncelikle*, bir sınıf sorunu değildir. Romantizm'in ikonografyasında baca temizleyen çocuk, kekeme ve yatalak köylü vardır ama kentli sanayi işçisi yoktur. Ancak Romantiklerin toplumsal sorunlara akıl ve rasyonel ölçüden çok "duygu", "iyilik", "empati" temelinde yaklaşması 18. yüzyıl edebiyatından

önemli bir kopuştu. Bu, Romantik edebiyattan endüstriyel romana devrolmuş bir özelliktir.

İngiliz edebiyatında “endüstriyel roman”, “toplumsal sorun romanı” veya Thomas Carlyle’in deyiimiyle “İngiltere’nin-durumu-romanı” adı verilen romanların çoğu 1840’lar ve 1850’lerde yazılmıştır: Elizabeth Gaskell’in *Mary Barton* (1848) ve *North and South*’u (*Kuzey ve Güney*, 1855), Charlotte Brontë’nin *Shirley*’si (1849), Charles Dickens’in *Zor Zamanlar*’ı (1854), Benjamin Disraeli’nin *Sybil or the Two Nations*’u (*Sybil, ya da İki Millet*, 1845), Charles Kingsley’nin *Alton Locke, Tailor and Poet*’i (*Alton Locke, Terzi ve Şair*, 1850) ve George Eliot’ın *Felix Holt the Radical*’i (*Felix Holt: Bir Radikal*, 1866).

Sanayi işçisinin çalışma ve yaşam koşulları bütün bu romanlarda ciddi bir endişe konusudur: yürek burkucu ama aynı zamanda korkutucu bir endişe kaynağı. Yüzyıl ortasında işçi sınıfı ve Çartistler’in yukarıya dönük hareketliliği, İngiliz toplumunun varsayımsal birliğinin, büyük “korporatist uzlaş”ının bozulacağına ilişkin korkuları açığa çıkartmıştır. Endüstriyel romanın ilk ağızda buna tepkisi sendikal hareketi, Çartizm’i karikatürleştirmek olmuştur: Charles Dickens’in *Zor Zamanlar*’ında sendika sözcüsü Slackbridge’in fevri ve kaba saba bir tip olarak çizildiğini görürüz; Gaskell’in *Mary Barton*’ında Çartistler’in temsilcisi John Barton, öfkesine hâkim olmayıp cinayet işler; *Kuzey ve Güney*’de işçi arkadaşlarının baskısından bunalan Boucher intihar eder; *Sybil*’de Çartistler, Londra’nın ücra mahallelerinde kadınlara sarkıntılık ederler. Demek ki işçi sınıfı, korkutucudur. Ama aynı zamanda bir empati nesnesidir. Yazarlar bir şeylerin yanlış gittiğinin farkındadırlar; İngiltere, Disraeli’nin deyiimiyle, bağrında iki farklı millet barındırmaktadır. Dolayısıyla işçi sınıfına yardım eli uzatılmalıdır. Bunun yolu da bellidir: İşçi sınıfının kurtuluşu, kâh evlilik yoluyla sınıf atlayarak kâh aristokratik bir soyağacının keşfedilmesiyle kâh Hristiyanlığın mistik/mucizevi adaletinin tesis edilmesiyle sağlanacaktır. Endüstriyel romanın olay örgüsü ne zaman çıkmaza girse bunlar imdada yetişecektir.

Endüstriyel romanın merkezinde empatinin, duygunun ve hayırseverliğin olması, yüzyıl ortasında birdenbire ortaya çıkmış bir örüntü değildir. Romancıların hayata ve edebiyata bakışlarını, 18. yüzyılın duyarlıklarına yönelik bilinçli bir tepki belirlemiştir. Endüstriyel roman; edebiyatta ve sanatta yüzyıla yayılan bir paradigma değişiminin sonucudur. Bu değişimin anlaşılması için 19. yüzyılı bir önceki yüzyıldan ayıran “duygu ve empati” reformunun anlaşılması gerekir.

İngiliz 18. yüzyılının ayırt edici özelliği edebiyatta, felsefede ve teolojide rasyonalitenin egemenliğidir.¹ Locke ve Hume’un analitik felsefeleri, Butler’ın teolojiyi akıl kıstasına vuran ahlâk doktrini, Alexander Pope’un şiire katı bir rasyonalite ölçüsü getiren poetikası hep 18. yüzyılın olaylarıdır. Entelektüel yaşamdan duygu ve empati dışlanırken gerek felsefede gerekse edebiyatta analitik düşünce ve rasyonalite başat değerler haline gelmiştir. Bunda Aydınlanma’nın ve Fransız düşüncesinin payı yadsınamaz ama aynı zamanda Marlowe’dan Milton’a trajik-lirik edebiyatın *biktırıcı* santimanalizmine rasyonaliteyle, neo-klasisizmle, yüksek sanatla karşı koymaya kararlı bir “mizacın” yerleştiği hatırlatılmalıdır.

18. yüzyılın belirleyici mizacıyla edebiyatta öncelikle Romantikler hesaplaştılar: Duygu ve empati Wordsworth ve Robert Southey’le şiire yeniden girdi; Shelley ile radikalleşti (Shelley radikalliği bakımından bir istisnaydı; Romantizm’in ilk kuşağı, ilerleyen yaşlarında, Fransız Devrimi’ne muhalefetleri, köleliği sahiplenmeleri, demokrasi düşüncesinden nefretleriyle pürmuhafazakâr duygular sergilediler). Edebiyat dışında başka alanlarda da benzer duyarlılıkları canlandırmaya yönelik adımlar atılmaktaydı. Özellikle teoloji alanında ekonomi-politiğin faydacı rasyonalitesiyle hesaplaşan

1 Cazamian’ın dönemselleştirmesine bağlı kalırsak, bu aşağı yukarı 1688-1785 arasını kapsar. Bkz. Cazamian, *The Social Novel in England, 1830-1850*, Dickens, Disraeli, Mrs Gaskell, Kingsley.

doktrinler ortaya çıkmış; bunlar gündelik yaşamın empati ve hayırseverlik temelinde örgütlenmesi için harekete geçmişlerdi.

John ve Charles Wesley kardeşlerin kurduğu Metodizm tarikatı 1740'lardan itibaren Hristiyanlık'ta "vicdan"ın, "hayırseverliğin", "*philanthropy*"nin önemini vazetmeye koyuldu. Metodizm, epey taraftar topladı: Anglikan Kilisesi 1800'lerin başında Evanjeliklerin bastırmasıyla Metodizm'in ilkelerini benimsedi. Metodizm bundan sonra bir tür "romantik din"e dönüşerek hem dinî hem de seküler düşüncede yer etti. Bir grup Evanjelik, *The Philanthropist* (1811) dergisini çıkartarak Metodist görüşleri yaygınlaştırdılar: Sanayi kapitalizminin yarattığı adaletsizliklerin panzehri Metodizm'in hayırseverlik ve vicdan ilkesiydi. 1790'larda, başka bir bağlamda, hapishane reformu, ceza kanunu reformu, kölelik ve köle ticaretinin kaldırılması gibi meselelere empati ve hayırseverlik temelinde müdahil olan bir "sağduyu" giderek yerleşti. Bütün bunlar, 19. yüzyıl İngiliz romanının toplumsal sorunlara bakışını belirleyecektir.

* * *

Elizabeth Gaskell romanlarını yazmaya başladığında, İngiltere'deki entelektüel ortam ana hatlarıyla bu şekildeydi. Gaskell, 1810'da Londra'da, Chelsea'de doğdu. On üç aylıkken annesini kaybetti, 1811'de Cheshire-Knutsford'a teyzesi Hannah Lumb'un evine getirildi, teyzesiyle beraber büyüdü. 1832'de William Gaskell ile evlenmesi, hayatında bir dönüm noktasıdır. William Gaskell, Manchester'da, Cross Street'te bulunan Unitaryan Şapeli'nde görevliydi. Elizabeth Gaskell, 1839'dan 1842'ye, kocasıyla beraber yoksulların evlerini ziyaret etti, çeşitli yardım kuruluşlarında çalıştı. Catherine Winkworth, Thomas Wright, Thomas Madge gibi dönemin bilindik hayırseverleriyle ahbaplık etti. Kendi evinde işçi kızlara akşam dersleri verdi.

Manchester, o tarihlerde, İngiltere'nin sanayi başkentiydi. Yüzyıl ortasında kapitalizmin ulaştığı üretim düzeyi ve yarattığı sefalet kentin mekânına eşzamanlı olarak yansımıştı: Zengin banliyö Ar-

dwick, işçi sınıfından ailelerin üçer beşer doluştuğu evlerden oluşan Ancoats, İrlandalı göçmen işçilerin semti Little Ireland, hepsi dip dibeydi. Elizabeth Gaskell, Engels'in *İngiltere'de İşçi Sınıfı'nın Durumu*'nda betimlediği manzaraya gözleriyle tanıklık etmiş olmalıdır.

William Gaskell ile evliliğinden yedi çocuğu oldu. Bu lüzumsuz sayılabilecek ayrıntıları peşpeşe sıralıyorum çünkü Gaskell'ın yazar kişiliğini dışa dönük yönleri kadar içe dönük, domestik yönleri de belirlemiştir. Onun yaşadığı ve yazdığı dönemde İngiltere'de başka birçok kadın yazar ilgiyle okunmaktaydı: Brontë kardeşler, Charlotte Elizabeth, Harriet Martineu, George Eliot v.d. Ama hiçbirisi Miss Bronte, Mrs. Elizabeth veya Mrs. Martineu olarak anılmadı. Oysa Elizabeth Gaskell edebiyat tarihine Mrs. Gaskell olarak geçti. Romanlarına yakından bakarken buna döneceğiz.

Gaskell, 1847'ye kadar çeşitli gazetelere ve edebiyat dergilerine Cotton Mather Mills müstearıyla denemeler ve bu arada *Libbie Marsh's Three Eras* (Libbie Marsh'ın Üç Dönemi, 1847) ve *The Sexton's Hero* (Zangocun Kahramanı, 1847) başlıklı iki kısa öykü yazdı. Bunlar pek yankı uyandırmadılar ama *Libbie Marsh's Three Eras*, Gaskell'in Manchester'ı bütün endüstriyel karmaşasıyla beraber tasvir etme projesinin bir önhazırlığıdır. Manchester bundan sonra hemen bütün yapıtlarında yer alacaktır.

Gaskell'in ilk "büyük yapıtı" *Mary Barton* 1848'de yayımlandı. Gaskell'in uzun süre yayıncı bulmakta zorlandığı *Mary Barton*, Chapman & Hall tarafından basıldıktan birkaç yıl sonra bütün İngiltere'de popüler oldu. Gaskell'i ilk tebrik edenlerden biri Thomas Carlyle'di; Charles Dickens hemen tanışmak istedi. Gaskell ve Dickens 1849'da buluştular, Gaskell bundan sonra birçok metnini Dickens'ın dergisi *Household Words*'te tefrika ettirdi. Dickens, büyük hayranlık duyduğu Elizabeth Gaskell'a mektuplarında "Sevgili Şehrazat'ım," diye seslenir.

Mary Barton, sadece İngilizlerin değil Fransızların da ilgisini çekti; Guizot ve Montalembert, romana ve Gaskell'a methiyeler düzen eleştiriler yazdılar.

Mary Barton'da "sanayileşme sorunu" işçi sınıfının, Çartist bir ailenin gözünden anlatılır: Manchester'daki pamuklu dokuma sanayii 1839'da büyük bir bunalım içindedir. Tekstil fabrikaları peş peşe üretimi durdurmakta, işsizlik çığ gibi büyümektedir. Thomas Carson'ın fabrikasında teknisyen olarak çalışan John Barton, kızkardeşi Esther'in evden kaçmasıyla kızı Mary ile baş başa kalmıştır; işlerinin bozulmasıyla giderek depresif ve öfkeli bir adama dönüşmüştür. Tek umudu, Çartizm ve işçi mücadelesidir. Çartistler'in 1839'da parlamentoya sundukları dilekçe öncesinde Londra'da düzenlenen yürüyüşe büyük umutlarla katılan Barton, Londra'nın kayıtsızlığına içerleyerek Manchester'a döner. Kini iyice bilenmiştir. Manchester'da patronlarla yaptıkları toplantıda fabrika sahibinin oğlu Harry Carson'ın işçilerin açlıktan boş boş bakan gözlerini bir kâğıda çiziktirip sırttığını fark eden Barton deliye döner ve Çartistler'in yeraltı toplantısında alınan kararla Carson'ı öldürür. Daha önce Mary Barton ile flört ettiğinden, Carson'ın Mary'nin diğer taliplisi teknisyen Jem Wilson tarafından öldürüldüğü düşünülür. Mary, Jem Wilson'ın günâhsızlığını kanıtlayacak; Harry Carson'ın babası Thomas Carson oğlunun katili John Barton'ı ölüm döşeğinde *Kitab-ı Mukaddes*'ten okuduğu kıssalar eşliğinde affedecektir. Romanın sonunda Jem Wilson ile Mary evlenip Kanada'ya yerleşeceklerdir.

Mary Barton'ın olay örgüsü bundan ibarettir. Anlatı, "endüstriyel roman"ın bütün tipik özelliklerini taşımaktadır. Gaskell, Manchester'daki yeni düzenin işçi sınıfına dayattığı yaşam koşullarını hayli başarılı bir şekilde, neredeyse bir belgeselci titizliğiyle betimler. Raymond Williams, Gaskell'in işçi sınıfı diyalektinden, gıda fiyatlarındaki dalgalanmalara, Barton'ların salonundaki mobilyalardan, "Oldham Weaver" baladının sözlerine kadar birçok şeyi "olduğu gibi", eşine az rastlanır bir sahicilikle aktardığını belirtir.² Kuşkusuz bu, başlı başına önemli bir özelliktir. Gaskell, işçi sınıfının gündelik yaşamını, neredeyse sinematik bir netlikle imgeselleştirir.

2 Raymond Williams, *Culture and Society: 1780-1950*, Anchor Books, Londra, 1960, s. 94.

Ama Gaskell daima mesafeli bir gözlemcidir ve bu mesafe sınıfsal olmaktan çok sınıfsal bir mesafedir. John Barton, salonunda kızıyla baş başa oturup hayattan yakındığı sürece sevimli bir adamdır. Hakkını aramaya kalkıştığında bir canavara dönüşür ve cinayet işler. Gaskell, proleter karakterlerinin “fazla ileri gitmesini” istemez; gittiklerinde onları denetimsiz duygulardan mustarip psişik varlıklar olarak betimler. Ortada sorun varsa yapılması gereken, Hristiyanlık’ın inayetinden, hayırseverliğinden medet ummaktır: *Mary Barton*’ın sonunda Thomas Carson, oğlunun katili John Barton’ı babacan bir iyilik gösterisiyle affederken Hristiyanlığın erdemlerini hatırlarız. John Barton birden uysallaşır; nasıl olsa ölüm döşeğindedir, yeniden başkaldırma ihtimali yoktur. Hristiyanlığın inayeti sağlığında değilse bile ölüm döşeğinde onu yalnız bırakmayacaktır. Kapitalist Thomas Carson ile işçi John Barton kenetlenirler.

Gaskell’in mucizevi çözümlerinden biri de “evlilik”tir. Evliliğin sınıflararası bir uzlaşma unsuru olduğu *Kuzey ve Güney*’den farklı olarak *Mary Barton*’da mutlu sona eşitler arası bir evlilikle –teknisyen Jem Wilson ile proleter Mary Barton– ulaşılır. Ama evlilik, *Mary Barton*’da, muhafazakâr olduğu kadar dışlayıcıdır da. John Barton’ın evden kaçıp fahişelik yapan kızkardeşi Esther, ağabeyi tarafından itilip kakılır, hakarete uğrar. Bilip bilebildiğimiz tek “karakter falsosu” vardır: fahişe olmak. Esther’in fenalığını bildiren sahneler o kadar fazladır ki bir süre sonra zorunlu bir ayırım kendini dayatır: Fahişe kadın – evli, iffetli ve mutlu kadın. Domestik sınırları aşmaya yeltenmek, Gaskell’in gözünde, ağır bir kabahattir. Manchester’ın bütün sorunları, Mary ile Jem’in evliliğinde unutulacak; bembeyaz bir sayfa açılacaktır. Gaskell, aile ve evlilik ideolojisinin hükmünü yürütürken Mary ile Jem’i gerçek sorunlardan kaçıp her şeye sıfırdan başlamaları için Kanada’ya gönderir. O arada Esther ölür; bu ölümün Gaskell için önemi yoktur.

Viktorya Çağı’nın genel entelektüel düzeyi, düşünsel donanımı göz önüne alındığında Elizabeth Gaskell’in daha farklı davranma-

sı beklenemezdi. Zaten 1850'lerde *Mary Barton*'ın muhafazakâr yönleriyle ilgilenen olmadı. Roman, işçi sınıfının gözünden yazılmış radikal bir yapıt olarak alınılanırken Manchester'lı fabrikatörler *Mary Barton*'ı kendilerine hakaret kabul ettiler. *The Manchester Guardian*, Gaskell'ı müfterilik ve kötü niyetlilikle suçladı. Gaskell, bundan böyle, işçi sınıfının romancısı olarak tanındı ve diğer yapıtlarında da benzer temaları işlemesi beklendi. Gaskell, *Ruth* ve *Cranford*'da bu temalara doğrudan girmede ama ikinci büyük romanı *Kuzey ve Güney*'de "endüstri sorunu"nu bu kez başka bir sınıfın perspektifinden işlemeye devam etti – bu tematik sürekliliği dikkate alarak *Kuzey ve Güney*'e bakalım, sonra *Cranford*'a geçebiliriz.

Gaskell'ın 1854'te yayımlanan ikinci büyük romanı *Kuzey ve Güney*, benzer bir toplumsal panoramayı İngiltere'nin Güney'inden, Hampshire'dan Manchester'a (romandaki adıyla Milton) göçen Anglikan papazı Richard Hale'in kızı Margaret Hale ve onun müstakbel kocası fabrikatör Thornton'un perspektifinden anlatır. Odak, işçi sınıfından orta ve üst sınıflara kaymıştır. Romanın gerilim dozu da *Mary Barton*'a göre bayağı düşüktür. Anlatıcının ses tonu ılımlıdır. Çartizm'in parlak zamanları geride kalmıştır; 1848'in "olumsuz" hatırası ise hâlen çok canlıdır.

Kuzey ve Güney'in birbiriyle bağlantılı iki izleği vardır: Ana izlek, Güney'in estetik duyarlılığı, güzelliği ve maneviyatıyla Kuzey'in üretkenliği, çalışkanlığı ve maddi zenginliğinin birleştirilmesidir. Bunun mümkün olabilmesi için güzel, "iyiliksever", sanatçı ruhlu Margaret Hale'in girişimci, faydacı ve "materyalist" John Thornton'u ehlileştirmesi gerekmektedir. Evlilik, *Kuzey ve Güney*'de içkin çelişkileri çözümleyecek bir toplumsal uzlaşma aracıdır. Margaret ve Thornton'un evlenecekleri daha baştan bellidir – romanın katı teleolojisinde başka bir senaryoya yer yoktur; çift arasındaki bütün müzakereler ve tavizler tek bir "mutlu son"a doğru ilerler. Öbür izlek ise Margaret Hale'e Thornton'u ehlileştirirken işçi sınıfını da yatıştırma görevi verir. Bir konsensüs romanı daha...

Kuzey ve Güney’de işçi sınıfının hakkını aradığında bir kez daha korkutucu bir *güruha* dönüştüğünü görürüz. Thornton’ın fabrikası Marlborough Mills’in kapısına dayanan işçiler kana susamış, “gözü dönmüş” yaratıklar olarak betimlenir. Gaskell, “av peşinde koşan kurtlar kadar vahşi” olduklarını, “kan kokusu aldıklarını”, “hayvanlar gibi davrandıklarını” belirtir. İşçilerden birinin fırlattığı taş, Thornton’u korumak için kendini siper eden Margaret’e isabet edecektir. Margaret yere yığılacak ve drama sona erecektir. Toplu hareket eden işçiler, *kural olarak* kaba saba yaratıklardır. Kendi aralarında ki toplantılarda da mutlaka bir anlaşmazlık çıkmaktadır; sendikanın kararlarına itiraz eden Boucher intihara sürüklenir.

Oysa işçi sınıfı bir empati nesnesi olmaya razı olduğunda alabil-
diğine sevimlidir. Margaret Hale, tekstil fabrikasında kaptığı hastalıktan ölmek üzere olan Bessy Higgins ile çok iyi anlaşır. Ölüm döş-
eğindeki kızına (tıpkı John Barton gibi) gösterilen şefkatten ötü-
rü baba Nicholas Higgins de yumuşar; birdenbire kapitalistlerin ve müstakbel karılarının kötü insanlar olmadıklarını anlar. İnsan-
ların ruhlarının derinlerinde bir iyilik cevheri saklıdır. Bütün sorun
bunun gün ışığına çıkartılmasıdır. Margaret Hale, bu iş için biçil-
miş kaftandır. Biraz sonra John Thornton’un da “el değmemiş bir
iyilik cevherine” sahip olduğunu anlarız. Geçmişteki davranışların-
dan dolayı nedamet getirmektedir. Artık işçilerine bir “halkla ilişki-
ler uzmanı” gibi davranacaktır. Hal hatır sorar; kadirbilir jestlerde
bulunur. Thornton’ın büyük değişimi...

Artık tek dileğim işçilerimle “nakit ilişkisi” ötesinde bir ilişki ve
diyalog kurabilme fırsatına sahip olmak...

Kurumlar ne kadar mantıklı olsa da, kurulma ve teşkilatlan-
ma aşamalarında ne kadar çok kafa patlatılmış olsa da, farklı sı-
nıflardan bireyler arasında gerçek bir insani temasın kurulması-
nı sağlayacak şekilde faaliyet göstermedikleri sürece bir sınıfın
öbürüne bağlılık duyması mümkün değil. İnsani temas, yaşam
enerjisi demek.

Thornton'un *dönüşümü* toplumsal uzlaşının, korporatist anlaşmanın şaşmaz tutkalı olan evlilikle ödüllendirilecektir.

★ ★ ★

Gaskell'in iki büyük romanı arasında yazdığı *Cranford*'ın olay örgüsü ise sanayi toplumunun iç çelişkilerini uzlaştırma gayesi etrafında dönmez; Gaskell, *Cranford*'da çok daha minimalist bir tablo sunar ve bu tabloda erkeklere uzun boylu yer yoktur.

Cranford, 1851-1853 arasında *Household Words*'te tefrika edilmiştir. Gaskell, *Cranford*'ı yazdığı sırada Wordsworth'ün *Prelüd*'ü, Dickens'in *David Copperfield*'i gibi otobiyografik yapıtlarla ilgilenmekteydi. 1849'da bir Amerikan dergisinde yayımlanan "The Last Generation in England" (İngiltere'nin Son Nesli) başlıklı yazısında, Knutsford'ta geçen çocukluk yıllarını anlattı: Gaskell'in "Holland"lar adıyla bilinen anne tarafı (teyzelerinden biri Abigail Holland'dır) Knutsford'ta yerleşik bir Unitaryan cemaatine mensuptu. Teyzesi Hannah Lumb'un evinden misafir eksik olmazdı: Gaskell'in mektuplarından Wedgwood'lar, Turner'lar, Darwin'ler gibi yörenin ileri gelen ailelerinin teyzesine sık sık gelip gittikleri anlaşılır. Gaskell, bu ziyaretlerden keyifle bahseder: Mary Howitt'e yazdığı mektupta babasının Chelsea'deki evinde çok sıkıldığını, bir an önce Knutsford'a dönmek istediğini anlatır.

Gaskell'in Knutsford'taki yaşamına ilişkin anlattıkları *Cranford*'daki yaşamla belli yönlerden benzeşir: Anaç bir teyze, etrafındaki kadınlar, verilen çay partileri, çıkılan alışverişler, heyecanla takip edilen yeni modalar, evlilik dedikoduları, İngiliz taşrasında kadınların gündelik yaşamına renk katan ayrıntılar... Gaskell, bunları hep neşeyle hatırlamıştır. 1865'te ölümünden hemen önce John Ruskin'e yazdığı mektupta şöyle der: "Kendimi ne zaman rahatsız ve hasta hissetsem *Cranford*'ı elime alıyorum, şunu oku da kendine gel, biraz gülümse, kahkaha at diyorum!"

Cranford'ın kronolojisi *flash-back*lerle ilerlemektedir: Deborah Jenkyns'in hayatta olduğu ilk bölüm 1830'larda geçer; metnin

geri kalanında ise 1840'lar ve 50'lerin olayları anlatılır. Zaman zaman 1700'lere dönülür; kaybolan aristokrasinin yası tutulur. Anlatıcı Mary Smith, sanki hep aynı yaştadır.³ Yitip giden göreneklerin hüznünü iletirken bir yandan da taşra hayatına yeni giren yüzleri, son modaları, evlilik dedikodularını anlatmak için sabırsızlanır. Bu, bir Janus etkisi yaratır ve *Cranford*'ı bayat bir nostalji ve matem havasının kaplamasını önler.

Cranford'ın ütopyası, kadınların ütopyasıdır: Erkeklerin burunlarını sokmadıkları bir dünyada, kadın dayanışması üzerinde yükselen bir yeni düzen. Ütopyanın öznesi, asık suratlı değildir ama gerektiğinde savaşıacaktır. Gaskell, daha ilk cümleden bildirir: "Her şeyden önce Cranford, Amazonların elindedir; belli bir kiranın üzerindeki bütün evlerin sakinleri kadınlardır. Yeni evli bir çift şehre yerleşecek olursa, nasıl oluyorsa beyefendi sırra kadem basar." Cranford'a yolu düşen beyefendiler ya sırra kadem basacaklar ya *trenle* 20 mil mesafedeki ticaret kenti Drumble'a gidecekler ya da Albay Brown gibi düpedüz öleceklerdir.

Albay Brown, bir Dickens hayranıdır ve Dickens sevgisini Cranfordlu kadınlara, özellikle Miss Jenkyns'e dayatmakta ısrarcıdır. Jenkyns ve Brown, birbirlerine karşı pek nazik değillerdir. Ama Albay, günün birinde, Miss Jenkyns'i ziyaret eder: "Aniden yaşlı bir adam olmuştu sanki; tok bas sesinde bir titreme vardı, bakışları donuklaşmış, yüzündeki çizgiler derinleşmişti. Kızının durumundan neşeyle söz etmedi, erkekçe, sofuca bir tevekkülle konuştu, çok da bir şey söylemedi."

Birkaç saat sonra Albay'ın ölüm haberi ulaşır: tren altında kalmıştır. Charles Dickens, İngiliz romanını sanayi kentiyle ve ülkeyi boydan boya kaplayan demiryollarıyla tanıştıran ilk yazarlardan biriydi. Sanayileşme, yırtıcı bir erkeklik yaratmış; bu erkeklik demiryollarıyla oradan oraya taşınmıştı. Cranfordlu kadınların, Dickens hayranı Albay Brown'ı çok sevdiği demiryolunda ölüme terk etme-

3 *Cranford*'da zaman kavramı ve kronolojinin işleyişine ilişkin bkz. Patricia Ingham, *Cranford*, "Introduction", Penguin Books, 2005, s. 13-30.

leri bu bakımdan anlamlıdır. Mizah daha da kıyıcılaşacaktır: Kadınlar Albay Brown'ın ölümüyle eğlenirler. Albay'ın kızına babasının demiryollarıyla ilgili bir seyahate çıktığı söylenir. Cenaze töreninde Albay'ın ölümünden çok kadınların giydiği boneler konuşulur; Miss Jenkyns'in bonesi bir *miğfere* benzemektedir. Kazanan *şimdilik* Cranfordlı kadınlardır.

Ama sanayileşmenin bütün etkilerinden uzak kalmak da mümkün değildir: Miss Matty iflas eder. Anonim ortaklık bankaları yüzünden 19. yüzyıl ortasında bankacılık kanunu değişmiş; bankaların kayıpları ve borçlarından ufak yatırımcılar da sorumlu kılınmıştır. Miss Matty'nin bundan haberi yoktur. Cranford'ın dışındaki dünyada bambaşka ilişkiler yürürlükte. 20 mil ötedeki Drumble'in kuralları Cranford'a tesir ettiğinde Miss Matty'nin dünyası altüst olacaktır.

Miss Matty, kadın dayanışmasıyla toparlanır. Cranfordlı kadınların duygusal ekonomisi, Miss Maty'yi iflasa sürükleyen "ekonomi"ye ağır basar: Yardımlaşma sandığı kurulur; Martha eski patronunu yüzüstü bırakmayı reddeder. *Cranford*'ın sorunlarına yapısal bir çözüm değildir bu ama bir hayırseverlik gösterisi veya tanrısal lütuf hiç değildir.

Cranford, kendi sınırları çerçevesinde, proto-feminist bir romandır. Sınırları meydandadır: Birtakım hiyerarşik ilişkiler kadınlar arasında da sorgusuz sualsiz devam etmektedir. En alt basamakta bir tuhafiyeye çalışanı olan Betty Barker yer almaktadır; Mrs. Fitz-Adam'ın "gruptan" kabul görmesi için Fitz soyadının IV. William'ın gayri meşru çocuklarına verilen adlardan biri olduğu doğrulanır. Lady Glenmire, bir İskoç kontunun duludur. Görümcesi Mrs Jamieson ise asalet timsalidir: nerede nasıl davranılacağı, hangi kıyafetin nerede giyileceği ona sorulur. Aristokratik unvanlara, üst sınıflara ait simgelere saygıda kusur edilmez. Giyim kuşamda III. George'un eşi Kraliçe Charlotte ile IV. William'ın eşi Kraliçe Adelaide'in belirlediği modaya sıkı sıkıya bağlı kalınır.

Cranford'ın ısrarla anti-feminist bir zihniyetle yazıldığını kanıtla-

maya çalışan bir eleştirmene göre "mousseline-de-laine", "sarsanet", "Paduasoy" gibi eşine az rastlanır kumaş türlerinin romanda bu kadar sıklıkla zikredilmesi Elizabeth Gaskell'in saplantılı ve statükocu kıyafet merakından kaynaklanmaktadır.⁴ Bu saplantının feminizmle veya anti-feminizmle ilgisi yoktur elbette ama Cranfordlu kadınların buna benzer konularda statükoyla uzun boylu dertlerinin olmadığı da bellidir.

Sonuçta Cranford'ın dünyasını, hiyerarşisiyle, görgü kurallarıyla, toplumsal normlarıyla kadınlar yönetir. Ortalıkta kadınlara ne yapmaları gerektiğini anlatan erkekler yoktur. Cranford'da bir John Thornton, bir John Barton veya bir Nicholas Higgins kolay kolay barınamaz. *Cranford*'ın kadınlara biçtiği özerk konuma İngiliz romanında yüzyıl başında bir de *Emma*'da rastlanır. Jane Austen'in Emma Woodhouse'u da bir başka İngiliz kasabasındaki ilişkileri kendi bildiği şekilde, erkeklerin icazetini almadan yönetir. *Cranford* söz konusu olduğunda Mrs. Gaskell, *Emma* söz konusu olduğunda Jane Austen, yüzyılın yırtıcı erkekliğinin karşısına kadınsı duyarlılığı çıkartarak proto-feminist romanlar yazmışlardır. Ama anlatı mekânı kırdan kente taşındığında, her iki romancı da kentin karmaşık gerçekliği karşısında muhafazakâr aile ve evlilik ideolojisini kutsamışlardır. Gerçi tekrar vurgulayalım: Elizabeth Gaskell'in veya Jane Austen'in 19. yüzyılda durdukları yerden kadın-erkek ilişkilerine başka türlü bakmaları ancak esaslı bir zihniyet ve sosyal statü değişimiyle mümkün olabilirdi. Böyle bir değişimden geçen Gaskell'in da Cranfordlu kadınların kendi aralarındaki sohbetlere, dedikodulara, çıktıkları alışverişlere, takip ettikleri modalara, muslin kumaş sevgilerine aldırış etmeye karar vermesi edebiyat tarihi açısından doğrusu büyük kayıp olurdu.

★ ★ ★

4 Patsy Stoneman, *Elizabeth Gaskell*, Manchester University Press, 2006. İlgili kısım için bkz. s. 57-65.

Elizabeth Gaskell, değindiğimiz üç romanı dışında kurmaca türünde başka yapıtlar da verdi: *Ruth* (1853), *Sylvia's Lover* (Sylvia'nın Âşıkları, 1863), *Cousin Phillis* (Kuzen Phillis, 1864), *Wives and Daughters* (Kadınlar ve Kızları, 1864-1866). Bunun bir ön-söz olduğunu hesaba katarak, bu yapıtların her biri üzerinde uzun boylu durmak yerine Gaskell'in başka bir alanda yaptığı özgün bir katkıdan söz edelim: Gaskell, 31 Mart 1855'te henüz 39 yaşında hayatını kaybeden arkadaşı Charlotte Brontë'nin yaşamöyküsünü yazmıştır.

Gaskell, 31 Mayıs 1855 tarihli mektubunda Brontë kardeşlerin yayımcısı George Smith'e şöyle seslenir: "Ömrüm yeterse ve böyle bir kitap hiç kimseyi incitmeyecekse, onun hakkında bildiklerimi yazacağım ve (eğer kendimi ifade etmekte yeterince başarılı olursam) bütün dünyaya bir yazar olarak hayranlık duydukları kişinin bir kadın olarak da hayranlık verici olduğunu anlatacağım."⁵

Brontë biyografisinin özgün bir katkı olduğunu söyledim. Öyleydi, çünkü o tarihlerde kadın yazarların yaşamöykülerini anlatan metinlerin sayısı sınırlıydı. Alexander Dyce, *Specimens of British Poetesses*'i (Britanyalı Kadın Şairlerden Örnekler, 1825), Anne Katherine Elwood, *Memoirs of the Literary Ladies of England*'ı (İngiliz Kadınların Edebiyat Hatıraları, 1843) yazmışlardı; Laetitia London'ın yaşamını biraz da trajik ölümünden dolayı kaydadeğer bulan birkaç metin yazılmıştı. Niceliksel sınırlılık bir yana, bu metinler içerik bakımından da pek iç açıcı değildi. James Boswell'in *Life of Samuel Johnson*'ı (Samuel Johnson'un Hayatı) veya John Gibson Lockhart'ın *Memoirs of the Sir Walter Scott*'ının (Sir Walter Scott'ın Hatıraları) yanına yaklaşabilecek bir kadın yazar biyografisi yazılmamıştı.

The Life of Charlotte Brontë (Charlotte Brontë'nin Hayatı), bu bakımdan bir ilkti. Gaskell'in yaratıcı müdahaleleri biyografinin he-

5 Linda H. Peterson, "Elizabeth Gaskell's *The Life of Charlotte Brontë*", *The Cambridge Companion to Elizabeth Gaskell* içinde, ed. Jill Matus, s. 59-75. Ayrıca Gaskell'in mektuplarıyla ilgili bkz. Deirdre D'Albertis, "The Life and Letters of E. C. Gaskell", a.g.e., s. 10-27.

men her sayfasında hissedilir. Çizdiği Charlotte Brontë portresi, Gaskell'ın romanlarındaki kadın kahramanların çeşitli özelliklerini taşır. Brontë yaratıcı yetenekleriyle henüz 14 yaşında bir deha olarak dikkat çekmiştir – Romantizm'in deha-sanatçı nosyonu adeta onu anlatır. Ama tek özelliği bu değildir. "Kadın olmaktan" ileri gelen sorumluluk ve görevlerini hiçbir zaman aksatmamıştır. Gaskell, *Biyografi*'de kadın yazarın erkek yazardan farklılığını evde payına düşen görev ve sorumluluklar üzerinden tanımlar. Makbul kadınlığın ölçüsü aile-içi görev ve sorumluluklara bağlılıktır. Charlotte Brontë bu bakımdan takdire şayandır. Babası Patrick Brontë'nin otoriterliğini daima "sabır ve uysallıkla" karşılamıştır.

Gaskell, Brontë'nin M. Heger'e duyduğu tutkulu aşktan hiç söz etmezken Mr. Nicholls'ün evlilik teklifini sırf babasının hatrına reddetmesini metheder: "Tutkuyla ilan-ı aşk eden bu adamın teklifini olan bitenden habersiz gözlemcilerin insafsız yargılarına maruz kalmak pahasına renk vermeden, sessiz sakin bir ifadeyle karşıladı. Bencillik etmeden, babasını düşünerek davranmıştı; nasıl cevap vermesi gerektiğinden önce hangi cevabın babasını mutlu edeceğini düşünmüştü." Başka bir yerde, Brontë'nin birilerinin himayesi altında olmaktan mutluluk duyduğunu öğreniriz. Onu "bildiğinden şaşmaz, özgür bir kadın" olarak tanıyanlar yanılmaktadır: "Charlotte Brontë'nin mektupları himaye altında olmaktan kadınsı bir güven ve haz duyan latif bir duyguyu açığa vuruyor. Ne dersiniz deyin, bu bana göre sergilenmesi gereken bir kadınlık halidir (mektuplar Charlotte'un 'bildiğini okuyan, özgür' bir kadın olduğuna ilişkin genel kanıyı hükümsüz kılıyor)."

Elizabeth Gaskell'ın epey kadın arkadaşı olmuştu; bunların bazıları Viktorya Çağı'nın kadınlık ölçüsüyle hiçbir şekilde uyuşmayan radikal fikirleri benimsemiş, kadın hakları mücadelesinde aktif rol alan kişilerdi: Barbara Bodichon, Harriet Martineau, Emily Shen, Parthenope Nightingale, Eliza Fox gibi. Bunların dışında Gaskell, İsveçli feminist Fredrika Bremer'le arkadaştı. İrlandalı/Fransız feminist Mme Mohl'ün Paris'teki evinde defalarca kez misafir ol-

muştı. Ne var ki romanlarında ve Brontë biyografisinde geleneksel cinsiyet ideolojisi çerçevesinde evlilik ve aile kurumunun kutsallığını telkin etmeyi sürdürdü (*Cranford*'ın bir istisna olduğunu gördük). Dolayısıyla edebiyat tarihine adının Mrs. Gaskell olarak geçmesine pek şaşırmamak lazım.

* * *

Gaskell, sağlığında hak ettiği ilgiyi görmüş şanslı bir yazardı. Britanya'da 1848-1860 arasında edebiyat tartışmalarının yürütüldüğü *Manchester Literary Times*, *British Quarterly*, *Fraser's Magazine*, *Edinburgh Review* gibi yayınlarda sıklıkla adına rastlanır. Thomas Carlyle, Charles Dickens, Charles Kingsley ondan çoğu zaman övgüyle söz ederler. Fransız eleştirmenler, romanlarını henüz Fransızcaya çevrilmeden İngilizceden okuyup eleştiriler yazarlar. *Revue des Deux Mondes*'un 1 Ekim 1855 tarihli nüshasında Emile Montégut, "Le Roman de Mœurs Industrielles" (Endüstriyel Roman Geleneği) başlıklı yazısında *Kuzey ve Güney* ve *Mary Barton*'ı inceledikten sonra Gaskell'i Amerikalı romancı Harriet Beecher Stowe (ve *Tom Amca'nın Kulübesi*) ile karşılaştırır: "Mrs. Gaskell, Amerikalı romancı gibi santimental duygular sergilemiyor; o aydın ve tarafsız bir yazar; analiz yaparken gerçeklere sadık kalıyor; patronlara veya işçilere saldırmak yerine ikisini de sorguya çekiyor, ikisine de hakikati söylüyor."

Gelgelelim ölümünden sonra Mrs. Gaskell uzun süre unutuldu. Bunun "onun dışında" bazı nedenleri vardı: "Endüstriyel sorun", 1850'lerden sonra İngiliz toplumu ve İngiliz edebiyatı açısından bir sorun olmaktan çıkmıştır. 1840'lar ve 50'lerde bu sorunu işleyen romancılardan (Disraeli, Kingsley, Gaskell, Dickens v.d.) bir tek Dickens'ın romanları zamana dayanmıştır; ama Dickens da zaten sanayileşme sorunuyla sınırlı olmayan *Oliver Twist*, *David Copperfield*, *Martin Chuzzlewit* gibi romanlar yazmıştır.

20. yüzyıl başında Gaskell, Fransa'da Louis Cazamian'ın *Le Roman social en Angleterre*'i (İngiliz Toplumsal Romanı) ile tekrar

hatırlanmıştır. Cazamian, yarım asırdır unutulmuş olan bir tartışmayı Fransa’da tekrar gündeme getirmiştir ama bu, İngiltere’de endüstriyel romana yönelik ilgiyi kamçulamaktan uzak, Fransa’yla sınırlı bir çaba olarak kalmıştır – Cazamian’ın İngilizceye çevrilmesi 1973’ü bulmuştur.

1934’te David Cecil’in *Early Victorian Novelists*’i (Erken Dönem Viktorya Çağı Romancıları) yayımlanana dek Elizabeth Gaskell, İngiltere’de, Viktorya Çağı’nın unutulmuş yazarları arasındaydı. Cecil, kitabıyla, bir yandan domestik bir kadın yazar olarak Elizabeth Gaskell portresinin yerleşmesine katkıda bulundu: “Kendi kadın idealinin diğer tüm kadınsı niteliklerden önemli olduğunu vurgulayan bir çağda Elizabeth Gaskell tam da kendisinden beklenildiği gibi davranan bir kadındı: Zarif, domestik, nazik, entelektüel kaygılardan uzak, her an gözyaşı dökmeye, her an hayrete düşmeye hazır.” Ama bir yandan da Gaskell’in bir romancı olarak sezgilerinin, detaycılığının, bit yeniklerini gösteren mizah anlayışının ne kadar güçlü olduğunu hatırlatarak hak ettiği değeri tekrar görmesine, tekrar klasikleşmesine önayak oldu.

Gaskell, toplumsal sorunlara, “büyük meselelere” duyarlı olduğu kadar son derece yetenekli bir minyatür sanatçısıydı. Edebiyat sözkonusu olduğunda bu yetenek büyük meselelere duyarlı olmaktan çok daha yaşamsaldır. David Cecil, Gaskell’in gözlem yeteneği ve detaycılığının Hollandalı ressamlardan geri kalmadığını belirtir.⁶ Gaskell, en minimalist sahnelere, en sıradan görünen ayrıntılara sanatsal derinlik ve anlam katmasını biliyordu. *Cranford*’dan bunu gösteren bir alıntıyla bitireyim:

Mrs Jamieson’ın misafir odasının neşeli bir havası vardı; akşam güneşi içeri sızıyordu, büyük kare şeklindeki pencerenin önü çiçek öbekleriyle donanmıştı. Mobilyalar beyaz ve altınsarı ren-

6 David Cecil, *Early Victorian Novelists: Essays in Revaluation*, Constable & Co: Londra, 1934. David Cecil’in Elizabeth Gaskell yorumu Gaskell’in detaylara, minimalist sahnelere olan dikkatini sergilemesi açısından ufuk açıcudur. İlgili kısım için bkz. s. 197-245.

gindeydi; sonradan peyda olan Ondördüncü Louis stilinde değildi, sanırım öyle deniyor, şu her tarafı kabuk kabuk ve burgulu olanlar; hayır, Mrs Jamieson'ın sandalyeleri, masaları yuvarlak hatlı değildi, kavisleri yoktu. Sandalye ve masanın bacakları yere yaklaşırken inceliyordu ve bütün köşeler dörtgen şeklindeydi. Sandalyelerin hepsi bir duvarın önüne sıralanmıştı, yalnızca dört beş tanesi şöminenin karşısına halka biçiminde dizilmişti. Sırt bölümünde, uçlarında altın renkli toplar olan beyaz çubuklar vardı; ne o çubuklar ne de toplar size rahat oturacağınızi vaat etmiyordu. Edebiyata ayrılmış, üzerinde bir Incil, bir Soyağacı Kitabı bir de Dua Kitabı duran lake bir masa vardı. Bir kare Pembroke masası daha vardı, bunun üzerinde ise bir kaleyskop, sohbet kartları, bilmece kartları (upuzun, solmuş pembe bir kurdeleyle bağlanmış) ve çay kutusu resimlerine hayran birinin onları taklit ederek resmettiği bir kutu vardı. Carlo el halısı üzerine yatmıştı ve hiç hatırşinas olmayan bir şekilde içeri girince bize havladı.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bizim Sosyetemiz

Her şeyden önce, Cranford, Amazonların elindedir; belli bir kiranın üzerindeki bütün evlerin sakinleri kadınlardır. Yeni evli bir çift şehre yerleşecek olursa, nasıl oluyorsa beyefendi sırra kadem basar; ya Cranford'un gece meclislerindeki tek erkek olmak onu ölesiye dehşete düşürmüştür ya da alayıyla, gemisiyle birlikte ya da bütün hafta trenle yalnızca 20 mil mesafedeki büyük ticaret kenti, komşu kent Drumble'da işiyle meşgul olduğu farzedilir. Uzun lafın kıssası, beylere ne olmuşsa olmuştur, Cranford'da değillerdir. Cranford'da olsalar ne yapacaklardır ki? Cerrahın otuz yıllık faaliyet alanı vardır ve Cranford'da geceler; ama her erkek cerrah olamaz. Seçme çiçeklerle dolu, tek bir ayırık otu görünmeyen bahçelerin bakımını yapmak; parmaklıkların ardından sözkonusu çiçeklere imrenerek bakan küçük oğlan çocuklarını kovalamak; kapılar açıksa ara sıra bu kapılardan içeriye dalan kazları kışkıştırmak; politika ve edebiyatla ilgili bütün soruları, gereksiz sebepler ve gerekçelerle başlarını ağrıtmadan karara bağlamak; beldedeki herkesin işi gücü hakkında açık ve seçik bilgi edinmek; hizmetkârla-

rını hayranlık uyandırıcı biçimde idare etmek; fakirlere iyilik yapmak (bazen diktatörce) ve başları sıkıştığında birbirlerine en iyi niyetlerle yardımcı olmak – bunlara Cranfordlu hanımlar yeter de artar. “Erkek dediğin,” demişti onlardan biri bana bir keresinde, “evde *o kadar* ayak altında oluyor ki!” Cranfordlu hanımlar birbirlerinin işinden gücünden haberdar oldukları halde, birbirlerinin nokta-i nazarlarına karşı son derece kayıtsızdırlar. Elbette, her birinin kendi şahsiyeti, hatta egzantrikliği son derece gelişmiş olduğu için, lafı gediğine koymaktan daha kolay bir şey yoktur onlar için; ama, bir biçimde, aralarında belli bir ölçüde iyi niyet hâkimdir.

Cranfordlu hanımlar ancak nadiren kapışır, birbirlerine bir iki iğneli söz söyler ve kızgın kızgın başlarını sallarlar; hayatlarının uyumlu gidişatını fazlasıyla yavan olmaktan kurtaracak kadar. Giyim kuşamları modadan azadedir; derler ki, “Cranford’da nasıl giyindiğimiz ne fark eder, hepimiz birbirimizi tanıdığımıza göre?” Seyahat edecek olurlarsa, ileri sürdükleri mantık aynı derecede tutarlıdır: “Şurada nasıl giyindiğimiz ne fark eder, hiç kimse bizi tanımadığına göre?” Elbiselerinin kumaşı, genelde, kaliteli ve sadedir ve çoğunluğu sevgiyle yâd edilen Miss Tyler kadar titizdirler; fakat şunu da diyeceğim İngiltere’de giyilen en son karpuz kol, en son dar iç etek de Cranford’da görülmüştür – ve de kimse buna bıyık altından gülmemiştir.

Pek çok ağabey ve abladan artakalmış, nazlı küçük bir kız-kurusunun, altına sığındığı pek görkemli aile boyu kırmızı ipekliden şemsiyeyle, yağmurlu günlerde tin tin kiliseye gittiğine şahidim. Londra’da kırmızı ipekliden şemsiye kullanıyor musunuz? Cranford’da bunlardan ilk kez görüp görüleni bir efsane olmuştu; küçük oğlan çocukları “etekli sopa” diye bağırışır, alay ederdi. Bir zamanlar güçlü bir babanın bir alay ufaklığın tepesinde tuttuğu, az önce anlattığım o kırmı-

zı ipekli şemsiye olabilirdi bu; hepsinden artakalmış zavallı yaşlı hanım – zar zor taşıyordu onu.

Sonra, ziyaret ve ev oturmaları için kurallar ve kaideler vardı; bunlar şehre yerleşmesi ihtimali olan gençlere bildirilirdi, vakti zamanında Manx yasalarının Tinwald tepesinde her yıl halka okunması kadar büyük bir ciddiyetle.

“Dostlarımız, bu geceki yolculuğunuzdan sonra nasılsınız, hatıranızı sormak isterler” (bir centilmenin yaylısında onbeş mil) “Yarın dinlenmenizi arzu ediyorlar; ama ertesi gün, eminim, ziyaretinize geleceklerdir; bu yüzden onikiden sonra serbest olunuz – çünkü ev ziyaretlerimiz oniki ile üç arasındır.”

Sonra, ziyaretin ertesinde:

“Bugün üçüncü gün; annen sana söylemiştir herhalde canım, bir ziyareti kabul ettikten sonra iade-i ziyaret için üç günden fazla geçirme; ayrıca onbeş dakikadan fazla da oturma.”

“Peki ama saatime mi bakacağım? Onbeş dakika geçtiğini nereden anlayacağım?”

“Hep zamanı düşünmelisin canım ve sohbet sırasında da aklından çıkarmamalısın.”

Ziyaret ya da iade-i ziyaret sırasında, hiç kimse bu kuralı aklından çıkarmadığı için de, gerçekten insanı saran bir konu hiç konuşulmazdı. Sohbetle kısa cümlelerle yetinir ve zamanında kalkardık.

Cranfordlı bazı iyi ailelerin fakir olduğunu ve iki yakayı bir araya getirmekte zorlandıklarını tahmin ediyorum; ama onlar da Spartalılar gibiydiler, yüksünmelerine gülümseyerek katlanırlardı. Hiçbirimiz paradan söz etmezdik, çünkü bunda ticaret ve alışveriş kokusu vardı ve bazıları fakir de olsa, hepimiz aristokrattık. Cranfordlılarda merhametli bir *esprit de corps*¹ vardı ki, bu sayede aralarından bazıları fık-

1 (Fr.) Birlik ruhu.

ralıklarını saklamaya çalıştıklarında bütün eksik gediği görmezden gelirlerdi. Mesela, Mrs. Forrester bebek evi büyüklüğündeki evinde bir parti düzenlediğinde, küçük yaşlı kız divanın altındaki tepsiyi alma ricasıyla divanda oturanları rahatsız ettiğinde, herkes bu beklenmedik durumu dünyanın en doğal şeyi gibi karşılamış ve ev haline ilişkin hallerden ve seremonilerden bahsetmeye koyulmuştu, sanki hepimiz ev sahibemizin hizmetçileri, ikinci bir masası, kahyası, uşağı olduğuna inanıyormuşuz gibi. Halbuki sadece küçük kırmızı kolları hiçbir zaman tepsiyi kaldırmaya yetecek kadar güçlü olmadığı için gizlice ev sahibesinin yardımına koştuğu bir besleme kızıdan başka kimse yoktu. Ev sahibi azametle yerine kurulmuş, çayda ne ikram edileceğini bilmiyormuş gibi davranıyordu, oysa o da biliyordu, biz de biliyorduk, o da bildiğimizi biliyordu, biz de onun bildiğimizi bildiğini biliyorduk ki, bütün sabah kuru pasta ve bisküvi yapmakla uğraşmıştı.

Bu genel ve adı konmamış fıkarcılığın ve fazlasıyla adı konmuş kibarlığın bir iki sonucu vardı ki, bunlar kötü şeyler değildi ve çoğu toplumsal çevre bunları uygulasa çok da işlerine yarayabilirdi. Mesela, Cranford sakinleri erken yatarlardı, tahta ayakkabılarını takırdatarak, fener tutan birinin mihamdarlığında saat dokuz sularında eve yollanırlardı; ve de saat on buçukta bütün şehir yatmış uyumuş olurdu. Dahası, Cranford'da gece davetlerinde yiyecek içecek babında, pahalı bir şey ikram etmek “vülger” (Cranford'da pek mühim bir kelime) sayılırdı. Sayın Mrs. Jamieson sadece ince katmerle tereyağı ve kek hamurlu bisküvi ikram ederdi; üstelik, bu kadar “elegant bir ekonomi” uygulamasına rağmen müteveffa Glenmire Dükü'nün de baldızıydı.

“Elegant ekonomi!” Nasıl da dilimize pelesenk olmuş Cranford tabirleri! Orada ekonomi her zaman “elegant”, para harcamak “vülger ve gösterişçilik”ti; hepimize huzur ve

sükûnet veren bir çeşit “*erişemediği ciğere murdar demecilik.*” Albay Brown diye birinin Cranford’a yerleşip açıkça yoksul olduğundan bahsedışı karşısında hissedilen memnuniyetsizliği hiç unutmam – kapalı kapılar pencereler ardında yakın bir dostuna da değil, sokak ortasında! Bağıra bağıra asker sesiyle! Belli bir evi kiralayamamasının sebebi olarak fakirliğini ima ederek. Cranfordlu hanımlar hükümrancılık alanlarının bir erkek, üstelik de bir centilmen tarafından işgal edilmesinden zaten şikâyet halindeydiler. Düşük maaşla emekli edilmiş bir albaydı, küçük kent halkının dilekçelerle falan şiddetle kurulmasına karşı çıktığı yakınlardaki bir tren şirketinde iş bulmuştu; erkek cinsinden olması ve tiksindirici tren şirketindeki işi yetmezmiş gibi, bir de fakirliğinden bahsedecek kadar yüzsüzdü – e o halde elbette dışlanmalıydı. Ölüm, yoksulluk kadar gerçek ve yoksulluk kadar aleladeydi; ama insanlar bundan uluorta yüksek sesle söz etmezlerdi. Kibar kulaklara göre bir şey değildi. Görüştüğümüz ahabplarımızdan biri yoksulluk dolayısıyla arzularını yerine getirmekten mazur olursa, bunu görmezden gelmek konusunda fikir birliğine varmıştık. Bir partiye yürüyerek gelir ya da ayrılırsa, bu gece *nasıl da* güzel, hava *nasıl da* latif olduğu içindi, tahtirevanlar pahalı olduğu için değil. Yazın ipekli yerine basma giyiyorsak, yıkanması kolay bir kumaş istediğimiz içindi; ve bunun gibi, ta ki kendimizi, bizim, hepimizin, çok orta halli insanlar olduğumuz gerçeğine, bu “vülger” gerçeğe kör edene kadar. Tabii, bu durumda, yoksulluktan utanılacak bir şeymiş gibi söz etmeyen bir adamla ne yapacağımızı bilemezdik. Gene de, bir biçimde Albay Brown Cranford’da kendine saygıdeğer bir yer edindi ve aleyhine alınan bütün kararlara rağmen ziyaretine gidildi. Cranford’a yerleşmesinden bir yıl sonra olmalı, Cranford’a gidişimde bir otorite olarak görüşlerine değer verildiğini duymak beni hayretlere düşürdü. Benim kendi dostla-

rım, daha oniki ay önce, albayla kızlarını ziyaret etmeyi tek-
lif dahi etmenin en azılı karşıtları idiler; şimdiiyse saat oniki
öncesindeki tabu saatlerde bile Albay'ın ziyareti kabul edili-
yordu. Doğru, ziyaret sebebi, yakılır yakılmaz tütmeğe baş-
layan bir bacanın durumunu tesbit etmektir; ama gene de Al-
bay Brown gözünü kırpmadan basamaklardan çıktı, oda-
nın içinde bas bas bağırarak konuştu ve sanki hanenin ya-
kın dostuymuş havasında şakalar yaptı. Bazı entipüften se-
remoniler olmaksızın ve bütün o ufak tefek küçümsemelerle
karşılansması umurunda bile olmamıştı. Cranfordlı hanımlar
mesafeli davransalar da, o dostaneydi; alaycı küçük iltifatla-
rı açık yüreklilikle karşılamıştı; ve erkekçe açıklığıyla yok-
sul olmaktan utanmayan bir adam olduğu için kendinden
bucak bucak kaçılmasının üstesinden gelmişti. Ve sonunda,
mükemmel erkek sağduyusu ve evlerde çıkan sorunlara çö-
züm üretmedeki becerisi, ona Cranfordlı hanımlar nezdinde
fevkalade bir otorite mevkie kazandırmıştı. Kendisi yolunda
aynen devam etti, popülaritesinden de tersinden olduğu ka-
dar bihaber biçimde; ve eminim, günün birinde latife olsun
diye verdiği bir öğüdün basbayağı, dümdüz ciddiye alınacak
kadar fikrine saygı duyulduğunu fark edince o da irkilmiştir.

Konu şuydu; yaşlı bir hanımın Alderney cinsi ineği var-
dı, ineğe kızı gözüyle bakıyordu. Çeyrek saatlik kısa ziyare-
ti bu hayvanın harikulade sütünün ve harikulade zekâsının
methini dinlemeden geçirmek mümkün değildi. Miss Betsy
Barker'ın Alderney'ini bütün şehir tanır ve sevgiyle karşı-
lardı; bu yüzden zavallı inek günün birinde, sahibinin gözü
üzerinde olmadığı bir an kireç kuyusuna düştüğünde duyul-
an sempati ve üzüntü büyüktü. O kadar yüksek sesle böğü-
rüyordu ki çok geçmeden sesi duyuldu ve kurtarıldı; ama o
arada zavallı hayvanın kıllarının büyük kısmı dökülmüştü,
çıplak, cıscııldak ve sefil bir halde dışarı çıktı. Herkes hay-
vana acıdı fakat birkaç kişi de komik görünüşü karşısında

bıyık altından gülmeden edemedi. Miss Betsy Barker acı ve üzüntüden ağlayacak gibiydi; hatta yağ banyosu seçeneğini aklından geçirdiği söylendi. Bu çare, belki de, danıştığı türlü kişilerden biri tarafından önerilmişti; önerildi mi bilmiyoruz ama bu çare gündeme gelir gelmez, Albay Brown'ın şu sözleri tarafından veto edildi: “Ona fanila bezi bir yelek ve don giydiriniz hanımefendi, eğer hayatta kalmasını istiyorsanız. Ama benim tavsiyem, zavallı hayvanı bir an önce kesiniz.”

Miss Betsy Barker gözlerini kuruladı ve albaya candan teşekkür etti; hemen işe koyuldu ve çok geçmeden bütün kent gri fanila bezine bürünmüş Alderney'nin uslu uslu çayıra adım atışını görmek üzere dışarı uğradılar. Ben kendim onu defalarca seyrettim. Londra'da gri fanila bezine bürünmüş inek görebilir misiniz?

Albay Brown şehrin dışarılarında küçük bir evde, kızlarıyla oturuyordu. Cranford esas ikametgâhım olmaktan çıktıktan sonra oraya yaptığım ilk ziyarette altmışını geçmiş olmalıydı. Dinamik, sportif, esnek bir bedeni vardı, kafasını şöyle askeerce bir geriye atışı, yaylanarak yürüyüşü, bütün bunlar onu yaşından çok daha genç gösteriyordu. En büyük kızı neredeyse onun yaşında gösteriyor ve albayın gerçek yaşının gösterdiğinden daha fazla olduğunu ele veriyordu. Miss Brown kırkında olmalıydı; yüzünde hastamsı, acılı, kaygı dolu bir ifade vardı ve gençliğinin şetareti çoktan solmuş gitmiş gibi görünüyordu. Gençken bile gösterişsiz ve sert hatlıydı herhalde. Miss Jessie Brown kızkardeşinden on yaş daha genç ve yirmi kat daha güzeldi. Yüzü yuvarlak ve gamzeliydi. Miss Jenkyns bir keresinde Albay Brown'a kızgınlığından (sebebini biraz sonra size anlatacağım) “Kanımca Miss Jessie'nin artık gamzelerini bırakıp, çocuk gibi görünmeye çalışmaktan vazgeçmesinin zamanı geldi,” demişti. Kızın yüzünde çocuksu bir yan olduğu doğrudu; yüz yaşına da gelse, ömrünün sonuna kadar da böyle olacak ben-

ce. Gözleri kocaman, mavi, hayret dolu gözlerdi ve dosdoğru karşısındakine bakıyorlardı; burnu çok biçimli değildi, biraz basıktı, dudakları kırmızı ve dolgundu; saçını da bir dizi küçük bukle halinde tarıyor bu da çocuksu görünüşünü güçlendiriyordu. Güzel miydi değil miydi, bilmiyorum; ama ben yüzünü beğenirdim, herkes de beğenirdi, gamzelerine ise mani olacak hali yoktu. Babasının yürüyüşündeki ve davranışındaki fütursuzluktan bir parça vardı onda da; ve her kadın gözlemci de iki kızkardeşin giyim kuşamlarında hafif bir fark olduğunu bulup çıkarabilirdi – Miss Jessie’nin kiler ablası Miss Brown’ninkinden yılda iki sterlin daha pahalıydı. İki sterlin Albay Brown’un yıllık bütçesinde epey büyük bir rakamdı.

Hepsini bir arada Cranford kilisesinde gördüğümde Brown ailesinin üzerimde bıraktığı etki buydu. Albay’la önceden tanışmıştım – basitçe bacanın istikametini değiştirerek tamir ettiği tüten şömine vakası dolayısıyla. Kilisede, sabah ayininde iki mercekli monoklunu gözlerine yaklaştırıyor, başını dimdik havaya kaldırarak, yüksek sesle ve neşeyle ilahi söylüyordu. Karşılama rahipten daha yüksek sesle yapıyordu – rahip cılız ıslıklı sesli bir adamdı, sanıyorum Albay’ın yankılı bas sesinin kendi sesine baskın çıktığı hissine kapılınca, canı sıkılmış ve daha da daha da tiz bir sesle titreterek söylemeye koyulmuştu.

Kiliseden çıkınca, eline çabuk Albay iki kızıyla da hemen en zarif biçimde ilgilenmişti. Dostlarına başıyla selam vermiş, gülümsemişti; fakat Miss Brown’a şemsiyesini açmakta yardım etmeyi bitirene kadar kimseyle tokalaşmamıştı – kızının dua kitabını kendi eline almış, kız titreyen, sinirli ellerle ıslak yollardan yürümek için giysisinin eteğini kaldırmaya kadar sabırla beklemişti.

Cranfordlu hanımlar davetlerinde Albay Brown’la ne yapacaklardı acaba, merak ediyordum. Eski günlerde, iskambil

partilerinde, göz kulak olunacak, sohbet açılacak beyefendi yok diye çoğunlukla sevinirdik. Gecelerimizin kendi kendine yeterliliğini tebrik ederdik; kibarlık merakımızdan ve erkek makulesini nahoş buluşumuzdan, kendi kendimizi erkek denen şeyin “völger” olduğuna neredeyse ikna etmiştik. Bu bakımdan dostum ve ev sahibem, Miss Jenkyns’in şerefime parti vereceğini ve Albay’la iki Miss Brown’un da davetli olduğunu öğrendiğimde, gecenin nasıl bir istikamet takip edeceğini sordum kendi kendime. Üzerleri yeşil çuha kaplı oyun masaları, her zamanki gibi gün ışığında kurulmuştu; Kasım’ın üçüncü haftasındaydık, o yüzden saat dört sıraları akşam oluyordu. Her masanın üzerine mumlar ve el değmemiş oyun kartları yerleştirilmişti. Şömine yakılmıştı; tertipli hizmetçi kız son direktiflerini de almıştı; hepimiz elimizde birer mum yakma çubuğu üzerimizde en iyi elbiselerimizle ayakta durmuş, ilk işaret gelir gelmez mumlara saldırmak üzere bekliyorduk. Cranford partileri ciddi olaylardı, en iyi elbiseleri içinde hep birlikte otururken hanımların ciddi biçimde ayakları yerden kesilmiş hissetmelerine sebep olurdu. Üç kişi gelir gelmez, “Preference” denen oyuna oturduk, uğursuz dördüncü bendim. Gelen dört yeni kişi hemen başka masaya oturtuldu; çok geçmeden sabah önünden geçerken yemek odasında gördüğüm çay tepsilerinin her biri bir oyun masasının ortasına yerleştirildi. Porselen yumurta kabuğu inceliğindeydi; eski usul gümüş cilalanmaktan pırıl pırıldı; ama yiyecekler en hafif cinsindendi. Tepsiler daha masaya yeni koyulmuştu ki, Albay ve iki Miss Brown içeri girdiler; şöyle ya da böyle Albay’ın orada bulunan bütün hanımların gözdesi olduğunu görebiliyordum. Kırışmış alınlar gevşedi, tiz sesler o yaklaşırken alçaldı. Miss Brown hasta ve kararlar bağlamış denecek kadar keyifsiz görünüyordu. Miss Jessie her zamanki gibi gülümsüyor ve neredeyse babası kadar popüler görünüyordu. Albay odayı hemen ve sessizce erkek

varlığıyla doldurdu; herkesin arzularıyla ilgileniyor, boş fincanlarla ve terayağı ekmegi olmayan hanımlarla ilgilenerek güzel hizmetçi kızın yükünü hafifletiyordu; ama bunların hepsini o kadar zahmetsiz ve vakur bir biçimde yapıyor, güçlülerin zayıflara yardım etmesi son derece doğalmış gibi yerine getiriyordu ki, bütün bu süreç boyunca tam bir erkekti. Eli üç peniye iskambil oynarken sanki üç sterline oynuyormuş kadar ciddiydi; ama tanımadığı insanlara gösterdiği bütün dikkat esnasında, bir gözü de acı çeken kızının üzerindeydi – kız acı çekiyordu eminim, gerçi birçok kimseye sadece huysuzluk ediyormuş gibi gelebilirdi. Miss Jessie iskambil oyunu bilmiyordu, ama o partiye gelmeden önce oldukça küskün görünmeye niyetlenen oyuna katılmayanlarla sohbet ediyordu. Eski, akoru bozuk bir piyano eşliğinde şarkı da söyledi, piyano gençliğinde küçük bir klavsendi sanıyorum. Miss Jessie “Hazeldean’lı İskoç” şarkısını biraz ahengi bozuk söylemişti; ama hiçbirimiz müzikten pek anlamıyorduk, gene Miss Jenkyns müzikle alakası olmayan kendi tutturduğu bir tempoyla müziğe eşlik etti, anlıyormuş görünsün diye.

Miss Jenkyns’in bunu yapması büyük kibarlıktı; çünkü fark etmiştim, biraz önce, Miss Jessie Brown’ın boş bulunup Edinburgh’da esnaf bir dayısı olduğunu (Shetland yününden söz açılmışken) söylemesi onu epeyce kızdırmıştı. Miss Jenkyns bu itirafı korkunç bir öksürükle bastırmaya çalışmıştı – çünkü pek Saygıdeğer Mrs. Jamieson Miss Jessie’ye en yakın olan oyun masasında oturmaktaydı, kendisi bir esnafın yeğeniyle aynı odada bulunduğunu duysa ne derdi, ne düşünürdü! Ama Miss Jessie Brown (pek patavatsızdı, ertesi sabah hepimiz bunda hemfikirdik) bu bilgiyi tekrarladı ve Miss Pole’u istenen Shetland yününün aynısını kolayca bulabileceği konusunda temin etti; “dayım vasıtasıyla, Shetland yününün envai çeşidini bulundurur, dükkânı var Edinbro’da.”

Miss Jenkyns'in müzik dinlemeyi teklif etmesi, bu olayın tadını a zımızdan, sedasını kulaklarımızdan silmek içindi; onun için gene söylüyorum, tempo tutarak büyük kibarlık göstermişti.

Tepsiler, üzerlerinde bisküvi ve  arapla, tam dokuza çeyrek kala yeniden ortaya çıktığında, sohbet her zamanki gibi oyunların birbirinden farkı ve oyun hileleri üzerine y nelmi ti; ama Albay Brown ufak ufak edebiyattan söz etmeye koyuldu.

“*Pickwick'in Maceraları'nın* hiçbir sayısını gördünüz mü?” dedi (  nk  o sıralar c zler halinde yayınlıyorlardı.) “ ok esaslı bir şey.”

Şimdi, Miss Jenkyns Cranford'un müteveffa bölge papazının kızıydı; ve basılı bir miktar vaaz ve epeyce iyi bir dinî eserler kitaplı ına sahip olması dolayısıyla kendini edebiyattan anlar sayıyordu ve kitaplar üzerine her konuşmayı bir meydan okuma olarak görüyordu. Cevap verdi ve “evet gördüğünü hatta evet belki okumuş olabileceğini” söyledi.

“Peki nasıl buldunuz?” diye bağırdı Albay. “Pek enfes değiller mi?”

Böyle iti tirilince, Miss Jenkyns için saçı eline almaktan başka çare kalmamıştı.

“ unu söylemek zorundayım, hiçbir biçimde Dr. Johnson'ın eline su dökemez. Gene de, ola ki yazar gençtir. Sebat etmeli, fevkalade Doktor'u kendine örnek alırsa belki de bir şeyler olur ondan, kimbilir?” Albay Brown'ın bu kadarını sessiz sedasız sineye çekmesi belli ki imkânsızdı; Miss Jenkyns daha cümlesini bitiremeden sözcüklerin dilinin ucuna geldiğini gözümle gördüm.

“Bu bambaşka bir olay, hanımefendici im–” diye giri ti.

“Tamamiyle farkındayım,” diye cevapladı beriki. “O yüzden müsamaha gösteriyorum, Albay Brown.”

“Lütfen bu ayki sayıdan bir sahne okumama izin veriniz,”

diye yalvardı, Albay. “Daha bu sabah elime geçti, sanmıyorum ki hâzırın okumuş olsun.”

“Nasıl isterseniz,” dedi kadın, kaderine katlanır gibi bir havadaydı. Albay, Sam Weller’in Bath’da “çektiği” ziyafet bölümünü okudu. Bazılarımız kahkahalarla güldü. Ben cesaret edemedim, çünkü evde konuktum. Miss Jenkyns sabırlı bir ciddiyet içinde oturuyordu yerinde. Bölüm bitince, bana döndü ve hafif bir vakarla şöyle dedi:

“Canım, *Rasselas*’ı getirir misin bana, okuma odasından.”

Ben kitabı getirince, Albay Brown’a döndü.

“Şimdi *ben* bir pasaj okuyayım izninizle, hâzırın sizin favoriniz Mr. Boz’la Dr. Johnson arasında tercihini yapsın.”

Rasselas’la İmlac arasındaki muhaverelerden birini, tiz, üstten bir sesle okudu; bitirince de şöyle dedi: “Sanıyorum edebî bir yazar olarak Dr. Johnson’u seçmekte haklı olduğum açık.” Albay dudaklarını büzdü, parmaklarıyla masaya vurdu fakat bir şey demedi. Miss Jenkyns bir iki son darbe daha vurmaya niyetlendi.

“Cüzler halinde kitap yayınlamayı vülger buluyorum, edebiyatın saygınlığına gölge düşürüyor bence.”

“*The Rambler* nasıl yayınlanmıştı hanımefendiciğim?” dedi Albay Brown alçak bir sesle, Miss Jenkyns bunu duymuş olamazdı sanıyorum.

“Dr. Johnson’un üslubu genç yazarlar için yol göstericidir. Mektup yazmaya başladığımda babam bana onu önermişti – üslubumu onun üzerine bina ettim; sevdiğiniz yazara da tavsiye ederim.”

“Böyle cafcacı bir üslup uğruna kendi üslubundan vazgeçerse kendisi adına pek üzülürüm,” dedi Albay Brown.

Miss Jenkyns bunu Albay’ın hayal bile edemeyeceği kadar şahsi bir hakaret olarak aldı. Kendisi de dostları da mektup yazarlığında emsalsiz olduğunu düşünürlerdi. Yazdığı birçok mektubun yazı tahtasında yazılıp silindiğine şahit ol-

dum, arkadaşlarını şundan bundan haberdar etme arefesinde “postalamadan önce yarım saat uğraşır”dı; ve dediği gibi, bu kompozisyonlarda örnek aldığı yazar Dr. Johnson’du. Vakur bir biçimde yerinde doğruldu ve Albay Brown’ın son dediğine karşılık vermekle yetindi, her heceyi tek tek vurgulayarak: “Dr. Johnson’u Mr. Boz’a tercih ediyorum.”

Diyorlar ki –ben kulaklarımla duymadım– Albay Brown, *sotto voce*² “Cehenneme gitsin Dr. Johnson!” demiş. Dediye de, sonradan pişman olmuş olmalı ki Miss Jenkyns’in oturduğu koltuğun yanına gidip daha latif bir konuda sohbet açarak onun gönlünü almaya çalıştı. Ama Miss Jenkyns pes etmedi. Ertesi gün de bana Miss Jessie’nin gamzeleriyle ilgili yukarıda zikrettiğim yorumda bulundu.

2 (It.) Alçak sesle.

Albay

Cranford'da bir ay geçirmişseniz bütün sakinlerinin gündelik alışkanlıklarını bilmemek imkânsızdı; ben de ziyaretim sona ermeden çok önce Brown üçlüsü hakkında epey şey biliyordum. Yoksulluklarıyla ilgili keşfedilecek yeni bir şey yoktu; bundan daha en baştan basitçe ve açık olarak söz etmişlerdi. Tutumlu davranmaları gereği hakkında hiçbir şeyi gizlememişlerdi. Keşfedilecek tek şey Albay'ın sonsuz iyi kalpliliği ve bunun, o farkında olmadan, kendini değişik biçimlerde açığa vurduğu idi. Bazı küçük olaylar cereyan ettikten çok sonra dillerde dolaşmaya devam ederdi. Çok kitap okumadığımız ve bütün hanımların da işlerini gören hizmetçilerden yana eksikliği olmadığı için, sohbet konusunda sıkıntı çekiliyordu. Bu yüzden Albay'ın yerlerin kaygan olduğu bir pazar günü fakir, yaşlı bir kadının yemeğini elinden alması olayının ayrıntılarını konuştuk. Kiliseden ayrılırken fırından çıkan kadınla karşılaşmış ve onun yürümekte zorluk çektiğini fark etmişti; ve her şeyi yaparken takındığı o ağırbaşlı vakarla kadının yükünü elinden almış ve yanısıra yürümeye başlamış, et ve patatesten ibaret yemeğini sağ salim evine kadar taşımıştı. Yaptı-

ğı şey egzantrik bulunmuştu; pazartesi sabahı ev ev dolaşıp Cranford adabına uygun olarak durumu açıklayıp özür dilemesi beklenmişti hatta. Ama böyle bir şey yapmadı; bunun üzerine utandığına ve gözlerden gizlendiğine hükmedildi. Ona hafifçe acıyarak “Mamafih, pazar sabahki olay altın gibi bir kalbi olduğunu gösteriyor,” demeye başladık ve bir daha zuhur edişinde avutulmasına karar verildi; fakat, ne görelim, her zamanki gibi yüksek, bas bir sesle, başını geriye atmış, perukası her zamanki kadar havalı ve bukleleri iyi kıvrılmış biçimde, herhangi bir utancın zerresi olmaksızın yenden aramıza inmez mi! Pazar günü olanları tamamen unuttuğuna hükmetmek zorunda kaldık.

Miss Pole ve Miss Jessie Brown Shetland yünü ve yeni örgü modelleri vesilesiyle bir ahbablık geliştirmişlerdi; öyle ki, Miss Pole’u ziyarete gittiğimde Brown hemşireleri Miss Jenkyns’de kaldığımda gördüğümden çok daha fazla gördüm. Miss Jenkyns, Albay Brown’ın Dr. Johnson’u hafif zarif bir yazar sayarak küçümseyen sözlerinin etkisini asla atlata-mamıştı. Miss Brown’ın kalıcı, iyileşmesi imkânsız bir dertten mustarip olduğunu düşünüyordum. Bunun sonucunda ortaya çıkan acı yüzüne ekşi bir ifade veriyordu, bu da bana onun her zaman keyifsiz olduğunu düşündürmüştü. Hastalığının sebep olduğu sinirsel rahatsızlık katlanılmaz bir hal alınca keyifsizliği de iyice artıyordu. Miss Jessie ona böyle zamanlarda ardından gelen amansız kendini suçlama krizleri sırasında olduğundan daha bile sabırla katlanıyordu. Miss Brown kendini sadece tahammülsüz ve sinirli yapısı dolayısıyla değil, babasıyla kızkardeşinin kıt kanaat geçinmelerinin sebebi olarak da görüp suçluyordu, çünkü bu durumda onun için gereklilik olan bazı ufak tefek lüxlere de para harcamak gerekiyordu. Onlar için fedakârlıklarda bulunmayı, dertlerini hafifletmeyi o da o kadar isterdi ki; aslında cömert bir yapısı oluşu aksiliğini daha da çoğaltıyordu. Miss

Jessie ve babası bütün bunlara sükûnetten öte biçimde katlanıyorlardı – müthiş bir sevecenlikle. Miss Jessie'yi evinde görünce detone şarkı söyleyişini de, çocuksu elbiselerini de bağışladım. Anladım ki, Albay Brown'un koyu renkli Brütüs perukası da astarı pekiştirilmiş (ah, üstelik de ziyadesiyle eprimiş!) redingotu da, gençliğinin çakı gibi asker zamanlarından kalmaydı, bunu artık fark etmeden tümüyle benimsemişti. Kışla deneyiminden edindiği birçok beceriyle donanmış bir adamdı. Kendisinin de ağzıyla söylediği gibi çizmelerini ancak kendisi istediği kadar gıcır boyayabilirdi; gerçekten de küçük hizmetçi kızın görevlerini hafifletecek kadar da alicenaptı – herhalde, kızının hastalığının evi yaşanmayacak bir yere çevirdiğinin farkındaydı.

Sözünü ettiğim unutulmaz tartışmadan bir süre sonra Miss Jenkyns'le arayı düzeltmeye teşebbüs etti; kadının demir şömine küreğinin çangır çungur sesler çıkarmasından şikâyet ettiğini duyduğu için ona tahta bir ocak küreği (kendi eliyle yaptığı) hediye etti. Kadın hediyesini soğuk bir teşekkürle kabul etti ve ona nezaketen teşekkür etti. O gittikten sonra da ardiyeye kaldırdı; muhtemelen Mr. Boz'u Dr. Johnson'a tercih eden bir adamın hediyesinin demir ocak küreğinden daha az gürültülü olmayacağı hissiyle.

Ben Cranford'dan ayrılıp Drumble'a giderken ahval böyleydi. Mamafih, beni sevgili küçük kasabada neler olup bittiği konusunda bilgilendiren birçok kişiyle mektuplaşıyordum. Bir zamanlar örgüyle olduğu kadar yoğun biçimde tığ işiyle uğraşan Miss Pole vardı ve mektuplarında eski bir şarkının nakaratı gibi "fakat sakın Flint's'in beyaz ipliğini unutmayınız" gibi bir terane tutturmuş yazıp duruyordu; her cümlesinin sonunda onun için yerine getirmem gereken, tığ işiyle ilgili bir görevle ilgili yönlendirmeler bulunurdu. Miss Matilda Jenkyns (Miss Jenkyns ortalarda olmadığından Miss Matty şeklinde çağrılmaya itirazı yoktu) güzel,

iyi kalpli, oradan oraya atlayan mektuplar yazardı, arada sırada şu ya da bu konuda fikrini belirtirdi. Fakat aniden derlenip toplanır, söylediklerini tekrarlamamamı, çünkü *çok iyi bildiği gibi*, Deborah'ın farklı düşündüğünü bildirirdi; ya da mektubunun sonuna dipnot koyar, yukarıda bahsettiği konuyu yazdıktan beri Deborah'la konuyu konuştuğunu vb. vb. (muhtemelen bu noktada mektupta yazdığı bütün fikirleri geri alıyor olurdu.) Sonra Miss Jenkyns geliyordu – Deborah yani, kadın Miss Matty'nin ona bu isimle hitab etmesini istiyordu, çünkü babası zamanında kızının İbranice isminin böyle telaffuz edilmesi gerektiğini söylemişti. Gizliden gizliye İbrani peygamberini bir karakter modeli olarak aldığı düşünüyorum; hakikaten de tabii modern adetleri ve giysileri bir yana bırakacak olursanız, bazı yönlerden sert tabiatlı kadın, peygamberden pek farklı değildi. Miss Jenkyns bir boyunbağı ve jokey şapkası küçüklüğünde bir bone takardı ve her haliyle dediğim dedik bir kadın görünüşündeydi; kadınların erkeklerle eşit olması yolundaki modern görüşü küçümseyecek olmasına rağmen. Eşit mi! Kadınların üstün olduğuna inanırdı o. Ama biz mektuplarına dönelim. Bu mektuplarda yazılı olan her şey alengirli ve debdebeliydi, kendisi gibi. Mektuplara bakıyordum da yeniden (sevgili Miss Jenkyns, nasıl da kulaklarını çınlattım onun!) onlardan bir bölüm vereyim buraya diyorum, özellikle de dostumuz Albay Brown'la ilgili olduğu için:

“Saygıdeğer Mrs. Jamieson demin yanımdan ayrıldılar; kendisi, sohbetin gidişatı sırasında, dün sayın eşinin eski dostu Lord Mauleverer'in ziyarete geldiği bilgisini verdi. Lord hazretlerini küçük beldemize getirenin ne olduğunu katiyen tahmin edemeyeceksin. Lord hazretleri, Afrika savaşlarından tanıdığı ve Lord hazretlerini başına tebelleş olacak büyük bir tehlike ihtimalinden kurtarına ayrıcalığını taşıyan Albay Brown'u ziyarete gelmişler, bu ismi hiç hak et-

meyen Ümit Burnu yakınlarında bir yerde. Dostumuz Saygıdeğer Mrs. Jamieson'ın masumane merak konusunda ne kadar ilgisiz olduğunu bilirsin; bu veçhile sana sözkonusu tehlikenin ne olduğu konusunda ondan bir şey öğrenemediğimi söyleyince çok şaşırmayacaksın. İtiraf ediyorum, Albay'ın kısıtlı imkânlarıyla nasıl olup da böyle seçkin bir misafiri ağırlayabildiğini öğrenmek için can attım; anladığım kadarıyla Lord hazretleri Angel Oteli'ne yerleşmiş ve orada, umarım, istirahat ediyorlarmış; ama Cranford'u yüce varlığıyla onurlandırdığı iki gün zarfında Brown'ların yemeklerini de paylaşmış. Kasabamızın karısı Mrs. Johnson, Miss Jessie'nin bir kuzu kol satın aldığını bildiriyor; fakat bunun dışında bu kadar seçkin bir konuğu ağırlamak için hazırlanan bir davet hazırlığı kulağıma gelmedi. Belki de onu 'aklın taamı ve ruhun iksiri' ile ağırlamışlardır; Albay Brown'ın 'İngilizcenin çarpıtılmamış, temiz, pınarlarından' ne yazık ki pek az içtiğini bilen bizler için, Albay'ın İngiliz aristokrasisinin zarif ve incelmış bir mensubuyla sohbet etmek suretiyle zevkini geliştirme fırsatı bulması bir tebrik sebebi olabilir. Eh, hepimizin ne zaafı var değil mi?"

Miss Pole ve Miss Matty mektuplarını bana aynı postayla gönderiyorlardı. Lord Mauleverer'in ziyareti gibi bir haber Cranfordlu mektupçuların dikkatinden kaçamazdı; iyice ballandırdılar. Miss Matty kızkardeşiyle aynı anda yazdığı için özür diledi, kızkardeşi Cranford'un nail olduğu bu şerefi tasvir etmekte kendisinden çok daha beceri sahibiymiş. Oysa gramerinin bir parça kötü olması bir yana, Miss Matty'nin anlatısı bana Lord hazretlerinin ziyaretinin yarattığı hercümerc hakkında, olayı müteakiben, en sağlam fikri vermişti. Çünkü Angel'dekiler, Brown'lar, Mrs. Jamieson ve Lord hazretlerinin aristokrat bacaklarına doğru kirli çemberini sürdüğü için küfrettiği küçük bir çocuktan başka kimseyle Lord hazretlerinin sohbet ettiğini duymamıştım.

Cranford'u bir sonraki ziyaretim yaza denk geldi. Son gelişimden beri ne doğumlar, ölümler ne de evlilikler olmuştu. Herkes aynı evde yaşıyor, hemen hemen aynı iyi korunmuş, eski moda elbiseleri giyyordu. En büyük olay Jenkyns hanımların oturma odasına yeni bir halı almış olmalarıydı. Ah, Miss Matty'yle ben akşamüzeri panjursuz pencerelerden halıya düşen güneş ışıklarını defetmek için nasıl da uğraştık! Güneş ışığı düşen yerlere gazete kâğıtları sermiş, kitabımıza ya da nakışımıza dönmüştük; ama o da ne, çeyrek saat geçmeden güneş yer değiştirmiş, yeni bir noktayı cayır cayır yakmakta değil mi! Gene dizlerimizin üzerine çöküp gazete kâğıtlarının yerini değiştirmiştik. Bir koca sabah gene harıl harıl çalışmıştık, Miss Jenkyns'in partisinden önce, onun direktifleri üzerine, gazete kâğıtlarını küçük küçük parçalar halinde kesip birbirine dikmiş, böylece davetlilerin oturacağı yerlere giden küçük yollar oluşturmıştık, hani belki ayakkabıları kirli olur da halının pirüpaklığına hanel gelir diye. Londra'da her misafirin üzerinden yürüyeceği kâğıttan yollar yapar mısınız?

Albay Brown ile Miss Jenkyns birbirlerine karşı pek nazik değillerdi. Başlangıcına şahit olduğum edebî tartışma, bir "hassas" noktaydı ki, buna yapılan en ufak bir dokunma ikisinde de tüy tüs ürpertiyyordu. Aralarındaki tek görüş farklılığı buydu; ama bu farklılık yetiyordu. Miss Jenkyns, Albay Brown'a laf atmaktan geri durmuyordu; beriki de cevap vermese bile, parmaklarını sinirli sinirli bir şeylerin kenarına vuruyor, Miss Jenkyns de bunu Dr. Johnson'a karşı kabalık olarak alıp hınçlanıyordu. Albay, Dickens'in eserleri konusundaki tercihini biraz fazlaca vurguluyordu; sokaklarda burnunu onun kitaplarına gömmüş halde yürürken kiminle dersiniz, tam da Miss Jenkyns'le burun buruna geliyordu, ve samimi ve içten özürler dilemekle birlikte, Miss Jenkyns'i ve kendi kendini irkilttiğiyle kalıyordu. Miss Jenkyns, daha

seçkin bir edebiyata meraklı olsa, beni devirse de umurumda olmazdı diye itirafta bulunmuştu bana. Zavallı, yürekli albay! Daha yaşlı, daha da yorgun görünüyor, elbiseleri bas-bayağı dökülüyordu. Ama her zamanki kadar pırıl pırıl ve neşeliydi, yeter ki kızının sağlığı hakkında sual edilmesin.

“Çok ıstırap çekiyor, daha da çekecek; ıstırabını azaltmak için elimizden geleni yapıyoruz; allahın takdiri!” Bunları söylerken şapkasını başından çıkarıyordu. Miss Matty’dan öğrendiğim kadarıyla elden gelen bütün her şey de yapılmıştı. Komşu nahiyede çok ünlü olan bir tıp doktoru eve çağırılmış ve hiçbir masraf gözetilmeksizin ne dediyse yapılmıştı. Miss Matty’ye kalırsa hastayı rahat ettirmek için birçok şeyden fedakârlık ediyorlardı; ama hiç bahsini etmiyorlardı. Miss Jessie’ye gelince – “Bence o bir melek,” diyordu zavallı Miss Matty, kendinden geçmiş halde. “Miss Brown’ın aksiliğine katlanışını seyretmek, bütün gece uykusuz kalıp gecenin yarısını da azar işiterek geçirdikten sonra gene de pırıl pırıl gülümsediğini görmek, çok güzel şey. Sonra da bütün geceyi kraliçe yatağında geçirmiş gibi pırıl pırıl, Albay’ı kahvaltıda karşılamaya hazır bir hali yok mu! Canımın içi, benim gördüklerime şahit olmuş olsan onun yerinden oynamayan küçük lülelerine, pembe kurdelelerine dünyada bir daha gülemezdin.” Kendimi ancak son derece nadim hissederek, onunla bir dahaki karşılaşmamda Miss Jessie’ye iki katı saygı gösterirdim. Solgun ve bitap görünürdü; kızkardeşinden bahsederken yorgunluktan perişan düşmüş gibi dudakları titremeye başlardı. Ama gene de yüzü güler, gözlerinde parlamaya başlayan yaşları geldikleri yere yollar, şöyle derdi:

“Fakat Cranford’dan daha merhametli bir kasaba olamaz, buna inanıyorum! Kimsenin evinde her zamankinden daha iyi yemekler piştiğini sanmam, ama görüyorum ki, pişen yemeğin en iyi kısmı kardeşim için kapaklı bir kapla bize geliyor. Fakir insanlar en körpe sebzelerini onun için kapımıza

birakıyorlar. Kısa kısa cümlelerle, kaba konuşuyorlar, sanki bu yaptıklarından utanıyorlarmış gibi; fakat düşünceli davranışları nasıl kalbime dokunuyor, bir bilseniz!” Bu noktada gözyaşları geri geliyor ve boşalıyordu; ama bir dakika sonra kendi kendini takdir ediyor ve gene eski, her zamanki neşeli Miss Jessie olup çıkıyordu.

“Peki, bu Lord Mauleverer hayatını kurtaran adam için neden bir şeyler yapmıyor?” dedim.

“Şundan, Albay Brown ortada belli bir sebep olmadıkça asla yoksul oluşundan bahsetmiyor; Lord’un yanında bir prens kadar mutlu ve neşeli yürüyordu; asla çıkardıkları yemek konusunda özür dilemedikleri için, Miss Brown o gün daha iyice olduğu için her şey kusursuz göründü ve tahmin ederim Lord hazretleri resmin gerisinde ne kadar dert gizlendiğini fark etmedi. Kışın onlara epeyce av eti yolluyordu, fakat şu aralar yurtdışına gitti.”

Cranford’da elde kalan şeylerin ve küçük fırsatların nasıl değerlendirildiğini görme fırsatım sık sık oldu; düştü düşecek gül yaprakları toplanıp bahçesi olmayan birileri için potpuri haline getiriliyordu; küçük lavanta desteleri kasaba sakinlerinden birinin çekmecesini güzel kokutsunlar diye yollanıyordu ya da yatalak birinin odasına hoş bir koku versin diye. Birçoklarının küçümseyeceği şeyler ya da yerine getirilmeye değmeyecek nice iş, Cranford’da bunların hepsi yerine getiriliyordu. Miss Jenkyns bir elmaya diş diş karanfil doldurup ısıtıyor, Miss Brown’ın odasının hoş kokmasını sağlıyordu; her diş karanfil elmaya sokarken de Dr. Johnson’dan bir cümle söylüyordu. Hakikaten, Brown’ları düşününce aklına Dr. Johnson’ı getirmeden yapamıyordu; o sıralar aklından pek nadiren çıktığı için de pek revnaklı, üç kademeli cümleler duydum.

Albay Brown günün birinde o zamana kadar yaptığı, benim bilmediğim bütün küçük küçük iyilikler için teşekkür etmek

üzere Miss Jenkyns'i ziyarete geldi. Aniden yaşlı bir adam olmuştu sanki; tok bas sesinde bir titreme vardı, bakışları donuklaşmış, yüzündeki çizgiler derinleşmişti. Kızının durumundan neşeyle söz etmedi –edemedi– ama erkekçe, sofuca bir tevekkülle konuştu, çok da bir şey söylemedi. Üstüste iki kere “Jessie'nin ne kadar kıymetlimiz olduğunu bir tek Tanrı bilir!” dedi ve ikinci söyleyişinden sonra aceleyle ayağa kalktı, konuşmadan herkesin elini sıktı ve odadan çıktı.

O gün akşamüzeri sokakta küçük küçük gruplar gördük, hepsi yüzlerinde hayret ifadesiyle anlatılmakta olan bir hikâyeyi dinliyorlardı. Miss Jenkyns konunun ne olduğunu merak etti, sonunda neler olup bittiğini öğrensin diye Jenny'yi yollamak gibi pek de vakur olmayan bir adım attı.

Jenny dehşetten bembeyaz kesilmiş bir yüzle geri geldi. “Aman hamfendi! Ah Miss Jenkyns, hamfendi! Albay Brown'ı o hain zalim trenler öldürmüştü!” dedi ve gözyaşlarına boğuldu. O da birçok başkaları gibi zavallı Albay'ın iyiliklerinden nasiplenmişti.

“Nasıl? – nerde? – nerde? Allahaşkına! Jenny, ağlamakla vakit kaybetme de bize bir şeyler söyle.” Miss Matty o an sokağa fırladı ve hikâyeyi nakleden adamın yakasına yapıştı.

“Gel içeri – kızkardeşime gel hemen, Miss Jenkyns, rahibin kızı. Ah amanın amanın, doğru değil de bana!” diye bağırarak, aceleyle saçını düzeltmeye çalışan arabacıyı oturma odasına sürükledi. Adam ıslak çizmeleriyle halıya basmış, kimsenin umurunda olmamıştı.

“Lütfen yani hamfendi, doğru. Gözlerimnen gördüm,” dedi ve hatırlayınca ürperdi. “Albay yeni bi kitap okuyodu, ona dalmıştı, tren beklerkene. Orda da küçük bi kız vardı, annesine ulaşmak için ablasının elinden kurtulup sallana sallana rayların üzerine meyletti. Albay birden trenin sesini duyup kitabından başını kaldırmayınan çocuğu gördü. Raylara atladığı gibi çocuğu kaptı, fakat ayağı kaydı, o an-

da da tren onu ezdi geçti. Allah etmesin, allah etmesin, hem nasıl doğru – kızlarına haber vermeye geldiler. Çocuk kurtuldu ama; çocuğu fırlatıp anasına attı, sadece omzu ezildi biraz. Zavallı Albayı mesut ederdi böyle olmuş olması değil mi hamfendi? Allah razı olsun ondan!” Koskoca arabacı ağlayacak gibi oldu, gözyaşlarını gizlemek üzere yüzünü yana döndü. Ben Miss Jenkyns’e döndüm. Çok kötü görünüyordu, sanki bayılacak gibiydi, pencereyi açmamı işaret etti.

“Matilda, bonemi getir. Gidip şu kızları görmeliyim. Allah affetsin adam hakkında horlayıcı bir laf ettimse hiç!”

Miss Jenkyns dışarı çıkmak üzere hazırlandı, Miss Matilda’ya arabacıya bir kadeh şarap vermesini söyledi. O gittiğinde, ikimiz şöminenin orda iki büklüm olduk, alçak, sersemlemiş bir sesle konuştuk. Durmadan sessiz sessiz ağladık, onu biliyorum.

Miss Jenkyns eve geldiğinde çıtı çıkmıyordu, ona fazla soru sormaya da cesaret edemedik. Miss Jessie’nin bayıldığını ve kendisiyle Miss Pole’un onu ayıltmak için epeyi uğraştıklarını anlattı; ama kendine gelir gelmez, birinden birine giddin kızkardeşimle oturun demiş.

“Mr. Hoggins çok ömrü kalmadığını söylüyor, bu sarsıntıyı ona yaşatmasak daha iyi olurmuş,” dedi Miss Jessie, adını koymaya cesaret edemediği duygularla tir tir titriyordu.

“Fakat nasıl yapacaksın bunu, canımın içi?” diye sordu Miss Jenkyns; “dayanamazsın; gözyaşlarını görecektir.”

“Tanrı bana yardım eder –pes etmeyeceğim– haber geldiğinde uyuyordu; hâlâ uyuyor olabilir. O kadar perişan olur ki, sadece babamın ölümü nedeniyle değil, benim halim ne olacak diye de; bana karşı o kadar iyi ki.” En açık kalpli ifadesiyle, yumuşak bakışlı dürüst gözleriyle başını kaldırıp yüzlerine baktı; Miss Pole sonradan Miss Jenkyns’e kızın söylediklerini zar zor dinleyebildiğini söyleyecekti, Miss Brown’ın kızkardeşine nasıl davrandığını bildiği için.

Mamafih, Miss Jessie'nin arzusuna uyuldu. Miss Brown'a babasının demiryolları ile ilgili kısa bir seyahate çıktığı söy-
lenecekti. Bir şekilde halletmişlerdi – Miss Jenkyns nasıl ol-
duğunu tam bilmiyordu. Miss Pole, Miss Jessie ile kalacak-
tı. Mrs. Jamieson öbür kızkardeşe baktırtmak için birini yol-
lamıştı. O gece bütün öğrendiğimiz bu kadarı oldu; çok da
hüzünlü bir geceydi. Ertesi gün elim kaza Miss Jenkyns'in
aldığı yerel gazetede tüm ayrıntılarıyla çıkmıştı. Gözlerim
çok zayıf, bana okur musun, dedi. "Alicenap centilmen, eli-
ne daha yeni ulaşmış olan *Pickwick* tefrikası nüshasına iyice
dalmış vaziyetteydi" cümlesine gelince Miss Jenkyns başını
uzun uzun ve ciddiyetle salladı ve derin bir iç geçirdi, "Ah
zavallı, sevgili Mecnun!"

Naaşı istasyondan yöredeki kiliseye götürülecek ve ora-
ya gömülecekti. Miss Jessie ona mezara kadar eşlik etmeyi
aklına koymuştu; ne yapıldıysa kararından vazgeçirilemedi.
Kendi kendisi üzerinde kurduğu özdenetim onu neredeyse
inatçı yapmıştı; Miss Pole'un bütün yalvarmalarına ve Miss
Jenkyns'in öğütlerine kulak asmadı. Sonunda Miss Jenkyns
pes etti; ve korkarım Miss Jessie'ye karşı derin bir hoşnut-
suzluk alametini haiz bir sessizlikten sonra, Miss Jenkyns
ona kendisine cenazede refakat edeceğini söyledi.

"Tek başına gitmen olmaz. Hem âdaba hem insaniyete
karşı olur, buna müsaade edemem."

Miss Jessie bundan zerrece hoşlanmamış gibiydi; ama, var-
sa eğer, bu konudaki inadı cenazeye gitme kararlılığı karşı-
sında tükenmişti. Zavallıcık, eminim, dünyada biricik kıy-
metlisi olduğu babasının mezarına yalnız başına kapanıp ağ-
lamak, yarım saatçik olsun, sempatiyle engellenmeden ve
dostların gözetimi altında olmaksızın kendini kapıp koyver-
mek istiyordu. Ama olamayacaktı. O akşamüzeri Miss Jenky-
ns bir yarda siyah krep aldirttı ve sözünü ettiğim siyah bone-
nin kenarına sutaşı çekmekle meşgul oldu. İş bitince boneyi

kafasına taktı ve bizlere olmuş mu gibilerden baktı – hayranlık denen şeyi hor görürdü. Acı doluydum, fakat hiç niyetimiz yokken, en derin kederli anlarımızda aklımıza geliveren o yaramaz düşüncelerden birine kapılarak boneyi görür görmez bir miğfere benzettim; ve de biraz bone biraz miğfer biraz jokey şapkası kılıklı melez şeyle Miss Jenkyns gerçekten de Albay Brown'ın cenazesine katıldı, ve sanıyorum Miss Jessie'ye sevecen, gani gönüllü bir dirayetle destek oldu, paha biçilmez biçimde, bıraktı kız ağlayabildiğince ağlasın.

Miss Pole, Miss Matty ve ben, bu arada Miss Brown'la ilgileniyorduk; onun dırdırcılığına ve bitmek tükenmez şikâyetlerine deva bulmak çetin işti. Ama biz bu kadar yorulup sıkıldıkça, Miss Jessie nelere katlanmıştı kimbilir! Ama o tüm sükûneti içinde geri geldi, sanki çeliklenmiş gibiydi. Yas elbisesini çıkarıp bir kenara koydu ve solgun ve nazik bir halde içeri girerek her birimizin ellerini yumuşaklıkla, uzun uzun elinin içinde tutarak teşekkür etti. Gülümseyebiliyordu bile –belli belirsiz, tatlı, üşüten bir tebessümle– sanki bize bütün her şeye katlanabileceği yolunda teminat veriyordu; ama onu görünce bizim gözlerimiz aniden yaşlarla doldu, birden gözyaşlarına boğulan o olsa bu kadar olmazdı.

Miss Pole gece boyu onunla kalıp duruma göz kulak olacaktı, karar verilmişti; Miss Matty ile ben de sabah gelecek onları azad edecek, Miss Jessie'ye birkaç saatlik uyku fırsatı verecektik. Ama sabah olduğunda, Miss Jenkyns kafasında miğfer-bone ile kahvaltı masasında boy gösterdi ve Miss Matty'ye evde kalmasını buyurdu, karar vermişti gidip o ilgilenecekti durumla. Coşkun, dostane bir heyecan halindeydi, kahvaltısını ayakta ederek ve çepeçevre ev halkını azarlayarak bunu sergiledi de.

İlgilenmek mi – Miss Brown'a yardım edecek enerjik, çelik iradeli bir kadına gerek yoktu artık. Odaya girdiğimizde orada hepimizden daha güçlü bir şey vardı ki hepimiz cid-

di ciddi, ağız dili tutulmuş biçimde büzüştük kaldık. Miss Brown ölmekteydi. Sesini tanıyamadık nerdeyse, onda hep duyduğumuz o şikâyetçi tondan eser yoktu bu seste. Miss Jessie sonradan bize sesinin de yüzünün de, tıpkı eskisi gibi, annelerinin ölümüyle karşı karşıya kalmış ailenin genç, dertli kızınıninkine benzediğini söyleyecekti. Ailenin başı kendisi idi şimdi.

Kızkardeşinin varlığının fazlasıyla bilincindeydi, bizi ise fark etmemişti sanıyorum. Bir süre perdenin gerisinde bekledik: Miss Jessie diz çöktü, yüzünü kızkardeşinin yüzüne yaklaştırdı, onun son, korkunç fısıltılarını duyabilmek için.

“Ah Jessie, ah Jessie! Nasıl bencil davrandım! Kendini bana feda etmene izin verdiğim için Tanrı affetsin beni! O kadar sevdim ki seni – ama sadece kendimi düşündüm. Tanrı beni affetsin!”

“Sus, canımın içi! Sus!” dedi Miss Jessie, hıçkırarak.

“Ya babam! canımın canı babam! Şikâyet etmeyeceğim artık, Tanrı bana sabretme gücü verirse. Fakat, ah Jessie! Babama söyle onu son nefesimde görmeyi, ondan af dilemeyi ne kadar istediğimi, arzuladığımı. Onu ne kadar sevdiğimi asla bilemeyecek artık – ah! Ölmeden evvel bir bunu söyleyebilseydim ona! Nasıl üzüntülerle dolu bir hayat oldu bu, ne kadar az sevinç verdim ona!”

Miss Jessie’nin yüzünde bir ışık belirdi. “Mutlu eder miydi seni canımın içi, onun bunu bildiğini bilmek? – rahatlar mıydın, onun dertlerinin, üzüntülerinin–” Sesi titredi, ama kontrol edip sakın bir sesle devam etti: “Mary! O yorgunların artık dinlendiği yere senden önce gitti. Senin kendisini ne kadar çok sevdiğini biliyor.”

Kaygısız garip bir ifade geldi Miss Brown’ın yüzüne. Bir süre konuşmadı, ama sonra konuştuğunu duymadıkça da dudaklarının şu kelimelerin biçimini aldığını gördük: “Anne, baba, Harry, Archy,” –sonra kararmış zihninin üzeri-

ne yeni bir düşünce incecikten gölgesini vuruyormuş gibi–
“Ama sen yalnız kalacaksın, Jessie!”

Miss Jessie tüm bu sessizlik sırasında bunu sezmişti sanıyorum; gözyaşları yanaklarından yağmur gibi yuvarlandı bu sözleri duyunca, önce cevap veremedi. Sonra ellerini sıkı sıkıya kenetleyerek havaya kaldırdı ve dedi ki – bize değil:

“Ölüm de senden kalım da senden.”

Çok geçmeden Miss Brown hiç kıpırtısız uzandı kaldı yat-tığı yerde – artık ne acı çekecek, ne söylenecekti.

Bu ikinci cenazeden sonra, Miss Jenkyns Miss Jessie’nin kederli evine gitmek yerine gelip kendisiyle kalması için ısrar etti. Miss Jessie’den öğrendiğimiz kadarıyla, aslında evden de vazgeçilmesi gerekiyordu, çünkü Miss Jessie’nin bundan böyle evi geçindirecek parası olmayacaktı. Mobilyanın satışından elde edilecek gelirin yanısıra senede yirmi sterlini biraz aşan bir geliri olacaktı, ama bununla geçi-nemezdi; bu yüzden para kazanmak için neler yapabileceğini konuştuk.

“Dikişim iyidir,” dedi, “çocuk bakmayı da severim. Kâhya olarak tutmak isteyecek olan olursa, bir evi de idare edebilirim sanıyorum; ya da bir dükkânda tezgâhtar olabilirim, bana başlangıçta sabır gösterecek olurlarsa.”

Miss Jenkyns, öfkeli bir sesle, onun katiyen böyle bir şey yapmaması gerektiğini beyan etti; bir saat sonra özenle hazırlanmış bir çanak ararot otu çayını getirip de son kaşığına kadar içene dek ejderha gibi başucunda beklerken “Bazı insanlar Albay kızı olarak sahip oldukları rütbeden habersizler,” diyerek kendi kendine söylenecekti. Sonra ortadan kayboldu. Miss Jessie bana aklına gelen planların diğer bazılarını anlatmaya başladı ve fark etmeden geçmiş gitmiş günlerden bahsetmeye koyuldu ve beni o kadar ilgilendirdi ki, zamanın nasıl geçtiğini ne hatırlıyorum ne de umursadım. Miss Jenkyns yeniden ortaya çıkıp da ikimizi de ağlarken yakaladı-

ğında ikimiz de irkildik. Bize kızacağından korktum, sık sık ağlamanın hazmı engellediğinden bahsederdi, Miss Jessie'nin gücü kuvveti yerinde olsun isterdi; ama bir garipti, heyecana kapılmış gibiydi ve bir şey demeden etrafımızda dönenip duruyordu. En sonunda konuştu. “Çok şaşırdım birden, –yok yok, şaşırmadım da– kusuruma bakma, sevgili Miss Jessie –büyük bir sürpriz oldu– açıkçası bir talip çıktı da ortaya, bir zamanlar tanıdığın biri, Miss Jessie’ciğim–”

Miss Jessie bembeyaz kesildi, sonra kıpkırmızı oldu ve soran gözlerle Miss Jenkyns’e baktı.

“Bir beyefendi canım, kendisiyle görüşüp görüşemeyeceğini öğrenmek isteyen bir beyefendi.”

“Şey mi? – Şey değil mi–” diye kekeledi Miss Jessie – ve daha ötesini söyleyemedi.

“Kartviziti burda,” dedi Miss Jenkyns, kartviziti Miss Jessie’ye uzatarak; Miss Jessie’nin başı kartın üzerine eğilmişken bana bir dizi göz kırpmalar ve garip yüz ifadeleriyle bir şeyler anlatmaya çalıştı ve dudaklarını büzerek uzun bir cümle kurdu, ama tabii ben dediğinin tek kelimesini anlamadım.

“Gelsin mi yanına?” diye sordu Miss Jenkyns, sonunda.

“A evet! Tabii ki!” dedi Miss Jessie, burası sizin eviniz, istediğiniz ziyaretçiyi buyur edebilirsiniz demek ister gibi daha çok. Miss Matty’nin bıraktığı bir örgüyü alıp onunla ilgiliniyormuş gibi yapmaya koyuldu, ama ben baştan aşağıya titrediğini görebiliyordum.

Miss Jenkyns zili çaldı ve gelen hizmetkâra, Binbaşı Gordon’u yukarı buyur etmesini söyledi; bilahare içeriye kırk yaşlarında ya da kırkını aşkın, uzun boylu, gösterişli, dürüst çehreli biri girdi. Miss Jessie ile tokalaştı; ama gözlerini göremiyordu çünkü Miss Jessie gözlerini inatla yere dikmişti. Miss Jenkyns benden gelip kilerdeki konservelerin ağzını bağlamakta ona yardım etmemi istedi; Miss Jessie’nin elbi-

semiden çektiirmesine ve hatta başını kaldırıp yalvaran gözlerle bana bakmasına rağmen Miss Jenkyns'in istediğı şeyi yapmamak diye bir şey söz konusu olamazdı. Mamafih, kilerde konserveleri bağlamak yerine, yemek odasında çene çaldık; orada Miss Jenkyns bana Albay Gordon'un ona söylediklerini aktardı; Albay Brown'la aynı alayda görev yapmıştı ve o zamanlar onsekizinde, tatlı, çiçek gibi bir kız olan Miss Jessie ile o sırada tanışmıştı; bu tanışıklık onun açısından aşka dönüşmüştü, fakat niyetini açık etmesi birkaç yılını almıştı; bir amcadan kalan miras dolayısıyla İskoçya'da iyi bir arazisi olmasına rağmen, nasıl evlenme teklifinde bulunmuş ve reddedilmişti; ama bunca acı ve kedere rağmen kızın kendisine karşı ilgisiz olmadığından emindi; aralarındaki engelin daha o zamandan bile kızkardeşi tehdit ettiği belli olan katlanılmaz illet olduğunu keşfetmişti. Kız hekimlerin kızkardeşinin çok acılar çekeceğı konusunda uyardıklarını söylemişti; zavallı Mary'sine bakacak ve hastalık sırasında babasını avutacak olan kendisinden başka kimse de yoktu. Enine boyuna konuşmuşlardı; kızın, her şey geçip bittiğinde karısı olacağına söz vermemesine öfkelenmiş, bütün her şeyi terk ederek çekmiş yurtdışına gitmişti. Onun katı yürekli biri olduğu, gönül vermemesinin daha iyi olacağı kanısına varmıştı, Doğu'da gezinmiş etmiş, memlekete dönüyordu ki Roma'da *Galignani*'de Albay Brown'ın ölüm ilanını okumuştı.

Tam o anda, bütün sabah dışarıda olan ve eve anca adım atan Miss Matty, edep duygusuna halel gelmesinden dehşette düşmüş bir surat ve "bu kadarı da olmaz" ifadesiyle içeri daldı.

"Üstüme iyilik sağlık!" dedi. "Deborah, oturma odasında kolunu Miss Jessie'nin beline sarmış oturan bir bey var!" Miss Matty'nin gözleri dehşetten faltaşı gibi açılmıştı.

Miss Jenkyns ona anında ağzının payını verdi.

“Bir beyefendinin kolu için bundan münasip yer olamaz. Hadi yoluna Matilda, sen kendi işine bak!” O zamana kadar hanımefendiliğin kusursuz bir örneği olan kızkardeşinden bunu duymak zavallı Miss Matty için bir darbeydi ve çifte şoka uğramış olarak odadan çıktı.

Miss Jenkynsciği bir dahaki görüşüm bundan yıllar sonra oldu. Mrs. Gordon, bütün Crandfordlularla sıcak ve dostane ilişkiler sürdürmüştü. Miss Jenkyns, Miss Matty ve Miss Pole hepsi onu ziyarete gitmiş ve dönüşlerinde evinin, kocasının, elbisesinin ne harika olduğunu ballandıra ballandıra anlatmışlardı. Mutlulukla birlikte, eski ter-ü tazeliği kısmen yerine gelmişti; sandığımızdan iki ya da üç yaş daha gençti. Gözleri her zaman pek güzeldi ve Mrs. Gordon’a da gamzeleri pek yakışmıştı. Sözüünü ettiğim sıra, Miss Jenkyns’i son görüşümde, hanımefendi yaşlı ve yorgundu ve eskisi kadar dediğim dedik değildi. Küçük Flora Gordon, Jenkyns hemşirelerle kalıyordu; ben odaya girdiğimde, divanın üzerinde zayıf ve bitap bir halde yatan Miss Jenkyns’e yüksek sesle kitap okumaktaydı. Ben içeri girince Flora *Rambler*’i elinden bıraktı.

“Ah!” dedi Miss Jenkyns, “ben artık eski ben değilim, canımın içi. Eskisi kadar iyi görmüyor gözlerim. Flora gelip bana kitap okumasa günü nasıl çıkarırım bilmem. *Rambler*’i okudun mu hiç? Harikulade bir kitap – harikulade! Flora’nın okumasını da ilerletiyor (küçük kız okuduklarının yarısını hecelemeden okusa, üçte birinin de ne anlama geldiğini anlasa öyle olurdu eminim), “Albay Brown’ın okurken telef olduğu şu acayip isimli garip eski kitaptan çok daha iyi – hani Mr. Boz’un yazdığı, biliyorsun, ‘İhtiyar Poz’, ben genç kızken –ama bu çok eskide kaldı artık– ‘İhtiyar Poz’da Lucy’yi canlandırmıştım.” Epeyce bir gevezelik etti, Flora’nın, Miss Matty’nin masanın üzerinde bıraktığı “Bir Noel Hikâyesi” ne iyice dalmasına yetecek kadar.

Eskilerden Bir Aşk Macerası

Cranford'la ilişkim, herhalde Miss Jenkyns'in ölümünden sonra biter diye düşünmüştüm; en azından yazışmayla sürdürülmek zorunda kalırdı ki, bunun da birebir ilişkiye benzerliği olsa olsa bazen gözüme ilişen, kurumuş bitkiler hakkındaki kitaplar ("Hortus Siccus" diyorlar galiba o şeylere) parklar ve çayırlardaki canlı ve taze çiçeklere ne kadar benzerse o kadardı. Bu yüzden Miss Pole'dan (Miss Jenkyns'e yaptığım yıllık ziyaretlerden sonra bir hafta da o gelir onunla kalırdı) gelip kendisine misafir olmam yolunda bir davet almak benim için hoş bir sürpriz oldu; sonra, kabul ettiğimi bildiren mektuptan bir iki gün sonra, Miss Matty'den de bir not geldi. Oldukça teşrifatlı ve alçakgönüllü bir biçimde, Miss Pole'a kalmaya gelmeden önce ya da sonra gelip kendisiyle bir iki hafta kalırsam ona ne kadar çok mutluluk bahşedeceğimi söylüyordu; "Çünkü," diyordu, "sevgili kızkardeşimin ölümünden sonra bir cazibe merkezi olmadığının farkındayım; dostlarım bana refakat edecek olurlarsa bunu sadece onların iyi kalpliliğine borçlu olacağım."

Miss Pole'u ziyaretimi bitirir bitirmez sevgili Miss Matty'ye

gelmeye söz verdim elbette; Cranford'a varışımın ertesi gününü de onu ziyarete gittim, Miss Jenkyns olmadan ev neye benzeyecekti çok merak ediyordum, değişimden de oldukça kaygılıydım. Miss Matty beni görür görmez ağlamaya başladı. Ziyaretimi beklemekten gerildiği belliydi. Onu elimden geldiğince avuttum; elimden gelen en iyi tesellinin de merhum kızkardeşini içimden gelerek övmek olduğu aşikârdı. Miss Matty adı geçen ve kızkardeşine atfedilen her erdem karşısında başını sallıyordu; sonunda nicedir sessizce dökmekte olduğu gözyaşlarını koyverdi fakat yüzünü mendilinin arkasına saklayıp yüksek sesle hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

“Sevgili Miss Matty,” dedim, elini tutarak – hakikaten de dünyada yapayalnız, bir başına kalmasından duyduğum üzüntüyü anlatmanın bir yolunu bulamıyordum. Mendilini indirip, dedi ki–

“Canım, bana Matty demeysen memnun olacağım. Kendisi bundan hoşlanmazdı. Gerçi onun hoşlanmayacağı pek çok şey de yaptım korkarım – o ise göçtü gitti, bak! Lütfen, cancağızım, bana Matilda diye hitap eder misin?”

Gönülden söz verdim buna ve bu yeni ismin temrini ni Miss Pole ile de günbegün yapmaya koyuldum. Peyderpey, Miss Matilda'nın konu hakkındaki hassasiyeti bütün Cranford'da bilinir oldu, bizler de dilimize pelesenk olmuş öbür addan vazgeçmeye çalıştık ama bunda o kadar az başarı edindik ki, vazgeçtik.

Miss Pole'u ziyaretim çok sakindi. Miss Jenkyns, Cranford'da o kadar uzun zaman başı çekmişti ki, şimdi artık vefat edince, nasıl davet verilir unutmuşlardı. Miss Jenkyns'in liderliği bizzat kendisine teslim ettiği Saygıdeğer Mrs. Jamieson şişman ve takatsizdi, fena halde hizmetkârlarının eline bakmaktaydı. Eğer davet vermesini uygun görececek olurlarsa, davet vermesi gerektiğini ona hatırlatıyorlardı; hatırlatmıyorlarsa, kendisi kalkışmıyordu. Bana Miss Pole'la oturup

eski zamanlara dair hikâyeler dinlemek için daha çok vakit kalıyordu, o bir yandan örgüsünü örüyordu; ben de babamın gömleklerini dikiyordum. Cranford'a giderken her zaman bir miktar kolay dikiş işi alırdım yanıma; çünkü çok okunmazdı, çok gezintiye çıkılmazdı, o bakımdan eldeki işi bitirmeyi zamanı en iyi değerlendirme yolu sayardım. Miss Pole'un hikâyelerinden biri, yıllar öncesi belli belirsiz sezilen ya da varlığından kuşkulanan bir aşk macerası ile ilgiliydi.

Derken Miss Matilda'nın evine gitme zamanım geldi. Bak-tım, benim rahatımı sağlamak için ne yapacağını şaşır-mış, dertlenmişti. Ben eşyalarımı açarken, sık sık odaya girip çık-tı, ateşi karıştırdı, ateş de bu kadar sık karıştırılınca daha iyi yanmadı tabii.

“Çekmeceler yetti mi, canım?” diye sordu. “Kızkardeşim onları nasıl düzenlerdi, tam bilemedim. Çok esaslı metodları vardı. Şömineyi bundan daha iyi yaktırmak için bir hizmetçi-yi bir hafta eğitirdi eminim, ve Fanny dört aydır benimle.”

Hizmetkârlar konusu süregelen bir dertti ve çok da haksız bulamıyordum; Çünkü Cranford'un “kibarlar muhiti”nde beyefendiler pek az, hatta hiç yok gibiyse de, zıt yöndeki örnekler –yakışıklı genç erkekler– alt sınıflarda pek boldu. Güzel, düzgün hizmetçi kızların istediklerini seçip alabile-ceği kadar çok gönüllerinin çektiği “talip” vardı; Miss Ma-tilda gibi erkekler ve evlilik konularında esrarengiz bir çe-kince sahibi olmayan hanımlarına gelince, onlar haklı ola-rak eline yüzüne bakılır hizmetçilerin eve iş görmeye çağır-dıkları ve aksiliğe bakın ki genellikle yakışıklı ve bekar olan marangoz, kasap, bahçıvan tarafından baştan çıkarılacakla-rından bir parça endişe edebiliyorlardı. Fanny'nin âşıkları –varsa eğer– Miss Matilda o kadar çok oynadığından şüphe-lendiğine göre, güzel olmasa, durum bu merkezde olmazdı herhalde – hanımı için sürekli bir kaygı konusuydu. İşe alır-

ken, aralarındaki anlaşma gereği, “talipleri” olması yasaktı; kız da, gayet masumane, konuşurken önlüğünün eteğini kıvrırarak, “Lütfen hamfendi, hiçbir zaman aynı anda birden fazla olmadı,” demişse de, Miss Matty o bir taneyi de yasaklamıştı. Fakat mutfakta bir erkek hayaleti dolaşır gibiydi. Fanny beni hayal gördüğüm konusunda temin etmese, kilere indiğim bir gece bir erkek ceketi kuyruğunun bulaşıkhaneye doğru sıvıştığını söylemekliğim gerekirdi; sonra, bir başka akşam, saatlerimiz durduğu için gidip büyük saate bakmam gerektiğinde, çok garip bir şey görmüştüm, saatle açık duran mutfak kapısının arkasına sıkışmış genç bir adama pek benzeyen bir görüntü; izlenimim o ki, Fanny mu mu elimden aceleyle kapmış o sırada gölge saatin kadrana vurmuş ve ayrıca Fanny bana saati yarım saat erken olarak bildirmişti, daha sonra kilisenin çanından anlamıştık bunu. Ama kuşkularımdan söz edip de Miss Matty’nin kaygılarına yenilerini katmak istemedim, özellikle de Fanny bana ertesi gün mutfağın çok tuhaf bir yer olduğunu, orada burada garip gölgeler görüldüğünü söyleyince; hizmetçilikte kalmaktan neredeyse korkuyormuş; “çünkü, biliyor musunuz küçük hanım,” diye eklemişti, “saat altı çayından, hanım saat onda duaya çağırana kadar bir kul görmüyorum.”

Mamafih, öyle denk düştü ki, Fanny’nin ayrılması gerekti; Miss Matilda da yeni hizmetçiyle “anlaşana kadar” kalmam için yalvardı; ben de, babamdan bana evde gerek olmadığı haberini aldıktan sonra kabul ettim. Yeni hizmetçi kaba saba, dürüst görünümlü bir köylü kıızıydı, bundan önce yalnızca çiftlik yerinde yaşamıştı; ama onu tutarken hali tavrı hoşuma gitti; ve Miss Matilda’ya onu evin işleri ve görevleri konusunda eğiteceğime söz verdim. Bu görevler pek sıkı sıkıya uyulan şeylerdi, Miss Matty ablasının böylesinden hoşlanacağına kani olmuştu. Miss Jenkyns’in sağlığında pek çok domestik kaide ve kuraldan bana fısıltıyla mırıltıyla şikâyet

edilirdi; ama şimdi sanıyorum o gittikten sonra, ailenin gözdesi olan benim bile bir değişiklik önermeye iznim yoktu. Bir örnek vermek gerekirse: yemek zamanları “rahip baba-cığının evinde uyulan” birçok kurala körü körüne uyuyorduk. Buna göre, masada her zaman şarap ve tatlı oluyordu; ama sürahiler sadece bir davet olduğunda doluyor ve artacak olursa pek nadiren dokunuluyordu, oysa her gün akşam yemeğinde önümüzde birer kadeh dururdu, sonra bir sonraki davet zamanı gelmeden önce kalan şarabın durumuna bakılırdı. Dipte kalanlar çoğu kez fakirlere verilirdi; fakat ara sıra son davetten sonra epeyce şarap kalmışsa (beş ay önce olabilirdi mesela), bunlar mahzenden çıkarılan yeni şişeye katılırdı. Zavallı Albay Brown pek şarap sevmiyordu sanıyorum, çünkü hiçbir zaman ilk kadehini bitirmiyordu, ki askerler peşpeşe birkaç kadeh içerler. Tatlıya gelince, Miss Jenkyns tatlı olarak kendi elleriyle frenk üzümü ve bektaşi üzümü toplardı, bazen bunların tadının taze taze dalından koparıldıklarında daha iyi olacakları aklımdan geçerdi. Ama, o zaman da derdi Miss Jenkyns, yazın tatlı niyetine yenecek bir şey olmayacak. Gene de önümüzde birer kadehimiz, ortada bir çanak bektaşi üzümü ve tabaklarımızın yanında frenk üzümümüz ve kuru peksimetimiz ve de fonda iki sürahiyle kendi kendimizi pek kibar bulurduk. Portakal çıktığında, çok garip bir işleme girişilirdi; Miss Jenkyns, meyveyi bıçakla kesmeyi sevmezdi; çünkü, derdi, suyu tanrı bilir nerelere akıp gidiyor; emmek (sanıyorum o daha az direkt bir kelime kullanıyordu) portakalın keyfini çıkarmanın en iyi yoluydu; gelgelelim bu da nahoş biçimde küçük bebeklerin sıkça yaptığı o işi akla getiriyordu; bu yüzden portakal zamanı, tatlıdan sonra Miss Jenkyns’le Miss Matty ayağa kalkarlar, sessizce ellerine birer portakal alıp, portakal emmenin tadını çıkarmak için odalarının mahremiyetine çekilirlerdi.

Böyle durumlarda, bir iki kere Miss Matty'ye kalmasını telkin etmiş ve bunda başarılı da olmuşum, kızkardeşi hayattayken. Aramıza perde niyetine küçük bir engel koymuş ve ona bakmamıştım, o da kendi ifadesiyle emerken çok gürültü çıkarmamaya çalışmıştı. Ama şimdi kendi başına kaldığı için, benimle sıcak oturma odasında kalmasını ve portakalının tadına dilediği gibi varmasını söylediğimde dehşete düşüyordu. İşte her şeyde böyleydi. Miss Jenkyns'in kuralları daha da sıkılaştırılıyordu, çünkü kuralları koyan kişi dönüşü olmayan yere gitmişti. Geri kalan her konuda, Miss Matty isyan edilecek kadar yumuşak başlı ve kararsızdı. Fanny'nin ona sabahları akşam yemeği konusunda yirmi ke-re fikir değiştirttiğini gördüm, küçük yellozun aklına estiği gibi; bazen de sanıyorum Miss Matilda'nın zaafıyla oynayıp aklını karıştırıyor ve ona ipler akıllı hizmetçisinin elindeymiş hissini veriyordu. Martha'nın nasıl biri olduğunu görmeden onu yalnız bırakmamaya karar verdim; eğer güvenilir bulursam da, kıza her türlü ufak karar konusunda hanımını rahatsız etmemesini söyleyecektim.

Martha kusur raddesinde dan-dun ve açıksözlüydü; onun dışında eteği belinde, iyi niyetli fakat çok cahil bir kızdı. Miss Matilda ile ben bir sabah Miss Matilda'nın bir kuzeninden çıkagelen bir mektupla şaşakaldık. Bu kuzen yirmi ya da otuz yıldır Hindistan'da bulunmuştu ve The Army List'den¹ de gördüğümüz üzere, İngiltere'ye geri dönüyordu, yanında da İngiltere'deki akrabalarına hiç sözünü etmediği hastalıklı bir eş vardı. Binbaşı Jenkyns, İskoçya yolu üzerinde bir gece Cranford'da kalmaya niyetliydi – eğer Miss Matilda kendilerini kabul edecek durumda değilse bir handa da kalabilirlerdi; şayet öyle olursa gün boyu mümkün olduğunca uzun bir süreyi onunla geçirmek istiyorlardı. Tabii ki *kabul etmiyim*, dedi Miss Matilda; bütün Cranford kızkardeşinin oda-

1 1702'den beri Britanya Ordusu'na kayıtlı olanların listesi – ç.n.

sının boş olduğunu biliyordu; fakat eminim, binbaşı Hindistan'da kalıp da bütün kuzenlerini bütün bütüne unutsa çok daha işine gelecekti.

“Ah, nasıl yapacağım?” diye sordu çaresizlik içinde. “Deborah hayatta olsa ziyarete gelen bir beyefendiyle ne yapacağını bilirdi. Odasına jilet koymalı mıyım? Ay! Ay! Ne arasın bende. Deborah'da olurdu. Ya terlik, ya elbise fırçası?” Ona bütün bunları büyük olasılıkla beyefendinin kendisinin getireceğini telkin ettim. “Ya yemekten sonra, sofradan hangi ara kalkıp onu şarabıyla baş başa bırakmalıyım, bunu nereden bileceğim? Deborah nasıl iyi bilirdi böyle şeyleri; tam onun kalemiydi böyle işler. Kahve isteyecek mi, ne dersin?” Kahve işini benim halledeceğimi, Martha'yı da servis konusunda eğiteceğimi söyledim ona –bu konuda, itiraf etmeli, müthiş eksikleri vardı kızın– ayrıca Binbaşı ve Mrs. Jenkyns'in de taşrada kendi başına sessiz sedasız yaşayan bir hanımın halinden anlayacağına emin olduğumu söyledim. Sürahileri boşalttırıp mahzenden iki yeni şişe şarap getirttim. Martha'ya direktif verirken yanımda olmasına engel olsam iyi olurdu gerçi, çünkü ikide bir yeni bir direktifle araya giriyor, ayakta durmuş ağzı açık ikimizi birden dinleyen zavallı kızın aklını çorbaya çeviriyordu.

“Sebzeyi servis et,” dedim (şimdi anlıyorum ki, boşuna – çünkü sakın ve basit bir biçimde yerine getirilebilecek şeylerin çok ötesini istiyormuşum meğer), onun şaşkınlığını görünce de ekledim, “sebzeyi masada oturanların yanına götür, istedikleri kadar alsınlar.”

“Önce de hanımlara gitmeyi unutma,” diye lafa daldı Miss Matilda. “Servis yaparken beylerden önce daima hanımlara gideceksin.”

“Dediğiniz gibi yapıcım, hanımım,” dedi Martha; “ama ben en çok delikanlıları beğeniyorum.”

Martha'nın bu konuşması bizi kaygılandırmış, allak bul-

lak etmişti, ama sanıyorum kötü bir niyeti yoktu; genelinde, direktiflerimize de gayet güzel uydu, bir tek patatesleri gezdirirken, Binbaşı almakta yeterince atik davranmayınca, ona “dirsek atması” dışında.

Binbaşı ile eşi geldikten sonra onların bayağı sessiz sedasız, iddiasız insanlar olduklarını gördük; bütün Doğu Hindistan’da bulunmuş İngilizler gibi, herhalde. Beraberlerinde iki hizmetâr getirmeleri hoşumuza gitmedi yalnız – Binbaşı’nın işlerini gören bir Hindu çocukla, karısıyla ilgilenen yaşlıca bir daimi hizmetçi; ama ikisi de handa kaldılar ve hanımla beyin rahatıyla ilgilenmek suretiyle üzerimizden epey bir yük aldılar. Tabii Martha, Doğu Hindistanlı’nın beyaz türbanıyla esmer çehresinden gözlerini bir türlü ayıramadı, Matilda da oğlan yemek sırasında servise yardımcı olurken ondan biraz kaçındı. Hatta bana onlar gittikten sonra da sordu, ona bakınca Mavi Sakal’ı hatırlamıyor muymuşum? Genelinde ziyaret çok başarılı geçmişti ve bugün bile bu yemeğin sohbetini açar; zamanında Cranford’u çok heyecanlandırmış ve ağırkanlı ve Saygıdeğer Mrs. Jamieson’da bile azıcık merak uyandırmıştı. Miss Matilda’nın centilmen odası nasıl hazırlanır yollu sorularına lütfettiği cevaplar için onun ziyaretine gidip teşekkür ettim – ki verdiği cevaplar itiraf etmeliyim İskandinav kahinenin bıkkın üslubundaydı:

“Bırak beni, bırak beni kafamı dinleyeyim.”

Artık şimdi aşk hikâyesine geliyorum.

Anladığım kadarıyla Miss Pole’un ikinci ya da üçüncü dededen bir kuzeni vardı, bu kuzen uzun zaman önce Miss Matty’ye evlenme teklif etmişti. İşte o kuzen Cranford’dan dört ya da beş mil ötedeki mülkünde ikamet ediyordu; ama mülkü ona çiftçi olmaktan öte bir ünvan getirecek kadar büyük değildi; ya da “tevazu kılığında gurur” gibi bir şey-

le, kendini öne çıkarmaya ve kendi sınıfından birçok kişinin yaptığı gibi toprak ağası sırasına girmeye tenezzül etmemişti. Hatta kendine Thomas Holbrook, *Esq.* da dedirtmezdi; adresinde böyle yazan postaları da geri yollar, Cranford'daki postane memuresine ünvanının *Mr. Thomas Holbrook, Çiftçi* olduğunu söylerdi. Bütün domestik yenilikleri reddederdi; evinin kapısı yazın açık dururdu, kışınsa hizmetkâr çağırarak bir tokmak ya da zil olmaksızın kapalı olurdu. Kapıyı kapalı bulursa yumruk ya da baston sapı bu görevi yerine getirirdi. Kökleri insanlığın ta derinlerinde olmayan her yeniliği hor görürdü. Etrafta hasta yoksa, sesini alçaltmaya gerek görmezdi. Yöre ağzını kusursuz konuşur ve sohbette sürekli ona başvururdu. Ki, Miss Pole (bu ayrıntıları bana aktaran oydu) hitabetinde sesinin güzelliği, gürlüğü ve duygulu oluşu bakımından, müteveffa rahip hariç, herkes-ten üstün olduğunu da söylemişti.

“Peki, Miss Matilda neden onunla evlenmedi?” diye sordum.

“Ay, bilmiyorum. Kendisi çok istiyordu, sanırım; ama malum, kuzen Thomas rahiple Miss Jenkyns'in gözünde yeterince centilmen değildi.”

“Ee! Ama onunla evlenecek olan onlar değil ki,” dedim sabırsızlıkla.

“Evet; ama Miss Matty'nin sınıfının aşağısında biriyle evlenecek olmasını hoş görmediler. Malum, papaz kızıydı ve de bir biçimde Sir Peter Arley'le akrabalar; Miss Jenkyns çok düşündü konuyu.”

“Zavallı Miss Matty!” dedim.

“Vallahi evlenme teklif ettiği ve reddedildiğinden başkaca bir şey bilmiyorum. Miss Matty ondan hoşlanmamış olabilir –Miss Jenkyns de bu konuda tek laf etmemiştir– benimki sadece tahmin.”

“O zamandan sonra görüştüler mi?”

“Hayır, sanmıyorum. Şöyle, Woodley, yani kuzen Thomas’ın evi Cranford’la Misselton’un tam ortasında; Miss Matty’ye evlenme teklif edişinden sonra kendine pazar yeri olarak Misselton’u bellediğini biliyorum; ondan sonra da Cranford’a ya bir kere ya da iki kere uğradı, bir keresinde Miss Matty’yle şehrin çarşı meydanında yürüyorduk, aniden yanımdan ayrıldı, ok gibi fırlayıp Shire Meydanı’na kaçtıydı. Birkaç dakika sonra kuzen Thomas’la burun buruna gelince irkilmiştim.”

“Kaç yaşında bu bey?” dedim, hülyalara dalmakla geçen bir aradan sonra.

“Yetmiş civarı olmalı galiba canım,” dedi Miss Pole, hülyalarımı topa tutup tuzla buz etmişti.

Çok geçmeden –en azından Miss Matilda’ya yaptığım uzun ziyaret sırasında– Mr. Holbrook’u görme fırsatım oldu; böylece, otuz ya da kırk yıllık bir ayrılıktan sonra eski aşkıyla ilk kez yeniden karşılaşmasına da tanık olacaktım. Genişletilmesi gereken grili siyahlı bir yünlü müslin kumaş için dükkâna yeni gelmiş renkli ipekli çeşitlerinden hangisinin uygun olacağı konusunda akıl vermekteydim ki, uzun boylu, sıska, Don Kişot kılıklı bir adam dükkâna girdi, yünlü eldiven sordu. Adamı önceden hiç görmemiştim (görünüşü çarpıcıydı), Miss Matty dükkâncıyı dikkatle dinlerken ben de onu şöyle bir dikkatlice süzdüm. Yabancıнын üzerinde pirinç düğmeli mavi bir palto, boz renkli dize kadar pantolon ve tozluklar vardı, kendisiyle ilgilenilene kadar tezgâhın üstünde parmaklarıyla davul çaldı. O, tezgâhtar çocuğun “Bugün size nasıl yardım edebilirim, beyefendi?” sorusuna cevap verirken Miss Matilda’nın irkildiğini, sonra da birden bir yere oturduğunu gördüm; o an kim olduğunu tahmin ettim. Miss Matty öteki tezgâhtarın ilgilenmesini gerektirecek bir istekte bulunmuştu.

“Miss Jenkyns yardası 2 şilin olan siyah taftadan istiyor”;

Mr. Holbrook ismi duyar duymaz iki adımda dükkânın öbür ucuna zıplamıştı.

“Matty – Miss Matilda – Miss Jenkyns! Tanrı aşkına! Seni tanıyamayacaktım az kalsın. Nasılsın? Nasılsın?” Dostluğunun içtenliğini kanıtlayan bir biçimde elini sıkıp duruyordu; fakat aynı zamanda sanki kendi kendine konuşur gibi, “Seni tanıyamayacaktım!” diye tekrarlayıp duruyordu, o kadar ki, kafamda kurmaya meyilli olduğum herhangi bir romans ihtimali bu davranışı ile yıkılıp gitmişti.

Mamafih, dükkânda bulunduğumuz süre içinde bizimle konuşup durdu; sonra satın almadığı eldivenleri tutan tezgâhtar “Başka zaman, bayım! Başka zaman!” diye def ederek, bizi eve kadar geçirdi. Fakat benim müşterinin de aynı derecede şaşkın bir halde, dükkândan ne yeşil ne de kırmızı ipekli satın almadan çıktığını söylemekten mesudum. Eski aşkını görmek Mr. Holbrook’u da içten, gürültücü bir neşe ile doldurmuştu; görüşmedikleri arada olup bitenlerden bahsetti; abla Miss Jenkyns’i bile “Zavallı Miss Jenkyns! Hiçbirimiz kusursuz değiliz!” diyerek andı; ve Miss Matty’yi tez zamanda yeniden görmek umuduyla dolup taşarak bize veda etti. Eve varınca Miss Matty hemen odasına gitti ve oradan ancak çay vakti çıktı, görünüşe bakılırsa ağlamıştı, bana öyle geldi.

Yaşlı Bir Bekârı Ziyaret

Birkaç gün sonra, Mr. Holbrook'tan resmî, eski moda bir üslupla yazılmış, –ayırt etmeden, ikimizi birden– evinde bir gün geçirmeye davet eden bir not geldi, uzun bir Haziran günü, çünkü artık Haziran'dı. Kuzeni, Miss Pole'u da davet ettiğini yazmıştı; hep birlikte bir fayton kiralayabilir, sonra onunla dönebilirdik.

Miss Matty'nin bu davete atlamasını beklerdim; ama hayır! Miss Pole ile ben onu razı edinceye kadar akla kararı seçtik. Yakışık almaz, diyordu; hatta iki diğer hanımla eski âşığını ziyarete gitmesinin yakışsızlığını bu kadar yok saymamıza biraz da kızdı. Sonra daha çetin bir konu gündeme geldi. Deborah gitmesinden hoşlanmazdı diye düşünüyormuş. Yarım günü bu konuda onu ikna etmekle geçirdik; ama ilk pes etme cümlesinde, fırsatı ganimet bilip, onun adına daveti kabul ettiğimizi bildiren bir not yazıp yolladım – zamanı ve saati kararlaştırdık, bir an önce olsun bitsindi.

Ertesi sabah onunla alışverişe çıkıp çıkmayacağımı sordu; dükkânda, uzun tereddütlerden sonra, üç bone seçip bunla-

rın denemek üzere eve gönderilmesini istedik, perşembe günü en yakışanı takacaktık.

Miss Matty, Woodley yolu boyunca sessiz ruh çalkantıları içindeydi. Anlaşılan orada hiç bulunmamıştı şimdiye dek; benim eski olayı bildiğime hiç ihtimal vermemekle birlikte, gelin gitmiş olabileceği yeri görme fikrinin içini titrettiğini ben anlıyordum, ihtimal ki bu evin hakkında nice masum genç kızlık düşleri kurmuştu. Sıçraya zıplaya, taş döşeli yollar üzerinden uzunca bir seyahat yaptık. Miss Matty dimdik oturmuş, seyahatimizin sonuna doğru yaklaşırken dalgın gözlerle dışarısını seyrediyordu. Köylük yerler sakın ve kırlıktı. Woodley tarlalar arasında görünüyordu; güllerle frenk üzümü çalılarının birbirine karıştığı eski moda bir bahçe de vardı, püsküllü kuşkonmazlar karanfillerle şebboylara cici bir fon oluşturuyordu; evin kapısına giden yol yoktu. Küçük bir kapıda inip iki tarafı kutulara dikilmiş bitkilerle işaretli keçi yolundan yayan yürüdük.

“Kuzenim evin kapısına kadar yol yapsaymış bari,” dedi Miss Pole, kulak ağrısından korktuğu için bonesini takmıştı sadece.

“Bence çok hoş,” dedi Miss Matty, sesinde usul bir şikâyetimizlikle, neredeyse fısıldayarak, çünkü tam o sırada Mr. Holbrook kapıda belirmiş, misafirperverlik coşkusu içinde ellerini ovuşturmaktaydı. Her zamankinden çok benim ona yakıştırdığım Don Kişot haline benziyordu ama benzerlik sadece dıştaydı. Saygıdeğer kâhyası bize hoş geldiniz demek üzere mütevazı bir biçimde kapıda ayakta durmuştu; o yaşlı hanımları yukarıya bir yatak odasına alırken, ben bahçeye bir göz atmak ricasında bulundum. Ricam yaşlı centilmenin belli ki hoşuna gitmişti, bana etrafı ve alfabenin şu ya da bu harfine göre isimler verdiği yirmi altı adet ineğini gösterdi. Etrafta dolanırken, ara ara Shakespeare’den, George Herbert’a oradan günümüz şairlerine uzanan bir hatta zahmet-

sizce gezinerek gayet yerinde ve güzel şiir alıntıları yaptı, beni şaşırttı. Bunu gayet doğal, yüksek sesle düşünürmüş gibi yapıyordu ve alıntıların içerdiği hakikatli ve güzel sözler, o an düşündüğü ya da hissettiği neyse onun en iyi ifadeleyiydi. Byron’a Aziz Byron diyordu tabii ya da Goethe’nin adını İngilizce telaffuz etmeye özen gösteriyordu – “Goethe’nin dediği gibi ‘sizzz ebediyen yeşil saraylarrrr’,” vb. Genelinde, ücra ve alakasız bir doğa parçasında bu kadar uzun zaman geçirip de mevsimlerin ve güzelliğin değişimini durmadan artan bir hazla karşılayan bir erkek görmemiştim, ondan sonra da görmedim.

O ve ben içeri girdiğimizde, mutfakta yemeğin hemen hemen hazır olduğunu gördük – bu ismi vermek gerekirdi odaya herhalde, çünkü çepeçevre meşe büfeler ve masalar vardı, hatta şöminenin yanında da; taş döşeli zemine ise sadece küçük bir Türk halısı serilmişti. Ocağı ve anlaşıldığı kadarıyla gerçek yemek yapılan yer bir parça uzakta olduğu için pek az kullanılan birkaç mutfak avadanlığını çıkarsanız mekân kolayca güzel, koyu gölgeli meşe kaplama bir yemek odasına dönüştürülebilirdi. Oturup yemeği beklememiz gereken yer ise evin döşemesi sıkıcı, çirkin bir köşesiydi; odaya aslında hesap odası diyordu Mr. Holbrook, o burada kapının yakınındaki büyük yazı masasına oturup işçilerinin haftalıklarını veriyordu. Cici oturma odasının geri kalanıysa –bahçeye bakıyordu, duvarlarında gölgeler dans ediyordu– kitapla doluydu. Yerlerde duruyor, duvarları kaplıyor, masaya yayılıyorlardı. Mr. Holbrook, bu konudaki savurganlığından yarı utanıyor yarı gurur duruyordu belli ki. Her çeşitten kitap vardı – ama şiir ve fantastik hikâyeler ağırlıktaydı. Belli ki kitaplarını kendi zevkine göre seçiyordu, şu ya da bu kitaplar klasik ya da değeri hakkında fikir birliğine varılmış eserler diye değil.

“Ah!” dedi, “Biz çiftçilerin okumak için bu kadar zamanı olmamalı ama nedense karşı duramıyorum kitaplara!”

“Ne güzel oda!” dedi Miss Matty, pes perdeden.

“Ne hoş yer!” dedim ben de yüksek sesle, neredeyse aynı anda.

“Eh, sevdinizse,” dedi Holbrook; “ama şu kocaman, siyah deri kaplı, üç köşeli iskemlelerde oturabilir misiniz? En iyi oturma odasından daha çok hoşuma gidiyor benim; ama hanımlar başka türlüünü daha şık bulur sanırdım.

Burası daha şıktı ama bütün şık şeyler gibi hiçbir şekilde cici, sevimli ya da oturma odası sıcaklığında değildi; o yüzden, biz yemekten, hizmetçi kız hesap odasının iskemlelerini silip tozunu aldı da günün geri kalan kısmını onların üzerinde geçirdik.

Etten evvel hamur işi yedik; Mr. Holbrook, eski moda alışkanlıkları için özür falan dileyecek sandım, çünkü lafa şöyle başladı:

“Yeni adetleri seviyor musunuz, bilmem.”

“Ah, kesinlikle hayır!”

“Ben de aynen,” dedi ev sahibimiz. “Aşçım gene de bazı şeyleri ille kendi yeni usulüne göre yapmak istiyor; ben de ona gençliğimde sıkı sıkıya babadan görme kurala uyardık diyorum, ‘çorbasız hamur işi olmaz, hamur işi olmadan sığır eti olmaz’; ve de yemeğe hep çorbayla başlardık. Sonra hamur işi gelirdi, etin suyuyla aynı tencerede pişmiş; en son da etin kendisi. Çorbamızı içmemişsek hamur işini yiyemezdik, tabii ikincisini yemeği daha çok isterdik, et de en son gelirdi; sadece çorbayla hamur işinin hakkını verenler ete hak kazanırdı. Şimdilerde millet tatlı şeylerle başlıyorlar, yemeklerini altüst ediyorlar.”

Ördekle bezelye geldiğinde, birbirimize sorarcasına baktık; sadece iki dişli, siyah saplı çatallardan vardı. Doğru, çelik de gümüş gibi parlıyordu; ama çok incesine gitmenin âlemi var mıydı? Miss Matty, bezelyelerini çatalının uçlarına birer birer sapladı, Amine’nin Gulyabani’nin verdiği ziyafet-

te pirinç tanelerini yediği şekilde. Miss Pole iç geçirip körpe taze bezelyeleri hiç dokunmadan tabağının kenarına bıraktı, çünkü çatalın iki ucu arasına *kayıyordu* bunlar. Ev sahibime baktım; o bezelyeleri toptan kocaman ağzına yolluyordu, büyük, yuvarlak uçlu bıçağıyla. Gördüm, aynını yaptım ve doydum! Benim öncülüğüme rağmen dostlarım bu yakışsızlığa kalkışma cesaretini kendilerinde bulamadılar; Mr. Holbrook'un kendi de, eğer kurt gibi aç olmasa, o fevkalade bezelyelere dokunmamayı tercih ederdi herhalde.

Yemekten sonra ortaya toprak bir pipo ve bir tükürük hokkası getirildi; ev sahibi tütün kokusundan rahatsız olursak diye bizi başka bir odaya davet etti ve pipoyu Miss Matty'ye uzatıp doldurması ricasında bulundu. Kendi gençliğinde bu bir hanıma iltifat dairesindeydi; fakat kızkardeşi tarafından her türlü tütün tüketiminden ziyadesiyle nefret edecek şekilde eğitilmiş Miss Matty'yi böyle onurlandırmak oldukça yakışsızdı. Fakat kibarlığına indirilen bir darbe gibi gelse de, bu iş için seçilmek Miss Matty'nin duygularını okşamıştı; onun için sert tütünü nazlı nazlı pipoya doldurdu, sonra bizler çekildik.

“Bir bekârla yemek yemek çok hoş,” dedi Miss Matty alçak sesle, hesap odasında yerimizi alırken. “Umarım yakışsız değildir; yakışık almayan o kadar çok hoş şey var ki!”

“Ne kadar da çok kitabı var,” dedi Miss Pole etrafa bakarak. “Ve nasıl da tozlular!”

“O dâhi Dr. Johnson'ın odalarından biri gibi olsa gerek,” dedi Miss Matty. “Kuzeniniz ne kadar üstün bir adam olmalı!”

“Evet ya!” dedi Miss Pole, “Çok kitap okur; fakat korkarım yalnız yaşamak bazı çok yabani adetler edinmesine yol açmış!”

“Aa! Yabani ağır bir kelime. Ben olsam egzantrik derdim; akıllı insanlar hep öyledir,” diye cevapladı Miss Matty.

Mr. Holbrook, geri döndüğünde, kırlarda bir gezinti önerdi; ama yaşını başını almış iki hanım nem ve çamurdan korkuyorlardı. Bonelerinin üzerine geçirebilecekleri *kalaşlar* çok kaba sabaydı; onun için reddettiler, refakatçisi gene ben oldum, şöyle bir tur atacaktık, adamlarına bakması gerekiyordu. Ya benim varlığımı tamamen unutmuş halde kaptırıp yürüyor ya da piposunun sessizliğine gömülüyordu – bu tam bir sessizlik de değildi aslında. Ellerini arkasına kavuşturmuş topallaya topallaya önümden yürüyordu; bir ağaç ya da bulut, ya da ilerki otlakların manzarası gözüne çarptı mı, kendi kendine şiirler okuyordu, sesi gür, yankılıydı, vurguları duygu ve şiir sevgisiyle doluydu. Evin en uzak noktasında duran bir sedir ağacının yanına vardık.

“Sedir ağacı yayıyor dört bir yana koyu yeşil kat kat gölgesini.”

“Çok güzel tabir – ‘kat kat’! Harikulade adam!” Bana söyleyip söylemediğini bilmiyordum; ama ben de onay babında bir ‘harikulade’ ekledim, konu hakkında hiçbir şey bilmiyordum ama unutulmaktan dolayısıyla da sessiz kalmaktan yorgun düşmüştüm.

Keskin bir dönüş yaptı. “Ya! ‘Harikulade,’ dersiniz ya. Bense şiirleri hakkında çıkan yazıyı *Blackwood* dergisinde okur okumaz, bir saat içinde toparlanıp yola çıktım, Miselson’a yedi millik yolu yürüdüm (elimin altında at yoktu) ve kitabı ismarladım. Söyleyin bakalım, ne renktir dişbudak ağacının goncaları mart ayında?”

“Adam aklını mı kaçırıyor?” diye düşündüm. Tıpkı Don Quixote gibi.

“Ne renktirler, diye soruyorum?” dedi ısrarla.

“İtiraf edeyim, bilmiyorum beyefendi,” dedim, cehaletin uysallığı içinde.

“Bilmediğinizi anlamıştım. Ben de bilmiyordum – ihtiyar bir budala olmama rağmen! Bu delikanlı gelip de bana söyleyene kadar. ‘Mart ayında dişbudak goncaları kadar kara’. Bütün hayatım da taşrada geçti üstelik; benim bilmemem daha da ayıp. Kara; kömür karası, hanımefendi.” Der demez de gene yola koyuldu, kendi bildiği bir kafiyenin müziğine uyarak, hoplaya sıçraya.

Eve girdiğimizde mani olmak mümkün değildi, ille de bahsettiği şiirleri bize okuyacaktı; Miss Pole da onun bu teklifine arka çıktı, galiba çok methettiği güzel şiir okuyuşunu benim de duymamı istiyordu; ama sonradan “Elimde nakışımın zor bir kısmı vardı, sohbet etmek zorunda olmadan ilmeklerimi saymak istiyordum,” dedi. Adam ne okumak istese Miss Matty’nin kabulüydü; gerçi “Locksley Hall” adlı uzun bir şiire başlamasından beş dakika sonra uyuyakaldı ve hiç çaktırmadan şiiri bitene kadar bir güzel kestirdi. Artık ses kesilince uyandı, bir şeyler de söylemek gerektiğini düşündü – Miss Pole’un ilmeklerini saydığını gördüğüne göre.

“Ne latif bir kitap!” dedi.

“Latif mi, hanımefendi! Çok güzel! Latifmiş!”

“Ay evet! Güzel demek istedim,” dedi Miss Matty, seçtiği sözcüğün beğenilmemesi karşısında telaşa düşerek. “Kızkardeşimin okuduğu Dr. Johnson’ın güzel bir şiir vardı ona çok benziyor – adını unuttum; neydi hayatım?” dedi bana dönerek.

“Hangisini diyorsunuz efendim? Ne hakkındaydı?”

“Ne hakkında olduğunu hatırlamıyorum, adının da ne olduğunu çoktan unuttum; fakat yazarı Dr. Johnson’du ve çok güzeldi ve Mr. Holbrook’un demin okuduğunu çok andırıyordu.”

“Ben hatırlamıyorum,” dedi adam düşünceli düşünceli. “Ama Dr. Johnson’ın şiirlerini pek bilmiyorum. Okumalıyım.”

Dönüş için faytona binerken, Mr. Holbrook’un sağ salim

eve vardıklarından emin olmak üzere hanımları yakında ziyarete geleceğini söylediğini işittim; bu sözler adam söylerken Miss Matty'yi bariz biçimde sevindirip helecanlara sürükledi; ama eski evi ağaçlar arasında gözden kaybettikten sonra, evin sahibine karşı beslediği duygular yerini yavaş yavaş Martha'nın sözünde durup durmadığına, hanımı evde yokken bu fırsattan yararlanıp "peşinden koşan erkeklerden birini" eve alıp almadığı gibi endişeli bir meraka dönüştü. Martha bizi karşılamaya geldiğinde oldukça keyfi yerinde, hamarat ve sakindi. Her zaman Miss Matty karşısında dikkatliydi ama o gece şu talihsiz konuşmayı yaptı:

"Ehem!! Hamfendi, böyle ince bir şalla dışarı çıktığınıza inanamıyorum! Müslinden hallice. Sizin yaşınızda hamfendi, daha dikkatli olmalısınız."

"Benim yaşımda mı!" dedi Miss Matty nerdeyse gocunmuş bir sesle, çünkü genelde yumuşak konuşurdu – 'Benim yaşımda ha! Sen beni kaç yaşında sanıyorsun ki, yaşımdan bahsediyorsun?'"

"E, hamfendi altmışına yaklaşmışsınızdır bence; ama insanın görünüşü de aleyhine çalışıyor bazen – emin olun kötü bir niyetim yoktu."

"Martha, daha elli iki yaşında bile değilim!" dedi Matty, üstüne basa basa; öyle ya, belki de gençlik günlerinin hatırası bugün capcanlı gözünün önüne gelmişken, hayatının baharının çok gerilerde kaldığını görmek onu sinirlendirmişti.

Ama Mr. Holbrook'la yaşanan eski ve daha senli benli bir tanışıklıktan hiç söz etmedi. Muhtemelen gençlik aşkı o kadar az sempatiyle karşılanmıştı ki, onu kalbine gömmüştü; sadece, Miss Pole da buna yeterince dikkatimi çektiği için, yüreciğinin kederine ve suskunluğuna ne kadar sadık kaldığını uzaktan izleyerek görebiliyordum.

Ama her gün en iyi bonesini takması ve romatizmasına

rağmen, kimse görmeden dışarıyı sokağı seyredebilsin diye pencereye yakın oturması bana beklediğim ipuçlarını verdi.

Mr. Holbrook geldi. Avuçlarını iyice iki yana açtığı bacaklarının üzerine yerleştirdi, başı önünde oturdu, eve sağ salim dönüp dönmediğimize ilişkin sorularının yanıtını aldıktan sonra bir ıslık çaldı. Birden zıplayıp kalktı:

“Eveet, hanımefendi! Paris’ten herhangi bir emriniz var mı? Bir iki hafta içinde oraya gideceğim!”

“Paris’e!” diye bağırdık ikimiz de.

“Evet, madam! Hiç gitmedim oraya, hep de gitmek istedim; şu aralar gitmezsem, bir daha da gidemeyeceğim diye düşünüyorum; otları biçer biçmez gideceğim, hasat zamanından önce!”

O kadar şaşırdık ki herhangi bir sipariş veremedik.

Tam odadan çıkarken geriye döndü ve o meşhur haykırışıyla:

“Allah iyiliğimi versin hanımefendi! Az kaldı buraya gelme sebebimin yarısını unutuyordum. Geçen gece benim evimde o kadar beğendiğiniz şiirleri getirdim sizin için.” Cebindeki bir paketi ucundan çekiştirdi. “Hoşçakalın, küçük hanım,” dedi; “hoşçakal, Matty! Kendine dikkat et,” dedi ve gitti. Ama ona bir kitap armağan etmiş ve “Matty” diye çağırmıştı, tıpkı otuz yıl önce yaptığı gibi.

“Keşke Paris’e gitmese,” dedi Miss Matilda kaygılı bir sesle. “Kurbağaların midesini bozacağından korkuyorum; ne yediğine çok dikkat ederdi eskiden, o kadar güçlü bir genç erkek olmasına rağmen.”

Çok geçmeden ben de veda ettim, Miss Matilda’ya kendini çok iyi hissetmezse beni aramasını söyledikten ve Martha’ya hanımına bakması için birçok tembihte bulunduktan sonra; o durumda kendiliğimden kalkıp eski dostumu ziyarete gelecek, Martha’nın bana haber verdiğini de söylemeyecektim.

Bunun ertesinde, arada sırada Martha'dan bir iki satır haber aldım; derken kasım sıraları hanımının "sağlığının çok kötü olduğunu ve ağzına yemek koymadığını" söyleyen bir not geldi. Bu beni o kadar huzursuz etti ki, Martha bana gel dememesine rağmen, bavulumu toplayıp kalktım gittim.

Aniden çıkıp gelişimin yarattığı ufak çaplı telaşa rağmen çok sıcak karşılandım, ancak bir gün öncesinden haber verememişim çünkü. Miss Matilda perişan hasta görünüyordu; onu kollayıp koltuklamaya giriştim.

Martha'yla özel bir konuşma yapmak üzere aşağı indim.

"Ne zamandır sağlığı bu kadar bozuk hanımının?" diye sordum, mutfak şöminesinin yanında ayakta.

"Valla, on beş günü geçti galiba; evet, öyle; bir salı'ydı, Miss Pole'un ziyaretinden sonra böyle küstü kaldı. Yorulmuştur, bir gece dinlenirse geçer sandım; ama hayır! Böyle sürdü gitti o gün bugündür, ta ki size yazmak görevimdir diye düşünene kadar, hamfendi..."

"Çok iyi yaptın, Martha. Etrafında senin kadar sadık bir hizmetkârı olduğunu bilmek içimi rahatlatıyor. Umarım sen de burada rahatsın."

"Valla hamfendi, hanım çok iyi kalpli, yiyecek içecek bol, iş çok ağır değil – fakat–" Martha duraladı.

"Fakat ne, Martha?"

"Bayan hiçbir talibim olmasın istiyor, işte o çok zoruma gidiyor; kasabada bir dolu genç erkek var; bir sürüsü benimle ahbap olmak istedi; bir daha hiç böyle bir yerde çalışmam belki, fırsatı tepmek gibi oluyor. Bir sürü kız, hanımlarına fark ettirmeden erkek kabul ediyor, biliyorum; ama ben söz verdim, tutacağım da; yoksa hanımın ruhu duymadan onları getirebileceğim bir yer burası: öyle müsait ki mutfak –öyle iyi karanlık köşeleri var ki– kimi istersem saklarım. Geçen pazar gecesi epey daraldım – inkâr etmeyeceğim Jim Hearn'ın suratına kapıyı kapatmak zorunda kaldığım için

ağladım, adam gibi adam, hangi kız olsa bayılır; sırf hanıma söz verdim diye.” Martha nerdeyse ağlayacaktı yine; onu pek teselli edemeyecektim, abla kardeş Jenkyns’lerin ‘yavuklular’ karşısında nasıl dehşete kapıldıklarını geçmiş tecrübemle biliyordum; Miss Jenkyns’in şu sinirleri ayakta halinde bu dehşetin azalması da mümkün görünmüyordu.

Miss Pole’u ziyarete gittim ertesi gün, durum onun için de tamamiyle sürpriz oldu, çünkü iki gündür Miss Matilda’yı ziyaret etmemişti.

“Şimdi seninle eve gelmem gerekecek canım, ona Thomas Holbrook’un ne durumda olduğunu rapor edeceğime söz verdim; ne yazık ki, eve bakan kadın haber yollamış bana bugün, günleri sayılı diye. Zavallı Thomas! O Paris seyahati bitirdi onu. Kadın diyor ki döndüğünden beri tarlalara pek seyrek çıkıyormuş, hesap odasında elleri dizlerinin üzerinde oturuyormuş sadece, ne okuyormuş ne bir şey, sadece ah ne harika şehirdi Paris deyip duruyormuş. Paris’in verilecek hesabı var, kuzenim Thomas’ın ölümüne sebep olursa eğer, öyle bir adam ki, eline kimse su dökemez.”

“Miss Matilda hastalandığını biliyor mu?” diye sordum – Matilda’nın rahatsızlığı hakkında yeni bir fikir oluşmaya başlamıştı kafamda.

“Canım! Evet, tabii ki! Sana anlatmadı mı? On beş gün önce söyledim ona, ya da daha fazla oluyor, duyar duymaz. Sana söylememiş olması ne garip!”

“Hiç de değil,” diye düşündüm, ama bir şey söylemedim. O hassas kalbe gereğinden fazla merakla, bir casus gibi bakmaktan ve onun sırları hakkında bir şey söyleyemeyecek olmaktan dolayı neredeyse suçlu hissettim kendimi – Miss Matty’nin bütün dünyadan gizlediğine inandığı sırları. Miss Pole’u Miss Matilda’nın küçük oturma odasına bu-yur ettim, sonra da onları yalnız bıraktım. Martha gelip de yemeğe yalnız inmem gerektiğini, hanımın kötü baş ağrıla-

rından birine tutulduğunu söyleyince şaşırmadım. Çay vak-ti oturma odasına indi; ama belli ki zorlukla; ve sanki bütün bir akşamüzeri onu rahatsız eden, şimdi de suçlulukla dol-duran, merhum kızkardeşi Miss Jenkyns'e beslediği sitem-kâr duyguları örtbas etmek için, Deborah'ın gençliğinde ne kadar iyi kalpli ve akıllı olduğundan bahsedip durdu; parti-lerde giyilmesi doğru olan bütün tuvaletlere nasıl karar ve-rirmiş (Miss Matty ile Miss Pole'un gençliğinde çok geriler-de kalmış cılız, hortlaksı, zalim partilerin anıları!); Debo-rah'la annesi fakirlere hayır cemiyetini nasıl başlatmışlar ve nasıl kızlara yemek yapmayı, dikiş dikmeyi öğretmişler; De-borah nasıl bir keresinde bir Lord'la dans etmiş; nasıl Sir Pe-ter Arley'e gidermiş de, kendi küçük papazevlerini, otuz hiz-metkârı olan Arley Hall malikânesinin planlarına uydurma-ya çalışmış; Miss Matty'ye uzun, pek uzun bir hastalık sı-rasında nasıl bakmış da – bunu hiç duymadıydım ama şimdi zihnimden bunun Mr. Holbrook'un evlenme teklifinin reddi sonrası olmuş olması gerektiğini düşündüm. Yani, uzun ka-sım gecesi boyunca mırıl mırıl, sessiz sakın eski günlerden konuştuk durduk.

Ertesi gün Miss Pole bize Mr. Holbrook'un ölüm haberi-ni getirdi. Miss Matty haberi sessizlik içinde karşıladı; aslın-da, dün anlatılanlara bakılırsa, başka bir haber de bekleye-mezdik. Miss Pole bizden bir teessür ifadesi çekip çıkarma-ya çalıştı, onun bu dünyadan çekip gitmiş olması üzücü de-ğil miydi, sonra dedi ki:

“Geçen Haziran'daki o keyifli günü düşünüyorum da, ne kadar iyi görünüyordu! Ah, durmadan ihtilaller yapılan o fattan Paris'e gitmese daha bir düzine yıl yaşayabilirdi.”

Bir duygu gösterisinde bulunalım diye ara verdi. Miss Matty'nin konuşamadığını gördüm, öylesine tir tir titriyor-du; bunun üzerine gerçekten hissettiklerimi dillendirdim ve bir süre aradan sonra –bütün bunlar olurken hiç kuşku

yok ki Miss Pole, Miss Matty'nin haberi büyük sükûnetle karşıladığını düşünüyordu— ziyaretçimiz gitti. Miss Matty duygularını saklamak için yoğun çaba sarfetti – benim yanımda bile sürdürdü bunu, Mr. Holbrook'un kendisine hediye ettiği kitap yatağının başucundaki İncil'in yanında durmasına rağmen. Cranfordlı küçük manifaturacı kızdan bonelerini Saygıdeğer Mrs. Jamieson'unkilerine benzetmesini istediğini duyduğumu fark etmedi, ne de cevabı kaçırmadığımı:

“Ama o dul boneleri takıyor, hamfendi!”

“Öyle mi? A, sadece o tarzda demek istedim; dul bonesi değil tabii ama mümkün olduğu kadar Mrs. Jamieson'unkiler gibi olsun.”

Bu duygularını gizleme çabası Miss Matty'de o zamana kadar görmediğim bir baş ve el titremesinin başlangıcı oldu.

Mr. Holbrook'un ölümünü haber aldığımız günün gecesini, Miss Matilda çok sessiz ve düşünceliydi; duadan sonra Martha'yı yine çağırdı ve sonra bir an ne diyeceğini bilemedi.

“Martha!” dedi sonunda, “Gençsin,” – sonra o kadar uzun bir süre sustu ki, Martha ona yarım bıraktığı cümlesini hatırlatmak için diz kırdı ve:

“Evet hamfendi, geçen Ekim'in üçünde yirmi iki oldum, izninizle, hamfendi.”

“Ayrıca Martha, günün birinde belki de hoşlandığın ve senden de hoşlanacak bir delikanlıyla tanışacaksın. Talipler takma peşine demiştim, evet; ama böyle bir delikanlı karşına çıkacak olursa bana söyle ben de onun efendiden biri olduğuna karar verirsem, seni haftada bir ziyarete gelmesine hayır demeyeceğim. Tanrı esirgesin!” dedi alçak sesle, “Genç gönüllerin üzülmesine sebep olmayacağım.” Uzak tarihteki bir ihtimalden bahsediyormuş gibi konuşmuştu, onun için Martha hemen, istekle cevap verince oldukça irkildi:

“İzninizle hamfendi, Jem Hearn var, kendisi marangoz, üç şilin altın peni yevmiyesi var, ayakkabısız bir doksan boyunda izninizle hamfendi; yarın onu soruşturacak olursanız herkes onun ne kadar sağlam karakterli olduğunu söyleyecektir; yarın gece de koşa koşa gelir kendisi, eminim.”

Miss Matty irkilmişti, ama gene de Kader’e ve Aşk’a boyun eğdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Eski Mektuplar

Hemen hemen herkesin kendi küçük ekonomileri olduğunu –belli bir amaca yönelik kuruş kuruş para biriktirmek gibi dikkatler– ve bunun sekteye uğramasının insanı gerçekten büyük bir israfa şilinler ve sterlinler harcamaktan çok daha fazla sınırlendirdiğini sık sık gözlemlemişimdir. Tanıdığım yaşlı bir bey, parasını yatırdığı bir ortaklık bankasının batışını kalenderce karşılamış ama uzun bir yaz günü boyu ailesinin fertlerinden biri artık işe yaramayan banka defterinin yazılı sayfalarını (kesmek yerine) yırttı diye ortalığı velveleye vermişti; evet tabii, sayfaların karşısına denk gelen sayfalar da yırtılmıştı bu yüzden ve bu küçük kâğıt israfı (kendi özel ekonomisi) onu parasının kaybından çok daha fazla sınırlendirmişti. Postadan gelen zarflar ruhunu fena halde incitiyorlardı; bu kıymetli malzemenin ziyan edilmesiyle başa çıkmanın tek yolu, kendisine gelen bütün zarfları üşenmeden tersyüz edip, yeniden kullanılır hale getirmektir. İyi-ce yaşını başını alıp olgunlaştığı şu yaşında bile, kızlarının bir davet kabulü için, bir koca sayfanın tek tarafına, üç satır yazdıklarını gördükçe onlara manidar bakışlar fırlattığı-

nı görüyorum. Ben kendim de bu insani zaafı aştığımı söyleyecek değilim. Benim olayım sicim. Ceplerim daima yumak yumak sicim dolu olur, şuradan buradan toplar, bükker cebime atarım, kullanılmak için hiç de fırsat çıkmaz. Biri bir paketin sicimini sabırla düğüm düğüm çözmek yerine kesecek olursa ciddi olarak sinirlenirim. İnsanlar benim için sicimin tanrı katına çıkması demek olan paket lastiklerini nasıl da gelişigüzel kullanıverirler, aklım almaz. Benim için paket lastiği değerli bir hazinedir. Yeni olmayan bir tanesi var – nerdeyse altı yıl önce yerde buldum. Kullanmayı gerçekten denedim onu ama gönlüm elvermedi, bu müsrifliğe kalkışamadım.

Başkalarını küçük tereyağı parçaları üzer. Bazı insanların hemen hemen her zaman tabaklarına yiyebileceklerinden daha fazla tereyağı almalarına kızdıkları için sohbeti takip edemezler. Böyle kimselerin sözkonusu parçaya bakan kaygılı (neredeyse ipnotize edici) bakışlarını hiç mi görmediniz? Kendi ağızlarına atıp yutsalar ve böylece gözlerinin önünden yok etseler derin bir nefes alacaklardır; tabağında yenmeyen tereyağı parçası duran kişi bir parça kızarmış ekmek koparıp da (bizimkinin ekmekle alakası yoktur) tereyağını bitirirse gerçekten mutlu olurlar. Kalan ekmeği israf saymazlar.

İşte Miss Matty Jenkyns de mum tutumlusuydu. Mümkün olduğu kadar azını kullanmak için kırkbin dereden su getirilirdi. Kış akşamüzerleri iki üç saat oturur örgü örerd – bunu karanlıkta ya da şöminenin aydınlığında yapabiliyordu – ben kol manşetlerimi bitirmek için mum istemeye davrandığımda ise “haydi, kör adam teneffüsü yapalım,” derdi. Mumlar genellikle ancak çay vakti gelirdi; ama daima bir tane yakardık. Her akşam, bir akşam aniden çıkıp gelebilecek (ama hiç gelmeyen) bir dost için daimi hazırlık halinde yaşadığımızdan, yakılmaya hazır hep aynı boyda iki mum birden

bulundurmak ve sanki hep iki tane yakıyormuşuz süsü vermek bayağı beceri gerektirirdi. Mumlar sırayla yakılır ve ne konuşursak ya da yaparsak yapalım, Miss Matty'nin gözleri adeti üzere, biri diğerinden daha çok yanıp da boylarında eşitsizlik olmasın diye hemen yerinden sıçrayıp yananı söndürmek ve ötekini yakmak üzere hep muma dikili olurdu.

Bir gece, hatırlıyorum, bu mum ekonomisi beni özellikle kızdırmıştı. Mecburi “kör adam teneffüs”lerimden oldukça yorgun düşmüştüm, özellikle Miss Matty uyuyakaldığı için ve ben de onu uyandırma riskini göze alamadığımdan ateşi karıştırmaya cesaret edemediğimden; her zamanki gibi, adetim üzre kilimin üzerinde oturup şömine ışığında yüzüm kızara kızara dikiş bile dikemiyordum. Miss Matty, rüyasında gençlik günlerini görüyor diye aklımdan geçirdim; çünkü rahatsız uykusunda bir iki kelime etmişti, bunlar da çok eskiden ölmüş kişilerle ilgiliydi. Martha yeni mumu ve çayı getirdiğinde, Miss Matty çevresine garip, şaşkın bakışlar atarak uyanma faslına geçti, sanki etrafında görmeyi beklediği insanlar bizler değildik. Beni tanıdığında yüzüne biraz hüznü bir ifadenin gölgesi düştü; fakat hemen ertesinde bana her zamanki gibi tebessüm etmeye çalıştı. Çay vakti boyunca çocukluğu ve gençliği ile ilgili konuştu. Belki de bu ona eski aile yazışmalarına göz atma ve yabancıların eline geçmesi sakıncalı olacak mektupları yok etme gerekliliğini hatırlattı; çünkü sık sık bunu yapma gerekliliğinden bahsetmiş ama her zaman da kaçınmıştı, acı verecek bir şeyden ürker gibiydi. Mamafih o gece çaydan sonra ayaklandı ve mektupları bulma işine girişti – karanlıkta; çünkü oda düzenlemesi konusunda derli topluluğuyla gurur duyar, elimde mumla bir şey almak için başka bir odaya geçtiğimde bana da rahatsız bakışlar atardı. Geri döndüğünde hafif, hoş bir cumaru kokusu vardı odada. Annesine ait eşyalarda bu koku her zaman olurdu, fark etmiştim; mektupların çoğu da ona gön-

derilmişti – altmış ya da yetmiş yıllık, sararmış aşk mektubu tomarları.

Miss Matty bir iç geçirmeyle paketi açtı; ama sonra bunu bastırdı, sanki zamanın akışından pişmanlık duymak pek doğru değildi, ne de hayatın akışından. Mektuplara ayrı ayrı bakmaya karar verdik; her birimiz aynı tomardan farklı bir mektup alacak ve imha etmeden önce ötekine içinde neler yazdığını söyleyecektik. O geceden önce eski mektupları okumanın nasıl hüznölü bir iş olduğu aklıma dahi gelmezdi – gerçi neden onu da bilmiyorum ya. Mektuplar bütün mektuplar gibi neşeliydiler – en azından erken tarihli olanları. Bunlarda canlı ve yoğun bir şimdiki zaman hissi vardı, o kadar güçlü, dolu dolu ki, sanki hiçbir zaman mazi olamaz, mektuplarda dile gelen sıcak, canlı kalpler hiç ölmez, güneşli dünyadan göçüp gidemezlermiş gibi. Mektupların geneli böyle olsa sanki beni daha az melankoli kaplayacaktı. Miss Matty’nin görmüş geçirmiş yanaklarının derin çizgilerinden gözyaşlarının gizlice kayıp gittiğini gördüm, gözlüklerini sık sık silmek zorunda kaldı. Sonunda bir mum daha yakacak diye umuyordum, çünkü benim de gözlerim epey zayıftı ve soluk, solmuş mürekkebi okumak için daha fazla ışığa ihtiyacım vardı; ama hayır, gözyaşları dökerken bile görüyor, küçük ekonomilerini unutmuyordu.

En erken tarihli mektuplar birbirine bağlanmış ve (Miss Jenkyns’in el yazısıyla) “Şerefıab babacığımıla pek sevgili annemin evlilikleri arefesinde, 1774 Temmuz’unda birbirlerine yazdıkları mektuplar,” diye etiketlenmiş iki tomardı. Cranford Papazı bu mektupları yazdığında tahminen 27 yaşlarında idi; Miss Matty de bana annesinin evlendiğinde henüz 18 yaşında olduğunu söylemişti. Papaz hakkında kafamdaki resim yemek odasındaki tablodan besleniyordu, kaskatı ve ciddi, kocaman altı dolu bir peruka üzerinde pelerini, kurdeleleri, elini yayınladığı tek vaazın üzerine koy-

muş – bu mektupları okumak garipti. Ateşin ve tutku dolu bir istekle doluydu mektuplar; kısa, doğal, dosdoğru yürekten gelen cümleler. (Bir dava sırasında yargıçlar önünde okuduğu sonradan basılan vaazın tumturaklı, Latince özentisi Dr. Johnson taklidi üslubundan çok farklıydılar.) Onun mektupları gelin namzedi kızın mektuplarıyla garip bir tezat oluşturuyorlardı. Kız görünen o ki adamın ondan aşk sözcükleri istemesine sinirlenmiş, onun aynı şeyleri neden defalarca değişik biçimlerde yinelediğini anlayamamıştı; fakat kafasında tek berrak olan şey büyük bir “Paduasoy” arzu etmekte olduğuydu – her ne ise o; mektupların altı ya da yedisi tanesi belli başlı olarak âşığının ebeveyni üzerindeki etkisini kullanıp (ebeveyni iyice sıkıya almışlardı demek ki onu) şu ya da bu giysiyi almalarını sağlamaya yönelikti, özellikle de beyaz “Paduasoy”u. Erkek onun nasıl giyindiğini umursamıyordu; kız onun için her zaman güzeldi, kız belli giyim kuşam eşyaları için ondan fikrini istediğinde bunu özellikle vurgulamaya gayret ediyordu, hâlbuki beriki ondan fikir alıp dediklerini ebeveynine göstermek istiyordu. Fakat erkek sonunda kızın gönlünce bir “çeyiz” yapmadan evlenmeyeceğini anlar gibi oluyordu nihayet; sonunda ona bir mektup yolluyor, mektubun yanına bir kutu dolusu şık eşya katıyor, mektupta da gönlünün istediği her şeyi giyinip kuşanmasını diliyordu. Nazlı, güzel bir elyazısıyla “Canımın içi John’dan” diye işaretlenmiş ilk mektuptu bu. Kısa süre sonra evleniyorlardı – sanıyorum, mektuplaşmanın yarıda kesildiğine bakılırsa.

“Yakmalıyız bunları herhalde,” dedi Miss Matty, bana kuşkulu gözlerle bakarak. “Ben öldüğümde kimse umursamayacak artık bunları,” dedi ve birer birer ateşe atmaya başladı mektupları, her birinin alev alışını, yanarak sönmesini ve hafif, beyaz birer hayalet gibi şömine bacasından yukarı doğru yükselmesini izliyor, sonra bir mektubu daha aynı

kadere terk ediyordu. Oda yeterince aydınlıktı; ama ben de onun gibi sözkonusu mektupların yok edilmesini büyülenmiş gibi izliyordum, bir erkek kalbi bunlara tüm içten sıcaklığını dökmüştü.

Bir sonraki mektuba da Miss Jenkyns kendi elyazısıyla şerh düşmüştü; “Doğumum vesilesiyle saygıdeğer beybabanın anneme yolladığı tebrik ve öğüt mektubu; ayrıca sabile-
rin el ve ayaklarını sıcak tutmanın lüzumu üzerine ninemden de bazı pratik öğütler.”

İlk bölüm gerçekten de anaların sorumlulukları hakkında keskin ve icbar edici bir manzara çiziyor ve iki günlük küçük bir bebeğe kallesçe pusu kurmuş bekleyen, dünyada var olan bütün tehlikeler konusunda uyarıyordu. Karın yazmadı, diyordu yaşlı beyefendi, ben mani oldum, bileğini burktu da, bu onu (diyordu) kalem tutmaktan basbayağı alıkoyuyor. Mamafih, sayfanın dibinde küçük bir “arka sayfaya bakınız!” notu vardı ve bunu yapınca gerçekten de “canım, canımın içi Molly’me” yazılmış bir mektupla karşılaşılıyordu, bir odayı terk ettiğinde aşağı inmeden önce aman ilk önce yukarı çıksındı; bebeğinin ayaklarını fanilaya sarsın, ateşin başında tutsundu, yaz dahi olsa, bebekler çok nazik yaratıklardı.

Genç anneyle büyükanne arasında sıkça gidip geldiği anlaşılan mektuplarda, kızın bebeğine olan sevgisiyle genç kız şımarıklığını nasıl yüreğinden söküp attığını görmek çok güzeldi. Beyaz “Paduasoy” bu mektuplarda da ortaya çıkıyordu, neredeyse eskisi kadar kuvvetle. Bir mektupta bebeğin vaftiz örtüsü oluyordu. Ana babasıyla Arley Hall’da birkaç gün geçirmeye gittiğinde bebeğin üzerini örtüyordu. Bebeğin güzelliğine güzellik katıyordu başka bir mektupta: “Dünyanın en güzel bebeği, canım anneciğimi, keşke görebilseydin onu! Benim diye söylemiyorum, büyüyünce dünya güzeli olacak!” Gri, solmuş ve buruş buruş Miss Jenkyns’i gözümün önüne getirdim, anacığı cennet saflarında onu ta-

nıymış mıydı acaba; tanımıştı kesin ve birer melek olarak orada duruyor olmalıydılar.

Rahibin yeni mektupları çok sonraki bir tarihte yeniden ortaya çıkıyordu. Bu aradan sonraki mektuplara karısının düştüğü notlar değişmişti. “Canımın içi John’dan” değildi artık bu not; “Muhterem eşimden”di. Mektuplar, tabloda da görülen, vaazın yayınlanması vesilesiyle yazılmışlardı. “Saygıdeğer Yargıç”ın önünde okunmaları ve “istek üzerine yayınlanmaları” anlaşılan bir zirve noktasıydı – adamın hayatının olayı. Baskıya nezaret etmek için ta Londra’ya gitmesi gerekmişti. Bu kadar zor bir işi başaracak bir matbaacı bulana kadar çeşitli dostlarla görüşülmüş, fikir alınmıştı; sonunda bu şanlı sorumluluk J. ve J. Rivingstonlara layık görülmüştü. Değerli Rahip bu vesileyle kendini yüksek edebiyata vermiş görünüyordu, çünkü Latince’ye kaçmadan karısına tek bir mektup bile yazamaz olmuştu. Hatırladığım kadarıyla mektuplarının biri şöyle sona eriyordu: “Molly’nin erdemli niteliklerini her zaman hatırlayacağım, *dum memor ipse mei, dum spiritus regit artus.*” Mektupları yazdığı kimse- nin İngilizcesinin bazen gramerde, çoğu kez de imlâda nasıl hatalarla dolu olduğu düşünülürse, bunun “Molly’sini” ne kadar idealize ettiğinin kanıtı olduğu söylenebilirdi. Miss Jenkyns de buna şöyle cevap veriyordu, “İnsanlar bugünlerde hep idealize etmekten bahsediyorlar, her ne demekse bu.” Fakat çok geçmeden klasik şiir yazma tutkusuna kapılması ve Molly’sine “Maria” demelere kalkışması yanında öbürü hiç kalıyordu. *Carmen*’i ihtiva eden mektubun kenarına kadın şöyle bir not düşmüştü: “Değerli kocamın bana yolladığı İbranice dizeler ihtiva eden bir mektup, Domuzu kesmekle ilgili bir mektup yollamayı düşünüyordum ona ama o bekleyebilir şimdilik. Hamiş, Mektubu Sir Peter Arley’e yollamalıyım, kocamın dileğine uyarak.” Kocanın elyazısıyla yazılmış bir notta da bu kasidenin *The Gentleman’s*

Quarterly dergisinin 1782 Aralık sayısında yayınlandığına dikkat çekiliyordu.

Kocasına cevaben yazdığı mektuplar büyük bir muhabbetle saklanmıştı (sanki *M. T. Ciceronis Epistolae /Çiçero'nun mektuplarıymış gibi*). Ve bunlar ortalarda olmayan bir kocaya ya da babaya yazılmış mektuplar olarak, kendisine yazılanlardan çok daha tatmin ediciydiler. Deborah'ın nasıl her gün dikkatle etek bastırdığını, kocasının yolladığı kitapları yüksek sesle ona okuduğunu naklediyordu. Nasıl da “yaşının ilerisinde”, iyi bir evlat olduğunu, ama annesinin cevaplayamadığı sorular sorduğunu, kendisinin de bunları cevaplayamıyormuş gibi olup da eksikli görünmesin diye ateşi karıştırmaya yöneldiğini ya da “yaşının ilerisindeki” çocuğunu nasıl işe koşturduğunu anlatıyordu. Matty şimdi annesinin gözbebeği idi, ve (kızkardeşinin onun yaşındayken olduğu gibi) müthiş güzel bir kız olacağının sinyallerini veriyordu. Bunu yüksek sesle Miss Matty'ye okuduğumda hafifçe gülümsedi ve bu kadar içten ifade edilmiş dilek karşısında hafifçe iç geçirdi: “Küçük Matty kendini beğenmiş olmasın”dı, “çok güzel bir kız olacak olsa da.”

“Çok güzel saçlarım vardı, canımın içi,” dedi Miss Matilda, “ağzım da fena değildi.” Hemen bunun üzerine baktım, bonesini düzelterip şöyle bir yerinde doğruldu.

Fakat dönelim Miss Jenkyns'in mektuplarına. Kocasına cemaatin yoksullarından söz ediyordu; onlara ne türlü ev yapımı, domestik ilaçlar önerdiğini, mutfakta kotarılmış ne ilaçlar yolladığını anlatıyordu. Belli ki onların içinde boş gezenin boş kalfası olanlara karşı kocasının hoşnutsuzluğunu paylaşıyordu. Inekler ve domuzlar hakkında onun direktiflerini soruyordu; ve demin de dediğim gibi her zaman da istediğini alamıyordu.

Vaazın yazılışından kısa süre sonra, küçük bir oğlan çocuğu doğduğunda iyi yürekli nine çoktan ölmüş bulun-

yordu; ama bu arada dededen ikazlarla dolu bir mektup daha geliyordu, öncekilerden daha fazla uyarılarla dolu, daha sıkı sıkıya kaleme alınmış bir mektup, mademki dünyanın kötülüklerinden korunacak küçük bir erkek çocuğu gelmişti dünyaya. Erkeklerin pençesine düşebileceği bütün çeşitli günahlardan bahsediyordu, öyle ki sonunda insan bir erkeğin nasıl olup da doğal bir ölümle ölebileceğini merak ediyordu. Dedenin çoğu arkadaşının ve tanıdığının hayatı darağacında sona ermişe benziyordu; mektubun sonunda bu dünyanın nasıl da “bir gözyaşı vadisi” olduğunu yazdığını görünce şaşırmadım tabii.

Garipti bu erkek kardeşi bundan önce hiç duymamış olmam; demek ki genç yaşta ölmüştü, yoksa kızkardeşler söyle ya da böyle onun ismini zikrederlerdi.

Gide gide Miss Jenkyns’in paket paket mektuplarına vardık. Miss Matty bunları yakmaktan pişmanlık duyacaktı. Bütün ötekilerin sadece yazarlarla ilgilenenler için ilginç olduğunu söyledi; başkalarının eline geçmesinden çok üzüntü duyardı, anneciğini tanımamış olanların, onun ne kadar iyi bir insan olduğunu bilmeyenlerin, gerçi mektup yazımında modern usulleri pek bilmiyordu ama; fakat Deborah’ın mektupları ne kadar da daha iyiydiler! Onları okuyan herkes çok faidelenebilirdi. Miss Chapone’u okuyuşunun üzerinden epey zaman geçmişti fakat Deborah’ın da aynı şeyleri aynı maharetle dile getirebileceğinden emindi. Hele Mrs. Carter’a gelince! Herkes onun mektuplarını pek önemsiyordu, sırf *Epictetus* kaleme aldığı için, ama Miss Matty şundan çok emindi ki, Deborah asla onun gibi “vız gelir” gibi adi bir ifade kullanmazdı.

Miss Matty bu mektupları istemeye istemeye yakacaktı, belliydi. Benim tarafımdan şöyle bir okunup üzerlerinden geçilmekten fazlasını hak ediyorlardı. Onları elimden aldı ve hatta onları yüksek sesle doğru noktalara vurgu yaparak ve

büyük laflara takılmadan okumak için ikinci mumu da yak-
tı. Tanrım, onlar hakkındaki tefekkürler yerine gerçekleri
duymak için nasıl da can atıyordum, bu mektuplar ortadan
kalkmadan! İki gece boyunca sürdüler; mektuplar okunur-
ken başka düşüncelerle oyalandığımı inkâr etmeyeceğim, fa-
kat her cümlenin sonunda gene de hazır ve nazırdım.

Papazın karısının ve kayınvalidesinin mektupları taham-
mül edilebilir derecede kısa ve özdüler, dik bir elyazısı ile
yazılmışlardı, satırlar sıkı. Kimi zaman tüm mektup yalnız-
ca bir kâğıt parçasını kaplıyordu. Kâğıt çok sarı, mürekkep
çok kahverengiydi; kâğıtların bazıları (Miss Matty'nin dik-
katimi çektiği üzere) eski orijinal posta idaresi kâğıdı üze-
rine yazılmışlardı, yukarıda kenarda borusunu çalan ata
binmiş postacı çocuğu gösteren bir pul vardı. Mrs. Jenky-
ns'le annesinin mektupları büyük kırmızı bir mühürle ka-
patılmışlardı; çünkü Miss Edgeworth'un *Patronage* romanı-
nın kırmızı mührü demode ilan etmesinden öncesinden kal-
maydılar. Rahip namelerini iri bir aile arması ile mühürlü-
yor, bundan da anlaşıldığı üzere düşüncesiz ya da sabırsız
bir el tarafından yırtılarak değil, kesilerek açılmalarını bek-
lediği belli oluyordu. Miss Jenkyns'in mektuplarına gelin-
ce, onlar biçim ve elyazısı açısından daha ilerki bir tarihin
ürünüydüler. Eski moda diyegeldiğimiz kare mektup kâğı-
dı üzerine yazılmışlardı. Mektup kâğıdını dolduran elyazi-
sı son derece özenliydi, çok heceli kelimeleri kullanışı, buna
bir de istediği yerin üzerini çizmenin gururu ve hazzı ekle-
niyordu. Zavallı Miss Matty bu durum karşısında afallıyor-
du, çünkü kelimeler kartopu gibi büyüdükçe büyüyor, mek-
tuplarının sonlarına doğru Miss Jenkyns iyice zıvanadan çı-
kıyordu. Babasına yazdığı az buçuk teolojik ve tartışmacı bir
mektupta, Iduameli Tetrarka Herod'dan söz ediyordu. Miss
Matty bunu "Etrurialı Herod Petrarka," olarak okudu ve
haklıymışçasına kendinden hoşnut oldu.

Tarihini tam hatırlamıyorum, ama Miss Jenkyns galiba 1805'te en uzun mektupları yazmıştı – Newcastle-upon-Tyne'daki bazı dostları ziyaret sebebiyle evden ayrı kalması üzerine. Bu dostları oradaki garnizonun kumandanıyla ahbaptılar ve bazılarının Tyne ağzında vuku bulabileceğini düşündükleri Bonaparte istilasını savuşturmak üzere yapılan bütün hazırlıkları ondan dinlemişlerdi. Miss Jenkyns tabii ki çok telaşlanmıştı; ve oldukça anlaşılmaz bir İngilizceyle yazılmış mektuplarının ilk bölümü çoğu kez yanında kaldığı ailenin korkuyla beklediği olayı karşılamak üzere yaptıkları hazırlıkların detaylarını bildiriyordu; Alston Sazlığı'na (Northumberland'la Cumberland arasında vahşi tepelik bir arazi) kaçma durumunda gereken eşyaların nasıl öbek öbek yığıldığı; bu kaçma hadisesi için verilecek sinyal, bununla birlikte silahlı gönüllülerin aynı anda sokağa dökülecek olmaları – sözkonusu sinyal (doğru hatırlıyorsam) kilise çanlarının belirli, uğursuz bir biçimde çaldırılmaları olacaktı. Bir gün, Miss Jenkyns ve ahbabları Newcastle'da bir yemek davetindeyken, bu uyarı sinyali gerçekten de verildi (çok akıllıca bir adım değildi, Kurt ve Çoban Çocuk masalından çıkan hisseyi düşünecek olursanız, ama öyleydi işte) bunun üzerine dehşetinden bayılacak gibi olan Miss Jenkyns gümbürtüyü, nefes kesen şoku, telaşı ve korkuyu anlatmak üzere bir mektup döşenmişti; sonra, derin bir nefes alarak, eklemişti: “Dün geceki telaşlarımız babacığım halihazırda, sakın kafayla düşününce ne kadar da önemsiz geliyor!” Burada Miss Matty söze girdi – “Ama tabii canımın içi o telaşlar kesinlikle de önemsiz ya da sıradan şeyler değillerdi, o sıralarda. Geceleyin uyanıp Cranford'a giren Fransız atlılarının gümbürtüsünü duyduğumu sanırdım. Birçok kişi tuz madenlerinde saklanmaktan bahsederlerdi – et ne iyi dayanırdı orada ama biz belki epeyce susayabilirdik. Babam da bu vesileyle bir dizi vaaz vermişti; sabahları bir dizi halinde, Da-

vut ile Golyat hakkında, insanları kazma küreğe sarılma konusunda cesaretlendirmek için, gerek olduğu takdirde; bir de öğleden sonraları bir dizi vaaz vermişti, Napolyon'un (adı böyleydi ama biz Bony derdik ona aramızda) Apollyon ya da Abaddon'la bir ve aynı olduğunu ispat etmek için. Hatırlıyorum babam bu ikinciler için basılsınlar diye teklif gelmesini beklemişti; ama belki de aslında cemaate bunları dinlemekten gına gelmişti.”

Peter Marmaduke Arley Jenkyns (“zavallı Petercik!” demeye başlamıştı ona Miss Matty) o sıralar Shrewsbury’de mektep talebesiydi. Rahip kaleme sarıldı, Latincesinin tozunu alıp çocukla yazışmaya oturdu. Oğlanın mektuplarının örnek mektup denen cinsinden olduğu ayan beyandı. Fikirlerini dile getirme düzeyi son derece yüksekti, derslerinden bahsediyor, çeşitli entelektüel beklentilerinin sözünü ediyor, bazen klasiklerden alıntılar yapıyordu; ama ara sıra mektup okul yönetimi tarafından incelendikten sonra titreyen ellerle, kaçak-göçek yazılmış küçük bir cümlede hayvani ruhu da ortaya çıkıveriyordu: “Anneciğim, bana bir kek yolla, limonu bol olsun ama!” “Anneciği” oğlana muhtemelen kekler ya da tatlı şeyler aracılığıyla cevap veriyordu, çünkü bu çıkın içinde mektuptan eser yoktu; ama rahibin bir sürü mektubu vardı ve görünen o ki oğlunun Latincesi karşısında savaş borazanı duymuş yaşlı bir beygirden farkı kalmıyordu. Latinceden pek anlamam tabii, belki süslü bir dil, ama herhalde pek kullanışlı olmasa gerek – en azından rahibin mektuplarındaki Latince kırıntılarından hatırladığım kadarıyla. Mesela bir tanesi: “Bu kent senin İrlanda haritan-da yoktur tabii; ama *Bonus Bernardus non videt omnia*¹ derler ya *Proverbia*’daki [Özlüsözleri Kitabı] gibi...” Derken “zavallı Petercik”in başına çeşitli işler açtığı ortaya çıktı. Bir ha-

1 (Lat.) Bazen hepimiz unutmaya yatkınsınız; olaylar her zaman önceden tasarlandığı gibi gelişmez.

tası dolayısıyla babasına yazılmış tumturaklı nedamet mektupları vardı; bunların arasında da kötü elyazısıyla yazılmış, kötü mühürlenmiş, kötü adreslenmiş, lekelerle dolu bir not: “Canım, canım, canım, canımın içi annem, daha iyi bir çocuk olacağım; gerçekten olacağım; ama lütfen nolursun benim yüzümden yataklara düşme; bana değmez; ama iyi bir çocuk olacağım, canım anneciğim.”

Miss Matty bu notu okuduktan sonra gözyaşlarına boğulduğu için konuşamadı. Sessizce bana uzattı, sonra ayağa kalktı ve mektubu alıp odasının kutsal kovuklarından birine sakladı, yanlışlıkla alevlerin yutmasından korkuyordu. “Zavallı Petercik!” dedi; “hep bir olaylara karışırdı; çok kolay kanına girerlerdi. Arkadaşları aklını çeldi, sonra da onu ortada bıraktılar. Yaramazlıktan kendini alamazdı. Şaka en sevdiği şeydi. Zavallı Petercik!”

ALTINCI BÖLÜM

Zavallı Peter

Peter'in yaşam akışı arkadaşları tarafından oldukça hoş görünen bir harita gibi serilmişti önüne ama “*Bonus Bernardus non videt omnia*” bu haritada da vardı. Shrewsbury Okulu'nda kazanacağı başarıları dolu dolu Cambridge'e de taşıyacaktı, ardından vaftiz babası Sir Peter Arley'nin armağanı olan paralı bir mevki bekliyordu kendisini. Zavallı Petercik! Hayatta başına gelecekler arkadaşlarının umduğundan ve beklediğinden çok farklı olmuştu. Miss Matty bana her şeyi anlattı, böylelikle de içini döküp iyice bir rahatlamış oldu sanıyorum.

Peter annesinin gözbebeği idi; annesi çocuklarının hepsinin üzerine titremekle birlikte Deborah'ın üstün niteliklerinden biraz korkuyordu sanki. Deborah babasının biricigi idi, Peter hayalkırıklığına uğrattıkça gurur kaynağı Deborah oluyordu. Peter'in Shrewsbury'den yedeğinde getirdiği en büyük onur, herkesin en sevdiği arkadaş ve okuldaki eşek şakası sanatının bir numaralı ustası olma şöhreti idi. Babası hayalkırıklığına uğramıştı ama olayı erkekçe telafi etme yoluna gitti. Peter'e bir özel hoca tutup imtihanlara

hazırlatacak durumu yoktu bunun yerine onu kendi hazırlayacaktı; Miss Matty bana Peter'in çalışmaya başladığı sabahın öncesinde babasının çalışma odasının nasıl sözlüklerle, ansiklopedilerle doldurulup müthiş hazırlıklar yapıldığını da anlattı.

“Zavallı anneciğim!” dedi Miss Matty. “Hatırlarım, çalışma odasına en yakın yerde ayakta durur, babamın ses tonunu yakalamaya çalışırdı, işlerin yolunda gidip gitmediğini o an anlardım yüzünden. Uzun bir zaman yolunda gitti de gitmesine.”

“Sonunda yolunda gitmeyen ne oldu?” dedim. “O bıktırıcı Latince, öyle mi?”

“Hayır! Latince değil. Babamın gözünde Peter çok kıymetliydi çünkü iyi çalışıyordu. Ama Cranfordlılara şaka yapılabileceğini, onların aptal yerine konulabileceklerini sanıyordu, bu da kimsenin hoşuna gitmedi; kimin gider. Onlara daima bir eşek şakası yapıyordu; ‘eşek şakası’ güzel bir tabir değil canımın içi umarım babana bu tabiri kullandığımı söylemezsin, Deborah gibi bir kadınla yıllar geçirdikten sonra böyle nezih olmayan tabirler kullandığımı duysun istemem. Aman sakın sen kendin de kullanma. Ağzımdan nasıl çıktı bilmiyorum, sanıyorum zavallı Peter'den bahsedince aklıma geldi, o hep bu tabiri kullanırdı çünkü. Ama birçok bakımdan çok efendi bir çocuktü da. Yaşlı bir kimseye ya da bir çocuğa yardım etme babında sevgili Albay Brown gibiydi. Gene de şaka ve alaydan gerçekten hoşlanırdı ve Cranfordlı yaşlı hanımların da her söylenene inanacaklarını düşünüyordu sanki. O zamanlar burada yaşayan birçok yaşlı hanım vardı; şimdi bizler de çoğumuz en başta “hanım”ız biliyorum, ama bizler benim genç kızlığımdaki hanımlar kadar yaşlı değiliz. Peter'in bazı şakalarını düşündükçe gülesim gelir. Hayır canımın içi bahsetmeyeceğim sana onlardan, seni gerektiği kadar şoke etmeyebilirler, oysa çok şo-

ke ediciydiler. Babamı bile kandırmıştı bir keresinde, Cranford'dan geçmekte olan bir hanım kılığına girmiş ve “o hayranlık uyandırıcı Vaaz’ı yayınlamış olan” Cranford papazıyla tanışmak üzere müracaat etmişti. Peter bile babamın yalanını nasıl yuttuğunu, kadın için –yani kendisi için, hanım dediğim Peter’di çünkü– Napolyon’la ilgili bütün vaazlarının bir kopyasını çıkarmayı teklif ettiğini görünce müthiş korkmuş, öyle demişti. Hayatta bu kadar korktuğu vaki değilmiş, babamla konuştuğu o sırada. Babamın bu numarayı yutacağını düşünmemişmiş; ama iyi ki yutmuş, Peter için oldukça fena olurmuş yutmasa. Sonuçta cezasını da çekti, çünkü babam ceberrut gibi başında durup ona hanımefendiye verilmek üzere on iki Bonapart vaazını da kopyalattı – Peter’e yani, kendine! Hanım oydu. Bir keresinde balığa gitmek istediğinde “Lanet olsun kariya!” dedi – çok ayıp sözler, canımın içi, ama Peter’in dilinin ayarı yoktu biliyor musun, olmalıydı halbuki; babam ona çok kızdı, ben az kaldı aklımı kaçıırıyordum; fakat babam hanımefendinin zevkinin mükemmelliğinden ve iyi olanı nasıl da ayırt edebildiğinden söz ettikçe Peter’in ona göstermeden yaptığı küçük küçük reveranslara gülmekten de kendimi zor tutuyordum.”

“Miss Jenkyns’in haberi var mıydı bu oyunlardan?” dedim.

“Yoo hayır! Deborah şoka girerdi duysa. Hayır, benden başka hiç kimse bilmiyordu. Peter’in planlarını her zaman bilebilseydim keşke; ama bazılarını bana anlatmıyordu. Şehirdeki yaşlı hanımlar konuşacak konu istiyorlar, diyordu; ama ben sanmıyorum istediklerini. Haftada üç kere yayınlanan *St. James Chronicle* vardı, şimdi de olduğu gibi ve konuşacak birçok şeyimiz oluyor; iki üç hanım bir araya geldiler mi nasıl çene çalarlardı hatırlarım. Ama muhtemelen mektep çocukları yaşlı hanımlardan daha çok çene çalışıyorlar. Sonunda korkunç, üzücü bir şey oldu.” Miss Matty kapıya gitti, açtı; kimse yoktu orada. Zili çalarak Martha’yı çağırdı,

Martha gelince de hanımı onu şehrin öbür ucundaki bir çiftliğe taze yumurta almaya yolladı.

“Kapıyı arkandan kilitleyeceğim Martha. Yol korkutmuyor seni, değil mi Martha?”

“Hayır, hamfendi, hiç de bile; Jem Hearn bana eşlik etmekten gurur duyacaktır.”

Miss Matty şöyle bir yerinde doğruldu ve ikimiz yalnız kalır kalmaz da “Martha’da genç kızlık iffeti daha çok olsaydı keşke,” dedi.

“Mumu söndürelim, canım. Şömine ateşinin ışığında da gayet güzel sohbet edebiliriz, malum akşam oldu! Neyse işte Deborah on beş günlüğüne falan evden gitmişti; çok sessiz, çıt çıkmayan bir gündü, hatırladığım kadarıyla; leylaklar tamamen açmıştı, demek ki ilkbahar olacak. Babam kilise cemaatinden bazı hasta kimseleri ziyarete gitmişti; başında perukası, rahiplerin giydiği geniş kenarlı şapkası ve bastonuyla evden çıktığını hatırlıyorum. Zavallı Peterciğin kanına giren neydi bilmiyorum; çok munis bir çocuktü, ama hep de Deborah’ya musallat olmaktan geri durmazdı. Deborah onun şakalarına hiç gülmezdi, onu terbiyesi eksik, zihnini geliştirme konusunda pek özensiz bulurdu; Peter’i kızdırırdı bu.

“Neyse! Peter Deborah’nın odasına gitmiş anlaşılan ve onun eski entarisini, şalını ve bonesini üzerine geçirmiş; Deborah’ın Cranford’da hep giydiği, onun alamet-i farikası olan şeyler; yastığı da almış küçük bir –kapıyı kilitlediğine eminsin değil mi canım, kimsenin duymasını istemem deşey, şeye, küçük bir bebeğe dönüştürmüş, uzun beyaz bebek elbiseli bir bebeğe. Sonradan bana dediğine göre, etrafa konuşulacak konu çıksın diye yapmış bunu; Deborah’ı etkileyeceğini hiç düşünmeden. Kalkmış gitmiş, fındık ağaçlarının orada bir aşağı bir yukarı geziniyor, demir parmaklıkların ardında kâh gizlenerek kâh görülerek; yastığı da tam bir bebek gibi kucaklamışmış, onunla böyle bebekçe bir şeyler

konuşup dururmuş, yaparlar ya. Aman yarabbi! Karşıdan bütün heybetiyle babam gelmez mi tam o sırada, tam dönüş saati. Bir bakmış ne görsün küçük bir insan kalabalığı –yirmi kişi kadar falan herhalde– toplaşmış bahçe parmaklıkları arasından evini seyrediyorlar. Önce gayet gümrah çiçek açmış, çok gurur duyduğu bir açelya ağacı vardı, onu seyrediyorlar sanmış; adımlarını yavaşlatmış ki, ağacı daha uzun uzun hayranlıkla seyretsinler diye. Bu durumdan bir vaaz çıkarabilir miyim diye de aklından geçirmiş, açelyalarla kırlarda açan küçük çiçekler arasında bir bağlantı vardır belki diye. Zavallı babacığım! Daha da yaklaşıncı, hayret etmiş beni niye hâlâ görmediler diye; fakat insanlar o kadar sık biçimde baş başa vermiş seyrediyorlarmış ki! Babam da aralarına girmiş, diyecek ki gelin bahçeye buyrun, yetiştirdiğim sebzele-ri de görün, tam o sırada – aman ki aman!

Düşündükçe üstüme ürpertiler geliyor –babam demir parmaklıkların arasından bakıyor, kendi gözüyle görüyor– valahi ne gördüğünü sandı, bilemeyeceğim ama yaşlı Clare bana yüzünün öfkeden kireç gibi olduğunu, çatılmış kara kaşlarının altında gözlerinin ateş saçtığını söylemişti; ve sonra konuştu, ama ne korkunç konuşmaydı o! Herkese olduğu yerde kalmasını söyledi, kimse kıpırdamayacaktı, tek adım bile atılmayacaktı, ve ardından şimşek gibi bahçeden içeri girdi, Fındıklı yoldan yürüyüp zavallı Peter’ın yakasına yapıştı, üzerindeki giysileri yırtarak çıkarttı –bonesini, şalını, uzun etekli entarisini, her şeyi– sonra yastığı da demir parmaklıkların yanında bekleyenlerin üzerine fırlattı, eh tabii çok ama çok öfkeliydi, ve değneğini kaldırıp herkesin önünde Peter’ı sopalamaya başladı.

“Ah canımın içi, o güneşli, güzel pazar günü, görünüşte her şey yolunda gider gibiydi, o oğlanın oynadığı oyun anemin kalbini kırdı, babamı da ömrünün sonuna kadar değiştirdi. Hem de gerçekten. Yaşlı Clare, Peter’ın yüzünün de

babamınki kadar beyazlaşmış göründüğünü söyledi; sopayı yemek için heykel gibi dimdik durmuştu: babam da çok sert vurdu! Biraz soluk almak için ara verdiğiinde Peter, oldukça kısık bir sesle ve hâlâ oldukça sakın durarak “Vurduğunuz yetti mi, efendim?” diye sordu. Babamın ne dediğini bilmiyorum – veya bir şey söyleyip söylemediğini. Ama, Clare dedi ki, Peter demir parmaklıkların yanında duran insanlara dönmüş, bir beyefendi gibi soylu ve ağırbaşlı bir biçimde hafifçe eğilerek selam vermiş onlara; sonra da ağır ağır eve doğru yürümüş. Ben kilerdeydim, çuhaçiçeği şarabı yapan anneme yardım ediyordum. Şimdi şarapla başım hoş değil, çuhaçiçeği kokusuyla da; midemi bulandırır, başımı döndürür, o gün Peter gerçek bir erkek gibi, bir oğlan çocuğu gibi değil mağrur bir erkek gibi içeri girdiğinde olduğu gibi. “Anne!” demişti, “Tanrı sonsuza kadar seni korusun demeye geldim sana.” Konuşurken dudaklarının titrediğini görüyordum; ve sanırım kalbinden geçen bundan daha sevgi dolu bir biçimde söyleyemezdi. Annem korkuyla, merakla baktı ona, ne oldu, diye sordu. Peter gülümsemedi, konuşmadı ama kollarını boynuna doladı ve sanki hiç sonunu getiremeyecekmiş gibi öptü durdu onu; annem bir daha konuşma fırsatı bulamadan da gitti. Annemle bunu konuştuk ama ne olduğunu anlayamamıştık, bana git babanı bul, ne olmuş öğren, dedi. Babamı bir aşağı bir yukarı yürür halde buldum, çok kırgın görünüyordu.

“Annene Peter’ı değnekle dövdüğümü ve onun da bunu fazlasıyla hak ettiğini söyle.”

“Soru sormaya cesaret edemedim. Anneme anlatırken oturacak bir yer buldu ve bir an hafif bir baygınlık geçirdi. Birkaç gün sonra, hatırlıyorum, solmuş çuhaçiçeklerinin, çürüyüp ölsünler diye yaprak yığınının üstüne fırlatılmış olduğunu gördüm. O yıl bizim papazevinde bir daha çuhaçiçeği şarabı yapılmadı, ondan sonra da hiç yapılmadı.

“Annem hemen babamın yanına gitti. Ben o sırada onlara bakınca Kraliçe Esther ile Kral Ahasuerus’u düşündüğümü biliyorum; çünkü annem çok hoş ve narin, babam ise Kral Ahasuerus kadar korkunç görünüyordu. Biraz zaman geçtikten sonra birlikte odadan çıktılar; o zaman annem bana olanları anlattı, ve Peter’in odasına çıkıp, babamın isteği üzerine –ama bunu Peter’a söylemeyecekti– onunla konuşacağını söyledi. Ama o odada Peter yoktu. Bütün evi aradık; Peter yoktu! Başlangıçta bizimle birlikte aramaya katılmak istemeyen babam bile çok geçmeden yardıma geldi. Papazevi çok eski bir evdi, bazı odalara birkaç basamak çıkarak, bazı odalara birkaç basamak inerek giriliyordu, her yer öyleydi. Başlangıçta annem çocuğu ürkütmemek için alçak ve yumuşak bir tonda sesleniyordu, “Peter! Peter, canım! Benim, yanımda kimse yok;” ama yavaş yavaş, babamın Peter’ı bulsunlar diye sağa sola gönderdiği hizmetçilerin söylediklerinden, bahçede olmadığını, samanlıkta olmadığını başka bir yerde de olmadığını anlayınca annemin hıçkırıkları yükselmeye ve yabanileşmeye başladı. “Peter, Peter, sevgilim! Neredesin?” Ve o zaman o uzun öpücüğün hazine bir ‘veda’ öpücüğü olduğunu, hissedip anladı. İkinci vakti geçti, annem hiç oturmadı, olabilecek her yere baktı, o saate kadar yirmi defa bakılmış yerlere, hayır daha doğrusu kendi gözleriyle baktığı her yeri bir daha, bir daha aradı. Babam başını elleri arasına almış oturuyordu, haber getirenlerin, elleri boş dönüp geldiği anlar dışında hiç konuşmuyordu; sonra başını kaldırıp, yüzünde çok sert ve üzüntülü bir ifadeyle gidip başka yerlere bakmalarını söylüyordu onlara. Annem bir odadan ötekine geçiyor, eve girip çıkıyor, sessizce dolanıyor, hiç yerinde durmuyordu. Haberciler bizim evde bulunduğu için ne o, ne de babam evden ayrılmayı göze alamıyordu. Nihayet (artık hava da kararmıştı) babam ayağa kalktı, o sırada kederli bir telaşla bir kapıdan içeri girip di-

gerinden dışarı çıkmak üzere olan annemi kollarından tuttu. Annem bu dokunuşla irkildi çünkü Peter'dan başka bütün dünyayı unutmuştu.

“Molly!” dedi, babam, “bütün bunların olacağını düşünemedim.” Teselli bulmak için annemin çıldırmış gibi görünen, bembeyaz zavallı yüzüne baktı. Çünkü ne o ne babam kendilerini toparlayıp, harekete geçmek şöyle dursun, yüreklerine oturan dehşeti, kabullenemiyorlardı bile, ya Peter kendine kıydıysa? Babam karısının alev alev yanan, bezgin gözlerinde hiçbir şuur izi göremedi, güçlü bir erkek olmasına rağmen karısının onu alıştırdığı teselli edici bakışlarını özledi ve o yüzdeki dilsiz acı karşısında gözlerinden yaşları boşaldı. Bunu gören annemin değişen yüz hatlarından yumuşak bir keder okunuyordu:

“John, canım benim, ağlama, gel benimle canım, gidip bulalım onu,” dedi, neredeyse neşeli bir sesle, sanki Peter'ın nerede olduğu bilirmiş gibi. Ondan sonra babamın kocaman elini küçücük, yumuşacık avucuna alıp aynı dur durak bilmez koşuşmayla, gözlerinden yaşlar akan adamı oda oda gezdirerek, evden bahçeye bahçeden eve peşinden sürükledi.

“Ah nasıl isterdim Deborah yanımda olsun! Ağlamaya bile vakit bulamamıştım, çünkü şimdi her şey benim üstüme kalmış gibiydi. Ona yazıp eve dönmesini istedim. O, Mr Holbrook'un –anlıyorsun kimi kastettiğimi– evine özel haber de gönderdim, ama güveneceğim biriyle çünkü Peter oradaysa bana söylesin istiyordum. Mr Holbrook bir zamanlar papazevine gidip gelirdi –bilirsin, Miss Pole'un kuzeni olur aynı zamanda– ve her zaman Peter'a iyilikle davranırdı, ona balık avlamayı öğretmişti – herkese iyi davranırdı, o yüzden Peter'ın oraya gitmiş olabileceğini düşündüm. Ama Mr Holbrook uzaklara gitmişti, evinde yoktu, oralar da Peter'ı gören de yoktu. Artık gece olmuştu; ama kapılar

hâlâ ardına kadar açıktı; annemle babam yürüyüp duruyorlardı; babamın annemle beraber dolaşmaya başlamasının üstünden bir saat geçmişti ve bütün bu süre içinde tek kelime konuştuklarını sanmıyorum; ben oturma odasının şöminesini yaktırmaya hazırlanıyordum, hizmetçilerden biri de çay yapmaya, çünkü bir lokma bir şeyler yesinler, sıcak bir şey içip ısınsınlar istiyordum, ve tam o sırada yaşlı Clare benimle konuşmak istedi.

“Su yolununun oradan ödünç kepçe aldım Miss Matty. Havuzları bu gece mi tarayalım, yarın sabahı mı bekleyelim?”

“Ne dediğini anlamak için fal taşı gibi açılmış gözlerimle yüzüne baktığımı hatırlıyorum; anlayınca da yüksek sesle gülmeye başladım. Bu yeni fikir korkunçtu – o pırıl pırıl, canımız ciğerimiz Peter buz gibi, kaskatı bir ölü olsun! Attığım kahkahalar hâlâ kulağımda çınlıyor.

“Ertesi sabah daha ben kendime gelmeden önce Deborah eve dönmüştü. O benim gibi yıkılacak kadar zayıf biri değildi; ama canım, çılgınlıklarım (korkunç kahkahalarım ağlamaya dönmüştü) biricik annemi ayaklandırmış, çocuklarından biri bakıma muhtaç duruma düşünce, iyice dağılmış zavallı aklını başına toplamıştı. Deborah’yla birlikte başucumda oturuyorlardı; yüzlerine bakınca –yarı uyur yarı uyanık, uyuşmuş halimde– Peter’dan haber olmadığını anladım, en korktuğum, o korkunç, feci haber gelmemiştir.

“Bütün aramalardan çıkan sonuç anneme de benzer bir rahatlama getirmişti, çünkü eminim ki, bir gün önce hiç durmadan odaları gezmesinin sebebi, evin bildiğimiz bir köşesinde Peter’ı kendini asmış olarak bulma korkusuydu. Yumuşak bakışları bir daha asla eskisi gibi olmadı; her zaman huzursuz, yoksunluk çeken ve bulamayacağı bir şeyi arayan bakışlar geldi yerine. Ah! Korkunç günlerdi; leylakların açtığı güneşli bir günde şimşekli bir fırtına kopması gibiydi.”

“Mr Peter neredeydi?” dedim.

“Liverpool’a gitmiş; sonra o sırada savaş vardı; Kral’ın bazı gemileri Mersey açıklarında bekliyormuş; onun gibi arayıp da bulamayacakları kadar bu işe münasip (bir seksene yakın boyu vardı) olup kendi ayağıyla gelen delikanlıları havada kaparlardı tabii. Albay babama mektup yazdı, Peter da aneme. Dur bakayım! O mektuplar şurada bir yerde olmalı.”

Mumu yaktık, albayın mektuplarını bulduk, Peter’inkileri de. Bir de Peter’ın eski bir okul arkadaşının evine gittiğini vehmeden Mrs Jenkyns’in ona hitaben yazdığı kısa, basit, yalvarmalarla dolu bir mektup bulduk. Zarfı açmadan geri göndermişlerdi, o zamandan beri de öyle duruyordu çünkü dikkatsizlikle o sırada gelen başka mektupların arasına konmuştu.

Mektup şöyleydi:—

“Canım Peter’ciğim,

Bu kadar üzülebileceğimizi düşünemedin, biliyorum, yoksa asla gitmezdin. Fazlasıyla iyi yüreklisindir sen. Baban, yerinden kalkmıyor, hep içini çekiyor, onu duydukça benim içim sızlıyor. Acısından başını doğrultamıyor; ama o sadece doğru olduğunu düşündüğü şeyi yaptı. Belki fazla sert davrandı, belki ben de sana yeterince iyi davranmadım; ama seni ne kadar sevdiğimizi Tanrı biliyor, biricik, sevgili oğlum; gittiğinden beri babamız da çok kederli görünüyor. Geri dön, seni çok seven bizleri mutlu et. Biliyorum, döneceksin.”

Ama Peter geri gelmedi. O ilkbahar günü annesinin yüzünü gördüğü son gün oldu. Mektubun yazarı, içinde ne yazılı olduğunu bilen son ve tek kişi, çoktan ölmüştü; ve mektubu açmak, bu olay meydana geldiği sırada henüz doğmamış bir yabancı olan bana düşmüştü.

Albaydan gelen mektup, oğullarını görmek istedikleri takdirde, anneyle babaya derhal Liverpool’a gelmelerini söylü-

yordu; ama hayatın en acımasız rastlantılarından biri yüzünden o mektup nedense bir yerlerde takılıp kalmış, vaktinde yetişememişti.

Miss Matty devam etti: “Üstelik at yarışlarının başladığı zamandı, Cranford’ın tüm posta atları yarışlara gitmişti; ama annemle babam kendi yaylılarıyla yola çıktı – ama ne fayda! Ah canım ah, çok geç kalmışlardı – gemi kalkmıştı! Şimdi Peter’dan anneme gelen mektubu oku!”

Mektup sevgi, hüznün ve yeni mesleğinin verdiği gururla doluydu, ayrıca Cranford halkının gözünde rezil olmasının açtığı yaranın sızısı vardı; ama son paragrafta Mersey’den ayrılmadan önce annesine gelip onu görmesi için ateşli bir şekilde yalvarıyordu: “Anne; savaşa girebiliriz. Umarım öyle olur ve o Fransızları yerle bir ederiz: ama ondan önce seni görmeliyim.”

“Çok geç kalmıştı,” dedi, Miss Matty; “çok geç!”

Sessizlik içinde oturduk, o acıklı mı acıklı kelimelerin anlamını derin derin düşünmeye daldık. Sonunda Miss Matty’e annesinin buna nasıl katlandığını sordum.

“Ah!” dedi, “o sabrın ta kendisiydi. Bünyesi hiçbir zaman güçlü değildi ama bu olay onu feci şekilde zayıf düşürdü. Babam karşısına geçer oturur, ona bakardı: annemden çok daha kederliydi. Annem yanındayken başka hiçbir şeyi görmezdi sanki; ve çok boynu büküktü, artık çok da yumuşamıştı. Belki eski tarzında konuşuyordu, kaideleri koyarak, ama sonra, bir iki dakika geçtikten sonra, gelir ellerini omuzumuzun üzerine koyar, alçak sesle, bizi incitecek bir şey söyleyip söylemediğini sorardı. Deborah’yla böyle konuşmasına şaşmazdım çünkü o çok akıllıydı; ama benimle o şekilde konuşmasına dayanamazdım.

“Ama, anlıyorsun değil mi, bizim görmediğimiz şeyi o görüyordu – bu olanlar annemi öldürüyordu. Evet! Öldürüyordu (mumu söndür canım; karanlıkta daha rahat konuşu-

yorum) çünkü bünyesi çok zayıftı, başından geçenlerin yükünü kaldıramazdı, bu şoku atlatamazdı; babama bakarken gülümserdi, yanındayken sözcüklerle değil ama, bakışlarıyla, ses tonundaki neşeyle rahatlatırdı onu. Ve Peter'ın çok geçmeden amiral olma şansının yüksek olduğunu söylerdi – o çok cesur, çok akıllıydı; denizci üniforması kuşanmış ve amirallerin giydiği şapkayla gözünde canlandırırdı onu, bir din adamından çok denizci olmak yaraşırdı ya ona; ve o talihsiz yaz sabahı olanların böyle iyi sonuçlar doğurmasından memnun olduğunu babama göstermek için yapardı bütün bunları çünkü hepimizin bildiği gibi babamın zihninin gerisinde her zaman o sabah attığı dayak vardı. Ama güzelim, ahh, ah! Yalnız başınayken ne acı acı ağlardı! Ve sonunda takatı azala azala Deborah veya benim yanımdayken gözyaşlarını tutamaz oldu ve Peter'a gönderelim diye (gemisi Akdeniz'e veya oralarda bir yere gitmişti, oradan da Hindistan'a gitmesi emredilmişti ve o zamanlar karadan yol da yoktu) bize mektup üzerine mektup verirdi; ama yine de, hiç kimsenin ölümün nereden geleceğini bilemeyeceğini ve kendi ölümünün yakın olduğunu düşünmememizi söylerdi. Düşünmezdik ama gün geçtikçe onu karşımızda solup giderken gördüğümüz için bilirdik.

“Ya, canımın içi, biliyorum benimkisi aptallık, şimdi, büyük ihtimal, onu yeniden görmeye bu kadar yaklaştım.”

“Düşünsene, canım! Ölümünden tam bir gün sonra –Peter gittikten sonra on iki ay bile yaşamadı– Hindistan'dan bir paket geldi, zavallı oğlandan. İçinden bir Hint şalı çıktı yumuşacık, etrafı incecik bir bordürle çevrili beyaz bir şaldı; tam annemin seveceği cinsten.

“Bunun babamı biraz canlandıracağını düşündük çünkü annemin eli elinde bütün gece oturmuştu; böylece Deborah şalı ve Peter'ın anneme yazdığı mektubu ona götürdü falan. Önce hiç farkına varmadı; şal hakkında ehemmiyetsiz

bir sohbet başlatmak istedik, önüne açtık ve hayranlığımızı belirten sözler söyledik. Sonra ansızın ayağa kalktı ve: “Bununla gömülecek”; “Peter bununla teselli bulacak; annesi de bundan memnun olurdu.”

“Yani, belki mantıklı değildi ama ne diyebilirdik, ne yapabilirdik? Yasta olan birinin dileği varsa, yerine getirmek gerekir.” Şalı eline aldı, şöyle bir yokladı; “Evlenirken tıpatıp bunun gibi bir şalı olsun istemiş ama annesi vermemiş. Çok uzun bir zaman benim haberim olmadıydı bundan, yoksa böyle bir şalı olurdu annenin, olması da gerekirdi; ama şimdi olacak işte.”

“Annem öldüğünde ne kadar güzel görünüyordu, bilemezsin! Her zaman hoştu ama öldüğünde bembeyaz olmuştu teni, mum gibiydi ve çok genç görünüyordu – titreyerek, ürpererek başında bekleyen Deborah’dan daha gençti sanki. Şalın geniş yumuşak kıvrımlarıyla onu sarmaladık; sanki memnun olmuş gibi yüzünde bir gülümsemeyle yatıyordu; insanlar geldi –bütün Cranford geldi– onu görmek için izin istediler, çünkü çok severlerdi, zaten neden gelmesinler? Köylü kadınlar demet demet çiçekler getirdi; yaşlı Clare’in karısı getirdiği beyaz menekşeleri annemin göğsünün üzerine koymakta ısrar etti.

“Annemin cenazesinin kalktığı gün Deborah bana, yüz teklif alsa yine de evlenip babamı terk etmeyeceğini söyledi. Bu kadar çok teklif alma ihtimali yoktu, teklif eden tek kişi var mıydı, onu da bilemem; ama olmasa bile, Deborah’nın böyle söylemesinin değerini hiç düşürmez. Deborah benim o zamana kadar ve ondan sonra da hiç olamadığım kadar iyi bir kız evlat oldu babama. Babamın gözleri bozuldu, o zaman hiç durmadan ona kitaplar okudu, yazılarını o yazdı, kopyalar çıkardı ve beldenin işlerinde hep ona hizmet etti. Zavallı anneciğimin beceremediği birçok işin üstesinden gelirdi; bir keresinde babam için diyakoza bile mektup yazdı.

Ama babam fena halde annemi özlüyordu; bütün belde halkı bunun farkındaydı. Eskiye göre işleri yavaşlattığı için değil, tam tersine bence daha çok çalışıyordu ve insanlara yardım ederken daha sabırlı olmuştu. Deborah'nın yükünü biraz hafifletmek için elimden geleni yaptım; çünkü pek işe yaramadığımı bilirdim, dünyada yaptığım en iyi iş, sessiz sedasız ufak tefek işlere koşup başkalarına azıcık serbestlik sağlamaktı. Ama babam artık değişmiş bir insandı.”

“Peter hiç eve döndü mü?”

“Evet, bir kere. Bir albay olarak döndü; amiral olamamıştı. Babamla bir dost oldular ki, görme! Babam onu, gururla kasabadaki bütün evlere tek tek götürdü. Peter'ın koluna girmeden dışarı çıkmıyordu. Deborah tebessüm eder (annem öldükten sonra, sanırım bir daha hiç gülmedik), pabucunun dama atıldığını söylerdi. Mektup yazılacağı, kitap okunacağı veya yoluna konmasını gereken işler olduğu zaman babam zaten yine onu istiyordu.”

“Sonra ne oldu?” dedim bir anlık sessizlikten sonra.

“Sonra Peter tekrar denize açıldı; ve ondan sonra da babam, ikimizi takdis etti, Deborah'ya bütün yaptıkları için teşekkür etti ve yavaş yavaş öldü; ve tabii hayat koşullarımız değişti, üç hizmetçimiz ve bir adamımız vardı, onlarla birlikte papazevini de bırakıp bu küçük eve taşındık ve her işe koşan tek bir hizmetçiyle yetindik; ama Deborah'nın dediği gibi, koşullar bizi sadeleşmeye zorladıysa da her zaman hali vakti yerinde bir hayat yaşadık. Ah zavallı Deborah!”

“Ya Mr Peter?” diye sordum.

“Aman, Hindistan'da büyük bir savaş varmış –ne diyorlar, şimdi hatırlamıyorum– o zamandan beri Peter'dan hiç haber almadık. Ben şahsen öldüğüne inanıyorum ve bazen onun için hiç yas tutmadık diye huzursuzlanıyorum. Ama sonra ortalık sessiz sedasız evde kendi başıma otururken, merdivenlerden yukarı çıkan ayak seslerini duyar gibi oluyorum,

kalbim çarpmaya başlıyor; ama ses hep geçip gidiyor ve Peter hiç gelmiyor.”

“Martha mı geldi, o ses onun mu?”

“Hayır! *Ben bakarım*, canım; Karanlıkta yolumu bulurum ben. Dışarı çıkayım da bir temiz hava alayım baş ağrım iyi gelir, biliyorsun tuttu mu tutar.”

Böylece badi badi yürüyerek gitti. Döndüğünde oda biraz neşeli görünsün diye bir mum yaktım.

“Martha’mıymış?” diye sordum.

“Evet. Ama biraz tedirginim çünkü kapıyı açarken çok tuhaf bir ses duydum.”

“Nerede?” diye sordum çünkü gözleri korkudan kocaman açılmıştı.

“Sokakta –hemen dışarıda– şey gibiydi–”

O bir an duraklayınca, araya girdim, “Konuşma sesi gibi mi?”

“Hayır! Öpüşme.”

Ziyaret

Bir sabah işimizin başına oturduğumuzda, –saat daha on ikiye gelmemiştir, Miss Matty, Miss Jenkyns’in en sevdiği sarı kurdeleli bonesini hâlâ başından çıkarmamıştı çünkü etrafta kimse yokken artık onu giyiyordu, gerçi Mrs Jamieson’ın bonesinin iyice bir taklidini yaptırmıştı kendine ama onu yalnızca başkalarının önünde giyerdi– Martha gelip, hanımına Miss Betty Barker’ın kendisiyle görüşmek için izin istediğini bildirdi. Miss Matty kabul etti ve Miss Barker içeri girerken, o hemen sarı kurdeleliyi değiştirmeye koştu; ama alışılmadık vakitteki bu ziyaretten telaşlanan Miss Matty gözlüğünü unuttuğu için geri dönünce, iki boneyi üst üste giymiş olmasına şaşırmadım. Kendisi de pek farkında değildi öyle olduğunun ve nazik bir memnuniyet ifadesiyle bize baktı. Miss Barker’ın da bir şey fark ettiğini zannetmem, çünkü artık eskisi kadar genç olmaması gibi küçük bir meseleyi bir yana bırakacak olursak, o ziyaretinin konusuna fena halde kaptırmıştı kendini ve sonu gelmez özür dilemelerle açığa çıkan bunaltıcı bir alçakgönüllülükle söyleyeceklerini tamamladı.

Miss Betty Barker, Mr Jenkyns zamanında Cranford'da görevde olan eski bir kâtibin kızıydı. O ve kızkardeşi hanımların yanında hizmetçilik yaparak epeyce iyi konuma gelmişler, para biriktirmişler ve muhitin hanımefendilerinin de himaye ettiği bir şapkacı dükkânı açmışlardı. Mesela Leydi Arley, bazen eski bir şapkasını örnek çıkarsınlar diye Miss Barkerlara verir, onlar da hemen kopyasını yapıp Cranford *elite*'i arasında dolaşıma sokarlardı. *Elite* diyorum çünkü Miss Barkerlar burada iş yapmanın püf noktasını kavramış oldukları gibi “aristokratlarla bağlantı”larıyla da böbürlenirlerdi. Bonelerini, kurdelelerini soyu sopu belli olmayanlara satmazlardı. Çoğu çiftçinin karısı, kızı, Miss Barkerların kalburüstü dükkânından küskün ayrılır ve daha ziyade hepsibirarada mağazasını tercih ederlerdi, sahibi olan beye, kahverengi sabunla nemli toz şekerden ettiği kârla doğruca Londra'ya (aslında Paris gelirdi dilinin ucuna ama müşterilerinin, mösyölerin giydiklerini giyemeyecek kadar vatansever ve John Bull'cu olduğunu keşfettiği ândan itibaren bundan vazgeçmişti) gitme imkânı vermiş olan mağazaya. Ve bu mağaza sahibi Kraliçe Adelaide'in henüz bir hafta önce şimdi onlara gösterdiği, kenarları sarı mavi kurdeleyle çevrili şapkayı başına giymiş olarak orada bulunduğunu ve Kral William'ın bu baş süsünün ona pek yaraştığı iltifatına da orada nail olduğunu müşterilerine sık sık anlatırdı.

Kendilerini doğruya hasreden Miss Barkerlar, müşteri olsun da kim olursa olsun diye düşünmezlerdi, buna rağmen işlerini büyüttüler. Onlar başkalarının iyiliği için kendilerini feda eden iyi insanlardandı. İçlerinden büyük olanını (Mrs Jamieson'ın hizmetçisi olan) pek çok defa özenle hazırlanmış bir öğün yemeği yoksul birine götürürken görmüşümdür. Kendilerinden daha yüksekte olanların taklidini sadece kendilerinden bir alt sınıf önünde yaparlar, “Yapacak işleri de yok bunların,” derlerdi. Ve Miss Barker öldüğünde

elde ettikleri kâr ve gelirlerin Miss Betty'nin dükkânı kapatıp kendini emekliye ayırmasının yerinde olduğunu gösterecek yekûna ulaştığı anlaşılmıştı. Aynı zamanda (galiba bunu daha önce de söylemiştim) bir ineği varmış; Cranford'da kaydadeğer bir saygınlık işaretiydi bu, bazı farklı insanlar arasında yaylı sahibi olmak neyse tam onun gibi bir şeydi. Cranford'daki bütün hanımlardan daha şık giyinirdi; buna da şaşırmazdık; çünkü dükkânı kapattığına göre bir zamanlar sahip olduğu sermayeden elde kalan bütün o bone-ler, şapkalar, acayip frapan kurdeleleri takmayıp, kullanmayıp da ne yapacaktı? Dükkânı bırakalı beş altı yıl oluyordu o yüzden Cranford'dan başka herhangi bir yerde, o kıyafetleri *passée*¹ sayılabilir.

Ve şimdi Miss Betty Barker, Miss Matty'yi ertesi hafta salı günü çaya davet etmek için uğramıştı. Ben de orada misafir olduğuma göre bana da ayaküstü bir davette bulundu – gerçi biraz korktuğunu da gördüm çünkü babam Drumble'a gitmiş orada oturuyordu, yani “iğrenç pamuk ticaretine” girmiş ve ailesini “aristokrat sosyetenin” dışına sürüklemiş olabilirdi. Bu daveti o kadar çok özür beyan ederek yaptı ki, merakımı celbetti.

“Haddini aşmışsa” bağışlanmalıydı. Ne yapmıştı yani? Bu işin altında o kadar ezilmiş görünüyordu ki, ancak yıkadığı dantellerin ücretini talep etmek için Kraliçe Adelaide'e mektup yazsa bu kadar olur diye geçti aklımdan; ama onun bu şekle soktuğu eylem sadece, kızkardeşinin eski hanımı Mrs Jamieson'a bir davetiye götürmüş olmasıydı. “Eski mesleği nazara alınırsa Miss Matty bu cüreti bağışlayabilir miydi?” Hah! dedim içimden, çifte boneleri fark etti, şimdi Miss Matty'nin bonesini düzeltecek. Hayır! Bütün bu laflar sadece Miss Matty'le bana davetini bildirmek içinmiş. Miss Matty kabul ettiğini, eğilerek bildirdi; o zarif hareketi yaparken bo-

1 (Fr.) Demode.

nesindeki olağandışı ağırlığı ve yüksekliği hissetmiyor mu, diye merak ettim. Ama öyle olmadığını düşündüm çünkü yeniden dengesini buldu ve yumuşak kalpli ve müsamahalı bir tavırla Miss Betty ile konuşmaya devam etti, eğer görünüşünün ne kadar acayip olduğundan şüphelenseydi, kurtlanmış gibi yerinde rahat duramayacağından bu tavır büsbütün farklı olurdu.

“Mrs Jamieson geliyor, dediniz, değil mi?” diye sordu Miss Matty.

“Evet. Mrs Jamieson iyi yüreklilik ve engin bir müsamaha göstererek gelmekten memnuniyet duyacağını söyledi. Bir küçük şartla, Carlo’yu da getirecek. Bir zaafım varsa o da köpektir, dedim ona.”

“Ya Miss Pole?” diye sorguladı Miss Matty, onun aklında *Preference* oyunu için kurulacak takım vardı, Carlo’nun bir eş olarak işe yaramayacağını düşünüyordu.

“Miss Pole’u da davet edeceğim. Tabii ki, size –madam, siz bölge papazımızın kızına, madam– sormadan önce bunu yapamazdım. İnanın, pederimin mevkiinin sizinkinin altında yer aldığını hiçbir zaman unutmam.”

“Ve tabii Mrs Forrester da geliyor?”

“Ve evet, Mrs Forrester. Aslında Miss Pole’a gitmeden önce ona gitmeyi düşünmüştüm. Onun durumu değişmiş olsa da madam, doğduğu yer Tyrrell’dir ve Bigelow Malikanesi’nde oturan büyükbaşlarla alâkasını unutacak değiliz a!”

Miss Matty onun çok iyi bir kâğıt oyuncusu olması gibi küçük bir durumla daha fazla ilgiliydi.

“Mrs Fitz-Adam – herhalde–”

“Haşa, madam. Bir yerde çizgiyi çekmem lâzım. Sanırım Mrs Jamieson, Mrs Fitz-Adam’la karşılaşmak istemez. Mrs Fitz-Adam’a büyük saygım vardır ama – Mrs Jamieson ve Miss Matilda Jenkyns gibi hanımların bulunduğu bir topluluğa uygun olduğunu düşünemiyorum.”

Miss Betty Barker, Miss Matty'nin önünde yerlere kadar eğildi ve dudaklarını büzdü. Bana vakarla yan yan baktı, şapkacılıktan emekli olmasına rağmen demokrat biri olmadığını göstermek ister gibiydi ve rütbeler arasındaki farkı iyi biliyordu.

“Küçük fakirhaneme, altı buçuğa mümkün olduğu kadar yakın bir saatte gelmenizi istirham edebilir miyim, Miss Matilda? Mrs Jamieson beşte yer akşam yemeğini, ama bana ziyaretini de fazla geciktirmeyeceğine nezaketle söz verdi – altı buçuk.” Ve Miss Betty Barker suda yüzer gibi bir hareketle reveransını yapıp ayrıldı.

İçimdeki kâhin Miss Pole'un o gün öğleden sonra ziyarete geleceğini önceden duyurdu bana, çünkü bir olay olduğunda –hatta bir olay ufukta görüldüğü an– Miss Pole, bunu konuşmak için genellikle Miss Matilda'ya gelirdi. Miss Matty ile tuttukları notları karşılıklı gözden geçirirlerken, Miss Pole,

“Miss Betty bunun çok güzide ve az sayıda seçilmiş kişiyle yapılacağını söyledi,” dedi.

“Evet öyle dedi. Mrs Fitz-Adam bile olamaz.”

Şimdi bu Mrs Fitz-Adam, daha önce adından bahsettiğim Cranford cerrahının dul kalan kızkardeşiydi. Onların ebeveynleri, kasabamızın durumlarından memnun saygıdeğer çiftçilerdendi. Bu iyi insanların adı Hoggins'di. Mr Hoggins şimdi Cranford'ın doktoruydu, adından hoşlanmazdık, kaba bulurduk; ama Miss Jenkyns'in dediği gibi, bunu değiştirip Piggins yapsaydı² o da daha iyi olmazdı. Mr Hoggins'le, adı Molly Hoggins olan Exeter Markizi arasında bir ilişki olduğunu keşfetmeyi ummuştuk ama kendi çıkarlarını hiç dikkate almayan bu adam böyle bir rabıtayı büsbütün görmezden gelip inkâr etti, mamafih sevgili Miss Jenkyns'in o zaman dediği gibi, adamın Mary³ adlı) kızkardeşi vardı ve bel-

2 Hoggins büyük domuz, piggins küçük domuz – ç.n.

3 Molly, Mary adının samimi söylenişi – ç.n.

li ailelerde aynı isimlerinin tekerrür etmesi çok sık görülen bir şeydi.

Miss Mary Hoggins, Mr Fitz-Adam'la evlendikten az sonra, ortadan kayboldu ve uzun yıllar kasabamızda görünmedi. Kocasını Mr Fitz-Adam, kimdir hiçbirimizin merakını celbetmedi zira Mary Hoggins, Cranford sosyetesinin yüksek tabakalarıyla münasebetini o derece yakın tutmadı. Mr Fitz-Adam öldüğünde de babasının memleketinde defnedildi, biz de olayın üzerinde durmadık bile. Ve sonra Mrs Fitz-Adam Cranford'da yeniden boy gösterdi ("aslanlar gibi" demişti, Miss Pole), artık varlıklı bir duldu, üstelik kocasının ölümünün üzerinden bu kadar kısa zaman geçmesine rağmen siyah, hışırdayan ipekliler giymişti ve zavallı Miss Jenkyns'in "ucuzundan patiska gibi bir şey giyse, sahibesinin kaybını çok daha iyi gösterirdi" lâfını hak etmişti.

Cranford'ın mavi kanlı eski sakinlerinin Mrs Fitz-Adam'ı ziyaret etmeleri uygun mudur değil midir konusunda karar vermek üzere bir hanımlar meclisi topladıklarını hatırlarım. Mrs Fitz-Adam kocaman, düzensiz bir biçimde genişleyen bir ev satın almıştı, bir zamanlar, nerdeyse yetmiş seksen yıl önce bir kontun evde kalmış kızı oturduğu için sahibine genellikle bir soyluluk patenti verdiği düşünülürdü bu evin. Sahibine ayrıca olağanüstü bir zihin kuvveti verdiğine de inanılıyor muydu mu bilemiyorum; çünkü kontun kızı Leydi Jane'in bir kızkardeşi vardı, Leydi Anne, Amerika'yla savaş zamanında bir subayla evlenmişti ve bu subay Londra'da hâlâ sahnelenen bir iki komedi yazmıştı, biz bunların ilânını görünce başımız göğe erdi, Drury Lane'in Cranford'a pek hoş bir iltifatta bulunduğunu hissettik. Ancak Mrs Fitz-Adam'ın ziyaret edilip edilmeyeceği konusu, sevgili Miss Jenkyns öldüğünde hâlâ halledilmemişti; ve onunla birlikte kibarlığın sıkı kuralları hakkında sıhhatli bilgi sahibi olmak da bir parça elden gitti. Miss Pole'un gözlemlediği gibi

“Cranford’daki iyi aile hanımlarının çoğu evde kalmış yaşlı kızlar veya çocuksuz dullar olduğuna göre, eğer biraz kendimizi koyuvermezsek ve daha az dışlayıcı olmazsak, gitgide hiç sosyetemiz kalmayacak”tı. Mrs Forrester da aynı kalandan devam etti.

“Fitz adının daima aristokratça bir şeyler ifade ettiğini bilirdi; Fitz-Roy vardı – Kral’ın çocuklarının bazılarına bu adın verildiğini zannediordu; ve Fitz-Clarence vardı, bakın şimdi – onlar sevgili iyi Kralımız Dördüncü William’in çocuklarıydı. Fitz-Adam! – hoş bir isimdi ve o bunun “Adem’in Çocuğu” anlamına geldiğini düşünüyordu. Kanında bir miktar iyi kan olmayan hiç kimse, Fitz adıyla yaşamaya cüret edemezdi; isimlerde her zaman bir iddia olurdu, onun, adını iki küçük ff ile yazan –ffoulkes– bir kuzeni vardı, o adam f’leri büyük harfle yazanları hor görür, onların sonradan icat edilmiş ailelerden geldiğini söylerdi. O kadar elitistti ki, Mrs Forrester eskiden onun bekâr olarak öleceğinden korkardı. Bu kuzen bir gün Mrs ffarringdon diye biriyle bir kaplıcada tanışınca hemen kanı kaynamıştı; ve pek hoş, pek kibar kadındı doğrusu – duldu, çok iyi bir serveti vardı; ve ‘benim kuzen’ Mr. ffoulkes, onunla evlendi ve her şey o iki küçük harf ff sayesinde oldu.”

Mrs Fitz-Adam’ın Cranford’da Mr Fitz’e denk biriyle tanışmasına hiç ihtimal yoktu, o yüzden buraya yerleşmesindeki amacı bu olamazdı. Miss Matty, buradaki sosyeteye girmeyi umduğundan olabilir diye düşündü ki, *ci-devant*⁴ Miss Hoggins için bu hakikaten çok makbul bir yükseliş olabilirdi; ve eğer umduğu buysa, onu kırmak büyük bir insafsızlık olurdu.

Böylece herkes –Mrs Jamieson dışında– herkes Mrs Fitz-Adam’ın evine gitmeye başladı, Cranford partilerinde buluştukları zamanlar o Mrs Fitz-Adam’ı asla görmeyerek ne ka-

4 (Fr.) Sabık.

dar soylu biri olduğunu gösterdi. Odada topu topu sekiz on hanım olurdu ve Mrs Fitz-Adam en cüsseli olanıydı ve Mrs Jamieson içeri girdiğinde hiç sektirmez ayağa kalkardı ve ne zaman onun bulunduğu yöne baksa yerlere kadar eğilip reve-rans yapardı, ama nasıl bir eğilmekse oyle – Mrs Jamieson da o anda onun bulunduğu yerde herhalde duvarın tepesi-ne, tam tavanla bitiştiği yere bakıyor olmalıydı çünkü yüzün-de tek bir kas bile kımıldamazdı, hani hiç görmemiş gibi. Yi-ne de Mrs Fitz-Adam sonuna kadar azimle böyle devam etti.

Üç veya dört hanım *kalaş*larıyla Miss Barker'ın kapısının önünde buluştuklarında ilkbahar akşamlarının pırıl pırıl havası başlamış, günler uzamıştı. *Kalaş* nedir bilir misiniz? Başlıkların üzerini kapatsın diye giyilir, eski moda teknelerin önüne konan gemi aslanlarından çok farklı değildirler; ama bazen o kadar büyük de değildirler. Bu tür baş süsünün Cranfordlı çocukların ödünü koparmak gibi korkunç bir etkisi de vardı; şimdi de ikili üçlü gruplar halinde sessiz, güneşli sokağın bir köşesindeki oyunu bırakmış, çıt çıkarmadan, merakla Miss Pole, Miss Matty ve benim çevremi sarmışlardı. Biz de sessizdik, o yüzden içerden Miss Barker'ın evinden bastırılmış, yüksek perdeden fısıltıları duyabiliyorduk. "Bekle Peggy! Yukarı koşup ellerimi yıkayana kadar bekle. Sonra ben öksürünce kapıyı açarsın. Bir dakika sürmez."

Ve haklıydı da, aksırıkla karga gaklaması arası bir ses duy-mamız bir dakika sürmedi; bunun üzerine kapı açılıverdi. Kapının önünde yuvarlak gözlü bir kız duruyordu, karşısın-da devasa *kalaş*lardan müteşekkil şerefli konukları görünce ödü patlayarak tek kelime etmeden içeri yürüdü. Sonra biz-leri eskiden dükkân olan şimdi ise geçici bir giyinme oda-sına çevrilen küçük odaya alacak kadar aklını başına topladı. Orada iğnelerimizi çıkardık, üstümüzü başımızı silkele-dik, ayna karşısında yüz hatlarımızı tatlı bir ahbaplığa uy-

gun düzene soktuk; sonra geri doğru eğilerek, “Sizden sonra efem”lerle Miss Barker’ın oturma odasına çıkan daracık merdivende önceliği Mrs Forrester’a verdik. Miss Betty Barker öylece oturuyordu orada, azametli ve kendine hâkimdi, sanki biz hiç duymamıştık, o andan beri mutlaka boğazında yaralar açan, ve acıtan o tuhaf sesli öksürüğü. İyi yürekli, yumuşak ve eski püskü kıyafetleriyle Mrs Forrester hemen ikinci derecede şeref koltuğuna yönlendirildi – Prens Albert’in Kraliçe’nin yanındaki yerine benzetilerek tertiplenmişti ama onun kadar güzel olmamıştı. En üstünlerin yeri elbette Saygıdeğer Mrs Jamieson’a ayrılmıştı, o da şu an soluk soluğa merdivenleri tırmanmış, sanki ona çelme takmak istercesine telaşla peşinde koşan Carlo’yla birlikte geliyordu.

Ve şimdi artık Miss Betty Barker gururlu ve mutlu bir kadındı! Ateşi karıştırdı, kapıyı kapattı ve mümkün olduğu kadar ateşin yakınına, sandalyesinin iyice ucuna oturdu. Çay tepsisinin ağırlığından sendeleyerek ilerleyen Peggy içeri girince, Miss Barker’ın Peggy’nin gerekli mesafeyi koruyamayacağından korktuğunu fark ettim. O ve hanımı gündelik konuşmalarında birbirleriyle pek teklifsizdiler ve şimdi Peggy kimseye duyurmadan ona bir şeyler söylemek istedi ve Miss Barker bunu duymaya can atıyordu ama bir hanımefendi olarak görevinin bu isteği bastırmak olduğunu düşündü. Böylece Peggy’nin çaktırmamaya çalışarak kenardan yaptığı işaretleri görmezlikten geldi; ama konuşulanlara bir iki münasebetsiz cevap kaçırdı ağzından; ve sonunda parlak bir fikir yakaladı ve haykırdı; “Aman tatlı Carlo! Az daha onu unutuyordum. Gel benimle aşağıya inelim, zavallı piti piti köpecik, haydi bakalım onun da çayını vereceğiz elbet!”

Miss Barker birkaç dakika sonra eskisi gibi hiç renk vermeyen, iyiliksever haliyle yanımıza döndü; ama Carlo’nun önüne gelen her kek kırıntısını oburca silip süpürdüğünü görünce, “piti piti köpeciğe” yiyecek vermeyi unuttuğuna

hükmettim. Çay tepsisi mebzul miktarda doluydu – şükürler olsun, çünkü çok acıkmıştım; ama hazırundaki hanımefendilerin bunu sadece tepe tepe doldurulmuş kaba bir yığın gibi görmelerinden korkuyordum. Mamafih kendi evlerinde de böyle yaptıklarını biliyorum; neyse ki bu yığın burada da eriyiverdi. Mrs Jamieson'ı çörekotlu keki yerken gördüm, yavaş yavaş, hakkını vererek yiyordu, her işi böyle yapardı zaten o; ve biraz da şaşırdım, çünkü kendi evinde verdiği son partide, evinde hiç çörekotlu kek bulundurmadığını söylemişti, kokulu sabunları hatırlatıyormuş ona. Her zaman kedi dili bisküvileri çıkarırdı. Mamafih Mrs Jamieson, Miss Barker'ın yüksek hayatın âdetleri hakkındaki bilgisizliğine iyilik dolu bir müsamahakârlık gösterdi; ve onu incitmemek için geniş getiren bir inekten çok farklı olmayan sakin bir yüz ifadesiyle üç büyük dilim çörekotlu keki yedi.

Çaydan sonra bir müddet hanım hanımcık ve sıkıntıyla oturuldu. *Preference* dört kişiyle oynanıyordu biz ise altı kişiydik, kalan iki kişi *cribbage* oynayacaktı. Benden başka herkes (çünkü ben kâğıt oynamakta Crandfordlu hanımlardan korkuyordum, ne de olsa onların hayatta tam manasıyla kendilerini verdikleri en gerçek ve ciddi iş kâğıt oynamaktı) “dörtlü takımdan” biri olmaya can atıyordu. Kozla koz olmayan kâğıdı ayırt edemem diyen Miss Barker'ın bile takıma girmek için kıvrandığı belliydi. Çok geçmeden bu açmaz çok özel bir ses türüyle sona erdi. Eğer bir baron gelininin horlayabileceğini aklınızdan geçirmeniz mümkünse, o zaman Mrs Jamieson'ın öyle yaptığını söyleyebilirim. Odanın hararetine yenik düşen, aynı zamanda bünyesi de yatkın olduğundan, oturduğu o koltuğun rahatı daha fazla dayanmasına izin vermemişti ve Mrs Jamieson'ın başı düşmüştü. Bir iki kez zorla gözlerini açıp sükûnetle ama bilinçsizce bize gülümsedi ama bu iyilikseverliği de gayretini arttırmaya yetmedi ve yavaş yavaş derin bir uykuya daldı.

Oyunu bilmemesine rağmen masadaki üç rakibi karşısında acımasızca eli arttıran Miss Barker “Benim için büyük lütuf,” diye fısıldadı – “Mrs Jamieson’ın kendi evindeymiş gibi öyle tamamen rahat hissettiğini görmek gönlümü hoş etti, gerçekten; bana bundan daha büyük bir iltifatta bulunamazdı.”

Miss Barker bana çok güzel ciltlenmiş –on, on iki yıllık moda kitapları şeklinde– birtakım okunacak şeyler verdi, ayrıca benim için özel küçük bir masa tahsis edip üzerine bir mum koyarken, gençlerin resim bakmaktan hoşlandığını bildiğini söyledi. Carlo yatmış, horluyordu, kalkıp sahibesinin ayaklarına sürtünmeye başladı. O da oldukça evinde hissediyordu kendini.

Oyun masası seyretmeye değer çok canlı bir sahneydi; dört hanımın sallanan başlıkları altındaki kafaları hızlı ve yüksek sesle fısıldaşmak arzusuyla masanın ortasında toplaşıyordu: ve arada sırada Miss Barker’dan “Şışşt, hanımlar şışşt, Mrs Jamieson uyuyor aman!” ikazı geliyordu.

Mrs Forrester’in sağırlığı ve Mrs Jamieson’nın uykuculuğu arasında birinden birine çarpmadan seyir etmek zordu. Ama Miss Barker bu çetin işi iyi hallediyordu. Dudak hareketleriyle söyleneni göstermek için yüzünü epeyce çarpıtarak fısıltıları Mrs Forrester’e naklediyordu; sonra hepimize dönüp iyilikle gülümsüyor ve kendi kendine mırıldanıyordu, “Büyük bir lütuf, gerçekten; keşke kızkardeşim hayatta olsa da bu günü görseydi.”

O an kapı ağızına kadar açılıverdi; Carlo kısa, keskin bir havlamayla ayağa fırladı ve Mrs Jamieson uykudan uyandı; veya uyumuyordu – çünkü dediğine göre, oda o kadar fazla aydınlıktı ki, gözlerini kapalı tutmak ona iyi gelmiş ve bütün o eğlenceli, hoşsohbeti hiç kaçırmamış. Peggy işinin öneminden yüzü kıpkırmızı olmuş halde bir kez daha içeri girdi. Aman allah bir tepsi yemek daha! “Ey kibarlık!” dedim

içimden, “bu son darbeye dayanabilecek misin bakalım?” Çünkü Miss Barker akşam yemeği için çeşit çeşit güzel yiyecekler hazırlatmıştı (hayır, gerçi “Aa, Peggy neler getirdin bize böyle?” diye sormuş ve bu beklenmedik hoşluk sanki güzel bir sürprizmiş gibi davranmıştı ama hiç kuşku yok ki her şeyi kendi hazırlamıştı) – soslu ıstiridyeler, güveçte ıstakozlar, ve (Cranford hanımlarının çok beğendiği ama çok pahalı olduğundan ancak ağırbaşlı ve resmi okazyonlarda sunulan, daha kibar ve klasik bir adı olduğunu bilmesem bademli tatlılar, derdim ben) “küçük aşk tanrıları” dedikleri bir jöle yemeği. Kısacası bize her şeyin en tatlısının en iyisinin ikram edildiği bir ziyafet olduğu aşikârdı; ve biz de kibarca durumu kabullenmenin daha iyi olacağını düşündük, kendi kibarlığımızdan feda etmiş olsak bile – çünkü kibarlar umumiyetle akşam yemeği yemezler ama akşam yemeği yemezlerin ekseriyeti gibi özel toplantılarda onlar her zaman özellikle aç olurlar.

Miss Barker, eski muhitinde galiba, *cherry-brandy* dedikleri bir müskiratla tanıştırılmıştı. Hiçbirimiz böyle bir şeyi bilmiyorduk ve bize ikram ettiğinde daha ziyade geri çekildik – “Azıcık, küçüccük bir kadehcik hanımlar; ıstiridye ve ıstakozdan sonra, yani. Taraklar bazen çok doyurucu olmuyor.” Kadın mandarinler gibi başımızı iki yana salladık; nihayet Mrs Jamieson ikna olma sıkıntısına katlandı ve biz de onun rehberliğinin peşinden gittik. Tam lezzetsiz denemezdi ama o kadar keskin ve sertti ki, böyle şeylere alışık olmadığımızı feci şekilde öksürerek kanıtlamak mecburiyetinde kaldık, tıpkı Peggy bizi içeri almadan önce Miss Barker’ın yaptığı gibi.

“Çok sert,” dedi, Miss Pole, boş bardağını bırakırken; “İçinde alkol olduğu kanaatindeyim.”

“Bir damlacık – tutsun diye konuyor,” dedi, Miss Barker. “Bilirsiniz, konservelerimize brendi ile tane karabiber koya-

rız, tutsun diye. Mürdümeriği tartı yediğimde hep çakırkeyif olurum.”

Mürdümeriği tartı Mrs Jamieson’nın kalbini *cherry-brandy* kadar açar mıydı emin değilim; ama, o bizlere o ana kadar saklı tuttuğu, yakında meydana gelecek bir olayı açıkladı.

“Görümcem, Leydi Glenmire, bana yatıya geliyor.”

Koro halinde bir “Öyle mi!” dendi ve sonra bir sessizlik oldu. Herkes, bir baronun dulunun huzuruna çıkmaya uygunluğu bakımından hızla gardrobunu gözden geçirdi, çünkü Cranford’da herhangi bir arkadaşımızın evine bir konuk geldiğinde daima bir dizi küçük eğlenti düzenlenirdi. Bu önümüzdeki olaydan hepimiz çok hoş bir şekilde heyecanlandık.

Çok geçmeden hizmetçi kızlar ve fener tutanların hazır olduğu duyuruldu. Mrs Jamieson’ın bir tahtirevanı vardı, Miss Barker’ın dar holüne güçlkle sıkıştırılmış, oracıkta büzüşüp kalmıştı, en basit ifadeyle, “yolu kesiyordu”. Bu yüzden eski koltukçuların (günümüzde onlar artık kunduracılık yapıyorlar ama tahtirevanı taşımak için çağrıldıklarında, eski tuhaf uşak üniforması – Hogarth’ın resimlerindeki kıyafetleri andıran uzun ceketler, tahtirevanla yaşıt kısa pelerinlerini giyinip geliyorlar) yan yan yürümek, geri gitmek ve bir daha bir daha denemek gibi bazı mahir manevralar yapması mucip oldu ve en nihayetinde yükü Miss Barker’ın ön kapısından dışarı çıkarmayı başardılar. Sonra, sessiz sokaklarda onların patır patır ayak sesleri arasında *kalaş*larımızı giyinip pelerinlerimizin iğnelerini taktık; Miss Barker yardımlarını sunmak maksadıyla tepemizde dikilirken, eğer eski mesleğini hatırlamasaydı, bizim ise unutmamızı dilemeseydi, çok daha ısrarlı olacaktı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

“Leydi Hazretleri”

Ertesi sabah erkenden –tam on ikiden sonra– Miss Matty’nin evinde Miss Pole arzı endam eyledi. Ziyarete gösterilen bahane pek eften püften bir iş konusuydu ama arkasında başka bir şey olduğu kesindi. Sonunda çıktı ortaya.

“Bu arada, acayip cahil olduğumu düşüneceksiniz; farkında mısınız ama, Leydi Glenmire’a nasıl hitap etmeliyiz bilemiyorum, kafam gerçekten karışık.” “Leydileri mi diyorsunuz, hanımefendi mi, sıradan bir insana da ‘hanımefendi’ diyoruz ya? Bütün sabah kafamda evirip çevirip durdum; ayrıca ‘hanımım’ yerine ‘Leydimiz’ mi demeliyiz? Siz Leydi Arley’i tanırdınız – lütfedip bana söyler misiniz yüksek sınıftan biriyle, bir asilzadeyle en doğru şekilde nasıl konuşulur?”

Zavallı Miss Matty’cik! Gözlüğünü çıkardı ve tekrar taktı – ama Leydi Arley’e nasıl hitap edildiğini hatırlayamıyordu.

“O kadar eskidendi ki, şekerim,” dedi. “Hay allah, hay allah! Ne kadar da aptalım! Sanırım onu en fazla iki defa görmüştüm. Sir Peter’a, ‘Sir Peter’ derdik – ama o Leydi Arley’den daha sık gelirdi bizi görmeye. Deborah olsa bir lâhzada hatırlardı. ‘Leydimiz-Leydileri’. Çok tuhaf geliyor kula-

ğa, sanki hiç tabii değil. Bunu daha önce hiç düşünmemiştim, şimdi siz söyleyince ben de şaşırıp kaldım.”

Miss Pole’un hitap protokolü hakkında sorusu üzerine şaşkınlığı her geçen an biraz daha artıp iyice ambale olan Miss Matty’nin sağlam bir karara varamayacağı çok belliydi. “Eh, o halde,” dedi, Miss Pole, “iyisi mi bu küçük müşkülümüzü gidip Mrs Forrester’a anlatayım. Bazen asabi oluyoruz; ama yine de Leydi Glenmire’in, bizim burada, Cranford’da yüksek sınıfın hayatındaki protokolü bilmediğimizi düşünmesini istemeyiz.”

“Miss Pole, canım, dönüşte buraya bir uğrayıp kararınız nedir bana da bildirir misiniz? Ne olursa olsun, Mrs Forrester’la sizin vereceğiniz kararın en doğrusu olacağından eminim. ‘Leydi Arley,’ ‘Sir Peter,’” dedi, Miss Matty kendi kendine, kelimelerin eski şeklini hatırlamaya çalışarak.

“Kimmiş bu Leydi Glenmire?” diye sordum.

“Aa, o Mr Jamieson’ın dulu olur –yani Mrs Jamieson’ın merhum kocasının– en büyük ağabeyinin dulu. Mrs Jamieson önceden Miss Walker’dı, Vali Walker’ın kızı. ‘Leydileri’ ah canımın içi, o şekilde konuşmayı kararlaştırırlarsa, önce biraz senin üzerinde pratik yapmama izin vermelisin, yoksa ilk kez Leydi Glenmire derken kendimi çok aptal ve heyecanlı hissedeceğim.”

Bu bakımdan, bir gün Mrs Jamieson’ın pek nahoş bir konu için bizim eve gelmesi Miss Matty’nin içini çok rahatlattı. Dikkat ediyorum, uyuşuk insanların küstahlığı başkalarına göre daha sessiz ve derinden oluyor; Mrs Jamieson oldukça düz bir biçimde Cranford hanımlarının görümcesini ziyaret etmesinin kendisinin özellikle istediği bir şey olmadığını ih-sas etmeye gelmişti. Bunu nasıl açık bir biçimde ortaya koyduğunu anlatmam kolay değil çünkü Mrs Jamieson yavaş yavaş ve maksatlı bir biçimde isteklerini Miss Matty’e anlatadursun, bana ateş basmaya başlamıştı, kan beynime sıçra-

mıştı. Mrs Jamieson'ın, soylu görümcesine yalnızca “soylu” aileleri ziyaret ettiği izlenimi vermeye çalışmasına yol açan duyguyu, gerçek bir hanımefendi olan Miss Matty'nin anlayamaması karşısında duyduğum öfkeydi bu. Ben Mrs Jamieson'ın ziyaret sebebini keşfettikten çok sonra bile Miss Matty'nin şaşkınlığı ve kafa karışıklığı hâlâ geçmemişti. Saygıdeğer hanımefendinin ziyaretinin anlamını kavradığı zaman, Miss Matty'nin bu kadar hürmetsizce verilen bu üstü kapalı mesajı ne kadar sakin bir vakarla kabul ettiğini görmek içimi ısıttı. Hiç kırılmamıştı – bunun için meşrebi fazla yumuşaktı, ayrıca Mrs Jamieson'ın davranışını ayıpladığının da tam bilincinde değildi; ama, bu duygu kafasında bir yere yerleşmiş olmalıydı, çünkü, konudan konuya geçerken Miss Matty'yi her zamankine göre daha az telaşlı, daha kendine hâkim gördüm. Daha telaşlı olan Mrs Jamieson'dı, nitekim bir an önce kalkıp gitmeye can attığını görebiliyordum.

Çok geçmeden pancar gibi kırmızı, hiddetli bir suratla Miss Pole geri döndü. “Yaa! Demek öyle! Mrs Jamieson'ı kabul buyurdunuz, Martha'dan öğrendim; ve Leydi Glenmire'ı ziyaret etmeyecekmişiz. Öyle yani! Mrs Forrester'larla sizin ev arasında yarı yolda Mrs Jamieson'a rastladım, o söyledi; beni gafil avladı, söyleyecek söz bulamadım. Çok sivri dilli, çok kinayeli bir şey söylemek isterdim; ve nitekim yemin ederim bu gece bunu yapacağım. Leydi Glenmire en azından İskoç bir baronun dulu! Mrs Forrester'ın Soyağacı Kitabı'na bakıp onun soylular arasındaki rütbesini öğreneceğim kimmiş bakalım, neymiş böyle cam fanus içinde saklanan sır: bir İskoç soylusunun dulu – Lordlar kamarasına ayak basmamış bile, hem de kalıbımı basarım Eyüp peygamber kadar yoksul; kendisi ise – kimdir kim değildir belli değil, Mr Campbell denen adamın tekinin beşinci kızı. Siz hiç olmazsa bir bölge papazının kızısiniz ve Arley'lerle bağlantınız var; ve Sir Peter, Arley Vikontu olabilirdi, herkes öyle diyor.”

Miss Matty Miss Pole'u yatıştırılmaya çalıştı, ama boşuna. Her zaman iyi yürekli, güleryüzlü olan bu hanım, şimdi tam bir öfke seline kapılmıştı.

“Sabah gittim bu akşama hazır olayım diye kendime bir şapka ısmarladım,” dedi ve sonunda, Mrs Jamieson'ın imalarına neden bu denli alındığını anlamamızı sağlayan baklayı çıkardı ağzından: “Mrs Jamieson görecektir bakalım, kibar İskoç akrabalarından hiçbiri yanında olmayınca oyun masasında dördüncü eş olmayı kabul etmem o kadar kolay mıymış!”

Leydi Glenmire'in Cranford'da boy gösterdiği ilk pazar günü kiliseden çıkarken inadına kendi aramızda konuştuk, Mrs Jamieson'la konuğuna sırtımızı döndük. Madem evine gitmeyecektik o zaman nasıl biri olduğunu görmek için meraktan ölsek bile dönüp yüzüne bakmayacaktık ama bu durumda nasıl biri olduğunu da hiç öğrenemeyecektik. Öğleden sonra Martha'yı sorguya çekerek teselli bulduk. Martha'nın gözlemleri ne olursa olsun Leydi Glenmire'in koltuklarının kabarmasına vesile olacak bir çevreye mensup değildi ama gözlerini çok iyi kullanmıştı.

“Eh pekiyi, hanımım! Mrs Jamieson'ın yanındaki o ufak tefek hanımefendiyi mi kastediyorsunuz? Bense, genç olanın, Mrs Smith'in ne giydiğini daha fazla merak edeceğinizi düşünmüştüm; gelin olan o ya. (Mrs Smith kasabın karısıydı).

Miss Pole “Aman sen de!” dedi, “sanki Mrs Smith'in ne giydiği bizim için çok önemli!”; ama Martha bıraktığı yerden devam etmeye başlayınca sesini kesti. “Mrs Jamieson'ın Kilise'de oturduğu sırada yanındaki ufak tefek hanım, efendim, epeyce eski bir siyah ipekli giymişti, üzerine de ekose İskoç şalı almıştı hanımım, gözleri simsiyah ve parlaktı, yüzü hoş ama keskin hatlıydı; fazla genç denemez hanımım ama yine de tahminimce Mrs Jamieson'dan daha genç. Bir kuş gibi gözleri kiliseyi baştan aşağı inceledi, çıkarken jüpo-

nun eteklerini tutup kaldırdı, şimdiye kadar bu kadar hızlı ve çevik hareket edenini görmemiştim. Bir şey diyeyim mi, hanımım, o daha çok ‘Coach and Horses’ meyhanesindeki Mrs Deacon’a benziyor, başkasına değil.”

“Sus artık Martha!” dedi, Miss Matty, “bu kadarı da saygısızlık.”

“Ama değil mi, hanımım? Özür dilerim ama eminim; hem Jem Hearn da aynısını söyledi. Onunkisi hatları belirgin, kıvrak bir vücut, dedi”

“Leydi,” dedi, Miss Pole.

“Leydi – Mrs Deacon gibi.”

Bir pazar daha geçti ve biz yine gözgöze gelmemek için Mrs Jamieson’la konuğuna başımızı çevirdik, ve kendi aramızda, çok sert olduğunu düşündüğümüz yorumlar yaptık – haddinden fazla sert. Miss Matty’nin bizim bu iğneleyici konuşma tarzımızdan rahatsız olduğu apaçık belliydi.

Belki artık Leydi Glenmire Mrs Jamieson’ın evinin dünyanın en canlı, en şenlikli evi olmadığını anlamıştı; belki Mrs Jamieson taşradaki ailelerin çoğunun artık Londra’da toplandığını ve oraya gidemeyenlerin de, Leydi Glenmire’in çevrede bulunması itibarıyla eskisi gibi canlılık gösterecek takatı kalmadığını anlamıştı. Büyük olayları küçük sebepler başlatır: o yüzden Mrs Jamieson’ı Cranford hanımlarını dışlama kararına son vermesinin sebebini ve onu bir sonraki salı günü vereceği küçük parti için herkese davetiye göndermeye yönelten şeyi bildiğimi iddia etmeyeceğim. Mr Mulliner kendi eliyle dağıttı davetiyeleri. Mr Mulliner her evin bir arka kapısı olduğunu *hiçbir zaman* dikkate almazdı, hanımı Mrs Jamieson’dan çok daha gürültülü bir şekilde tak tak ön kapıyı çalardı. Üç ayrı pusula vardı yanında ve pekâlâ ceke-tinin cebine sığabilecekken ağır bir şey taşıyor gibi yaparak hanımını etkilemek için bunları kocaman bir sepete koymuştu. Miss Matty ve ben sessizce bu tarihten önce evde bir

toplantı düzenlemeye karar verdik: Miss Matty'nin genelde o hafta gelen tüm mektupları, pusulaları toplayıp mum yakma çubuğunun ucuna yerleştirdiği akşamdı; çünkü pazartesileri bütün hesaplarını temizlerdi – bir önceki haftadan tek kuruş borç kalmazdı; böylece mum yakma çubuğunun ucunu hazırlamak doğal bir düzenlemeyle salı akşamlarına düşerdi ve bize de Mrs Jamieson'ın davetini geri çevirmek için meşru bir bahane sağlardı. Ama cevabımızı yazmadan önce bir de baktık ki Miss Pole gelmiş, elinde açılmış bir pusulayla.

“Yaa işte!” dedi. “Ooo! Bakıyorum size de bir pusula gelmiş. Geç gelmesi hiç gelmemesinden iyidir. Ben de zaten Leydim Glenmire'a on beş güne kalmaz bizim meclisimize ısınırsınız diyecektim.”

“Evet” dedi, Miss Matty, “Salı akşamına davet edildik. O halde lütfen bu akşam işinizi alıp bizimle çay içmeye gelir miydiniz? Genellikle önceki haftanın faturalarını, mektuplarını, pusulalarını gözden geçirdiğim ve mum yakma çubuklarını hazırladığım akşamdır; ama önceden belirlediğim bir işim var demeye degecek kadar önemli bir sebep olamaz bu, yine de bu işi yapmaya kararını vermiştim. Şimdi siz gelerseniz, vicdanım rahat eder ve allahtan pusula da henüz yazılmış değil.” Miss Matty konuşurken Miss Pole'un yüz hatlarının değiştiğini gördüm.

“Yani gitmeyecek misiniz?” diye sordu.

“Yok, hayır!” dedi, Miss Matty alçak sesle. “Siz de gitmiyorsunuz, herhalde?”

“Bilmiyorum,” diye cevap verdi Miss Pole. “Evet, gidiyorum,” dedi, canlı bir şekilde; ve Miss Matty'nin şaşırdığını görünce ekledi, “Bakın, Mrs Jamieson'ın söylediği veya yaptığı herhangi bir şeyin birini rahatsız edecek kadar önemli sonuçlar doğurabileceğini düşünmesini kimse istemez; bu kendimizi küçük düşürmek olur ki, en azından ben bundan

hoşlanmam. Mrs Jamieson'ın bir hafta, yok on gün önce söylediği bir sözün bizi hâlâ etkilediğini düşünmesine izin vermek onu fazla pohpohlamak olur.”

“Pekâlâ! Herhangi bir konunun bu kadar uzun müddet canınızı sıkması bence yanlış olur; belki de aslında bizi rahatsız etmek niyetinde değildi. Ama onu ziyaret etmeyişimiz üzerine Mrs Jamieson'ın sarf ettiği sözleri ben söyleyemedim. Gerçekten gideceğimi zannetmiyorum.”

“Amaan haydi! Miss Matty, gitmelisiniz; dostumuz Mrs Jamieson çoğu insandan daha fazla ağırkanlıdır ve sizin o derece hassasiyet gösterdiğiniz konulara o hiç girmez.”

“Sizde de o hassasiyetlerin olduğunu düşünmüştüm, Mrs Jamieson'ın bize gelip gitmememizi söylediği gün,” dedi Miss Matty, saf saf.

Ama duygusal hassasiyetlerine ilâveten Miss Pole'un, bir de bütün dünyayı hayran bırakacak, o yüzden de herkese göstermeye can attığı çok şık bir şapkası vardı; görünüşe bakılırsa üstünden daha on beş gün bile geçmemiş olan o öfkeli sözleri unutmuştu, şimdi Hristiyanlığın, büyük bir ilkesi olduğunu söylediği “Bağışla ve unut” sözüne göre davranacaktı; ve bu konuda sevgili Miss Matty'ye o kadar uzun bir nutuk çekti ki, sonunda onu, merhum papazın kızı olarak yeni bir şapka satın alıp Mrs Jamieson'ın evindeki partiye gitmesinin bir görev olduğuna kesin olarak ikna etti. Böylece “davete katılamayacağımı üzümlere bildirmek...” yerine, “kabul etmekten çok memnurluk duyarız” dendi.

Cranford'da kıyafete para harcamak denince en başta demin bahsettiğim giyim nesnesi gelirdi. Eğer başlar yeni, şık başlıkların içine gömülmüşse hanımlar devekuşu gibi olurlar ve vücutlarının nasıl göründüğünü hiç umursamazlardı. Eski uzun etekli elbiseler, beyaz saygın yakalar, tepeden tırnağa ve istedikleri yere, istedikleri sayıda taktıkları broşlar (bazılarının üzerine köpek gözleri boyanmış olurdu; bazıla-

rı resim çerçevesi gibiydi, içlerinde saçtan örölerek yapılmış söğüt ağaçları veya kabir gibi resimler vardı; yine bazıları kolalı muslin yakaların oluşturduğu kumaş yuvasından tatlı tatlı gülümseyerek bakan hanımlarla beylerin minyatür resimleriydi); eski broşlar kalıcı bir süstü, yeni şapkalar ise günün modasına uymak içindi – bir defasında Miss Barker'ın çok hoş biçimde ifade ettiği gibi, Cranford hanımları daima iffetli bir zarafetle ve âdaba uygun giyinirlerdi.

O unutulmaz salı akşamı, Mrs Forrester, Miss Matty ve Miss Pole üç başta üç yeni şapka ve Cranford Cranford olalı bir davette görölmüş en tantanalı broşları takınmış olarak arzı endam eylediler. Miss Pole'un elbisesinde ben yedi broş saydım. Bunlardan ikisi (biri bir kelebektir, İskoç çakıl taşlarından yapılmıştı ki, ancak işlek bir hayal gücü bunu gerçek bir böcek zannedebilirdi); biri boynundaki eşarba tutturulmuştu; biri yakasına; biri boğazıyla beli arasında orta bir yerde elbisesinin önünü süslüyordu; ve bir başkası da göbeğinin sivrildiği noktada korsesinin üstündeydi. Yedincisi neredeydi şimdi hatırlamıyorum ama üzerinde bir yerde olduğundan eminim.

Fakat konukların kıyafetini anlatmaya biraz fazla hızlı daldım. Önce Mrs Jamieson'lara giden yoldaki toplaşmaları aktarmalıyım. Bu hanım tam kasabanın hemen dışında kocaman bir evde oturuyordu. Evin önünden eskiden bir sokak olmanın ne demek olduğunu bilen bir yol geçiyordu ve arada hiçbir bahçe, avlu olmaksızın doğruca evin kapısına varıyordu. Güneş istediği kadar parlasın, o evin ön yüzüne hiçbir zaman uğramazdı. Tabii ki, oturma odaları güzel bir bahçeye bakan arka taraftaydı; ön cephedeki pencereleer mutfaklara, hizmetlilerin odalarına, kilerlere aitti ve birinde de Mr Mulliner'ın oturduğu rivayet edilirdi. Bahusus göz ucuyla baktığımızda, çoğu zaman orada saç pudrasıyla kaplı bir başı arkadan görürdük, aynı zamanda beline kadar

inen ceket yakasından dışarı uzanan bu başın altında, sırtını da görürdük; bu önemli sırt daima *St James's Chronicle*'i okumakla meşguldü, gazete sayfalarını tam anlamıyla önünde açılmış olarak tutması da bir ölçüde adı geçen gazetenin son sayısının elimize ulaşması için bekleme süresinin uzunluğunu da açıklar gibiydi – abonelikte Mrs Jamieson'la eşitler ama saygıdeğerliğinden edindiği hakla okuma sırasında öncelik daima Mrs Jamieson'daydı. Bu salı günü, son sayının ellerine geçmesinin uzaması bilhassa çok can sıkıcı bir hal almıştı; Hem Miss Pole hem Miss Matty, bilhassa da Miss Pole, o akşam aristokrasiyle görüşüleceği için, Saray haberlerinden geri kalmamak gerektiğini düşünerek gazeteyi bir an önce görmek istemişti; Miss Pole kahkülüyle uğraşmanın çok zamanını aldığını, son anda *St James's Chronicle* gelirse diye saat beşte giyinip kuşanmasını bitirip hazır beklediğini söyledi – o malûm pencerenin önünden geçerken gördüğümüz pudralı kafanın sakın sakın, tadını çıkararak okuduğu *St James's Chronicle* beklediği gazetenin ta kendisiydi.

“Bak hele adamın küstahlığına!” diye usulca fısıldadı Miss Pole. “Hanımı, onun özel olarak bundan faydalanması karşılığında kendi payına düşen çeyrek hissenin ücretini ödüyor mu diye sormak isterdim ona.”

Bu cesaretiyle bizi hayran bıraktı çünkü Mr Mulliner hepimiz için bir haşmet abidesiydi. Cranford'a oturmaya gelecek ne kadar düştüğünü hiçbir zaman unutmamış gibiydi. Miss Jenkyns kadın cinsinin yılmaz bir savunucusu olarak, zaman zaman onun karşısına dikilmiş ve onunla eşitlik temelinde konuşmuştu ama o bile daha ileri gidememişti. En yumuşak ve lütufkâr ruh halindeyken bile asık suratlı bir kakadu papağanını andırırdı. Konuşmazdı yalnızca, homur homur tek heceli sesler çıkardı ağzından. Beklememesini rica ettiğimizde koridorda durup beklerdi. Sonra da onu beklettik diye gücenmiş bir surat yapardı, bizler de titreyen el-

lerimizle, tedirginlik içinde ev sahibinin önüne çıkmaya hazırlandık.

Yukarı çıkarken Miss Pole komik bir fıkra anlatmaya yeltendi, bize söylüyormuş gibi yapsa da amacı Mr Mulliner'ı azıcık eğlendirmektir. Hepimiz rahat olduğumuzu göstermek için gülümsedik ve ürkekçe Mr Mulliner'a bakıp duygudaşlığını bekledik. O tahta suratın tek bir kası bile kımlıdamamıştı; biz de o an tekrar ciddiyetimizi takındık.

Mrs Jamieson'ın misafir odasının neşeli bir havası vardı; akşam güneşi içeri sızıyordu, büyük kare şeklindeki pencerenin önü çiçek öbekleriyle donanmıştı. Mobilyalar beyaz ve altınsarı rengindeydi; sonradan peyda olan Ondördüncü Louis stilinde değildi, sanırım öyle deniyor, şu her tarafı kabuk kabuk ve burgulu olanlar; hayır, Mrs Jamieson'ın sandalyeleri, masaları yuvarlak hatlı değildi, kavisleri yoktu. Sandalye ve masanın bacakları yere yaklaşırken inceliyordu ve bütün köşeler dörtgen şeklindeydi. Sandalyelerin hepsi bir duvarın önüne sıralanmıştı, yalnızca dört beş tanesi şöminenin karşısına halka biçiminde dizilmişti. Sırt bölümünde, uçlarında altın renkli toplar olan beyaz çubuklar vardı; ne o çubuklar ne de toplar size rahat oturacağınızı vaat etmiyordu. Edebiyata ayrılmış, üzerinde bir İncil, bir Soyağacı Kitabı bir de Dua Kitabı duran lake bir masa vardı. Bir kare Pembroke masası daha vardı, bunun üzerinde ise bir kaleydeskop, sohbet kartları, bilmece kartları (upuzun, solmuş pembe bir kurdelayla bağlanmış) ve çay kutusu resimlerine hayran birinin onları taklit ederek resmettiği bir kutu vardı. Carlo el halısı üzerine yatmıştı ve hiç hatırşınas olmayan bir şekilde içeri girince bize havladı. Mrs Jamieson ayağa kalkarak hepimizi, teker teker uyuşuk bir gülümsemeyle karşıladı ve bizleri birer sandalyeye oturtmasını umut ederek çaresiz bakışlarını Mr Mulliner'a çevirdi, çünkü o bu işi yapmazsa kendisi hiç yapamayacaktı. Ba-

na kalırsa Mr Mulliner, her nedense bana Stonehenge'ı hatırlatan şöminenin karşısındaki halka şeklindeki yere kendi başımıza gidebileceğimizi düşünüyordu. Leydi Glenmire ev sahibemizin imdadına yetişti ve ilk kez, Mrs Jamieson'ın evinde bize de uygun, resmî olmayan bir yer bulduk kendimize, şu veya bu şekilde. Nihayet, Leydi Glenmire'e bakacak zamanı bulmuştuk ve karşımıza çıkan, orta yaşlı, zeki, gençliğinde çok hoş biri olan, hâlâ da sevimli görünen biriydi. İlk beş dakika içinde Miss Pole'u, onun elbisesini süzerken gördüm ve ertesi gün o konuda söyledikleri neyse öylece aktarıyorum–

“Aman allahım! Üzerindeki her şey –danteliyle manteliyle– on sterlinden fazla etmez.”

Leydinin yoksul olabileceğinden kuşkulanmamız hoştu ve kısmen de olsa kocasının hiçbir zaman Lordlar Kamerası'nda yer almadığı gerçeğine de bizi ısındırdı; oysa bunu ilk duyduğumuzda sahte mal satın almışçasına dolandırıldığımızı düşünmüştük: bir nevi hem Lord hem değil hikâyesi.

Başta hepimiz çok sessizdik. Ne konuşacağımızı, Leydi'mizin ilgisini çekebilecek yüksek konuların ne olabileceğini düşünüyorduk. Şeker fiyatlarında bir artış olmuştu ve konserve yapma zamanı yaklaşıyordu dolayısıyla ev işleri için çarpan yürekler olarak hepimizin faydalanacağı bir bilgiydi bu ve Leydi Glenmire yanımızda olmasaydı doğal bir konu olurdu. Ama soyluların konserve yediğinden emin değildik – hele nasıl yapıldığını bildiklerinden hiç emin değildik. En sonunda, her zaman cesur ve *savoir faire*¹ sahibi olan Miss Pole, Leydi Glenmire ile konuşmaya başladı ve belli ki Leydi Glenmire da kendi hesabına suskunluğu nasıl bozacağını bilemiyordu.

“Leydimiz şu yakınlarda Sarayda bulundu mu acaba?” diye sordu; sonra yarı tedirgin yarı muzaffer hepimize yan

1 (Fr.) Her durumda nasıl davranılacağını bilen.

gözle şöyle bir baktı, “Bakın yabancı dostumuzun rütbesine uygun konuyu nasıl da buldum,” der gibi.

“Ben hayatımda hiç orada bulunmadım,” dedi, Leydi Glenmire, bariz bir İskoç aksanıyla ama çok tatlı bir sesle. Ve sonra bunu damdan düşer gibi söylediğini düşünerek ekledi: “Londra’ya çok seyrek giderdik – aslında tüm evlilik hayatım boyunca yalnızca iki kez gittik, evlenmeden önce ise babamın çok geniş bir ailesi vardı” (Mr Campbell’in beşinci kızı olduğu hepimizin aklındaydı, kesinlikle) “bizi evden çıkarıp Edinburgh’ya götürmesi bile olaydı. Sizlerden Edinburgh’ya giden vardır, belki?” dedi, birdenbire ortak bir ilgi noktası bulma umuduyla canlanarak. Hiçbirimiz gitmemiştik; ama Miss Pole’un orada bir gece geçiren bir amcası vardı, ve bu çok hoş oldu.

Bu arada, Mrs Jamieson Mr Mulliner’ın çayı neden getirmediğini düşünmeye dalmış gitmişti; nihayet merakını ağzından kaçırdı.

“En iyisi çingırağı çalayım, değil mi, canım?” dedi Leydi Glenmire gevrek bir sesle.

“Hayır – iyi olmaz – Mulliner aceleye getirilmekten hiç hoşlanmaz.”

Çayımız gelsin isterdik çünkü biz Mrs Jamieson’dan daha erken yemiştik öğlen yemeğimizi. Mr Mulliner’ın bize çay getirmekle uğraşmadan önce *St James’s Chronicle*’ı bitirmek isteyeceğinden şüpheleniyordum. Hanımı huzursuzluktan yerinde duramıyordu ve “Mulliner’ın çayı neden getirmediğini anlayamıyorum, neyle meşgul ki?” deyip durdu. Sonunda Leydi Glenmire’in sabrı tükendi, ama yine de hoş bir sabırsızlıktı onunkisi ve görümcesinden izin alır gibi olur olmaz sertçe çaldı çingırağı. Mr Mulliner onurlu bir şaşkınlık içinde belirdi. “Oh!” dedi, Mrs Jamieson, “Leydi Glenmire zili çaldı; sanırım çay içindi.”

Birkaç dakika içinde çay geldi, porselenler çok inceydi,

gümüşler çok eski, tereyağıyla ekmek dilimleri çok inceydi, ve şeker çok azdı. Belli ki şeker Mrs Jamieson'ın en tutumlu olduğu alandı. Makası andıran şekilde yapılmış küçük telkâri şekermaşası, bana kalırsa iki yana iyice açılıp adamakıllı, kaba saba, yeterince büyük bir topağı doğru dü-rüst kapabilirdi; ve ben, ikide bir şekerliğe uzanırken yaka-lanmamak için iki minik parçayı aynı anda almak isteyin-ce, şekermaşası, azıcık sert ama tok bir tıkırtıyla ikisini bir-den, kötü niyetli ve gayri tabii bir biçimde düşürdü. Ama bu olmadan önce küçük bir hayalkırıklığı yaşadık. Küçük gü-müş sürahide krema vardı, büyüğünde süt. Mr Mulliner içe-ri girer girmez Carlo yalvarmaya başladı, bizim terbiyemiz buna izin vermezdi ama emimin Carlo sadece çok aç oldu-ğundan yaptı bunu; ve Mrs Jamieson, çayı bizden önce za-vallı aptal Carlo'suna verecek olursa bizleri darıltmayacağın-dan emin olduğunu söyledi. Sonra hemen çayla kremayı ka-rıştırıp bir fincan tabağına doldurdu ve yalayıp yutsun di-ye Carlo'nun önüne koydu; sonra bize dönüp, bu sevgili kü-çük dostun ne kadar zeki, ne kadar uslu olduğunu söyledi; Carlo kremanın tadını çok iyi biliyor, sütlü çayın yüzüne bi-le bakmıyordu: böylece süt bize kaldı; biz de sessizce içimiz-den Carlo kadar zeki ve uslu olduğumuzu hissettik ama bi-zim midemizde olması gereken krema için şükran duygusu-nu kuyruğunu sallayarak gösteren Carlo'yu beğenmemiz is-tendiğinde, incinmiş olmanın üzerine bir de hakarete uğra-mış gibi olduk. Çaydan sonra sıradan hayat konularını ko-nuşacak kadar gevşemiştik. Leydi Glenmire'in biraz daha te-reyağ ve ekmek teklifini şükranla karşıladık ve bu iki tarafın-da canının çektiği bir şey olduğu için, onu daha yakından ta-nımamız bakımından Saray hakkında konuşmaktan çok da-ha kolaylık sağladı, bununla birlikte Miss Pole, sevgili Kra-liçe'nin nasıl olduğunu, onu gören birinin ağzından duyma-yı umardım, dedi.

Ekmek ve tereyağ üzerinden başlayan ahbablık kâğıt oyununa doğru gelişti. Leydi Glenmire'in *Preference* oynayışı hayranlık uyandırıcıydı, *L'Hombre'la kadri'l*'de tam bir otoriteydi. Miss Pole bile "Leydim", "Leydileri" demeyi unutup "Full geldi, hanımın!" "Sizde maça var, sanırım," dedi usulca, sanki büyük Cranford Parlamentosu'nda yüksek rütbeli asillere nasıl hitap edeceğimiz konusunu hiç ele almamışsınız gibi.

Kafasına şapka değil de taç giyen biriyle aynı masada oturduğumuzu nasıl tamamen unuttuğumuzun bir kanıtı da Mrs Forrester'ın, Leydi Glenmire'a küçük bir hikâye anlatmasıydı – yalnızca yakın arkadaşlarına anlattığı o yüzden Mrs Jamieson'ın bile bilmediği bir anekdot. Eski, güzel bir dantel hakkındaydı, Leydi Glenmire'in Mrs Forrester'ın yakasında görüp beğendiği, eski güzel günlerden kalma tek hatıra.

"Evet," dedi Leydi, "şimdi böyle bir danteli ne para ne de aşk satın alabilir; yabancı ülkelerde rahibeler yaparmış eskiden bunları diye duymuştum. Şimdi oralarda bile yapamadıklarını söylüyorlar. Ama artık Katoliklere Özgürlük Yasası geçtiği için belki bundan sonra yaparlar. Hiç şaşmam. Ama bu arada, dantelim pek kıymetlidir. Yıkamak için bile hizmetçime vermeye kıyamam", (yoksullar okulundan gelen küçük kız –daha önce bahsetmiştim– ama "hizmetçim" demek burada uygun düşmüştü). "Hep kendim yıkarım. Bir keresinde zor kurtuldu. Tabii siz leydi'miz, bilirsiniz bu cins danteller asla kolalanmaz veya ütülenmez. Kimileri şekerli suda yıkıyor, kimileri de doğru sarımtırak rengi bulsun diye kahveyle, ama benim sütle yıkamak gibi çok iyi bir reçetem var, hem gerektiği kadar sertleştiriyor hem de güzel bir krem rengi veriyor. Neyse, hanımım, ucundan tutturup (bu iyi cins dantelin güzelliği, ıslandığında küçülmesidir) sütlü suya bastırdım, ama ne yazık ki o sırada odadan çıktım; döndüğümde masanın üzerinde bir kedi yavrusu görmeye-

yim mi, tıpkı bir hırsız gibi bakıyordu, ama son derece rahatsız bir biçimde yutkunuyordu, sanki yutmak istediği ama yutamadığı bir şey yüzünden boğulmak üzereydi. İnanır mısınız şu olana? Önce acidım ve ‘Zavalılık, ah pisicik!’ deyip durdum, ta ki birdenbire süt kabının boşalmış, tertemiz olduğunu görene kadar! ‘Seni yaramaz kedi seni!’ dedim ve sanırım bir tokat atacak kadar tahrik olmuşum ama bunun da bir faydası olmadı, yalnızca dantelin aşağı inmesine yaradı – hani boğazına bir şey takılan çocuğun sırtına vurursunuz ya. Ağlayabilirdim, canım o kadar sıkılmıştı; ama mücadele etmeden dantelimden vazgeçmemeye karar verdim. Dantelimin onunla uyum sağlayamamasını umuyordum, en azından; ama görseydi, benim gibi Hazreti Eyüp’ün bile sabrını zorlardı, olayın üzerinden on beş dakika bile geçmeden kedi içeri girsin, her şey normalmiş gibi ve mırıltılar çıkarsın, ve okşanmak istesin. ‘Olmaz pisicik!’ dedim ‘biraz vicdanın varsa benden bunu bekleme!’ Sonra aklıma bir fikir geldi, hizmetçimi çağırmak için zili çaldım, bir saatliğine bana uzun konçlu çizmelerini ödünç vermesini rica etmek üzere, selamlarımla birlikte onu Mr Hoggins’e gönderdim. Ben bu istekte bir tuhaflık göremedim; ama Jenny ameliyat odasındaki genç doktorların çizmeleri istediğimi duyunca gülmekten öldüğünü söyledi. Çizmeler gelince, Jenny’le ben pisiyi içine koyduk, ön ayaklarını iyice içine soktuk, sonra çizmeyi sıkıca bağlayıp bir çay kaşığı üzüm marmeladı yutturduk (hanımım bağışlayın beni) içine birazcık tartar emetik de karıştırdım. Ondan sonraki yarım saat ne kadar endişeliydim anlatamam. Pisiciği kendi odama götürdüm, yere temiz bir havlu serdim. Danteli neredeyse girdiği haliyle dışarı çıkardığında az kalsın onu öpecektim. Jenny kaynar suyu hazır etmişti, böylece danteli suya batırdık, defalarca batırdık ve güneş alan bir lavanta öbeğinin üzerine serdik, bir daha elime almadan önce, yine sütte de beklettik. Ama sizin

şimdi aklınızın ucundan bile geçmez, bu dantelin bir kedinin içine girip çıktığı.”

Akşam ilerlerken Leydi Glenmire’in Mrs Jamieson’da uzun süre kalacağını öğrendik, çünkü Edinburgh’daki evini bırakmış, bir an önce oraya dönmesini gerektiren bağları da yokmuş. Sonuç olarak bunu duyduğumuza memnun olduk çünkü üzerimizde hoş bir izlenim bırakmıştı; ve sohbette ortaya çıkan şeylerin, bir de üstelik başka birçok kibarlıklara ilaveten, “zenginliğin vülgerliğinden” azade olduğunu görmekten çok rahatlamıştık.

Hizmetçilerimizin geldiği bildirilince, Mrs Jamieson “Yürümekten hiç hoşlanmıyorsunuz, değil mi?” diye sordu. Bu onun adet yerini bulsun diye sorduğu bir soruydu, arabası her zaman hazır beklerdi ve kendisi kısa mesafelere tahtırevanla giderdi. Cevaplar da öylesine verilen cevaplardı.

“Oh canımın içi, hayır! Hava geceleri çok sakın, çok güzel!” “Böyle heyecanlı bir partiden sonra temiz hava tazeler insanı!” “Yıldızlar çok güzel!” Bu sonuncusu Miss Matty’den geldi.

“Astronomi sever misiniz?” diye sordu Leydi Glenmire.

“Pek değil,” diye cevap verdi Miss Matty, o anda birden hatırlayamamıştı astronomi hangisiydi astroloji hangisi – ama her iki durumda da cevabı aynı olacaktı çünkü Francis Moore’u okumuş ve astrolojik kehanetlerinden biraz ürkmüştü; astronomiye gelince, özel ve aramızda kalması gereken bir sohbette, yeryüzünün durmadan hareket ettiğine bir türlü inanmadığını ve elinden gelse hiç inanmayacağını çünkü bunu her düşündüğünde, içinin çekildiğini, başının döndüğünü söylemişti.

Kendi düzenimiz içinde evlerimizin yolunu tuttuk, “Leydimizle” çay içtikten sonra algılarımız o kadar cilalanmış, o kadar kırılganlaşmıştı ki, o gece her zamankinden fazla uyanık ve dikkatli yürüdük.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Sinyor Brunoni

Son yazdığım da anlattığım olayların üzerinden çok zaman geçmemişti ki, evden çağrıldım, babam hastalanmış; günlerim endişe içinde geçti ve epeyce uzun bir müddet Cranford'la ilgili konular aklımdan çıktı; arkadaşlarım nasıllar, ne yapıyorlar, Lady Glenmire, görümcesi Mrs Jamieson'un evinde hâlâ devam eden uzun yatılı misafirliğin sıkıcı tekdüzeliğine nasıl katlanıyor, bütün bunlar hiç aklıma gelmedi bile. Babam biraz kendine gelince onunla bir kıyı kasabasına gittik, böylece yılın büyük bölümü o sevgili küçük şehirden haber alma şansım hiç kalmadı.

Kasım sonlarında babam sağlığına yeniden kavuşmuş, tekrar eve dönmüştük, işte o sırada Miss Matty'den bir mektup aldım; çok esrarengiz bir mektup. Başlayıp da bitiremediği ve hepsi birbiriyle itişip kakışan bir sürü cümleyle doluydu, tıpkı bir kurutma kâğıdında karmakarışık biçimde birbirine bulaşmış kelimeler gibi. Bütün çıkarabildiğim şu kadardı: babam daha iyi miydi? (öyle olmasını diliyordu); Noel'den başlayıp Meryem Ana Yortusu'na kadar en kalın paltosunu hiç çıkarmamasını tembih etsek, bize kulak asar

miydi? Drumble'a türban modası gelmişse, ona haber verebilir miydim? Yakında büyük bir şenlik olacaktı, böylesi Wombell'in aslanlarının küçük bir çocuğun kolunu koparıp yediği günden beri görülmemişti; belki giyim kuşamı dert edecek yaşı geçmişti ama mutlaka yeni bir şapka edinmeliydi; türban takıldığını duymuştu; taşranın soylu ailelerinden gelenler de olacaktı, ne de olsa tertipli görünmek isterdi; iş verdiğim şapkacıdan bir tane alıp ona getirebilir miydim; ve hay allah ne budala bir insandı, davet mektubu yazıp bir sonraki salı günü gelmemi ısrarla rica etmeyi unutmuştu; bana eğlence kabilinden bir şey sunmayı mit ediyordu, şu anda bütün tafsilatıyla anlatamazdı, yalnızca camgöbeği en sevdiği renkti; böylece mektubuna son veriyordu ama hamış kısmına eklemişti: düşünmüştü de Cranford'daki çok özel eğlencenin ne olduğunu bana şimdiden söylemesi daha iyi olacaktı; gelecek hafta arşamba ve cumartesi akşamları Sinyor Brunoni, Cranford Cemiyet Salonu'nda o harika sihirbazlık gösterisini yapacaktı.

Sevgili Miss Matty'ciğimin davetini sevinerek kabul etmemde sihirbazın payı yoktu, daha ziyade onun sevimli bir fareyi andıran o küçücük, yumuşacık yüzünün kocaman Serazen trbaniyla bozulmasının önüne geçmek istiyordum, böylece oraya giderken ona orta yaşlara uygun düzgün, hoş bir şapka götürdüm ama gelin görün ki şapkayı verdiğimde büyük bir hayalkırıklığına uğradı. Benim arkamdan yukarı çıktığı zaman anladım bunu, görünürdeki sebep şöminenin ateşini eşelemek olmakla birlikte meğer asıl maksadı yeşil türbanın yanımda getirdiğim şapka bavulunun içinde olup olmadığını ğrenmekmiş. Getirdiğim şapkayı başıma geçirip yandan, nden arkadan göstermek için kafamı her yöne çevirip durmam beyhude bir çabaydı; gnl trbanda kalmıştı ve yüzünün ifadesinde ve sesinde hissedilen çaresizlikle yapabildiği tek şey şunları söylemek oldu:

“Sen elinden geleni yaptın, biliyorum, canım. Bu Cranfordlı hanımların başlarındaki şapkanın tıpatıp aynısı, onlar zaten bir yıldır bunu giyiyorlar desem yeridir. Daha yeni bir şey olsun demiştim, itiraf etmem gerekir ki daha yeni bir şey istemişim. Daha ziyade, Miss Betty Barker’ın söylediği gibi Kraliçe Adelaide’in giydiğinin bir benzeriydi istediğim; ama bu da pek hoş canım. Hem sanırım menekşe rengi camgöbeği daha iyi gider bana. Aman efendim, zaten kıyafet dediğin nedir ki, bu kadar önem verelim? Bir şey istersen bana söyle. Zil şurada. Tüurban, Drumble’a henüz gelmedi galiba?”

Sevgili yaşlı kadın yumuşak bir tonda kendi kendine söylenerek odadan çıkıp akşam için giyinmek üzere beni yalnız bıraktı, çünkü daha önce bildirdiği gibi Miss Pole’la Mrs Forrester’ı bekliyordu ve çok yorgun değilsem benim de onlara katılmamı istiyordu. Yok canım, o kadar da yorgun olamam dedim; bir çabuk bavullarımı boşaltıp giyindim ama ne kadar acele etsem de ben daha odamdayken eve birilerinin geldiğini işittim, bitişik odadan konuşma sesleri duyulmaya başlamıştı bile. Tam kapıyı açarken kulağıma şu kelimeler geldi: “Drumble’daki dükkânlardan daha kibar şeyler beklemekle budalalık etmişim; onun elinden geleni yaptığından hiç kuşku yok.” Drumble’ın dükkânlarını ve beni istediği kadar hor görsün ben yine de onu kafasında bir türbanla görmektense bu lâfları duymayı yeğlerim.

Şu anda toplanan Cranford hanımları üçlüsü içinde maceralar yaşamaya yatkın biri varsa o da Miss Pole’du. O, sabahlarını dükkân dükkân gezerek geçirmeyi âdet edinmişti ama bir şey almak amacıyla değil (bazen bir top pamuklu kumaş veya kurdele aldığı olurdu belki) yeni çıkan şeyleri görmek, onlar hakkında görüşlerini bildirmek ve beldede serseri mayın gibi dolaşan her bilgiyi toplamak için gezerdi. Her konuda merakını doyumak için ağırbaşlı bir havayla, oradan oraya koşuşup her çeşit yere burnunu sokmak gibi bir yöntemi

de vardı – görünüşü bu kadar kibar ve resmî olmasa densiz biri olduğu söylenebilirdi. Ve şimdi çok kuvvetli bir biçimde gırtlığını temizlemesi ve bütün ehemmiyetsiz konuların (şapka ve türban gibi) yoldan çekilmesini bekler gibi duruşundan anlıyorduk ki, yeri gelir de bir fasıla verirsek anlatacağı çok özel bir konu vardı – böyle bir toplulukta bence azıcık tevazu sahibi birinin yapamayacağı tek şey, küçümseyici bir sessizlik içinde oturup, başkalarının anlatmaya yeltendiği her şeyi, şayet uygun biçimde ısrar edilirse kendi anlatacaklarına kıyasla önemsiz ve adi sayıp hor görerek dinleyen biri karşısında sohbeti uzatmasıdır. Miss Pole söze başladı–

“Bugün tam Gordon’ın dükkânından çıkıyordum ki, aklıma George’a uğramak geldi (bizim Betty’nin orada kat hizmetçisi olan ikinci dereceden bir kuzeni var ya, Betty onun nasıl olduğunu bilmek ister diye) ve etrafta kimseyi görmeyince merdivenlerden yukarı çıktım, meğer Cemiyet Salonu’na giden koridorun başına gelmişim Matty, eminim o Cemiyet Salonu hâlâ ikimizin de hatırından çıkmamıştır! O minüet dansları!); böylece ne yaptığımı fazla düşünmeden yoluma devam ettim ve birdenbire yarın akşam yapılacak gösterinin hazırlıkları içinde buldum kendimi – oda içerden kocaman iskelelerle bölünmüştü, Crosby’nin adamları bu düzeneklerin üzerine kırmızı kumaş raptiyeliyorlardı; bana çok acayip ve koyu geldi, ne koyu bir renk!; tuhaf görünüyordu; bana bir hayli garip geldi, dalgın halde ahşap paravanların arkasından geçiyordum ki, bir beyefendi (esas beyefendi, sizi temin ederim) önüme çıktı ve sizin için yapabileceğim bir şey var mı diye sordu. Kulağa hoş gelen bozuk bir İngilizce konuşuyordu o yüzden Varşovalı Thaddeus’u, Macar Kardeşleri ve Santo Sebastiani’yi hatırlattı bana; ve ben onun geçmişini hatırlamaya çalışırken, eğilip selamlayarak beni dışarı çıkarttı. Ama durun hele! Daha hikâyemin yarısına gelmedim! Aşağı inerken kim çıktı karşı-

ma dersiniz? Bizim Betty'nin ikinci kuzeni. Eh tabii durup onunla konuştum –Betty'nin hatırı için, o söyledi bana, gerçekten sihirbazı gördüğümü– meğer bozuk İngilizce konuşan beyefendi Sinyor Brunoni'nin ta kendisiymiş. Tam o anda adam çok nazik bir reverans yaparak merdivende yanımdan geçmesin mi! Ben de bunu diz kırarak karşıladım – yabancıların hepsinin hali tavrı ne kadar kibar oluyor, insan onlardan ister istemez bir şey kapıyor. Ama aşağıya indiğimizde eldivenlerimi Toplantı Salonu'nda düşürdüğümü hatırladım (her zaman emniyetle muflonumun arasında dururlardı ama orada bulamadım); o yüzden geri döndüm, salonu boydan boya kesen kocaman paravanın yanında bıraktıkları dar koridordan nerdeyse sürünerek ilerlerken, kimi görsem beğenirsiniz? Biraz önce tanıştığım ve sonra merdivende karşılaştığım aynı beyefendi, şimdi yine karşımdaydı, bu sefer salonun içinden, karşıdan geliyordu – oraya giriş yoktur, hatırlarsınız Miss Matty, yine aynı bozuk İngilizcesiyle yine aynı soruyu sordu, orada ne işim vardı – bunu öyle patavatsızca ifade etmedi ama paravanın öbür tarafına geçmemem gerektiği noktasında çok kararlıydı – böylece tabii ki eldiven meselesini açıkladım, ve gariptir ki tam o anda eldivenlerimi buldum.”

Demek Miss Pole sihirbazı gerçek, kanlı canlı bir adam olarak görmüştü! Şimdi artık soracağımız çok soru vardı. “Sakalı var mıydı?” “Yaşlı mı, yoksa genç miydi?” “Sarışın mıydı, esmer mi?” “Görünüşü” – (sorumu kibarca formüle edemedim o yüzden yeniden başladım) “Nasıl görünüyordu?” Kısacası sabahki karşılaşma nedeniyle Miss Pole akşamın kahramanı olmuştu. Akşamın gülü (çünkü o sihirbaz oluyordu) değilse bile o mertebeye çok yaklaşmıştı.

Hokkabazlık, el çabukluğu, büyücülük, gecenin konusu oldu. Miss Pole'un tutumu biraz şüpheciydi ve Endor Büyücüsünün yaptıkları için bile belki bilimsel bir açıklama bu-

lunacağını düşünüyordu. Mrs Forrester ise hayaletlerden tutun da duvarların içinde yaşayan ve ölüm habercisi sayılan kurtçuklara kadar her şeye inanıyordu. Miss Matty ikisinin görüşleri arasında gidip geliyordu – her zaman son konuşan kimse onun dediklerine inanıyordu. Bence onun düşüncesi Mrs Forrester’a daha yakındı ama Miss Jenkyns’e lâayık bir kızkardeş olmak için bir denge tutturmak istiyordu – Miss Jenkyns, bir hizmetçinin mumların kenarında kıvrıla kıvrıla biriken parafini kefen bezinin kıvrımlarına benzetmesine asla izin vermezdi, “ince belli tombikler” denmesini isterdi. Kızkardeşi boş hurafelere mi inancaktı! Haşa.

Çaydan sonra, alt kattaki yemek odasına gönderildim, ertesi akşam görecekləri numaralar konusunda Miss Pole bilgi edinsin diye, C harfiyle başlayan kelimeleri kapsayan eski *Encyclopædia*’yı getirmem istendi. Bu Miss Matty’le Mrs Forrester’ın sabırsızlıkla beklediğı *Preference* partisini bozdu, Miss Pole konuyu açıklayıcı resimlerle destekleyen kitaba öyle bir kaptırmıştı ki, araya sıkıştırdığım zamanlaması iyi planlanmış bir iki esneme bunun dışında tutulursa, onu rahat bırakmazsak hainlik etmiş olacağımız hissine kapılmıştık ama esnemek zorundaydım çünkü öbür iki hanımın uğradıkları hayalkırıklığına böyle süklüm püklüm katlanmaları da bana çok dokunmuştu. Ama Miss Pole gittikçe daha da artan bir aşkla okuyordu ve bize şunlardan daha fazla bilgi vermiyordu:

“Ha! anladım; Çok iyi anladım. A topu temsil ediyor. A’yı, B ile D arasına koyun – hayır! C ile F arasına, ve sol elin orta parmağının eklem yerini kıvrıp sağ E’nin bileğine koyun. Gayet tabii, çok açık! Canımın içi Mrs Forrester, sihirbazlık ve büyücülük sadece bir alfabe işi. Bu bölümü okuyayım size, değil mi?”

Mrs Forrester, çocukluğundan beri kendisine yüksek sesle okunan hiçbir şeyi anlamadığını söyleyerek Miss Pole’dan

bu konuda onu affetmesi için yalvardı; ben de, epeyce sesli bir şekilde elimde karıştırıp durduğım kâğıt destesini iyice duyulacak bir şekilde yere düşürdüm, ve çaktırmadan bu hareketimle Miss Pole'u bu akşamki toplanmamızın amacının *Preference* oynamak olduğunu anlamaya mecbur ettim ve çok istekli değilmişim gibi yaparak oyunun başlamasını teklif ettim. Öbür iki hanımın yüzlerinde parlayan sevinç ışıltısı görülecek şeydi! Miss Pole'un tetkiklerini yarıda bıraktırdığı için Miss Matty'yi birkaç kez kendini suçlama azabı yokladı: o yüzden kâğıtlarını aklında tutamadı veya tüm dikkatini oyuna veremedi, en sonunda Miss Pole'a giderken *Encyclopædia*'yı yanında götürmesini söyleyerek vicdanını rahatlattı, o da teklifi teşekkürlerle kabul etti ve fenerle beni almaya geldiğinde Betty kitabı alır, dedi.

Ertesi akşam önümüze bizi bekleyen şenlik düşüncesiyle hepimizi sevinçli bir telâş almıştı. Miss Matty giyinmek için erkenden yukarı çıktı, beni de giyinene kadar dürtükleyip durdu ve biz hazır olduğumuzda anlaşıldı ki “kapılar tam yedide açılacak”sa biz bir buçuk saat daha bekleyecektik. Ve gideceğimiz yolun uzunluğu sadece elli yardaydı! Bununla birlikte Miss Matty, “herhangi bir şeyle meşgul olmak iyi olmaz sonra saati unuturuz, en iyisi saat yediye beş kalaya kadar, mumları da yakmadan, şuracıkta sessizce oturalım,” dedi. Böylece o uyuklamaya başladı, ben de örgü ördüm.

Nihayet yola koyulduk; ve “George” civarında, arabaların çıktığı yolun ordaki kapıda Mrs Forrester ve Miss Pole ile buluştuk: Miss Pole akşamın konusunu daha da ateşli bir şekilde tartışıyor, X'leri B'leri dolu taneleri gibi kafamıza yağdırıyordu. Hatta değişik sihirbazlık marifetlerinden birkaçının “tariflerini” –öyle diyordu– harflerin arkasına kopyalamıştı, Sinyor Brunoni'nin sanatını açıklamaya ve sırrı çözmeye hazırdı. Ve böylece Toplantı Salonu'nun yanındaki vestiyer odasına gittik, Miss Matty, odadaki eski antika aynaya baka-

rak yeni, şirin şapkasını düzeltirken onu terk eden gençliğini ve buraya en son ne zaman geldiğini hatırlayarak bir iki defa göğüs geçirdi. Cemiyet Salonu yaklaşık yüz yıl önce, taşra aristokrasisinin çeşitli aileleri tarafından kış mevsiminde yılda bir kez toplanıp dans etmek ve kâğıt oynamak için hana eklenmişti. Ne çok soylu aile kızı ilk minüet adımlarını burada atmış sonra da bu aynı odada Kraliçe Charlotte'un önünde dans etmişti. Gunning'lerden birinin güzelliğiyle bu odayı süslediği söylenirdi; kesin olarak bilinen, varlıklı ve güzel dul Lady Williams'ın soylu bir genç sanatçıya burada abayı yaktığıydı, genç adam mesleki amaçlarla belde kalıyordu ve Cranford Meclisi'ne hamileriyle birlikte gelmişti. Ve anlatılan hikâyeler doğruysa, zavallı Lady Williams yakışıklı kocasından çok çekmişti. Ne yazık ki artık Cranford Cemiyet Salonu'nun köşelerinde bir güzelin yüzünün pembeleşmesine, gamzelerinin meydana çıkmasına rastlanmıyor; yakışıklı bir aktör elinde *chapeau bras*'ıyla¹ reverans yaparak kalpleri çalmıyordu; eski salon sönüktü; somon rengi boya solmuştu; duvarlardaki beyaz çelenk şeklindeki göbeklerden ve çiçek zincirleri şeklindeki süslemelerden iri parçalar kopup dökülmüştü; ama yine de ortalığa sinmiş küflü bir aristokrasi kokusu vardı, ve geçmiş günlerin tozlu hatırası Miss Matty'le Mrs Forrester'ı canlandırdı ve içeri girerken, ellerinde macun çubukları, vakit öldüren oğlan çocuklarına rastladılar, sanki orada duranlar iki küçük oğlan çocuğu değil de, gelenleri seyreden kibar takımından birileriymiş gibi önlerinden kırta kırta yürüyerek geçtiler.

Önden ikinci sıraya gelince ansızın durduk; sebebini Miss Pole yakaladığı bir garsona, soylu ailelerin gelmesi bekleniyor mu diye sorana kadar anlayamadım; garson başıyla hayır deyince, ben buna inanmadım ama Mrs Forrester'la Miss Matty öne doğru ilerledi ve bizim grup bir sohbet köşesi

1 (Fr.) Üç kenarlı şapka.

oluşturdu. Ön sıra çabucak dolduruldu, Lady Glenmire ve Mrs Jamieson tarafından ziyadesiyle dolduruldu. Biz altımız öndeki iki sıraya yerleştik ve kendimizi aristokratlar gibi ayrı tutmamız, tek tük aralara sızan veya arka sıralarda toplaşan esnaf grupları tarafından hürmetle karşılandı. En azından ben öyle düşündüm, yaptıkları gürültüye, otururken koltuklarından çıkan tok sese bakarak. Önümüzdeki inatçı yeşil perdeden ve üzerindeki iki delikten bizi gözetleyen tuhaf bir çift gözden sıkılmış, eski halı masalını hatırlamıştım ve arkamda neşeyle çene çalan insanlara bakardım bakmasına ama işte o sırada Miss Pole kolumu sıkıca kavrayıp ısrarla bakmamamı rica etti, çünkü “yakışık ”almazmış. “Neyin yakışık almayacağını” hiçbir zaman anlamadım ama herhalde son derece sıkıcı ve bıktırıcı bir sebep olmalıydı bu. Mamafih, hepimiz gözlerimizi tam önümüze, merakımızı celbeden perdeye diktik, nerdeyse duyulmayacak kadar alçak sesle konuşuyorduk çünkü umuma açık bir eğlence yerinde gürültü etmek bayağılığına düşmekten de çok korkardık. İçimizde en şanslısı Mrs Jamieson’dı çünkü o uyuyakalmıştı.

Uzunca bir zaman geçtikten sonra gözler ortadan kayboldu –perde titreşti– bir parçası diğerinden önce kalktı ve hızlıca toplandı; sonra tazelenmiş bir enerjiyle tekrar aşağı düştü, sanki görünmez, hünerli bir elin ipi çekmesiyle yukarı doğru uçuverdi ve Türk kostümleri giymiş, küçük bir masanın başında oturmuş, sakin ve tepeden bakan bir asaletle bizi seyreden gözleriyle (aslında son gördüğümde perdedeki deliklerden bize bakan gözlerin aynısı demem gerekirdi) muhteşem bir beyefendiyi gözlerimizin önüne serdi ve o sırada “Âdeta başka bir âlemden gelmiş bir mahlûk,” dediğini duydum arkamdan fışkıran dokunaklı bir sesin.

“Bu Sinyor Brunoni değil!” dedi, Miss Pole kararlı bir tonda; o kadar yüksek sesle söylemişti ki adam kesinlikle duydu bunu, çünkü salınan sakalının üzerinden sessizce ayıpla-

yan bir havayla bizim gruba şöyle bir göz attı. “Sinyor Brunoni’nin sakalı yoktu – belki birazdan gelir kendisi,” dedi ve böylece sabrın sularına bıraktı kendini. Bu arada Miss Matty’nin iyice sildiği gözlüğünün arkasından bakan gözleri tekrar keşfe çıkmıştı. Sonra dönüp bana, iyilik dolu, yumuşak ve kederli bir tonda–

“Görüyor musun canım, türban *takılıyormuş*,” dedi.

Ama lâfı uzatacak zamanımız yoktu. Miss Pole’un tercih ettiği adla, Büyük Türk ayağa kalkıp kendini Sinyor Brunoni olarak takdim etti.

“Ben inanmıyorum ona!” diye bağırdı Miss Pole, isyankâr bir tavırla. Adam yine ona baktı, çehresi yine aynı oturtaklı bir azarlama ifadesine bürünmüştü. Miss Pole “İnanmıyorum!” diye daha kesin bir tonda tekrarladı. “Sinyor Brunoni’nin çenesinde böyle muflon gibi bir şey yoktu, tertemiz tıraşlı Hristiyan bir beyefendiye benziyordu.”

Miss Pole’un enerjik konuşmaları Mrs Jamieson’ı uyandırmak gibi hayırlı bir sonuç verdi ve en derin dikkatinin işareti olarak gözlerini kocaman kocaman açtı – bu hareketiyle Miss Pole’u susturmuş, Büyük Türk’ün de işine devam etmesini sağlamıştı, adam son derece bozuk İngilizcesiyle devam etti – o kadar bozuktaki, cümlelerin parçaları arasında bir bağ bile yoktu, en sonunda kendi de bunun farkına vardı konuşmayı kesip eyleme geçti.

Şimdi artık gerçekten *şaşkına dönmüştük*. O numaraları nasıl yapıyordu aklım ermiyordu, Miss Pole’un çantasından kâğıtlarını çıkarıp yüksek sesle –veya duyulabilir bir fısıltıyla– en sık rastlanan numaraları ayrı ayrı yazdığı “tarifler”ini okumaya başlaması bile durumu değiştirmede. Hayatımda en çatık kaşlı en kuduruk öfkeyi Büyük Türk’ün yüzünde, Miss Pole’a kaşlarını çatarak bakarken gördüm; ama Miss Pole’un dediği gibi bir Müslüman’ın hiç Hristiyan’a benzemeyen bakışlarından başka ne beklenebilirdi? Miss Pole ne

kadar şüpheliyse ve sahnedeki numaralardan ziyade kendi tariflerine, çizelgelerine ne kadar dalmışsa Miss Matty ve Mrs Forrester had derecede şaşkın ve hayretler içindeydi. Mrs Jamieson habire gözlüğünü çıkarıp siliyordu, sanki hokkabazlıklar gözlüğün camından geliyordu; Edinburgh'da türlü türlü acayıplikler görmüş olan Leydi Glenmire ise numaralardan çok etkilenmişti ve biraz çalışmayla herkesin bunları yapabileceğini, hatta *Encyclopædia*'yı iki saat çalışsa ve orta parmağını esnetebilirse, onun yaptığı her şeyi kendisinin bile yapabileceğini iddia eden Miss Pole'la katiyen aynı fikirde değildi.

En sonunda Miss Matty ve Mrs Forrester tam anlamıyla hayran olmuşlardı. Birbirleriyle fısıldaşıyorlardı. Ben tam arkalarında oturuyordum o yüzden ister istemez ne dediklerini duyuyordum. Miss Matty, Mrs Forrester'a "böyle şeyleri seyretmeye gelmeyi doğru bulup bulmadığını" sordu "çünkü kendisi korkmaktan kendini alamıyordu, bunlara bakmanın yol açacağı daha başka..." – Boşluğu küçük bir baş sallama hareketiyle doldurdu. Mrs Forrester aynı şeyi kendisinin de aklından geçirdiği cevabını verdi; çok huzursuz hissediyordu kendini, o kadar garipti ki. Şimdi oradaki ekmek somunun içindeki mendilin beş dakika önce kendi cebinde duran mendil olduğundan kesinlikle emindi. Ekmeği kim vermişti onu merak ediyordu. Dakin olamayacağından emindi çünkü o kilisenin zangocuydu. Ansızın Miss Matty biraz bana doğru döndü:

"Etrafa bir bakar mısın, canım –sen ne de olsa burada yabancısin, nahoş lâfların dolaşmasına yol açmaz– bölge papazımız burada mı diye şöyle bir bakıver. O buradaysa bu harikulade adamın Kilise tarafından kutsanmış olduğunu anlarsınız bu da benim içimi çok ferahlatır."

Baktım ve papazımızı gördüm, uzun boylu, sıska, saçları başı kırılaşmış bir adam çevresini saran kendi cinsinden bir alay

erkeklerle oturuyor. Yüzü merhametli, ağzı hep kocaman bir gülümsemeyle aralık, etrafında şıkır şıkır gülüşen Milli Eğitim Okulları'ndan oğlanların koruması altında, Cranford'ın bol miktardaki kızkurusundan kaçıyor. Miss Matty'ye Kili-se'nin gülümseyerek onay verdiğini söyledim ve böylece içi rahat etti.

Bölge papazı Mr Hayter'dan hiç bahsetmedim çünkü hali vakti yerinde ve mutlu genç bir kadın olduğumdan tanışmamızı gerektiren bir şey yoktu. Yaşlı bir bekârdı ve hakkında evlilikle ilgili dedikodular çıkmasından on sekiz yaşındaki kızlar ne kadar korkarsa o da kadar korkuyordu: sokakta Cranford hanımlarıyla karşılaşmamak için kendini ilk gördüğü dükkâna atardı veya ilk deliğe daldardı; *Preference* partilerine gelince, o davetleri kabul etmemesine hayret etmezdim. Doğruyu söylemek gerekirse, Cranford'a ilk geldiğinde Miss Pole'un onu çok sıkı kovaladığından hep şüphelenmişimdir: şimdi adının papazımızla birlikte anılmasının onu da papazın kendisi kadar dehşete düşürdüğünü belli oluyordu.

Yoksullar ve bakıma ihtiyacı olanlardan başka kimse papazın ilgi alanına girmiyordu; Milli Eğitim Okulları öğrencilerini bu geceki gösteriye de o davet etmişti; ve karşılık beklemeden yapılan iyiliğin ödülü bu sefer oradaydı çünkü çocuklar sağlam soluk etrafını kuşatmışlardı sanki o kraliçe arıyordu onlar da başına üşüşen anılar. Onlar etrafındayken kendini o kadar emniyette hissediyordu ki bizim gruba bir reveransla selam bile verdi. Miss Pole onu görmezden geldi, ve bize kandırıldığımızı, aslında gördüğümüz kişinin Sinyor Brunoni olmadığını anlatmakla meşgulmüş gibi yaptı.

Panik

Sinyor Brunoni'nin Cranford'a gelişinden sonra meydana gelen ve sanki o zamanlar zihnimizde hep onunla ilişkilendirdiğimiz bir dizi olay oldu ama ben bunların gerçekten onunla ilgisi var mıydı, bilmiyorum. Birdenbire kasabada tedirginlik veren çeşitli dedikodular dolaşmaya başladı. İki hırsızlık olayı oldu –su götürmez soygunlar; hırsızlar yakalanıp yargıç önüne çıkarıldılar ve yargılandılar– bu bizde soyulma korkusu yarattı; ve Miss Matty'nin evinden biliyorum, uzunca bir zaman biz orada her gece, hep aynı saatte bütün evi, mutfakları, kilerleri teftiş ediyorduk, Miss Matty bir şey olursa, alarm sesini duyurabilsin diye silah olarak elinde tuttuğu ateş süngüsüyle önden giderdi, ben arkadan ocak süpürge siyle, Martha ise maşayla küreği alırdı; bazen kazayla bu aletler birbirine çarparsa o ses bizi öyle bir korkuturdu ki, arka mutfakta, kilerde, veya nerede olursak olalım üçümüz birbirimize kenetlenir, korkumuz geçene kadar hiç kıpırdamadan dururduk sonra kendimizi toparlayınca iki kat artan kahramanlığımızla turumuza yeniden başlardık. Her gün esnaf-tan, tek gözlü kulübelerde oturanlardan tuhaf hikâyeler du-

yuyorduk, gecenin zifiri karanlığında nalları ke eye sarılı atların çektiği, koyu renk kıyafetli adamlar tarafından korunan arabaların kasabada dolaştığını, herhalde bek isiz bir ev veya kilitlenmemiş bir kapı aradığını söylüyorlardı.

Bir cesaret abidesi kesilen Miss Pole bu bilgileri derleyip toplayıp, akla gelebilecek en korkunç kılıklarda önümüze sürenlerin başında geliyordu. Ama, evin girişine asmak için Mr Hoggins'den eski şapkalarından birini istediğini keşfetmiştik; ve bize kalırsa (en azından bence) evine hırsız girmesi gibi küçük bir maceradan Miss Pole'un gerçekten hoşlanacağından şüphe ediyordum, kendisi istediği kadar aksini iddia etsin Miss Matty düpedüz korkak biri olduğunu saklamıyordu ama hizmetçisinin görevi olan evi teftiş işini hemen kendisi üstlenmişti ve her akşam muntazaman bütün evi geziyordu –yalnız bu teftiş saati her geçen gün biraz daha erkene alınıyordu, öyle ki sonunda altı buçuk civarına kadar düştü– ve Miss Matty “gecenin çabuk bitmesini” istediği için, yediyi biraz geçe yatağına girmeye başladı.

Cranfordlılar o kadar uzun zamandan beri dürüst ve ahl kl  bir şehir olmakla övünüyorlardı ki, kendilerini kibarlar muhitine dahil ve görgü sahibi insanlar olarak görmeye başlamışlardı ve başka türlü olmalarına artık imkân yoktu, dolayısıyla üzerlerine sürülen bu lekeyi iki kat daha fazla hissediyorlardı. Hırsızların hiçbir şekilde Cranford'dan biri olmayacağı yolunda birbirimizi teselli ederek kendimizi rahatlatıyorduk, kasabamıza leke süren bu kişi veya kişiler yabancı olmalıydı ve olay sanki Kızilderililer veya Fransızların arasında yaşıyormuşuz gibi önlemler almamıza yol açıyordu.

Geceleri yaptığımız savunma ve istihk m çalışmalarımızla ilgili bu son benzetme, babası Amerika savaşında General Burgoyne emrinde kocası ise İspanya'da Fransızlara karşı savaşan Mrs Forrester'dan gelmişti. Gerçekten de, bu küçük hırsızlık işlerinin bir şekilde Fransızlarla bağlantılı olduğu-

nu düşünme eğilimindeydi o ve ona göre bunlar kesin vakıalardı, ama hırsızlar ve anayollardaki soygunlara gelince, onlar söylentiydi. Fransız casusları fikri hayatının bir noktasında onu çok derinden etkilemiş olmalıydı; bu fikir hiçbir zaman tam olarak silinmiyor, zaman zaman yeniden ortaya çıkıyordu. Şimdiki teorisi şöyleydi:

Cranford halkının hem özsaygısı hem de beldenin yakınında oturacak kadar iyi yürekli olan aristokratlara karşı minnet duyguları o kadar büyüktü ki, terbiyelerine leke sürecektir onursuz veya ahlaksız davranışlara o yüzden zihar itibar etmezlerdi; dolayısıyla hırsızların yabancı olduğuna inanmamız gerekiyordu – eğer yabancı iseler, neden dış ülkelerden gelen birileri olmasın? Dış ülkelerden gelmişlerse, bu işe Fransızlardan daha uygun olanı var mıydı? Sinyor Brunoni İngilizceyi Fransızlar kadar bozuk konuşuyordu; istediği kadar Türk türbanı taksın, Mrs Forrester, daha önce Madame de Staël'in ve bir de, Mr Denon diye birinin türbanlı resimlerini görmüştü, hokkabazın bize görüldüğü kılıklarla onlarınkinin aynı olması, Türkler gibi Fransızların da türban taktığını açıkça gösteriyordu. Sinyor Brunoni'nin bir Fransız olduğuna hiç şüphe yoktu – bir Fransız casusuydu o, İngiltere'nin zayıf ve savunmasız yerlerini öğrenmeye gelmişti ve kuşkusuz suç ortakları da vardı. Miss Pole'un "George Inn"deki macerası hakkında da Mrs Forrester'in farklı görüşleri vardı, aslında tek kişi olması gereken yerde iki adam görmüştü. Fransız halkının İngilizlerin hiç bilmediği, ki şükretmek gerekirdi buna, birtakım yolları, yöntemleri vardı ve o akşam hokkabazı seyretmeye gitmekten yasak bir şey yapıyormuş gibi hep bir tedirginlik duymuştu, bölge papazının da orada olmasına rağmen. Kısacası Mrs Forrester'in heyecanı, daha önce hiç onda görmediğimiz şekilde gittikçe artıyordu ve bir subayın kızı ve bir subayın dulu olarak, elbette onun fikri bizim için önemliydi.

Gerçekten o sırada ağızlara sakız olan bu bilgilerin ne kadarı doğru ne kadarı yanlış bilemiyorum; ama Mardon'da (Cranford'dan yaklaşık sekiz mil uzakta küçük bir kasaba) evlerin ve dükkânların duvarlarına delik açılarak içeri girildiğine dair haberlere inanmamak için de bir sebep göremiyordum, tuğlalar gecenin kör karanlığında sökülüp götürülüyormuş ve bütün bu işler öyle sessizce yapılmış ki, ne evin içinden ne dışından hiçbir gürültü duyulmuyormuş. Miss Matty bunu duyunca, çaresizlik içinde havluyu attı. “Ne faydası var ki?” dedi, “kilitlerin, sürgülerin, pencere kenarına koyduğumuz zillerin ve her gece evi turlamanın?” Bu son numara tam bir sihirbaza uygundu. Şimdi artık bu işin altından Sinyor Brunoni'nin çıkacağına inanıyordu.

Bir akşamüzeri saat beş civarında aceleyle kapıya vurulduğunu duyarak irkildik. Miss Matty bana koşup Martha'ya, o (Miss Matty) pencereden bakıp gelen kişiyi tanıdığından emin olana kadar hiçbir nedenle kapıyı açmamasını tembih etmemi söyledi ve şayet gelen ziyaretçi, kim o sorusuna cevap vermek için başını kaldırdığında yüzü siyah bürümcükle örtülmüşse, kafasına atmak için bir ayak taburesiyle güzelce silahlandı. Ama gelenler Miss Pole ile Betty'den başkası değildi. Adı geçenlerden birincisi elinde küçük bir sepetle yukarı çıktı, çok gergin olduğu her halinden belli oluyordu. Onu yükünden kurtarmaya hamle edince, “Amman buna dikkat et!” dedi bana. “Bu benim tabağım. Kat'i surette bu gece bizim evi soymaya kararlılar. Miss Matty kendimi sizin konukseverliğinize emanet etmeye geldim. Betty de bu gece ‘George’daki kuzeninde kalacak. İzin verirsiniz bütün gece şuracıkta otururum, ama benim evim öbür komşulardan o kadar uzak ki, istediğimiz kadar bağıralım bizi kimse duymaz!”

“İyi ama,” dedi, Miss Matty, “sizi bu kadar telaşlandıran nedir? Evin etrafında dolanan adamlar mı gördünüz?”

“Ya, evet!” diye cevapladı, Miss Pole. “Çok kötü görünümlü iki adam üç defa çok yavaşça evin önünden geçti ve yarın saat olmuyor, İrlandalı bir dilenci kadın geldi, çocuklarının açlıktan ölmek üzere olduğunu, evin hanımıyla mutlaka konuşması gerektiğini söylerken Betty’yi itip içeri girmeye yeltendi. Görüyor musunuz, girişte asılı bir erkek şapkası dururken, ‘evin hanımı’ diyor, ‘evin beyi’ dese, daha normal olacakken. Ama Betty kapıyı suratına kapattı ve bana geldi, ondan sonra kaşıkları topladık, Thomas Jones işten dönene kadar oturma odasındaki pencerenin önünde oturup dışarıyı gözledik, sonra ona bizi korumak zorunda olduğunu söyledik.”

O an gelip de korkuya kapılana kadar, yiğitliği kimseye bırakmayan Miss Pole’a karşı bir zafer elde etmenin tadını çıkarabilirdik ama insani bir zayıflığı bizimle paylaştığını görmekten yeterince mutlu olduğumuz için üstüne gitmedik ve ben seve seve odamı ona verip geceyi Miss Matty’nin kollarında geçirdim. Ama yatmaya gitmeden önce iki hanım hatıralarını deşip orada buldukları en korkunç soygun ve cinayet hikâyelerini anlatmaya başlayınca beni de bir korku aldı ve tir tir titremeye başladım. Miss Pole başından öyle olaylar geçtiği için paniklemekte haklı olduğunu ispat etme derdindeydi; Miss Matty ise başkasının üste çıkmasından hoşlanmadığı için her anlatılan hikâyeyi daha korkunç bir hikâyeye bastırdı, bu böyle devam edip giderken tuhaf bir şekilde bana bir yerde okuduğum, bir bülbülle bir besteci hikâyesini hatırlattı, en güzel müziği hangisinin yaptığını kanıtlamak üzere yarışa giriyorlardı ve sonunda zavallı bülbül şakımdan çatlayıp ölüyordu.

Sonradan da uzun süre aklımdan çıkmayan o geceki hikâyelerden biri Cumberland’da, bir panayır günü büyük bir evde, öbür hizmetkârlar eğlenceye giderken eve göz kulak olsun diye tek başına bırakılan bir kız hakkındaydı. Aile Londra’ya gitmişti, kız yapayalnız otururken bir sokak satı-

cısı gelmiş, büyük ve ağır torbasını mutfakta bırakmak için izin istemiş, gece tekrar gelip torbayı alacağını söylemişti. O akşam kız (korucunun kızıydı) kendine eğlence ararken holün duvarında asılı bir tüfek gözüne iliyor, tüfeği incelemek için eline alıyor; bir anda tüfek ateş alıyor ve açık mutfak kapısından geçip torbayı deliyor ve torbadan yavaş yavaş koyu bir kan sızmaya başlıyor. (Miss Pole'un hikâyesinin bu kısmından nasıl büyük bir zevk aldığı görülecek şeydi, kendinden geçerek her kelimenin üzerinde duruyordu! Halbuki, kızın cesaretini anlatan bölümleri pek çabuk geçti, mamafih hikâyeyi bitirdiğinde ben sonunu pek anlamadım, kafam biraz karıştı, kız ütüyü kor gibi kızdırıp hırsızlara doğrultarak onları korkutmuşmuş, sonra da eski haline getirmek için ütüyü gres yağına batırmışmış.

Dehşete kapılmıştık, sabah nelere şahit olacağımızı merak ederek yatmak üzere ayrıldık – kendi adıma diyebilirim ki gecenin bir an önce geçmesinden başka dileğim yoktu; hırsızlar gizlendikleri karanlık bir köşeden Miss Pole'un tabağını buraya getirdiğini gördülerse bizim eve saldırmaları için bir değil iki sebepleri olacaktı.

Ne var ki, ertesi gün Leydi Glenmire bize gelene kadar hiçbir olağandışı ses duymadık. Ocak demirleri, Martha'yla benim Mikado çöpleri gibi maharetle yerleştirdiğimiz yerde, mutfak kapısının arkasında bıraktığımız gibi duruyordu, bir kedi bile dokunsa büyük bir patırtıyla devrileceklerdi. Böyle bir sesle korku içinde uyanırsak ne yapacağımıza kafa yormuş ve hatta Miss Matty'ye hepimiz yatak örtülerini çekip yüzümüzü örtelim ki, hırsızlar onları teşhis edebileceğimizi düşünmesinler demiştim; korkudan titremesi bitmek bilmeyen Miss Matty, bu fikri kafasında evirip çevirdikten sonra; bizim topluma karşı ödevimizin onların kim olduğunu öğrenmek olduğunu ve onları yakalayıp bir odaya kilitlemek için elinden geleni ardına koymağını söylemişti.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Leydi Glenmire geldiğinde onu biraz kıskandık. Mrs Jamieson'ın evi gerçekten saldırıya uğramıştı; en azından "hiçbir erkeğin olmaması gereken bir yerde", mutfak penceresinin altındaki çiçek yollarının kenarlarında erkek ayak izleri görülmüştü; Carlo etrafta yabancı birileri varmış gibi bütün gece havlamıştı. Mrs Jamieson, Leydi Glenmire tarafından uyandırılmıştı, sonra bu ikisi üçüncü katta kalan Mr Mulliner'in odasına bağlı olan zili çalmışlar, ve çağrıya cevap olarak merdiven korkuluğunun üstünden Mr Mulliner'in gece takkesi görünmüş; onlar korktuklarını ve sebebin ne olduğunu ona anlatmışlar, ondan sonra Mr Mulliner odasına çekilip kapısını kilitlemiş (sabah onlara bildirdiği gibi cereyan yapmasından korkarmış) fakat pencereyi açmış ve yiğitçe aşağıya seslenerek, eğer sözkonusu hırsızlar kendisine görünürlerse, onlarla dövüşeceğini söylemiş; ama, Leydi Glenmire'in işaret ettiği gibi, bu sözlerde insanın içini rahatlatmak bir şey yoktu çünkü hırsızlar onun odasına gidene kadar önce Mrs Jamieson'ın odasının önünden geçmek zorundaydı ve eğer bu adamlar aşağı katlarda korumasız duran eşyaları çalmak gibi bir fırsatı tepip tavanarasına tırmanmayı, evin kahramanına ulaşmak için odasının kapısını zorlamayı göze aldılarsa, dövüşmeye çok susamış olmalıydılar. Bir süre oturma odasında oturup etrafa kulak kesilen Leydi Glenmire, Mrs Jamieson'a yatmaya gitmeyi teklif etmiş; ama o hanımefendi, bütün gece oturup etrafı gözetlemese rahat edemeyeceğini söylemiş; böylece güzelce kanepeye uzanmış, gelgelelim hizmetçi sabah altıda odaya girince onu orada mışıl mışıl uyurken bulmuş; ama Leydi Glenmire yatağına gittiye de, ta sabaha kadar gözünü kırpmamış.

Miss Pole bunları duyunca büyük bir hoşnutluk içinde başını salladı. O gece Cranford'da bir şeyler olduğunu duyacağımızı kesinlikle biliyormuş; duymuştuk da. Her şey apa-

çık ortadaydı; hırsızlar önce Miss Pole'un evine saldırmayı planlamışlardı ama Betty'le onun atik davranıp tabağı götürdüklerini görünce taktik değiştirmişler ve Mrs Jamieson'lara gitmişlerdi! Ve o iyi yürekli köpek Carlo havlamasaydı kimbilir başımıza daha neler gelecekti!

Zavallı Carlo'cuk! Onun havladığı günler de artık geride kalmıştı. Mahallenin başına bela olan bu haytalar ondan mı korkmuşlardı yoksa sözkonusu gece Carlo onları şaşırtınca kafaları karıştığı için öç almak maksadıyla mı yaptılar bilinmez, onu zehirlediler; ama bazı cahil kişilerin düşündüğü gibi, çok yemek ve az hareket etmek neticesinde inme indiği için de ölmüş olabilirdi Carlo; her ne hal ise bu olaylı geceden iki gün sonra Carlo'nun ölü bulunduğu kesindi, zavallı bacakları koşma hareketini düşündüren biçimde kasılıp kaskatı kalmıştı, sanki şöyle olağanüstü bir çaba gösterse arkasından kovalayan ölümden kaçabilirmiş gibi.

Bunca yıldır bir yerlerimizi kapmaya çalışan eski dostumuz Carlo'ya hepimiz acıdık; ve bu esrarengiz ölüm huzurumuzu da kaçırdı. Bütün bu işlerin altından Sinyor Brunoni çıkabilir miydi? Söylenenlere bakılırsa ağızından çıkan tek bir buyrukla bir kanaryayı öldürmüştü; iradesi ölümcül kudretteydi; kimbilir çevremizde dolanıp daha ne türlü korkunç şeyler yapmaya hazır bekliyordu!

Akşamları böyle fantezileri kendi aramızda fısıldaşıp duruyorduk; ama sabahları günüşiğiyle birlikte cesaretimiz geri geliyordu ve bir hafta içinde Carlo'nun ölümünün yarattığı şoku atlatmıştık; Mrs Jamieson dışında. Kocasının ölümünden beri o zavalılığın başından böyle bir felaket geçmemişti; tabii bu arada Miss Pole, Saygıdeğer merhum Mr Jamieson'ın çok içtiğini, Mrs Jamieson'a hiç huzur vermediğini, o yüzden Carlo'nun ölümünün, kocasınınkinden daha büyük bir acı yaratmış olabileceği ihtimalinden bahsetti. Miss Pole'un sözlerinde her zaman biraz kinaye olurdu. Her neyse,

kesin ve açık olarak görünen şuydu ki, Mrs Jamieson'ın bir hava değişikliğine ihtiyacı vardı; Mr Mulliner da bu konuda çok duyarlıydı, hanımı nasıl diye sordüğümüzda, başını iki yana sallayarak, hiç iştahı kalmadığını, kaygı verici, kötü geceler geçirdiğini söylüyordu; ve haklıydı da çünkü onun doğal sağlığının iki özelliği varsa, bunlardan biri yeme öteki de, uyuma yeteneğiydi. Ne yemek yiyebiliyor ne de uyku uyuyabiliyorsa, gerçekten keyifsiz ve sağlıklı olmalıydı Mrs Jamieson.

Leydi Glenmire (Cranford'a iyice alıştığı artık aşikârdı.) Mrs Jamieson'ın Cheltenham'a gitme fikrinden hoşlanmadı ve bir değil birçok defa bütün bu işlerin Mr Mulliner'ın başının altından çıktığını epeyce açık biçimde ima etti; çünkü eve tecavüz edilmesinden çok korkan Mr Mulliner, bu kadar çok sayıda kadını korumak zorunda kalmasının büyük sorumluluk isteyen bir görev olduğunu defalarca kendi ağzıyla söylemişti. Öyle ya da böyle, Mrs Jamieson Cheltenham'a gitti, üstelik refakatçi olarak yanına Mr Mulliner'ı alarak; ev Leydi Glenmire'a kaldı, görünürdeki görevi, hizmetçi kızların erkeklerin peşlerinden koşmasını engellemekti. Kızların tepesinde ejderha gibi durmak Leydi Glenmire'a bir nevi sevimlilik de kazandırdı; Cranford'da kalması kesinleşir gibi olunca, Mrs Jamieson'ın Cheltenham'a gitmesinin olabilecek en iyi şey olduğunu fark etti. Edinburgh'daki evini kiraya verdiği için şimdilik evsizdi dolayısıyla görümcesinin konforlu evinin sorumluluğunun üstüne kalması çok yerinde ve kabul edilmeye değer bir işti.

Miss Pole, "O katil tayfası," dediği iki adam ve bir kadının elinden kurtulmak için gerekli adımları atmış olduğundan, kahraman tahtına oturmaya kesin kararlıydı. Onların neye benzediğini en renkli şekilde, iyice cilalayarak anlatıyordu, ve en baştan başlayıp bir daha anlattığı zaman, bu insanların görünüşlerine yeni bir habaset ayrıntısı eklemesi dikka-

timi çekti. Biri uzun boyluydu, anlatılma sırası geçene kadar adam zebella boyutuna ulaşmıştı; saçları elbette siyahtı – ve yavaş yavaş arapsaçı gibi alnına düşmeye başladı. Ötekisi kısa boylu ama cüsseliydi – son duyduğumuzda, bir omzunun arkasından kamburu çıkmıştı; saçları kırmızıydı – havuç rengine çalıyordu; ve bir gözü şaşıydı – şaşı baktığından kesin emindi. Kadına gelince, bakışları alevliydi, erkeksi görünüyordu – tam bir cadaloza benziyordu; büyük ihtimalle kadın elbiseleri giymiş bir erkekti; daha sonra çenesinde sakalı olduğunu, erkek sesiyle konuştuğunu ve bacaklarının erkek gibi açık durduğunu duyduk.

Miss Pole, soran herkese o gün öğleden sonra olanları ne kadar zevkle anlatıyorsa, diğerleri de hırsızlık bahsinde kendi maceralarında gururlanacak bir şey bulmakta bir o kadar sıkıntı çekiyordu. Cerrah Mr Hoggins, kendi evinin kapısının önünde, sundurmanın gölgesi altında saklanan iki kabadayının saldırısına uğramış; o kadar etkili bir şekilde susturmuşlar ki onu, kapının zilini çalmasıyla hizmetçinin açması arasında geçen zaman aralığında soyuluvermiş. Miss Pole, bu soygunun “bizim herif” dediği kişi tarafından yapıldığının ortaya çıkacağından emindi; ve bu haberi duyduktan sonra hemen o gün diş muayenesi olmaya gidip Mr Hoggins’i sorguya çekti. Sonra bize geldi; böylece henüz o sabah duyduğumuz haberlerin yarattığı helecan ve telâş üzerimizden atamamışken ondan dinlediklerimizle biz de sıcağı sıcağına birinci kaynaktan, yenilerini duymuş olduk; olay bir gece önce olmuştu.

“Yaa!” dedi, Miss Pole, hayatın ve dünyanın gidişatı hakkında çoktan kararlarını vermiş biri gibi otururdu (ve öyle insanlar ne yere hafif basar ne de yerlerine şöyle tok bir ses çıkararak yerleşmeden oturamazlar), “Eh, Miss Matty! Erkek erkektir. Her ananın evlâdı hem Samson hem de Süleyman gibi olmak ister – hiç yenilmeyecek veya ezilmeye-

cek kadar güçlü, hiç mat edilemeyecek kadar da akıllı. Dikkat ederseniz, her zaman olayları önceden görmüşlerdir ama onlar önceden kimseye bir şey söylemezler, birini başına kötü bir şey geleceği konusunda uyarmak gerekse bile. Babam da erkekti, erkek cinsini çok iyi bilirim.” Konuşmaktan nefes nefese kalmıştı ve kısa aralar vermek zorunda kaldığı zamanlar biz de koro yapmaktan çok memnun olabiliydik ancak tam ne söylememiz gerektiğini kestiremiyorduk veya hangi erkek ona bu hain eleştiriyi ilham etmişti bilmiyorduk; böylece ciddi bir baş sallamasıyla veya alçak tonda bir mırıltıyla sadece genel olarak katılmakla yetindik. “Gerçekten onları anlamak çok zor!”

“Düşünün bir,” diye bağırdı Miss Pole. “Ağzımda kalan dişlerden birinin çekilmesini bile göze alarak gittim oraya (çünkü insan bir cerrah-dişçinin eline düşmesin; ben, meselâ, eğer ağzımı onların pençelerine teslim etmişsem, kurtarana kadar haklarında hep iyi konuşurum, ne olur ne olmaz değil mi?), Mr Hoggins’in de önceki gece soyulduğunu kabullenemeyecek kadar sağlam bir erkek olduğunu unutmayalım yani.”

“Soyulmak denemez!” diye bağırdı koro.

“Bana masal anlatmayın!” diye bağırdı Miss Pole, bize dayatılan bir hikâyeyi bir an için olsun, kabullenmemize kızmıştı. “Ben tam Betty’nin anlattığı gibi, soyulduğuna inanıyorum, ve o bunu itiraf etmeye utanıyor; hem olur şey değil! Kendi kapısının önünde soyulması büyük bir salaklık; sanırım bu durumun Cranford sosyetesinin gözünde yükselmesine hiç faydası olmayacağını kendisi de hissediyordur ve örtbas etmek için çırpınıyor; ama bana kendi hikâyesini dayatmaya kalkışması çok lüzumsuzdu; benim kulağıma gelen gûya bir koyunun gerdan etinin çalınması hakkında abartılarak anlatılan, manâsız bir hırsızlık hikâyesiymiş; anlaşılan o koyun gerdanı geçen hafta onun bahçesindeki san-

dıktan çalınmış; üstüne üstlük bunu bir kedinin kaptığını söyleyecek kadar da küstahlaşabiliyor. İşin esasına gelecek olursak, o açlıktan ölen çocuklar masalını söyleyerek benim evi gözetlemeye gelen kişinin aslında kadın kılığına girmiş bir İrlandalı olduğundan hiç şüphem yok.”

Cinsinin bir temsilcisi ve tipik örneği olarak Mr Hoggins’in açık sözlülüğe itibar etmeyerek, genel olarak erkek cinsini istismar ettiği açıkça kanıtlandıktan ve hepimiz tarafından ayıplandıktan sonra Miss Pole’un geldiği sırada konuştuğumuz konuya geri döndük; şu sıralar memleketin içinde bulunduğu sıkıntılı durum devam ederken, Mrs Forrester’ın az önce Miss Matty’ye gönderdiği daveti kabul etmeyi göze alabilir miydik? Her yıl Mrs Forrester’ın evlilik yıldönümünde, saat beşte çay içip sonra da sakince *preference* oynayarak kutladığımız bir gündü bu; Mrs Forrester’ı korkutan yolların hiç güvenli olmamasıymış, dolayısıyla bu daveti biraz çekinerek yaptığını söylemiş. Ama birimizin tahtirevanla, diğerlerinin adımlarını tahtirevanı taşıyan adamlara uyduracak şekilde hızlı yürüyerek yolu kat etmemizi önermiş, böylece şehrin küçük bir kasabası olan (Hayır, bu kelime fazla büyük gelir: Cranford’dan karanlık ve تنها bir yolla ayrılan, birkaç yüz yarda uzaklıkta, birkaç evin topladığı bir yer) Over Place’e kadar gidilebilirmiş. Kuşkusuz benzer bir not da evinde Miss Pole’u bekliyormuş; böylece, onun bize gelmesi de çok yerinde oldu, hep birlikte toplanmış olarak fikir alışverişi yapmamıza imkân sağladı. Daveti geri çevirmek hepimizi daha mutlu edecekti; ama gitmeseydik, geçmişe bakıp çok mutlu veya çok talihli olmayan hayatını gözden geçirirken Mrs Forrester’ı, tek başına bırakmış olacaktık ve bu hiç merhametli bir davranış olmayacaktı. Miss Matty ve Miss Pole yıllardır bu yıldönümü günlerinde Mrs Forrester’ı ziyaretlerinden mahrum etmemişlerdi ve şimdi arkadaşlarına sadakat-

sızlık göstermektense, cesurca bayrağı göndere çekmeye ve Karanlıklar Yolu'ndan geçerek onun yanına gitmeye kararlıydılar.

Ama akşam olunca Miss Matty (yapılan oylama sonucu tahtırevana binecek olan oydu çünkü soğuk algınlığı vardı) kapağı açılınca kutudan fırlayan yaylı oyuncak misali tahtırevanın içine tıklandıktan sonra, hamallara ne olursa olsun onu orada bağlı bırakıp kaçmamalarını istirham etti; adamlar söz verdikten sonra bile, yüz hatlarına bakınca, şehit olmaya karar veren biri gibi katılaştığını ve sonra da camın arkasından beni melankoliye düşüren, uğursuz bir şekilde başını iki yana salladığını gördüm. Mamafih sağ salim menzimize ulaştık, soluk soluğa kalmıştık ama Karanlıklar Yolu'ndan en zorlu koşuyu tutturmadan bu mümkün olamazdı ve korkarım ki zavallı Miss Matty epey tatsız bir şekilde sarsılmış olmalıydı.

Mrs Forrester, onu ziyaret etmek için böylesi muhataralı bir yolculuğu göze aldığımız için bazı ekstra hazırlıklar yapmıştı. Hizmetçilerin yukarı göndereceği nevale konusunda her zamanki kibarlara özgü vurdumduymazlık bir kenara bırakılmıştı; gecenin merkezi *Harmony* ve *Preference* oyunları olacak gibi görünüyordu da, nasıl başladığını anlayamadığım ilginç ve geniş anlamda Cranford muhitini saran soygunlarla ilgili bir sohbet araya karıştı.

Karanlıklar Yolu'nun badirelerini yiğitçe alt eden ve böylece gerektiğinde cesaret konusunda kazandığı azıcık üne güvenen biri olarak ve sanırım açıkyüreklilik maddesinde erkeklerden (yani Mr Hoggins) üstün olduğumuzu kanıtlama arzusuyla da, kendi şahsi korkularımızı, her birimizin hangi özel tedbirleri aldığımızı anlatmaya başladık. Ben baş kuruntum olarak gözleri seçtim –hep düz, yassı ahşap bir yüzeyden parıldayarak bana bakan beni seyreden gözleri– ve paniğe kapılınca kalkıp aynaya bakmaya gidecek

cesaretim olsa, aynayı tersine çevirmem gerektiğini söyledim; sırlı taraf bana dönük olmalıydı çünkü arkamdaki karanlıktan bir çift gözün bana baktığını aynada görmekten çok korkuyordum. Miss Matty'nin bir itirafta bulunmak üzere gücünü toplamaya çalıştığını fark ettim; nihayet ağzını açabildi. Küçüklüğünden beri yatağına girerken, bir bacağına kaldırıp yatağın içine sokmuşken karyolanın altında saklanan birinin diğer bacağına kapacağından korkmuş. Daha genç ve bedeni daha idmanlıyken, yatağına uzakça bir mesafeden uçar gibi atladığını, böylece aynı anda iki bacağına birden sağ sağlam yatağın içine sokabildiğini söyledi; ama bu yatağına zarifçe girmekten gurur duyan Deborah'nın her zaman sinirine dokunurmuş, ve sonunda bu huyundan vazgeçmiş. Ama şimdi o eski korku yine üstüne geliyordu, özellikle, Miss Pole'un evi saldırıya uğradığından beri (artık saldırının gerçekleştiğini bir vakıa olarak kabul eder hale gelmiştik) ama yine de yatağın altına bakıp orada saklanmış, kocaman yırtıcı suratlı bir adamın size baktığını görmek çok tatsızdı; o yüzden kendi kendine bir şey düşündü – Martha'ya çocukların oynadığı cinsten, kumaş top almasını söylediğini fark etmiştim galiba şimdi artık her gece onu yatağın altına yuvarlıyordu; top öbür taraftan çıkarsa, iyi, tamam; takılırsa, o zaman elini zilin ipini tutacakmış gibi hazır edip, erkek hizmetçiler John ve Harry'ye seslenecekmiş ve onlar da yardımına gelecekmiş gibi yapıyordu.

Hepimiz bu dahiyane planı alkışladık ve Miss Matty mutlu bir sessizlikle koltuğuna gömülüp, kendi özel zaafını anlatsın diye Mrs Forrester'a dönüp baktı.

Mrs Forrester yan gözle Miss Pole'a baktı ve konuyu biraz değiştirmek babında yakınlardaki kulübelerden birinden geceleri yanında kalsın diye Noel'e kadar bir oğlan çocuğu tuttuğunu anlatmaya başladı. Çocuğun anababasına

yüz kova ağırlığında kömür, çocuğa da her akşam bir öğün yemek sözü vermişti; gelen çocuğun düzgün biri olduğunu anlayınca, geceleri yastığının arkasında dursun diye, ona Binbaşı'nın (Binbaşı merhum kocası oluyordu) kılıcını vermiş, ucunu yastığa doğru çevirmesini söylemiş. Çocuk çok zekiymiş, çünkü Binbaşı'nın asker kasketini görünce, bunu da bana verirsen, iki İngiliz'i veya bir Fransız'ı anında korkutup kaçırabilirim demiş. Ama Mrs Forrester ona şapkalar veya başka şeyler giyerek vakit kaybetmeye gerek yok demiş, yalnızca bir ses duyarsa kılıcını çekip oraya doğru koşmasını söylemiş; bunun üzerine ben böyle kesici aletlerle bilinmeyen yönlerde koşuşurken o sırada yıkanmak üzere yatağından kalkan Jenny'nin bir Fransız olmadığını anlayamadan, onu oracıkta şişlerse, tehlikeli bir durum olabileceğini hatırlattım. Mrs Forrester böyle bir ihtimal olmadığını söyledi, çünkü çocuğun uykusu çok ağırmış genellikle sabahları uyandırmak için onu iyice sarsmak veya soğuk suyla ıslatmak gerekiyormuş. Bazen düşünüyormuş bu kadar ağır uykunun nedeninin burada yediği doyurucu yemekler olabileceğini çünkü zavallı oğlan kendi evinde yarı aç yarı tok durumdaymış ve Mrs Forrester Jenny'ye geceleri ona iyi bir yemek vermeye dikkat etmesini söylermiş.

Yine de bütün bu itiraflar Mrs Forrester'ın garip çekingenliğini açıklamaya yetmiyordu, böylece ona en çok korktuğu şeyin ne olduğunu anlatması için ısrar ettik. Bir an durdu ve ateşi karıştırdı, mumları söndürdü ve sonra adeta fısıldayarak-

“Hayaletler!” dedi.

Sanki evet işte söyledim lafımı geri almayacağım, der gibi Miss Pole'a baktı. Böyle bir bakış başlıbaşına bir meydan okumaydı. Miss Pole, hazım bozukluğu, hayalî yanılsamalar, optik bozukluklar diyerek üzerine çullandı, ayrıca Dr Ferrier ve Dr Hibbert'ten de epey bir şeyler saydı döktü.

Miss Matty'nin daha önce bahsettiğim gibi hayaletlere hafif bir meyli vardı ve az şey söylediyse de hepsi Mrs Forrester'dan yanaydı, bu duygudaşlıktan yüreklenen Mrs Forrester da, iyi saatte olsunların dinimizin bir parçası olduğu çıkışını yaptı; bir ordu subayının dulu olan kendisinin de, nelerden korkup nelerden korkmayacağını bilebileceğini söyledi; kısacası ne o güne kadar ne de ondan sonra Mrs Forrester'ı bu kadar ateşli görmedim çünkü çoğu konuda o yumuşak, pısrık ve çileli bir yaşlı kadındı. O gece servis edilen onca sıcak meyve şarabı, ev sahibesi ile Miss Pole'un arasındaki görüş ayrılığının tatsız hatırasını silmeye yetmedi. Hatta meyve şarabının sunulması yeni bir tartışmanın patlak vermesine yol açtı; tepsinin altında sendeleyeyen küçük besleme kız, birkaç gece önce, Karanlıklar Yolu'nda bir hayaleti kendi gözleriyle gördüğünü söyledi, o gece eve dönerken geçmek zorunda olduğumuz yolda.

Göz önünde tutulması gereken bu son çıkışın bende yarattığı tedirginliğe rağmen, Jenny'nin düştüğü duruma gülmek elimde değildi, sanki akıllarına esen her soruyu hiç çekinmeden sorarak onu sorguya çeken, sonra bir de çapraz sorguya çeken iki avukatın önüne çıkarılmıştı. Benim vardığım sonuç, Jenny'nin, bir mide hazımsızlığının yol açabileceklerinden çok daha farklı bir şeyi, gerçekten gördüğüydü. Ağzından çıkan bunun baştan aşağı beyazlar giyinmiş, ama başsız bir hanım olduğuydu ve sonra da, hanımına karşı Miss Pole'un utandırıcı biçimde tepeden bakışının verdiği gizli duygudaşlık bilinciyle var gücüyle aynı şeyi savundu. Hem yalnız o değil daha kaç kişi yolun kenarında oturmuş, derin acılarla kıvranarak ellerini ovuşturan bu başsız hanımı görmüştü. Mrs Forrester bilinçli bir zafer havasıyla ara sıra bize bakıyordu; ama sıcak yatağına kavuşmadan önce Karanlıklar Yolu'ndan geçecek olan o değildi.

Eve dönmek üzere giyinirken başsız hanım konusun-

da basireti elden bırakmayıp sessizliğimizi koruduk, çünkü hayaletin kafası veya kulakları ne kadar yakınımızdaydı veya Karanlıklar Yolu'nda oturan mutsuz bedenle nasıl bir ruhsal ilişki içinde olduğunu bilemezdik; dolayısıyla Miss Pole bile o kederli bedeni rahatsız etmek, hakaret etmek anlamına gelebileceğinden korkarak bu tür konuları hafife almadan konuşmak gerektiğini hissediyordu. En azından ben öyle düşündüm; çünkü, giyinme işimizi icra ederken her zaman çıkardığımız gürültü yerine, pelerinlerimizi bir cenaze sessizliği içinde bağladık. Miss Matty, uygunsuz sahneleri görmemek için tahtirevanın penceresinin perdelerini kapattı ve adamlar (ya işlerinin sona ermesine çok az zaman kaldığı için aşka geldiklerinden ya da yokuş aşağı gittiklerinden) başladılar hoplaya hoplaya koşturmayla, Miss Pole'la ben adımlarına güçlkle yetişebildik. Miss Pole sımsıkı koluma yapışarak "Aman beni bırakma!" derken, başka tek laf etmeye nefesi yetmeyecek gibiydi, bu söz üzerine, etrafta hayalet olsun olmasın onu bırakamazdım. Adamların yüklerinden ve koşar adım yürümekten yorulup, tam Headingley Anayolu'nun Karanlıklar Yolu'na çatal yaptığı noktada durunca, "Oh dünya varmış," dedik! Miss Pole kolumu tutan elini gevşetti ama adamlardan birini yakaladı.

"Acaba", dedi "Acaba Miss Matty'yi Headingley Anayolu'ndan götüremez misiniz? Karanlıklar Yolu çok hoplatıyor, hanımefendi o kadar dayanıklı değil."

Tahtirevanın içinden boğuk bir ses geldi—

"Ah! Ne olur devam edin! Bir şey mi oldu yoksa? Bir şey mi oldu? Çok hızlı giderseniz altı peni daha veririm; ne olur burada durmayın."

"Ben bir şilin vereceğim," dedi, Miss Pole, titrek bir asaletle, "eğer Headingley Anayolu'ndan giderseniz."

İki adam homurdanarak teklifi kabul ettiklerini belir-

tip anayoldan gittiler; böylece Miss Pole'un iyiliksever amacı gerçekleşti ve Miss Matty kemikleri kırılmadan eve vardı; çünkü bu yol kalın bir çamur tabakasıyla kaplıydı ve bir düşme durumu olsa da zorluk yaratmazdı, yerden kalkma anına kadar.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Samuel Brown

Ertesi sabah, bizim oralarda güzel yün çoraplar örmekle ün salmış yaşlı bir kadının evine gitmek üzere Leydi Glenmire ve Miss Pole ile buluşup uzun bir yürüyüşe çıktık. Miss Pole, yüzünde yarı iyiliksever, yarı küçümseyen bir tebessümle bana dönüp “Ben de şimdi Leydi Glenmire’a zavallı dostumuz Mrs Forrester’in hayalet korkusundan bahsediyordum. Çok fazla yalnız kalmaktan, Jenny’ciğinin anlattığı korkunç kocakarı masallarını dinlemekten oluyor bütün bunlar,” dedi. O kadar sakindi ki ve boş inançların o kadar üzerinde görüyordu ki kendini, ona bir gece önce Headingley Anayolu’ndan gitmeyi önermesinden çok memnun olduğumu söyleyecekken, utanıp vazgeçtim ve konuyu değiştirdim.

Öğleden sonra Miss Pole, sabahki yürüyüşte başlarından geçen gerçek macerayı anlatmak üzere Miss Matty’yi ziyarete gitti. Örgücü kadının evini bulmak için tarlalar arasından geçerken hangi yola sapacaklarını şaşırmışlar, yolu sormak için Cranford’dan yaklaşık üç mil uzakta Londra’ya giden yolun biraz ötesinde bir hana uğramışlardı. İyi yürekli hancı kadın onları buyur etmiş, oturup dinlenmelerini, gi-

dip kocasını getireceğini söylemiş, kocası ondan daha iyi tarif edebilirmiş nasıl gideceklerini, böylece onlar kabul odasında oturup beklemeye başlamışlar, derken içeri küçük bir kız girmiş. Çocuğun hancı kadının kızı olduğunu sanmışlar, onunla havadan sudan bir sohbete başlamışlar; ama Mrs Roberts döndüğünde onlara kızın handa kalan bir çiftin çocuğu olduğunu söylemiş. Sonra uzun bir hikâyeye başlamış, ama Leydi Glenmire’le Miss Pole ancak bir iki gerçek olgu yakalayabilmişler ki, onlar da söylemiş: bundan altı hafta önce giriş kapısının önünde bir yaylı araba bozulup durmuş, içinde iki erkek bir kadın ve bu çocuk varmış. Adamlardan biri ciddi şekilde yaralanmamış – kırık falan yokmuş ama biraz “sarsılmış” diye tarif etmiş hancı kadın; ama herhalde içerde bir yerde ciddi bir şey olmuş çünkü o gün bugündür, adam kendini salıvermiş handa yatıyormuş, karısı, bu küçük kızın anası bakıyormuş ona, Miss Pole adamı tarif etmesini istemiş. Ve Mrs Roberts onun bir beyefendiye benzemediğini ama sıradan biri gibi de görünmediğini söylemiş; kendisi de karısı da bu kadar düzgün, sessiz insanlar olmasa adamın şarlatan veya onun gibi bir şey olduğunu düşünürmüş, çünkü arabada kocaman bir sandık varmış, kimbilir içinde neler varmış. İçini boşaltmaya, elbiselerini, çamaşırları çıkarmaya yardım etmiş ama o sırada diğer adam –hancı kadın bunun ikiz kardeş olduğunu düşünüyormuş– atla arabayı alıp gitmiş.

Miss Pole bu noktada şüphelenmeye başlamış ve hem sandığın hem de atla arabanın hep birden ortadan kaybolmasının tuhaf olduğunu söylemiş; ama iyi yürekli Mrs Roberts, Miss Pole’un imalı sorusuna biraz kızmış; hatta Miss Pole, sanki o adama değil de hancı kadının kendisine dolandırıcı denmiş gibi kızdığını söyledi. Hancı kadın hanımları ikna etmenin en iyi yolunun kızın annesini görmeleri olduğunu düşünmüş; ve Miss Pole’un dediğine bakılırsa, dürüst,

yorgun, bronzlaşmış bir yüzü olan bu kadın, Leydi Glenmire'dan duyduğu ilk gönül alıcı sözlerden sonra gözyaşlarını tutamamış, bunun üzerine hancı kadın ondan, kendisi ve kocasının –Mr ve Mrs Roberts'ın– gösterdiği Hıristiyanca iyilikseverliği açıkça beyan etmesini isteyince hıçkırıklarını ancak bastırmış. O ana kadar söylenenlere inanmayan Miss Pole birdenbire tam bir dönüş yapıp bu acıklı hikâyeye baştan ne kadar inanmadıysa o kadar kuvvetle inanmış; bunun bir kanıtı, mağdur kişinin, tüm Cranford halkının son altı haftadır her türlü kötülüğün kaynağı olarak gördüğü bizim Sinyor Brunoni'den başkası olmadığını anlayınca da pozisyonunu değiştirmeyip hiç korkmadan onların safında yer almakta ayak diremiş! Karısı, adamın asıl adının Samuel Brown olduğunu söylemiş. “Sam,” diyordu karısı ona – ama biz sonuna kadar ona “Sinyor” demeyi yeğlemeye devam ettik; kulağa çok daha iyi geliyordu.

Sinyor Brunoni ile görüşme, onun tıbbi bakım altına alınması üzerine bir mutabakatla sona ermiş; ve Leydi Glenmire, anlaşmayı yerine getirirken doğacak tüm masrafların sorumluluğunu üstlenmeye söz vermiş. Ondan sonra sözünü yerine getirmek için Mr Hoggins'e gitmiş hemen o gün öğleden sonra atına atlayıp “Doğan Güneş Hanı”na gitmesini, gerçek durumu incelemesini söylemiş; Miss Pole'un dediğine göre, onu Mr Hoggins'in gözünün önünde tutmak daha iyi olacağından Cranford'a getirmek daha iyi olur mu diye sormuş, ve öyle olacaksa ona kalacak yer bulup kira konusunu kendisi halledecekti. Mrs Roberts bütün bunlar olurken çok iyi yürekli davranmış ama konukların handa kaldıkları süre uzun olduğu için o konuda bazı küçük maruzatlar ortaya çıkmış.

Miss Pole yanımızdan ayrılmadan önce Miss Matty'le ben o sabahki macerayla, onun kadar dolmuştuk. Bütün gece konuyu evirip çevirip mümkün olan her açıdan ele ala-

rak konuşup durduk, yataklarımıza giderken sabahı iple çekiyorduk, çünkü Mr Hoggins'in ne teşhis koyduğunu, neler tavsiye ettiğini sabahleyin mutlaka birilerinden duyacaktık; çünkü Miss Matty, Mr Hoggins “Şeytan görsün”, “vız gelir tırıs gider” gibi laflar etmesine, ve *Preference* oyununa “Pref.” demekle ısrar etmesine dikkat çekmekle birlikte onun akıllı biri ve iyi bir cerrah olduğuna inanırdı. Gerçekten de Cranford doktorumuzdan doktor olarak çok gurur duyardık. Ne zaman, Kraliçe Adelaide'in veya Wellington Dükü'nün hasta olduğunu duysak genellikle, keşke Mr Hoggins'i çağırsalar derdik; ama düşününce çağırmadıkları için de çok memnun olurduk çünkü Mr Hoggins Kraliyet Ailesi'nin doktoru olunca biz hastalandığımızda ne olacaktı? Cerrah olarak onunla gurur duyardık ama bir beyefendi olarak aynı şeyi diyemem, – adını duyunca sadece başımızı iki yana sallayıp, keşke henüz edep adap öğrenecek çağdayken *Lord Chesterfield'in Mektupları*'nı okumuş olmasaydı derdik. Bununla birlikte Sinyor vakasında hepimiz onun sözlerini emir sayıp mutlaka yerine getirecektik ve iyi bakılırsa Sinyor ayağa kalkar dediğini duyunca artık onun için korkumuz kalmadı.

Ama artık hiç korkumuz kalmamasına rağmen herkes endişelenmek için çok sebep varmış gibi davrandı – çünkü gerçekten de Mr Hoggins ona bakmaya başlayana kadar durumu kötüydü. Miss Pole basit ama temiz, rahat bir yer aradı; Miss Matty onu aldırma için tahtirevanı gönderdi ama Cranford'dan yola çıkmadan önce Martha'yla ben onu bir güzel havalandırdık, içine kor ateşler yanan mangalı soktuk, tütsüledik sonra her tarafını sımsıkı kapatıp duman muman demeden “Gün Doğan Hanı'na” gidene kadar ısınmasını sağladık. Tıp departmanını Leydi Glenmire ele aldı ve Mrs Jamieson'ın evinin altından girip üstünden çıkarak bütün ilaç şişelerini, kaşıkları ve hasta yemek masaları-

nı bulup çıkardı, öyle rahat bir şekilde yaptı ki araştırmasını Miss Matty, o hanımefendi ve Mr Mulliner döndüklerinde, yapılanları öğrenirlerse ne diyecekler diye epey endişelendi. Mrs Forrester, Sinyor geldiğinde yeni evinde hafif bir yemek bulunsun diye herkes tarafından çok beğenilen ekmek-jölesinden yaptı bir miktar. Sevgili Mrs Forrester'ın verebileceği en değerli armağan buydu. Bir seferinde Miss Pole ona tarifini sormuştu, ama çok kararlı bir ret cevabı almıştı; Mrs Forrester, hayatta kaldığı sürece bu tarifini veremeyeceğini söylemişti, ölümünden sonra ise, vasiyet tenfiz görevlilerinin göreceği gibi bu miras Miss Matty'ye bırakılmıştı. Mrs Forrester tarifi ne yapacağına karar verecek kişinin Miss Matty – demiş ama sonra değiştirip Miss Matilda Jenkyns diye düzeltmişti (ilgili maddede yazılı olduğu şekli ve durumun saygınlığını hatırlayınca)– olduğunu söylemişti, ondan sonra miras olarak geleceğe mi bırakacaktı, yoksa umuma açıp paylaşacak mıydı orasını bilemezdi; bilmediği gibi, şöyle yap, böyle yap da demeyecekti. Böylece Mrs Forrester bu harika, hazmı kolay, eşsiz ekmek-jölesinden büyükçe bir topağı zavallı, hasta sihirbazımızın evine gönderdi. Kim demiş, aristokratlar kibirlidir diye? İşte karşınızda doğuştan bir Tyrrell olan, Kral Rufus'u vuran ve damarlarında küçük prensesi Londra Kalesi'nde katleden kişinin kanı dolaşan büyük Sir Walter'ın soyundan gelen hanımefendi, şimdi sihirbaz Samuel Brown'ın evine her gün hangi leziz yemeği götüreceğini düşünüyor! Ama gerçekten bu zavallı adamın aramıza girmesiyle hangi duyguların ayaklandığını görmek harika bir şeydi. Aynı zamanda, adamın Türk kıyafetleri içinde ilk defa şehrimize geldiğinde yaşanan büyük Cranford paniğinin, ikinci gelişinde –benzi solmuş, dermansız, yalnızca sadakatli karısını veya solgun yüzlü, kederli kızını gördüğünde parıldayan kocaman buğulu gözler– sönmesini görmek de harikaydı.

Bu arada her nasılsa korkmayı unutmuştuk! Diyebilirim ki, en başında görülmemiş marifetleriyle mucizevî şeylere duyduğumuz ilgiden ve gündelik hayatta ürkmüş bir atı dizginleyecek hünere bile sahip olmayan bu adam, bize tek-rar kim olduğumuzu hatırlatmıştı. Miss Pole sanki o tenha-larda tek başına duran evi ve oraya giden ıssız yol “katiller çetesi”yle kaynamıyormuş gibi akşamın bir saatinde küçük sepetiyle çıkıp geliyordu; Mrs Forrester, ne kendisinin ne de Jenny’nin, Karanlıklar Yolu’nda ağlayıp sızlayan başsız ha-nımı akıllarına bile getirmediğini, çünkü bu tür varlıkla-ra, elinden gelen iyiliği yapmaya çalışan birine karşı, kötülük etme gücünün bahşedilmiş olamayacağını söylüyor, Jen-ny de titreyerek onu tasdik ediyordu; ama hanımının teori-si hizmetçinin pratikte yaptıklarını pek etkilemiyordu, o iki kırmızı bez parçasından bir haç dikip iç çamaşırına tuttur-muştu bile.

Miss Matty’yi, bezden yaptığı topun –yatağının altına yu-varladığı topun bir benzeri– üzerini parlak renkli, gökkuşa-ğı desenli bir kumaşla kaplarken buldum. “Canımın içi,” de-di, “o küçük bakımsız kız içime dokunuyor. Babasının bir sihirbaz olmasına rağmen bana hayatında hiç şöyle güzel bir oyun oynamamış gibi göründü. Ben küçükken böyle çok güzel toplar yapardım, bir deneyeyim dedim, bakalım onlar kadar güzelini yapabilirsem, akşamüzeri Phoebe’ye götür-meyi düşünüyorum. Bence şu ‘çete’ bizim buraları terk etmiş olmalı; soygunları, saldırıları duymuyoruz artık.”

Sinyor’ün nazik durumuyla kafamız öyle meşguldü ki, hırsızlar veya hayaletlerden bahsetmek aklımıza gelmiyor-du. Leydi Glenmire, iki küçük oğlanın çiftçi Benson’ın bah-çesinden çaldığı birkaç elma ve pazar kurulduğu gün dul bayan Hayward’ın tezgâhından kaybolan yumurtalar dışın-da gerçek bir hırsızlık olayı duymadığını söyledi. Anıa biz-den bu kadarını beklemek de insafsızlıktı; bütün paniğimi-

zin altında sadece bu kadarcık az şey olduğunu kabul edemedik. Miss Pole, Leydi Glenmire'in bu sözü üzerine hemen dikeldi ve konuşmaya şöyle başladı: "Korkmak için bu kadar az sebebimiz olmasıyla mutabık kalmak isterdim ama dışarda yordakçıları yardıma hazır beklerken evime zorla girmeye çalışan kadın kılığına girmiş bir adamı ve Mrs Jamieson'un çiçek yatağının kenarındaki ayak izlerini ve Mr Hoggins'e kendi kapısının önünde yapılan küstah hırsızlığı hatırlarsak..." Ama bu noktada Leydi Glenmire araya girerek, bu son hikâyenin aslında bir kedinin yaptığı hırsızlık üzerinden yakıştırılmış olabileceğinden şüphelendiğini çok kuvvetli bir ifadeyle belirtti; bunları söylerken yüzü öyle bir kızarmıştı ki, Miss Pole'un içerlemesine şaşırmadım ve eğer Leydi Glenmire o kadar önem verdiği "Leydi hazretleri" olmasaydı, eminim çok daha fazla, "Yaa evet, tabii!" veya benzeri ünlem cümleleri duyacaktık çünkü hanımefendisinin önündeyken bundan fazlasına cüret edemezdi. Ama o gittikten sonra Miss Pole, Miss Matty'yle kendisini, bugüne kadar evlenmekten kurtulmayı başardıkları için uzun uzun övmeye başladı, hep dikkat ediyormuş, evlilik insanı karşısındakinin her söylediğine inanır hale getiriyormuş; ve hakikaten de, ona göre bir kadının evlenmekten kaçınamaması için doğuştan çok safdil olması gerekirmiş; ve Leydi Glenmire'in Mr Hoggins'in uğradığı soygun hakkında söylediklerinin içinde, insanların bu tür zaafılara boyun eğerse başlarına neler gelebileceği hakkında bir uyarı varmış; eğer Leydi Glenmire, doktorun bir koyun gerdaniyle bir pisicik hakkında Miss Pole'u inandırmaya çalıştığı masala inanıyorsa, yutmayacağı yalan yokmuş; ama kendisi erkeklerin söylediği çoğu şey karşısında her zaman tetikte olurmuş.

Miss Pole'a söylediklerinden dolayı teşekkür borçlu olduğumuzu gösterdik çünkü bizden istediği buydu, ama iki şeyi yanyana koyarsak Cranford'uterk eden hırsızlara daha

büyük bir teşekkür borcumuz olduğunu düşünüyorduk; en azından, o akşam ateşin başında otururken Miss Matty'nin yaptığı bir konuşmaya bakarak ben öyle olduğuna karar verdim; Miss Matty, bir koca sahibi olmayı, hırsızlar, soyguncular veya hayaletlere karşı en büyük koruma olarak görüyordu; ve hiçbir zaman Miss Pole'un yaptığı gibi gençleri da-ima evliliğe karşı uyarmaya kalkışmayacağını söyledi; elbette evlilik riskli bir işti, şimdi bunu görebiliyordu ama herkes gibi kendisinin de evlenmeyi iple çektiği gençlik günlerini unutmuyordu.

“Ama belirli bir kişi yoktu aklımda, canım,” dedi, aceleyle kendini toparlayarak, sanki fazla bilgi vermiş olmaktan korkmuş gibiydi; “sadece bildiğin eski hikâye, hani hanımlar her zaman ‘Evlendiğim zaman’, erkeklerse ‘bir gün evlenirsem’ der ya, onun gibi.” Âdeta hüzünlü denebilecek tonda bir şakaydı bu, hatta galiba ikimiz de gülmedik; ama çıtır çıtır yanan ateşin ışığında Miss Matty'nin yüzünü seçemiyordum. Bir süre sonra devam etti:

“Yine de sana bütün gerçeği anlatmadım. Çok uzun zaman geçti üzerinden ve o sıralar bunu ne kadar çok düşündüğümü kimse bilmiyordu yalnız, tabii ki sevgili anneciğim tahmin etmişti; ama şunu söylemeliyim ki, benim de hayatım boyunca Miss Matty Jenkyns olarak kalacağımı hiç aklımdan geçirmediğim bir dönem vardı; şimdi bile benimle evlenmek isteyen biriyle tanışsam, (Miss Pole'un dediği gibi hiçbir zaman insan tam emniyette değildir) ona varamazdım –o kişinin buna şahsen alınmamasını dilerim ama ona varamazdım– veya başka birine de, yalnızca bir zamanlar evli olmayı istediğim kişi dışında hiç kimseye; ve o öldü, gitti ve nasıl oldu da, uzun uzun düşündükten sonra ona ‘Hayır!’ cevabı vermemin sebebini hiçbir zaman öğrenemedim gitti. Ne yapalım, benim ne düşündüğümün önemi yok. Her şey Tanrı'nın emri ve ben çok mutluyum, canım. Benim ka-

dar iyi kalpli arkadaşları olan hiç kimse yoktur,” diye devam ederken elimi tuttu.

Mr Holbrook’tan hiç haberim olmasaydı, bu sessizlik arasında bir şeyler söyleyebilirdim ama bildiğim için doğal bir şekilde aklıma geleni söyleyemezdim böylece ikimiz de bir süre daha sessizliği sürdürdük.

“Bir zamanlar babam,” diye başladı söze, “bizim günlük tutmamızı istedi; sayfada iki sütun olacaktı; birine sabahları o gün neler olabileceğini yazacaktık, geceleri de öteki sütuna gerçekte olanları. Bu bazı insanlara hazin bir biçimde hayatlarını kâğıda dökmenin bir yolu gibi gelebilirdi,” (bu söz üzerine gözlerinden bir damla yaş elimin üzerine döküldü) – “Benimkisi acıklı oldu demek istemiyorum, ama beklediğimden o kadar farklı oldu ki! Bir akşam Dorothy’yle yatak odamızda ateşin başında oturuyorduk, dün gibi hatırlıyorum, gelecekteki hayatımızı planlıyorduk, ikimiz de plan yapıyorduk ama bu konuda konuşan oydu. Bir başdiyakozla evlenmek ve vaazların yazılmasında ona yardım etmek istediğini söyledi; ama biliyorsun değil mi canım, hiç evlenmedi ve bildiğim kadarıyla hayatında bekâr bir başdiyakozla hiç görüşmedi. Benim gözüm hiçbir zaman yükseklerde değildi ve vaazları da yazamazdım ama bir evi yönetebileceğimi düşünürdüm (annem bana sağ kolum derdi) ve küçük çocuklara bayılırdım – en utangaç bebekler bile kollarını uzatır benim yanıma gelirlerdi; genç kızken boş zamanlarımı civardaki yoksulların kulübelerine gidip çocuklarına bakmakla geçirirdim; ama sonra nasıl oldu bilmiyorum, üzüntüler yaşayıp ağırbaşlı biri olunca, bu dönemden bir, iki yıl sonra hâlâ çocukları eskisi kadar sevsem de, küçük bebekler benden uzaklaşmaya başladı ve ne zaman kucağında bebeği olan bir anne görsem içimde tuhaf bir hasret kabarıyor. Yaa canım benim,” dedi, (ocaktaki karıştırılmamış korlardan yanmamış bir parça ansızın alev alıp parlayın-

ca Miss Matty'nin gözlerinin yaşla dolu olduğunu gördüm) yoğun bakışları sanki hayalleri gerçekleştireydi olabileceklerin görüntüsüne takılmıştı, “bilir misin, bazen rüya görürüm; hep aynı rüya, bir çocuğum varmış – iki yaşlarında küçücük bir kız; yıllardır o rüyayı görürüm ama çocuk hiç büyümmez; hiç konuştuğunu, sesini çıkardığını duymadım galiba, hep sessiz ve kıpırdamadan durur yalnızca çok üzül düğü veya çok sevindiği zaman bana gelir ve güzelim kolları boynuma kenetlenmiş olarak uyanırım. Ama dün gece, belki uyumadan önce Phoebe'ye yapacağım şu topu düşündüğüm için sevgili bebeğim geldi ve öpölmek için dudaklarını dudaklarıma kondurdu – tıpkı gerçek çocukların yatmadan önce annelerine yaptığı gibi. Ama canım, bütün bunlar saçmalık! Sadece Miss Pole'un söylediklerine bakarak evlilikten korkma. Çok mutlu bir durum olabileceğini tahmin edebiliyorum, kandırılmaya bir parça yatkın olmak insanın hayatı daha rahat yaşamasına yarar ve böylesi hiç durmadan şüphe içinde yaşamaktan, her şeyde bir güçlük, bir uyuşmazlık aramaktan çok daha iyidir.”

Evlilikten korkmaya meyilli olsaydım, buna Miss Pole'un sebep olmasına izin vermezdim; sebep, zavallı Sinyor Brunoni ve karısının kaderiydi. Ama yine de bütün dertleri üzüntüleri arasında birbirlerine ne kadar düşkün olduklarını, kendilerini değil birbirlerini düşündüklerini görmek bana cesaret veriyordu; sadece küçük Phoebe'nin veya birbirlerinin yanından geçerken duydukları sevincin gücü bile yeterdi!

Bir gün Sinyora bana bugüne kadarki hayatları hakkında epey bir şey anlattı. Bu konuşma Miss Pole'un ikiz erkek kardeşler hakkında söyledikleri doğru mu, diye sormam üzerine başlamıştı; şayanı hayret bir benzerlik gibi geliyordu kulağa, eğer Miss Pole hiç evlenmemiş biri olmasa aklımdan başka şeyler geçerdi. Ama Sinyora daha doğrusu

Mrs Brown (sonra anlayacaktık, bu adla hitap edilmeyi yeğlediğini) ikizlik meselesinin doğru olduğunu söyledi; kayınbiraderi çoğu kimse tarafından kocasıyla karıştırılmış ama meslekleri açısından bunun büyük yararını görmüşler; “ne var ki,” diye devam etti, “insanların Thomas’ı gerçek Sinyor Brunoni ile karıştırmalarını hiçbir zaman anlayamadım; ama o, öyle olduğunu söylüyor; o halde sanırım benim de ona inanmam gerekir. Çok iyi bir adam olmasından başka, onun gönderdiği paralar olmasa “Yükselen Güneş”in faturalarını nasıl öderdik bilmiyorum; ama onu kocamla karıştırıyorlarsa insanlar bu sanattan hiç anlamıyorlar demektir. Bakın, hanımcığım, top numarasında, hani kocam parmaklarını iyice açıp serçe parmağını çok havalı ve zarif bir biçimde daha da fazla açarken, Thomas elini yumruk şeklinde sıkar, bu şekilde elinde bir sürü top saklayabileceği düşünülebilir. Ayrıca o hiç Hindistan’a gitmemiştir ve türbanın doğru bir şekilde başa nasıl oturtulduğunu da bilmez.”

“Siz gittiniz mi Hindistan’a?” dedim, oldukça şaşırmıştım.

“A, evet! Uzun yıllar kaldım orada, hanımım. Sam o sırada 31. Tümen’de çavuştu; ve tümenin Hindistan’a gitme emri verilince, ben de gitmek için kur’a çektim ve buna ne kadar memnun olduğumu anlatamam; çünkü kocamdan ayrı kalmak benim için yavaş yavaş ölmek gibi bir şey olurdu. Ama tabii ki o zaman şimdiki aklım olsaydı belki oracıkta ölmeyi tercih mi ederdim, emin değilim. Elbette yanında kalarak Sam’i rahatlattım; ama hanımefendi, altı çocuğumu kaybettim,” dedi, bana yalnızca çocukları ölen anelerde gördüğüm o tuhaf gözlerle –hiçbir zaman bulamayacağı bir şeyi arayan, bir deli bakışlarla– bakarak. “Evet! Altı çocuğum öldü, o haşin Hindistan’da zamanından önce patlayan tomurcuklar gibi. Onlar teker teker öldükçe, bundan sonra başka çocuğum olamayacağını – bir daha başka bir çocuğu sevmeyeceğimi düşünürdüm; ama bir sonraki bebek

geldiğinde yalnızca kendi sevgisini beraber getirmekle kalmadı, ölmüş abileri ve ablalarının sevgisini hatırlatıp, daha derinden hissettirdi. Ve Phoebe geleceği zaman, kocama şöyle dedim: ‘Sam, bu çocuk doğduktan sonra ve ben sağlığıma kavuştuktan sonra seni bırakacağım; kalbim çok sızlayacak; ama bu bebek de ölürse çıldırırım; delilik zaten içime girdi bir kez; ama Kalküta’ya gitmeme izin verirsen belki bu iş çözülür, adım adım bebeğimi taşıyacağım, parayı tasarruf edeceğim, biriktireceğim – dileneceğim ve kızımın belki hayatta kalabileceği eve, İngiltere’ye dönmenin yolunu bulmak için canımı vereceğim, Tanrı onu bağışlasın! Gidebileceğimi söyledi; kazandıklarını biriktirdi, ben de çamaşır yıkayarak veya başka işlerden kazandıklarımı biriktirdim; ve Phoebe gelince tekrar ayağa kalkacak gücü topladım ve yola çıktım. Gür ve büyük ağaçların altında, çok ıssız karanlık ormanlarda nehir kıyısı boyunca (ama ben Warwickshire’da Avon yakınlarında büyümüştüm onun için akan nehrin sesi bana evimi hatırlattı) bir tren istasyonundan diğerine, köyden köye, kucağımda çocuğumla yürüdüm. Subaylardan birinin karısının elinde bir resim gördüm –yabancı bir Katolik yapmış– Bakire Anamız ve Kurtarıcımızın resmiydi, hanımım. Kurtarıcımızı kucağında taşıyordu, kolu hafifçe O’nun üzerine doğru kıvrılmıştı, böylece yanakları birbirine değiyordu. Neyse, ben bu hanıma veda etmeye gittiğimde, çamaşırlarını yıkardım ben onun, acı acı ağladı; o da aynı benim gibi çocuklarını kaybetmişti ama onun sağ kalan, kurtarabileceği tek çocuğu bile kalmamıştı; ve resmi bana vermesini isteyecek cesareti gösterdim. Bunun üzerine daha çok ağladı ve çocuklarının İsa hazretlerinin yanında olduğunu söyledi; ve resmi bana verdi, sonra duyduklarını anlattı, bu resim bir fıçının dibine boyanmış o yüzden daire şeklindeymiş. Bedenim bitap, yüreğim burukken (çünkü, eve varabileceğime hiç inancımın kalmadığı, kocamı düşünüp özledi-

ğim, karanlık şüphelere gömüldüğüm günler oluyordu, hele bir keresinde de bebeğimin öleceğini sanmıştım) resmi çıkarıp bakıyordum, bana onu veren, beni teselli eden anneyi hatırlıyordum. Yerli halk her zaman çok iyilikseverdi. Birbirimizin dilinden anlamıyorduk; ama göğsümde tuttuğum bebeği görünce yanıma gelirler, bana pirinç, süt bazen de çiçek getirirlerdi, bu çiçeklerin bazılarını kuruttum. Sonra ertesi gün o kadar yorgundum ki, onların yanında kalmamı istediler –bunu fark ediyordum– ve gerçekten de çok derin ve tuhaf görünen ormanın karanlığına girmeyeyim diye epeyce gözümü korkuttular; Ölüm beni takip ediyormuş ve bebeğimi elimden alacakmış gibi geliyordu bana; ve hep yoluma devam etmem gerektiğini düşünüyordum – ve dünya kurulduğundan beri Tanrı’nın anneleri nasıl hep koruduğunu, beni de koruyacağını düşündüm; böylece onlara veda ettim ve yeniden yola koyuldum. Bir keresinde bebeğim hastalanmıştı, ikimizin de dinlenmeye ihtiyacı vardı, o zaman Tanrı bana, ormanın ortasında yerlilerle birlikte yaşayan iyi yürekli bir İngiliz’in yaşadığı yerin yolunu gösterdi.”

“Ve sonunda Kalküta’ya sağ salim vardınız?”

“Evet, sağ salim vardık! Ah, önümde artık yalnızca iki günlük yol kaldığını öğrenince, elimde olmadan hanımım –belki putperestlik diyeceksiniz ama– yerlilerin tapınaklarından birinin yakınındayken kucağımda bebeğimle, içeri giriverdim, büyük merhameti için Tanrı’ya şükretmek istedim; çünkü orası bana, benden önce başka insanların da sevinçleri ve kederleri için kendi Tanrılarına dua ettikleri kutsal bir yer gibi göründü. Sonra, gemideyken bebeğimi çok seven hasta bir kadının yanına bakıcı olarak girdim ve iki yıl içinde Sam terhis olma hakkını kazandı ve evimize, bana ve çocuğunun yanına döndü. Ondan sonra bir meslek edinmesi gerekiyordu; ama hiçbir iş bilmiyordu; bir zamanlar, Hintli bir jonglörden birkaç numara öğrenmişti; böylece si-

hirbazlığa başladı ve bu işin öyle güzel karşılığını gördü ki, Thomas'ı da yardımcı olarak yanına aldı – ama sihirbaz değil, yardımcı olarak ve şimdi Thomas'ın kendi kurduğu bir işi var. Doğrusu iki kardeşin bu kadar birbirine benzemesi çok işimize yaradı, birlikte düzenledikleri bir dolu numara çıktı bundan. Ve Thomas iyi bir kardeştir, sadece kocamın ki kadar zarif bir duruşu yoktur, o yüzden hayret ediyorum nasıl oluyor da onu Sinyor Brunoni sandıklarını söylüyor.”

“Zavallı küçük Phoebe!” dedim, aklım hâlâ onu kucağında taşıyarak yüzlerce mil yol katetmesindeydi.

“Ah! Ne kadar haklısınız, bir bilseniz! Chunderabad-dad'da hastalanınca artık onu daha fazla büyütebileceğime hiç inanmıyordum; ta ki o iyi yürekli, iyi insan Aga Jenkyns bizi yanına alana kadar, işte onun canını kurtaran bu oldu.”

“Jenkyns mi!” dedim.

“Evet, Jenkyns. O ismi taşıyan herkesin iyi yürekli olacağına inanırım; bakın her gün gelip Phoebe'yi yürüyüşe çıkaran çok tatlı yaşlı bir kadın var onun da adı Jenkyns.”

Kafamda bir şimşek çaktı; Aga Jenkyns kayıp Peter olabilir miydi? Evet doğru, öldü haberi gelmişti. Ama onun Tibet'te Büyük Lama'nın huzuruna çıktığına ilişkin bir söylenti de bir o kadar doğrudu. Miss Matty onun hayatta olduğunu düşünüyordu. Daha fazla soruşturmaya karar verdim bu konuyu.

ON IKINCI BÖLÜM

Nişan Haberi

Cranford'ın “zavallı Peter'ciği” Chunderabaddad'ın Aga Jenkyns'i miydi, değil miydi? Birisinin dediği gibi, işte mesele buydu.

Bizim evde yapacak bir şey bulamadıkları zaman, herkes benim boşboğazlığımınla uğraşırdı. Benim baş belam buydu: çenemi tutamamak. Herkesin bir kusuru, mukavemet edemediği bir özelliği –*pièce de résistance*– vardır başına bela olan, dostları onu ne kadar uyarırsa uyarsın o yine bir yerde kendini gösterir. Bana boşboğaz ve ihtiyatsız denmesinden bıkmıştım; bir kerecik olsun kendimi bir terbiye ve akıl numunesi gibi göstermeye kesin kararlıydım. Aga hakkındaki şüphelerimi hiç belli etmeyecektim. Delilleri toplayacak sonra eve götürüp Miss Jenkyns'lerin aile dostu olan babamın önüne koyacaktım.

Gerçekleri araştırırken babamın bir keresinde başkanlık etmek zorunda kaldığı bir hanımlar komitesini tasvir edişi sık sık aklıma geldi. Babam o toplantıdayken Dickens'ta rastladığı bir pasajın gözünde canlanmasına mani olamamış; herkesin en iyi bildiği şarkıyı keyfine göre söylediği bir

koroyu anlatıyormuş yazar. Böylece bu hayırsever komitede bulunan hanımların her biri, kafasındaki en önemli konuyu neyse, rahatlayana kadar onun hakkında bol bol konuşuyormuş, ama o gün buluşup tartışmak istedikleri konuyu bir adım ilerletecek bir şey söylemiyorlarmış. Ama, zavallı Peter'in boyu posu, nasıl görüldüğü, ve en son nerede veya ne zaman görüldüğüne ilişkin açık ve kesin bilgiler edinmek istediğimde, o komite bile Cranfordlı hanımlardan duyduklarım yanında hiç kalır. Örneğin, bence çok uygun bir anda, Mrs Forrester'in evindeyken Miss Pole'a sormuştum soruyu, (Mrs Forrester'a ziyarete gelmişti, ikisi de Peter'i tanıyan kişilerdi ve birbirlerinin hafızalarını tazeleyebileceğini düşünmüştüm) – Peter'la ilgili en son duyduğu şeyin ne olduğunu; o da, biraz önce değindiğim Tibet'in Büyük Lama'sı seçildiğine dair o absürd haberi söylemişti; bu bir işaret gibi oldu, ve ondan sonra orada bulunan her hanım kendi farklı fikrini ortaya döktü ; Mrs Forrester, hemen *Lalla Rookh* müzikalinde görünen yüzü peçeli, Horasanlı peygamberle başladı; acaba ben Peter'ı Büyük Lama olarak düşünüyor muydum, ama Peter öyle çirkin biri değildi, hatta o kadar çilli olmasa bayağı yakışıklı bile sayılırdı. Onun konuyu tekrar Peter'a getirmesine sevinmiştim; ama daldan dala atlayan kadının bir an sonra ünlü güzellik müstahzaratı *Rowlands Kalydor* ve genel olarak kozmetikler, saç yağları konusuna atlamış ve öyle bir kaptırmış anlatıyordu ki, dayanamayıp Miss Pole'a döndüm, o ise, (lamalardan, garip mahlûkattan tutturup) Peru bonoları konusuna geçmişti, hisse senetleri, ve genel olarak ticari bankalar özellikle de Miss Matty'nin paralarını yatırdığı banka hakkında hiç iyi şeyler düşünmediğini anlatıyordu. Ben boşu boşuna araya girip “Tam ne zamanda Mr Peter'in Büyük Lama olduğunu duyduğunuzda hangi yıldız?” diye sordum. Onlar konuya yalnızca lamaların etobur olup olmadıklarını tartışmak açısından dahil oldular;

tam eşit düzeyde olmadıkları bir tartışmaya girmişlerdi çünkü Mrs Forrester (önce bir hararetlenip soğuduktan sonra) her zaman etoburla otoburu, tıpkı meridyen ve paralel sözcükleri gibi birbirine karıştırdığını itiraf etti; sonra, onun zamanında insanların ancak bir sözcüğün imlâsını göstermek için dört heceli sözcükler kullandıklarını söyleyerek çok tatlı bir biçimde özür diledi.

Bütün bu konuşmadan elde edebildiğim bilgi Peter'ın kendisinden en son haber alındığında kesinlikle Hindistan'da olduğuydu. Veya "o civarda"; ve nerede olduğu hakkındaki bu bilgi kırıntısının Cranford'a ulaşması, Miss Pole'un artık çok eskimiş olan Hint pamuklusundan bir esvap (onu defalarca yıkadık, tamir ettik, gözden düşüşünü adım adım takip ettik) satın aldığı yıla rastlıyormuş; ve bu Wombwell'in Cranford'a geldiği aynı yılmış, çünkü Miss Matty, Peter'ı Hindistan'da bir file binmiş olarak gözünde daha iyi canlandırabilsin diye fili görmek istemiş; hatta bir boa yılanı da görmüş ama bu onun Peter'ı hayal etmek istediği görüntünün çok ötesindeymiş; ve yine aynı yıl Miss Jenkyns bir şiir ezberleyip, Cranford partilerinde yüksek sesle okurmuş; ve Peter'ın, "Çin'den Peru'ya insanlar konusunu incelediğini" söylemiş; ve herkes bunu çok beğenmiş hatta – Hindistan, Çin ile Peru arasına düştüğüne göre, eğer dünyayı sola değil de sağa doğru döndürürseniz, çok yerinde bir iş yapıyormuş.

Sanırım benim yaptığım bu araştırmalar ve arkadaşlarımla zihninde uyandırdığı merak yüzünden etrafımızda olup bitenlere kör ve sağır olmuştuk. Bana göre, güneş her zamanki gibi doğuyor ve tepemizde parlıyor, yağmur Cranford'a her zamanki gibi yağıyordu, olağanüstü bir olay olmadan önce, olacakların işareti sayılabilecek şeyler dikkatimi çekmemişti; ve bildiğim kadarıyla yalnızca Miss Matty ve Mrs Forrester değil, bir şeyler olmadan önce sezmeye yatkınlığı oldu-

ğu için bir çeşit kâhin gözüyle baktığımız Miss Pole bile, – ama o, arkadaşlarının huzurunu kaçırmamak için bu sezgilerini önceden açıklamazdı– hepimizi şoke eden haberi bize vermeye geldiğinde şaşkınlıktan soluğu kesilmişti. Ama önce bir kendime gelmem gerekiyor; şimdi düşünmek bile, once zaman geçmiş olmasına rağmen soluğumu kesiyor, duygularımı zapt etmezsem imlâm da elden gidecek.

Biz –Miss Matty ile ben– her zamanki gibi oturuyorduk, o sırtını ışığa vermiş mavi basma desenli rahat koltuğunda örgüsü elinde, bense yüksek sesle *St James's Chronicle*'ı okuyordum. Birkaç dakika sonra, Cranford'da ziyaret saati (on iki) başlayacağından kıyafetimizde ufak değişiklikler yapmaya gidecektik. Sahneyi de gününü de çok iyi hatırlıyorum. Havaların ısınmasıyla birlikte Senyör'ün hızla iyileşmesinden bahsediyor ve Mr Hoggins'in maharetini övüyorduk, bir yandan da nezaket ve davranış kurallarına uymakta o kadar da iyi olmadığına üzülüyorduk (bu konuyu konuşuyor olmamız çok garip bir tesadüftü, ama ne yapalım ki öyleydi) ve tam o sırada kapının vurulduğunu –bir ziyaretçinin vurması gibi– duyduğumuzda –çok net üç vuruş– şapkalarımızı ve yakalarımızı değiştirmek üzere odalarımıza doğru uçuyorduk, uçuyorduk diyorum çünkü hafif bir romatizması olduğundan Miss Matty hızlı yürüyemiyordu, Miss Pole bizi yakaladı, merdivenlerden yukarı çıkarken bağırdı, “Kaçmayın, durun, –bekleyecek halde değilim–, biliyorum saat daha on iki olmadı, aman boşverin kıyafetinizi, sizinle konuşmam lâzım.”

Acele hareketler yaparken çıkardığımız sesleri duyduğunu bildiğimiz halde o sesler bize ait değilmiş gibi görünmek için elimizden geleni yaptık çünkü elbette bir zamanlar Miss Jenkyns'in konserve kavanozlarını bağladığı arka oda için çok hoş bir biçimde kullandığı ifadeyle, “evin kutsal sığınağı”ndayken, eski, rahat elbiseler giydiğimizizin dü-

şünölmesini istemezdik. Böylece kibarlığımızı iki kat kuvvetlendirip davranışlarımıza naklettik ve Miss Pole nefesi normale dönene kadar iki dakika çok kibar durduk, bu sırada ellerini şaşkınlıkla havaya kaldırıp sessizce aşağı indirerek, sanki söyleyecekleri kelimelere sığmayacak kadar büyükmüş ve ancak pantomimle ifade edilebilirmiş gibi hareketler yaparak merakımızı iyice azdırdı.

“Ne diyeceksiniz bakalım, Miss Matty? Ne diyeceksiniz? Leydi Glenmire evleniyormuş –evlenecekmiş, demek istiyorum– Leydi Glenmire – Mr Hoggins – Mr Hoggins, Leydi Glenmire’le evleniyormuş!”

“Evlenmek mi!” dedik hep bir ağızdan. “Evlenmek! Delilik bu!”

“Evlenecekmiş!” dedi, Miss Pole, tam kişiliğine uygun bir kesinlikle. “Ben de sizin gibi, *evleniyor muymuş*, dedim! Ayrıca dedim ki, ‘Hanımefendimiz kendini nasıl da aptal durumuna düşürecek!’ Hatta ‘Çılgınlık’ da diyebilirdim! Ama kendimi tuttum, çünkü bunu duyduğumda herkesin girip çıktığı bir dükkândaydık, kadın zarafetine ne oldu bilmem! Siz veya ben olsak Miss Matty, bir bakkalda hem de bakkalın duyacağı şekilde evliliğimizden bahsedilmesinden utanırdık!”

“Ama,” dedi Matty, aldığı bir darbeden sonra toparlanan biri gibi içini çekerek, “belki de doğru değildir. Belki hanımefendimize haksızlık ediyoruz.”

“Hayır,” dedi, Miss Pole. “Kontrol ettim. Onda olduğunu bildiğim bir yemek kitabını istemek bahanesiyle doğruca Mrs Fitz-Adam’a gittim; ev işleriyle uğraşmak erkekler için ne kadar zor olmalı diyerek tam laf açılmışken tebriklerimi sundum; Mrs Fitz-Adam hemen canlandı ve ‘galiba doğru’ dedi, ama benim nereden nasıl duyduğumu anlayamadı. Ağabeyi ve Leydi Glenmire’in nihayet bir anlaşmaya vardıklarını söyledi. ‘Anlaşma!’ Amanın ne kaba bir kelime! Ama

bununla kalmayacak, hanımefendimiz daha ne kabalıklara göz yummak zorunda kalacak. Mr Hoggins'in akşam yemeklerinde çorba, peynir ekmek ve biraya talim ettiğine inanmam için hiç sebep yok.”

“Evlenmek mi!” dedi, Matty bir kez daha. “Eh yani! Hiç aklıma gelmezdi. Tanıdığımız iki insan evlenecek. Çok yakında!”

“O kadar yakın ki, oracıkta yüreğime inecekti duyduğumda,” dedi, Miss Pole.

“Bundan sonra sıra kime gelecek bakalım. Burada, Cranford'da, zavallı Leydi Glenmire kendini sağlama aldığını sanıyordu,” dedi, Miss Matty, sesinde yumuşak bir acıma tonuyla.

“Hah!” dedi, Miss Pole, başını arkaya doğru savurarak. “Zavallı sevgili Albay Brown'ın şarkısını ve şu ‘Tibbie Fowler,’ mısrasını hatırlamıyor musunuz?—

*Tintock tepesine kız oturur
Esen yel ona koca getirir*

Bence Tibbie Fowler varlıklı bir kadındı da ondan.”

“Ya, ya! Bende olsa kızarıp bozaracağım bir çekim gücü var Leydi Glenmire'da.”

Merak ettiğim noktayı belirttim. “Ama nasıl oldu da tuttu Mr Hoggins'i beğendi? Mr Hoggins'in ondan hoşlanmasına gelince, orada şaşacak bir şey yok tabii.”

“Ah! Bilmiyorum. Mr Hoggins zengin ve görünüşü de çok hoş,” dedi, Miss Matty, “hem çok iyi huylu ve merhametlidir.”

“Bence para için evleniyor, mesele bundan ibaret. Sanırım, muayenehaneyi de alır,” dedi, Miss Pole, kendi şakasına küçük, kuru bir kahkahayla gülerek. Ama ciddi, kinayeli ve kendi çapında zekice bir konuşma yaptığını düşünen çoğu

kişi gibi rahatlamaya başladı, özellikle şu muayenehane işini lafa soktuğu andan itibaren; bunun üzerine Mrs Jamieson'ın bu haberi nasıl karşılayacağı üzerine tahminler yürütmeye başladık. Hizmetçi kızların başında bekçi durup onları talip çıkan erkeklerden korusun diye evde bıraktığı kişi, bizzat kendisi peşine adam takmasın mı! Hem de Mrs Jamieson'ın yalnızca adı değil, sesi, cildinin rengi, ahır kokusu sinmiş çizmeleri, vücuduna sinmiş ilaç kokusu yüzünden de zinhar Cranford'a sokulmamalı diye tabulaştırdığı adamı; acaba Leydi Glenmire'ı görmek için Mrs Jamieson'lara hiç gitmiş miydi? Gitseydi, arkasından kireç kaymağı bile temizlemeye yetmezdi o evi, evin sahibinin gözünde. Yoksa görüşmeleri zavallı hasta sihirbazın odasında ara sıra karşılaşmalarıyla mı sınırlı kalmıştı, diye kurcalarken, dengi dengine bir çift olmadıklarına kani olsak bile her ikisinin de aşırı derecede merhametli olduğunu kabul etmek zorunda kaldık. Ama şimdi, Mrs Jamieson'ın hizmetçilerinden birinin hastalandığı ve Mr Hoggins'in haftalardır ona bakmaya gittiği meydana çıkmıştı. Yani, kurt sürüye girmiş, çoban kızını ele geçirmişti. Mrs Jamieson buna ne diyecekti? Bulutlu bir gökyüzüne bir havai fişek fırlatan çocuklar gibiydik biz de geleceğin karanlığına onlar gibi bakıyorduk; merakla doluyduk, çınlayan sesin ve şavkıyan ışığın yağmur gibi yağmasını umutla bekliyorduk. Sonra, ayaklarımız tekrar yere bastı, günümüze döndük ve birbirimize sorular sorarak (hiçbirimizin bildiği bir şey yokken ve herhangi bir sonuca varmamızı sağlayacak hiçbir veri yokken) olayın ne zaman olacağını konuşmaya başladık. Nerede olacaktı? Mr Hoggins'in kaç yıllık ömrü kalmıştı? Hanımefendi, unvanından vazgeçecek miydi? Ve Martha ve onun gibi yol yordam bilen hizmetçiler evli bir çift olarak ziyarete geldiklerinde Leydi Glenmire ve Mr Hoggins gibi iki adı ev sahiplerine nasıl duyuracaklardı? Ama bakalım, ziyarete gelecekler miydi? Mrs Jamieson bu-

na izin verir miydi? Yoksa Saygıdeğer Mrs Jamieson ile itibarını kaybetmiş Leydi Glenmire arasında bir seçim mi yapacaktık? Hepimiz Leydi Glenmire’i daha çok seviyorduk. Zeki, merhametli, yumuşak başlı, ahbaplıktan hoşlanan biriydi o; Mrs Jamieson’a gelince, donuk, hareketsiz, azametli ve sıkıcıydı. Ama onun tahakkümüne o kadar uzun zamandır katlanmıştık ki, şimdi onun yasaklarına itaat etmemeyi düşünmek bile bir nevi sadakatsızlık gibi geliyordu bize.

Mrs Forrester üstümüzde lanet olası bonelerimiz ve yamalı yakalarımızla bastı bizi, ama vereceğimiz haberi nasıl karşılayacağını ölesiye merak ettiğimizden bu konu tamamen aklımızdan çıktı, ayrıca haber verme işini Miss Pole’a bırakmıştık ama o, Mrs Forrester odadan içeri girdikten sonra, çok biçimsiz bir şekilde beş dakika süren bir öksürük nöbetine tutuldu, o arada haksızlık etme pahasına da olsa, az kalsın durumdan faydalanıp her şeyi anlatıverecektik. Miss Pole’un ağzına tuttuğu mendilin üzerinden bize nasıl yalvaran gözlerle baktığını hiç unutmayacağım. Gözleri bize âdeta kelimeler kadar sarıh biçimde meramını anlatıyordu: “Tabiat ana, şu anda bundan faydalanma imkânım olmasa da, ne olur bana ait olan bu zevkten beni mahrum etme.” Biz de etmedik.

Mrs Forrester’in uğradığı şaşkınlık bizimkinden az değildi; üstelik incinmişlik duygusu daha da çoktu çünkü o mensup olduğu mevkii bizden daha daha iyi anlıyor ve böyle bir davranışın aristokrasiye nasıl bir leke süreceğini tam anlamıyla görebiliyordu.

Mrs Forrester ve Miss Pole gittikten sonra kendimizi yatıştırmaya çalıştık; ama aldığı bu bilgi Miss Matty’yi gerçekten şoke etmişti. Şöyle bir düşündü, bir tanıdığının evlilik haberini duyalı on beş yıldan fazla zaman geçmişti bu zaman zarfında tek istisna Miss Jessie Brown’dı; ve bunun onda bir şok etkisi yarattığını söyledi sanki kimbilir daha neler göreceğiz gibisinden.

Bilmiyorum benim kafamda uydurduğum bir şey mi yoksa gerçek bir vakıa mı, ama hangi çevreden olursa olsun bir nişan haberi yayıldı mı, nişanın ilanından sonra o çevrenin evlenmemiş hanımları olağandışı bir neşeyle ve yeni elbiselerle etrafta uçuşmaya başlıyorlar sanki sessizce ve farkında olmadan “biz de koca bekleyen evde kalmış kızlarız” demek istiyorlardı. Miss Matty’le Miss Pole bu ziyaretten sonraki on beş gün boyunca, onları tanıdığım uzun yıllardan beri hiç rastlamadığım kadar çok boneler, uzun esvaplar, şapkalar, şallar üzerine konuştular. Tabii bu ilkbahar havasından da olabilir, çünkü Mart ayı gelmiş, havalar ılımış, hoşlaşmıştı; ve merinoslar, kastorlar veya yünlülerin hiçbir cinsi, parlak güneş ışığı üzerlerine değsin istemezlerdi. Mr Hoggins’in kalbini kazanan, Leydi Glenmire’in kıyafetleri değildi çünkü o hayırseverlik için sağa sola gittiğinde her zamankinden daha külüstür kıyafetlerini giyerdi. Kilisede veya başka yerlerde acele kaçamak bakışlarımla onu yakaladığımda, tanıdıklarıyla karşılaşmaktan kaçınır gibi bir hali olurdu, yüzünde neredeyse bir gençlik pırıltısı belirirdi, yüzü kızarırdı; dudakları olduğundan daha kırmızı, sımsıkı kapalı haline göre daha dolgun ve titrek görünürdü ve gözleri gördüğü her şeyin üzerinde hafifçe oyalanırdı, sanki Cranford’u ve ona ait her şeyi sevmeye meylediyormuş gibi.

Mr Hoggins çakı gibi gençleşmiş ve mutluluk ısıltıları saçar gibi görünüyordu, kilisenin ortasından geçen yolu yepyeni uzun konçlu çizmelerini gıcırdatarak yürüdü – sesini duyuran ve aynı zamanda kendini gösteren bu hali durumunu değiştirme azminin işaretiydi; çünkü tevatüre göre yirmi beş yıl önce Cranford’a ilk ayak bastığı gün ayağındaki çizmeleri bugüne kadar giymişti; sadece yeni parçalar eklenecek, aşağıdan, yukarıdan, alttan üstten, topuktan, tabandan, siyah deri, kahverengi deri, kimsenin tahmin edemeyeceği kadar çok tamir görmüştü o çizmeler.

Cranfordlı hanımların hiçbirisi, ne hanımı ne de beyi kutlayarak bu evliliği tebrike yanaşmadı. Aramızdaki bağlantıyı kuran şahıs Mrs Jamieson, dönene kadar olayı büsbütün görmezden gelmek istiyorduk. O gelip bize bir ipucu verene kadar konunun anılmamasının daha hayırlı olacağını düşündük – tabii ki sahiden var olan gerçekler inkâr edilemez ama haklarında ne kadar az konuşulsa o kadar iyidir. Dili-mize böyle ket vurulması – yani konuyla ilgili her iki kişiyle de konuşamayınca, sormak için yanıp tutuştuğumuz soruların cevabını nasıl öğrenecektik? Rahatsız edici olmaya başlamıştı, ve sessizliğin yücelik olduğuna dair görüşlerimiz tecessüsümüz karşısında fazla dayanamıyordu ayrıca duruma göre bakkal, peynirci veya erkek şapkası satıcısı olan Cranford'ın başlıca dükkânının sahibi tarafından ilkbahar modasının geldiği ve bir sonraki salı günü High Street'teki salonunda müşterilerin huzurunda takdim edileceğinin duyurulması da yavaş yavaş düşüncelerimizin başka bir yöne saptırılmasına yol açtı. İşte Miss Matty de kendine bir uzun ipekli elbise almak için bugünü bekliyordu. Gerçekten de ben ona Drumble'dan patron isteyebileceğimi söylemiştim ama o nezaketle teklifimi reddetti ve yeşil türban konusunda uğradığı hayalkırıklığını henüz unutmadığını söyledi. Parlak sarı veya bayrak kırmızısı renklerine karşı koyamayacağından korkarak, hedef tahtası olarak beni seçmesine şükreliyordum.

Burada kendi hakkımda da birkaç şey söylemeliyim. Babamın Jenkyns ailesiyle eski dostluğundan bahsetmiştim; ama gerçekten bilmiyorum, arada uzaktan bir akrabalık var mıydı. Babam, Miss Matty'den o panik dolu günlerde yazılmış, benim evi nasıl koruduğumu ve diğer güçlerimi emnim abartarak anlattığı mektubu aldıktan sonra zor günler yaşandığını düşünerek bütün kışı Cranford'da geçirmemi isteyerek izin vermişti. Ama artık günler uzamış, ortalık

neşelenmiş olduğundan dönmem için beni sıkıştırıyordu; bense sadece bir umut arayışı içindeydim; sinyoranın Aga Jenkyns hakkında anlattıklarıyla Miss Pole ve Mrs Forrester arasındaki konuşmadan süzerek çıkarttığım şeyler birbirini tutuyor mu, konusunda net bir bilgiye ulaşmaya çalışıyordum.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Durdurulan Ödemeler

Mr. Johnson'ın son moda kıyafetleri sergileyeceği o salı günü, postacı kadın eve iki mektup getirdi. Postacı kadın dedim ama postacının karısı demeliydim. Postacı topal bir kunduracıydı, çok temiz, dürüst ve şehirde herkes tarafından sayılan bir adamdı; ama Noel veya Uğurlu Cuma gibi olağanüstü günler dışında hiçbir zaman postayı o getirmezdi; öyle günlerde de, zavallı Thomas'ı herkes sevdiği, böyle bayram günlerinde herkes ona konukseverlik gösterdiği için sabah saat sekizde dağıtılması gereken mektupları öğlen ikiye, üçe kadar beklemeniz gerekirdi. "Boğazıma kadar tokum, üç dört eve servis yaptım hepsi kahvaltıya davet etti," der ve tam son kahvaltı sofrasından kalkmışken öğle yemeğine oturmak üzere olan bir dostuna rastgeldiğini anlatırdı; terbiyeli ve güler yüzlü biri olan Thomas'a nefsine hâkim olamamak bâbında da diyecek yoktu çünkü her zaman ayık gezerdi; Miss Jenkyns'in dediği gibi bundan bir sabır dersi çıkarılabilirdi çünkü Thomas gibi biri olmasa bu değerli nitelik çoğu insanın içinde kuvveden fiile çıkmadan, varlığı bile keşfedilmeden uyur kalırdı. Sabır denen özelli-

ğın Miss Jenkyns'in zihninde de derin bir uykuda olduğu ise kesindi. Sürekli bir mektup beklerdi ve postacı kadın gelene kadar veya bize uğramadan kapının önünden geçerse, masanın üzerinde tempo tutardı. Noel günü ve Uğurlu Cuma, sabah kahvaltısından başlayıp kiliseye gidene kadar ve kiliseden döndükten sonra saat ikiye kadar, ocağın ateşinin karıştırılması gerektiği anlar dışında ve o sırada da şaşmaz bir şekilde ocak demirlerini yere devirir, Miss Matty'yi azarlar, masada tempo tutardı. Ama bunun kadar kesin olan bir şey de Thomas'ı samimi bir muhabbetle içeri buyur edeceği ve ona iyi bir yemek ikram edeceğiydi; Miss Jenkyns kel kafalı bir ejderha gibi adamın tepesinde durur, çocukları hakkında sorular sorardı –ne yapıyorlardı– hangi okula gidiyorlardı; yolda bir tane daha var mı, sorularını azarlar gibi sorardı ama en küçükleri dahil çocukların hepsine birkaç şiling, etli börek, anneye babaya da ilâveten yarım kuron göndermeyi ihmal etmezdi. Sevgili Miss Matty için posta bunun yarısı kadar bile ehemmiyetli bir mevzu değildi; Thomas'ı güzelce ağırlamayı ve yardımda bulunmayı asla küçümsemekle birlikte, Miss Jenkyns'in olayı biraz da hemcinslerine nasihat vermek, onlara faydalı olmak için mükemmel bir fırsat gibi görmesinden dolayı, işin tören kısmından biraz utanıyor gibi gelirdi bana. Miss Matty bütün parayı adamın eline topluca ve gizlice verirdi, sanki kendinden utanarak. Miss Jenkyns ise her bir sikkeyi teker teker verir, “Bakalım hele! Bu sana; bu Jenny'ye” falan derdi. Adam yemeğini yerken Miss Matty, parmağıyla işaret edip Martha'yı mutfaktan çıkarırdı: bir keresinde de bildiğim kadarıyla, yiyeceklerini hızla cebinden çıkardığı mavi bir mendile doldurup ortadan kaldırdığını görmüş ve adama göz kırpmıştı. Ne kadar tepeleme dolu olursa olsun Miss Jenkyns tabağın tertemiz bırakılmasını ister, bunun için her kaşıқта emir verir, adamı paylar gibi konuşurdu.

O salı sabahı kahvaltı masasında bizi bekleyen mektuplardan, daha doğrusu iki mektuptan bir hayli uzaklaşmış oldum. Benimki babamdan gelmişti. Miss Matty'ninki basılı bir kâğıttı. Babamınki tam erkek elinden çıkma bir mektup örneği idi, çok sıkıcıydı; herkesin afiyette olduğundan, oralara çok yağmur yağdığından, ticaretin durgun olduğundan ve ortalıkta bir sürü tatsız söylentinin dolaştığından başka hiçbir habere yer vermemişti. Bana Miss Matty'nin hâlâ Town and County Bank'daki hisselerini elinde tutup tutmadığını soruyordu çünkü banka hakkındaki kötü raporlar geliyormuş; ama eskiden de tahmin ettiğinden farklı bir durum değilmiş bu ve yıllar önce, küçük servetlerini yatıracığı zaman, bu yöndeki tahminlerini Miss Jenkyns'e yazmışmış – ve bildiği kadarıyla bu akıllı kadının hayatında yaptığı tek akılsızca hareket buymuş (ilk kez babamın tavsiyesinin tersine bir karar verdiğini, biliyordum). Her neyse, işler kötü giderse ve bir faydam olacaksa tabii ki Miss Matty'yi yalnız bırakmayı aklımdan bile geçirmemeliymişim, falan).

“Senin mektup kimden, canım? Benimki ‘Edwin Wilson’ imzalı pek nazik bir davetiye”, ayın yirmi birinde, Town and County Bank'ın, Drumble'da yapacağı hissedarlar toplantısına katılmamı istiyorlar. Beni hatırladıklarına göre çok tiz çalıştıkları belli.”

Bu “önemli toplantıyı” duyduğuma hiç sevinmedim, iş dünyasından hiç anlamasam bile mektubun babamın söylediklerini doğrulamasından korkmuştum, kötü haber çabuk yayılır, diye düşünüp bu konuda bir şey söylememeye karar verdim yalnızca, babam iyiymiş, en derin saygı ve selamlarını gönderiyor size, dedim. Mektubu elinde evirip çevirip hayranlıkla bakıyordu. Nihayet konuştu–

“Tıpkı bunun gibi birini de Deborah'ya gönderdiklerini hatırlıyorum; ama bu beni şaşırtmazdı çünkü herkes onun çok akıllı selim sahibi biri olduğunu bilirdi. Onlara çok yar-

dımcı olamayacağımı biliyordum, hesap işlerinde ben ancak ayak bağı olurdum, hiç akıldan hesap yapamazdım. Biliyorum Deborah gitmek istiyordu oraya, hatta bu okazyon için bir de yeni bone ısmarlamıştı: ama günü geldiğinde üşütmüştü: ondan sonra yaptıkları işleri izah eden nazik bir yazı gönderdiler. Bir müdür seçmişlerdi, galiba. Benim onlara müdür seçmekte yardım etmemi mi istiyorlar acaba? O zaman şüphesiz hemen babanı seçerdim.”

“Babamın bankada hissesi yok,” dedim.

“Evet, yoktu! Hatırladım. Deborah’ın almasına da çok karşı çıkmıştı, sanırım. Ama onun güçlü bir iş kadını tarafı vardı ve he zaman kendi karar verirdi ve biliyor musun burada yüzde sekiz verdiler, bunca yıldır.”

Yarım yamalak bildiklerimle çok rahatsız edici bir konuydu bu; o yüzden konuyu değiştirmenin daha iyi olacağını düşündüm ve yeni model kıyafetleri görmeye ne zaman gideceğimizi sordum. “Ah canım,” dedi, “mesele şu ki, on ikiyi geçmeden gitmek adabı muaşerete uygun düşmez; ama o zaman da bütün Cranford oraya toplanmış olur ve herkesin gözü önünde bütün o esvaplara, aksesuara, şapkalara bakarak çok meraklıymış gibi görünmek de hoş olmuyor. Bu tür okazyonlarda fazla meraklı görünmek kibarlığa sığmaz. Deborah, son moda kıyafetler onun için yeni bir şey değilmiş gibi yapmakta her zaman çok ustaydı; Londra’da bütün yeni moda kıyafetleri gören Lady Arley’den kaptığı bir davranış şekliydi bu. O yüzden düşündüm ki, bu sabah kahvaltıdan hemen sonra şöyle çıkıverelim. Yüz gram çay almak istiyorum – sonra telâş etmeden gider güzelce inceleriz onları, benim yeni ipek elbisem tam olarak nasıl yapılmalı anlarız ve sonra, saat on ikiden sonra, bir daha gideriz bu sefer kafamız rahat olur, elbiseyi düşünmeyiz.”

Miss Matty’nin yeni ipekli elbisesinden bahsetmeye başladık. Hayatında gerçekten ilk kez kendisi için önemli bir se-

çim yapacağını o sırada anladım: çünkü Miss Jenkyns, zevkli veya zevksiz biri olsun her zaman daha kararlı bir kişilik gösterirdi; böyle insanların sadece irade gücüyle bütün dünyayı önlerine koşmaları gerçekten hayret edilecek bir şeydir. Miss Matty parlak kumaşların kat kat açılıp dökülmesini göreceği ânı iple çekiyordu, sanki bu işe ayırdığı beş altın sterlin dükkândaki bütün ipeklileri satın almaya yetecekti; ben (bir oyuncakçı dükkânında elimdeki birkaç kuruşla ne alacağıma karar veremedim iki saat geçirdiğimi hatırlayarak) erken gideceğimize çok sevindim, çünkü böylece sevgili Miss Matty'ciğim rahat rahat kendi kafa karışıklığının tadını çıkarabilecekti.

Ferah bir camgöbeğinden bulabilirlerse, elbise cam göbeği renginde olacaktı: bulamazlarsa gönlü altunî sarı veya gümüşî griye kayıyordu; ve kumaşın eninin ne kadar olduğunu bilmediğimizden, dükkânın kapısına varana kadar ne miktar kumaş gideceğini tartıştık. Çay alacaktık, ipekliyi seçecektik, sonra helezoni merdiveni tırmanıp bir zamanlar tavanarası olan şimdiki moda teşhir salonuna çıkacaktık.

Mr Johnson'lardaki genç beyler kusursuz bir şekilde giyinip kuşanmışlardı; en iyi boyunbağı takmışlar, tezgâhın arkasında baş döndürücü bir hareket halindeydiler. Bir an önce bize yukardaki odayı göstermek istiyorlardı; ama önce iş sonra eğlence kuralına uyarak çayı almak için aşağıda kaldık. Burada Miss Matty'nin unutkanlığı kendini eleverdi. Hangi saatte olursa olsun o gün yeşil çay içtiğini fark etmesine yol açarsanız, o gece nerdeyse sabaha kadar uyumamayı vazifeden sayardı, (kaç defa, farkında olmayarak içtiğini ve o zaman böyle bir etkiye maruz kalmadığını biliyorum), bu nedenle yeşil çay evde yasaklanmıştı; ama bugün ipekli kumaştan bahsettiğini sanarak yanlışlıkla bu iğrenç maddeden var mı diye, kendisi sordu. Mamafih hata çabucak düzeltildi; ve gerçek ipek topları açılmaya başladı. Bu saate kadar dükkân

artık iyice dolmuştu çünkü o gün Cranford'da pazarın kurulduğu gündü. Civardaki veya evdeki hanıma, kızlarına hoşluk olsun diye sıradışı bir şey alıp götürmeye can atan çoğu çiftçi ve köylü, elleriyle saçlarını yatıştırarak, gözkapaklarının altından utangaç bakışlarla etrafı süzerek içeri giriyordu ama etraflarını saran alacalı şallar, yazlık basmaların ortasında ve şık tezgâhtarların önünde kendilerini eğreti hissediyorlardı. Nihayet efendi görünüşlü bir adam kendine yol açıp tezgâha yaklaştı ve hiç ikirciklenmeden iki şal görmek istediğini söyledi. Öteki köylüler bakkaliye kısmında kaldılar; ama yanibaşımızdaki, mahcubiyeti bir kenara bırakacak kadar sözlüsü, karısı veya kızına bir şey almayı öyle kafasına koymuştu; çok geçmeden o mu yoksa Miss Matty mi tezgâhtarını daha fazla oyalayacak diye kendi kendime sormaya başladım. Adam her gördüğü şalı bir öncekinden daha çok beğeniyordu, Miss Matty'ye gelince o çıkarılan her yeni top kumaşa gülümsüyor, içini çekiyordu; renk renk toplar raflardan peşpeşe iniyordu ve Miss Matty'nin dediği gibi, bütün toplar bir araya yığılınca, alaimisema bile bu yığının yanında zavallı kalırdı.

“Korkarım ki,” dedi tereddütle, “hangisini seçersem seçeyim diğerini almış olmayı isteyeceğim. Şu güzel fes rengine bir bakın! Kışın ne sıcak tutar. Ama ilkbahar geliyor, değil mi ya.” İstedığımız ama paramızın yetmediği herhangi bir şey karşısında Cranford'da hepimizin yaptığı gibi sesini alçaltarak “Keşke her mevsim için bir elbisem olabilseydi,” dedi. “Mamafih,” diye devam etti, daha yüksek ve neşeli bir tonda “hepsinden bir elbisem olsaydı, bunlara bakmak başıma çok iş çıkarırdı; o yüzden, sanırım sadece birini alacağım. Ama hangisi olsun, canımın içi, söylesene?”

Şimdi de sarı benekli leylâk rengi bir kumaşın üzerine eğilmişti, bense o anda gözden düşmüş, parlak renklerin yanında alt sıralara inmiş sakın bir çağla yeşilini çekiştiriyordum, mütevazı ama iyi cins bir ipekti bu. Bu noktada kom-

şumuz dikkatimizi celbetti. Yaklaşık otuz şilinglik bir şal seçmişti; şüphesiz, evdeki Molly veya Jenny'e hoş bir sürpriz yapma umuduyla mutluluk bütün yüzünü kaplamıştı; poturunun cebinden deri bir cüzdan çıkarmış şal ve tezgâha getirilen bakkaldan aldığı öteberi paketleri için beş sterlinlik kâğıt parayı uzatmıştı; işte komşu bu noktada dikkatimizi çekti. Tezgâhtar şaşkın ve şüpheli bir havayla beş sterlini inceliyordu.

“Town and County Bank! Kesin bilmiyorum ama daha bu sabah, sanırım bu bankadan gelen senetler hakkında bir uyarı aldık, efendim. Hemen gidip Mr Johnson'a soracağım efendim; ama maalesef ödemeyi nakit veya farklı bir senetle yapmanızı istirham etmek zorundayım, efendim.”

Hayatımda hiçbir insanın yüz ifadesinin bu kadar aniden umutsuzluk ve şaşkınlığa dönüştüğünü görmemiştim. Bu hızlı değişimi görmek çok acınası bir şeydi.

“Lanet olsun!” dedi, hangisinin daha zor olduğunu sınamak ister gibi, yumruğunu masaya indirdi, “delikanlı, altın ve senetlerin sokaktan toplandığını sanıyor galiba.”

Miss Matty adamı merakla izlerken ipekli elbiseyi unutmuştu. Bankanın adını duymuş olduğunu sanmıyorum ve ben kendi endişeli korkaklığımla duymamasını istiyordum; böylece daha bir dakika önce baştan aşağı kötülediğim sarı benekli leylâk rengi kumaştan hayranlıkla bahsetmeye başladım. Ama faydası olmadı.

“Ne bankasıydı? Yani hangi bankanın senediydi sizinki?”

“Town and County Bank.”

Çiftçiye geri vermek üzere parayı getiren tezgâhtara döndü, “Bakayım,” dedi, yumuşakcık bir tonda ve usulca elinden aldı.

“Mr Johnson çok üzgün, ama aldığı bilgiye göre bu bankanın verdiği senetler çöpe gidecek kâğıtlardan daha değerli değilmiş.”

“Anlamıyorum,” dedi, Miss Matty alçak bir sesle. “Bu bizim banka, değil mi? – Town and County Bank?”

“Evet,” dedim. “Bu leylâk renkli ipekli yeni şapkanızın kurdeleleriyle çok güzel gidecek bence,” diye devam ederek kumaşın katlarını ışığa doğru tuttum ve adamın bir an önce dükkândan çıkıp gitmesini dilerken bu kez yeni bir soru doğdu kafamda, eğer banka senetleri geri çevrilecek kadar kötü durumdaysa, Miss Matty’nin bu pahalı alışverişi yapmasına izin vermem ne kadar akıllıca veya doğrudu?

Ama Miss Matty nadiren yaptığı gibi ama ona çok yakışan, ona özgü yumuşak, haysiyetli tavrını takınarak elini usulca elimin üzerine koydu – “Birkaç dakika ipeklileri unut, canım,” dedi ve “sizi anlayamadım efendim,” diye devam etti, çiftçiyle ilgilenen tezgâhtara döndü. “Bu sahte bir senet mi?”

“Yok, hayır han’fendi. Gerçek olmaya gerçek de artık işe yaramayacağına dair haberler var. Mr Johnson sadece görevini yapıyor efendim, Mr Dobson’ın da bildiği gibi.” Ama Mr Dobson bu nazik reveransa tebessümle cevap verecek durumda değildi. Elindeki seneti evirip çeviriyor, daha yeni seçtiği şalların paketine acı acı bakıyordu.

“Her kuruşunu alın teriyle kazanan yoksul birine zor geliyor bu,” dedi. “Ama çaresi yok. Şalları geri vereceğim, beyim; Lizzle bir süre daha peleriniyle idare edecek. Kuru incirleri –çocuklara söz vermiştim– alıyorum. Ama tütün ve diğerlerini–”

“Ben size senediniz için beş sterlin vereceğim, efendi,” dedi, Miss Matty. “Bence büyük bir hata var, ben de hissedarlardan biriyim, işler yolunda gitmiyorsa mutlaka bana haber verirlerdi.”

Tezgâhtar masanın öbür tarafından eğilip Miss Matty’e bir iki kelime fısıldadı. Miss Matty şüpheyle baktı ona.

“Belki öyledir,” dedi. “İş dünyasından anlarmış gibi yapmam; bildiğim bir şey varsa, eğer banka batacaksa ve dürüst

insanlar bizim senetlerimizi aldıkları için paralarını kaybedecekse – bunu kendime izah edemem,” dedi ve birdenbire dört kişilik bir dinleyici topluluğu önünde uzun bir cümleye başladığını fark etti; “Sadece elimdeki altınla seneti değiş tokuş etmek istiyorum, izin verirsiniz lütfen,” dedi çiftçiye dönerek “siz de şalı alıp hanımınıza götürebilirsiniz. Ben elbise için birkaç gün daha beklerim, o kadar. Ondan sonra her şey ortaya çıkar, hiç şüphem yok.” “Ama ya her şeyin ortaya çıkması sizin istediğiniz şekilde olmazsa?” dedim.

“Ne olur ki? Hisse sahibi olarak bu iyi dürüst adama parasını vermek sadece benim normal dürüstlüğüme gösterir. Kafam bu konuda oldukça net; ama bilirsın, ben hiçbir zaman herkes kadar anlaşılabilir şekilde konuşamayabilirim, sadece bana senedi verin lütfen Mr Dobson, ve elinizdeki *crown*’larla diğer alışverişinize devam edin.”

Adam ona sessizce, minnetle baktı – teşekkürlerini söze dökemeyecek kadar rahatsız hissediyordu kendini; ama birkaç dakika elindeki senetle oynayarak orada sallanıp durdu.

“Benim yerime başkasının kaybetmesine razı olmak istemem, eğer ortada bir kayıp varsa; ama bakın beş sterlin benim gibi ailesi olan bir adam için çok para; ve dediğiniz gibi, onda bir ihtimalle birkaç güne kadar bu senet yeniden altın kadar değerli olacak.”

“Hiç öyle bir umut yok” dedi, dükkâncı.

“Senetleri almam için daha da iyi bir sebep,” dedi, Miss Matty sakince. Senedin karşılığı *crown*’ları yavaşça adama doğru itti. “Teşekkür ederim. Bu ipeklileri almadan bir iki gün bekleyeceğim; belki o zaman daha fazla çeşidiniz olur. Canım yukarı çıkalım mı?”

Modelleri en ince ayrıntılarına kadar merakla inceledik sanki onlardan yapılacak elbisenin kumaşını satın almışsınız gibi. Aşağı kattaki küçük olay Miss Matty’nin elbisesinin kollarının nasıl yapılacağını, üzerine nasıl oturtulaca-

ğını hiç etkilememiş gibi. Bir iki kez sakın sakın boneler ve şallar hakkındaki görüşlerimden dolayı beni tebrik etti; ama bütün o süre boyunca yaptığımız tetkiklerin ikimizin arasında kaldığından emin değildim çünkü pelerinler ve gocuklar arasında saklanan biri gözüme çarpmıştı ve hünerli bir manevradan sonra Miss Pole'la yüz yüze geldim, o da, yas kıyafetleri içinde, (başlıca nedeni dişsiz olması ve bu kusurunu saklamak için peçe takıyordu), bizimle aynı nedenle buraya gelmişti. Ama başının ağrıdığını, sohbet edecek hali olmadığını söyleyerek hızla dükkândan ayrıldı.

Dükkândan dışarı çıkarken kibar bir adam olan Mr Johnson bizi bekliyordu; altının senetle değış tokuş edildiğinden haberi olmuştu ve şimdi çok iyi duygular ve gerçekten iyi kalplilik gereğı ama biraz düşüncesiz bir hareketle, Miss Matty'yi avutmak ve gerçek durumu hakkında onu etkilemek istedi. Ben yalnızca abartılı bir dedikodu duymuş olmasını ümit ediyordum çünkü Miss Matty'nin hisselerinin hiç değeri olmadığını, bankanın ona metelik bile ödeyemeyeceğini söylüyordu. Miss Matty'nin hâlâ biraz inanmıyor gibi görünmesine sevindim; ama bunun ne kadarının sahici ne kadarının poz olduğunu bilemiyordum çünkü Cranford'da Miss Matty konumundaki hanımların kendilerini kontrol etme alışkanlıklarını bilirdim, onlar kendilerinden daha alt rütbede olanlar karşısında veya herkesin girip çıktığı bir dükkânda en ufak bir şaşkınlık, bir üzüntü belirtisi göstermenin onurlarını zedeleyeceğini düşünürlerdi. Nitekim eve büyük bir sessizlik içinde yürüdük. Utanarak söylemeliyim ki, Miss Matty'nin bu kadar kararlılıkla senedi alması beni bir hayli rahatsız etmiş, canımı sıkmıştı. Onun o kadar hüznü, o kadar içime dokunan bir şekilde istediğı yeni bir ipekli elbisesi olması fikrine fena hazırlamıştım kendimi; genel olarak her konuda o kadar kararsızdı ki, kim olsa ona fikrini değıştirtebilirdi; bu olayda

ise bir denemeye girişmenin bile işe yaramayacağını hissetmiştim, ama ortaya çıkan sonuca daha az üzülmeme yararı yoktu bunun.

Bir şekilde saat on ikiden sonra ikimiz de moda konusunun artık buramıza geldiğini itiraf ettik, aynı zamanda belirli bir beden yorgunluğu da çökmüştü üzerimize (aslında zihnimizdeki çöküntüydü bu) dolayısıyla bir kez daha dışarı çıkma hevesimiz kalmamıştı. Ama hâlâ senetten hiç bahsetmemiştik; ta ki birdenbire bana bir şey olana kadar: birdenbire Miss Matty'ye Town and County Bank'ın senetleri karşılığında önünüze çıkan herkese altın vermek gibi bir vazife size düşer mi diye soruverdim. Oldukça kederli bir yüzle, sanki zaten yeterince bunalmış haldeyken yeni bir karışıklık daha çıkarmışım gibi baktı bana; bir iki dakika konuşmadı. Sonra sesinde hiçbir ayıplama olmadan, benim o canımın içi Miss Matty'ciğim şöyle dedi:

“Canımın içi, insanların sağlam kafa dediklerinden ben de olmadığını her zaman hissederim; çoğu zaman önümde bekleyen olayla ilgili ne yapmam gerektiğine karar vermek benim için kâfi derecede zor bir iştir. Bu sabah çok minnettar oldum, çok minnettar çünkü o zavallı adam yanı başımda dururken görevimin ne olduğunu o ânda görebildim; ama şöyle şöyle olsaydı ne yapardım diye düşünüp durmak beni çok hırpalıyor; düşünüyorum da, bekleyip gerçekten ne olacağını görsem daha iyi olacak ve o zaman yardım gerekirse hiç şüphem yok ki, bana da yardım edenler olur, eğer huzursuzlanıp önceden çok fazla endişelenmezsem. Bilirsin, sevgili Deborah'cığım gibi değilim ben. Eğer Deborah yaşasaydı işler bu hale gelmeden çok önce bir çaresini bulurdu o.”

Akşam yemeğinde ikimizin de fazla iştahı yoktu ama farklı konulardan bahsederek neşeyle konuştuk. Oturma odasına çekilince Miss Matty yazı masasının kapağındaki kilidi

açtı ve hesap defterlerine bakmaya başladı. Kaşları şaşırmış gibi çatılmış, gözleri çizgili kâğıdın üzerinde bir aşağı bir yukarı giden kalemin ucunu takip ederken ben sabah söylediklerimden o kadar pişmandım ki, ona yardım etmeyi teklif etme küstahlığında bulunacak değildim. Böylece kederli bir ruh haliyle şöminenin başında oturmaktayken, Miss Matty da yavaş yavaş defteri kapattı, masasını kilitleti, yanıma gelerek bir sandalye çekip oturdu. Elimi avucunun içine bıraktım; sıkıca yakaladı ama tek kelime etmedi. Sonunda, sesini zorla kontrol ederek, “O banka işleri batırırsa, yılda yüz kırk dokuz sterlin, on üç şilin, dört peni kaybedeceğim; yılda bana yalnızca on üç sterlin kalacak.” Elini sıkıca tutup sıktım. Ne diyeceğimi bilmiyordum. O anda (etraf karanlıktan seçilmiyordu) parmaklarının avucumun içinde kasılarak seğirttiğini hissettim; tekrar konuşacağını anladım. “Umarım yanlış bir şey –kötü bir şey– söylemiyorumdur ama, ah! Deborah’nın bunu görmediğine çok seviniyorum,” derken hıçkıklarını duydum. “Onun yüce bir ruhu vardı – böyle her şeyi kaybedip düşmeye dayanamazdı.”

Küçücük servetleriyle yatırım yapacakları zaman bu talih-siz bankada ısrar eden kardeşi hakkında söyleyecekleri bu kadardı. O gece mum yakmayı her zamankinden daha geç vakte bıraktık, onun ışığında konuşmaktan utanarak sessizce ve kederle oturduk.

Mamafih çaydan sonra zoraki bir neşeyle (çok geçmeden bu gerçek de oldu) elimize işlerimizi aldık ve bir türlü merakımızı gideremediğimiz konuya döndük, Leydi Glenmire’in nişanı. Miss Matty bunun iyi bir şey olduğu noktasına gelmek üzere gibiydi.

“Asla, erkeklerin evde baş belası olduğunu inkâr etmeye çalışmıyorum. Kendi tecrübemden hüküm veremem çünkü benim babam, temizlik denen şey neyse oydu, evden içeri girmeden önce ayakkabılarını bir kadın kadar titizce siler-

di; ama erkekler güçlüklerle karşılaşınca ne yapılacağı hakkında bir şeyler bilirler, yani elinin altında böyle yaslanacak biri olması hoş bir şey. Şimdi Leydi Glenmire, şuraya buraya savrulmak, nereye yerleşeceğim diye eşinmek yerine, bizim Miss Pole ve Mrs Forrester gibi hoş, iyi yürekli insanlar arasında kendine bir yuva bulacağını bilecek. Ve Mr Hoggins gerçekten geçimli bir adamdır; adabı muaşeret bakımından kusursuz değilse ne yapalım, birilerinin seviyeli kabul etmeyeceği ama hem dürüst hem şefkatli, nice erkek bilirim, üstelik iyi kalpli, hem de parlak zekâlı.

Miss Matty, Mr Holbrook'la ilgili hülyalara dalar gibi oldu ben de onun rahatını kaçırmak istemedim, zaten benim kafam da, şu bankanın iflas tehlikesi krizi çıkmadan önce kurmaya başladığım planla çok meşguldü. O gece Miss Matty yatmaya gittikten sonra, tehlikeyi göze alıp tekrar mumu yaktım ve oturma odasına geçip, Aga Jenkyns'e bir mektup yazmak üzere masanın başına oturdum. Eğer o kişi Peter ise, onu etkileyecek bir mektup olacaktı, öyle değil de yabancı biriye kuru gerçekleri bildiren bir mektup olacaktı. Mektubu bitirmeden önce kilise saati ikiyi çaldı.

Ertesi sabah, Town and County Bank'in ödemeleri durdurduğu haberi, hem resmî, hem resmî olmayan şekilde geldi. Miss Matty yıkıldı.

Sakince benimle konuşmaya çalıştı; mesele haftada beş şilinle geçineceğine dair asıl konuya gelince, gözlerinden akan birkaç damla yaşı tutamadı.

“Kendim için ağlamıyorum canım,” dedi gözlerini kurularak; “galiba, annem bunu duysaydı ne kadar üzülürdü diye, çok saçma bir düşünce yüzünden ağlıyorum; bize çok düşküncü, kendinden çok bizi düşünürdü. Ama bir sürü yoksul insan bundan daha azıyla yaşıyor ve ben de çok müsrif sayılmam, şükür Tanrı'ya, koyun gerdanının borcu, Martha'nın maaşı ve evin kirası ödendikten sonra başka tek ku-

ruş borcum kalmıyor. Zavallı Martha'cık! Sanırım benden ayrılacağı için üzülecek.”

Miss Matty gözyaşları arasından bana gülümserken, gözyaşlarını değil, sadece gülümsemesini görmemi isterdi.

Muhtaç Düşmüş Arkadaşlar

Birdenbire değişen durumu yüzünden Miss Matty'nin ne kadar çabuk tasarrufa başladığını görmek benim için ve belki bana öyle geliyor ama başkaları için de örnek alınacak bir şeydi. O oturup Martha'yla konuştuğu sırada ben de Aga Jenkyns'e yazdığım mektupla evden sıvıştım, tam adresi almak için Senyör'ün pansiyonuna gittim. Senyora'ya da söylediklerimi bir sır gibi saklaması için yemin ettirdim; zaten o askerce tavırlarıyla, kuvvetli bir heyecanın baskısı altında değilse, her zaman mümkün olduğu kadar kısa ve mesafeli konuşurdu. Üstelik (ki bu da benim sırrımın saklanacağını iki misli daha sıkı emniyete alıyor) Senyör de birkaç gün gibi kısa bir vakte kadar yeniden yollara düşüp, sihirbazlığa başlamayı, karısı ve küçük kızı Phoebe'yi alıp Cranford'dan gitmeyi düşünecek kadar iyileşmişti. Ve gerçekten de onları, Senyör Brunoni'nin yaptığı başarılı işlerin yazıldığı, yalnızca bundan sonra gösterinin yapılacağı şehrin adı eksik bırakılmış, siyah-kırmızı kocaman bir duvar ilânının üzerine eğilmiş, bakarken buldum. O ve karısı kırmızı harflerin en etkili biçimde nereye yerleştirileceğine (özellikle başlık

olabilirdi konu) karar verme işine öyle dalmışlardı ki, sorumu başbaşa kaldığımız bir anda sormak için epeyce beklemek zorunda kaldım. Bu süre içinde birkaç kez karar vermem gerekti, ama sonradan, Sinyor'un bu önemli konudaki şüphelerini ve nedenlerini duyunca, verdiğim kararların akıllıca olup olmadığını aynı samimiyetle sorguladım. En sonunda adresi aldım, imlâsını sese göre yazdım ve çok tuhaf göründü. Eve dönerken posta kutusuna attım ve bir an durup, az önce elimde tuttuğum mektupla beni ayıran ahşap kutunun, aralık duran bir dudağı andıran yarığına baktım. Hayat boyu benden çıkmıştı, bir daha hiç geri gelmeyecekti. Denizlerde sağa sola savrulacak, belki deniz suyuyla lekelenecek, palmiye ağaçları arasından götürülecek, bütün o tropik kokular üzerine sinecekti; bir saat önce o kadar tanıdık ve sıradan olan bir kâğıt parçası Ganj'in ötesindeki yaban ülkelere doğru mücadelelerle dolu bir yarışa çıkmıştı! Ama bu tahminî fikirlerle kaybedecek vaktim yoktu, Miss Matty beni özlemeden dönmeliydim. Kapıyı bana Martha açtı, yüzü ağlamaktan şişmişti. Beni görür görmez bir daha boşaldı, kolumdan tutup içeri soktu, kapıyı çarparak kapattı ve "Miss Matty'nin anlattıkları doğru mu," diye sordu.

"Onu hiçbir zaman bırakamam! Asla! Terk etmeyeceğim. Böylece söyledim ona, dedim ki, bana böyle işten çıkarılabilirim ihtarında bulunmaya gönlünüz nasıl razı oldu? Ben onun yerinde olsaydım yüzüm tutmazdı bunları söylemeye. Yedi buçuk yıl aynı evde hiçbir işe yaramadan, sırf para kazanmak için duran Mrs Fitz-Adam'ın Rosy'siyle beni aynı kefeye koydu. O hesapla bakılacaksa, ben firavuna hizmet edecek biri değilim; hanımım iyi midir kötü müdür ona bakarım; o hizmetçisinin iyi biri olduğunu bilmese bile—"

"Martha ama," diyerek sözünü kestim, o hâlâ gözlerini silerken.

“Bana ‘ama Martha’ deme,” diye cevap verdi, benim ses tonumdaki küçümsemeye karşı.

“Mantığını dinle–”

“Mantığımı dinlemeyeceğim,” dedi, hıçkırıklar arasından boğuk çıkan sesine şimdi tam olarak hâkim olmuştu. “Mantık hep bir başkasının söyledikleri içindir. Şimdi benim söyleyeceğim de mantığın pek güzel kabul edeceği bir şey; ama mantıklı olsun olmasın söyleyeceğim ve o sözü tutacağım. Benim Savings Bank’te param var, bir sürü kıyafetim de var ve Miss Matty’yi terk etmeyeceğim. Bana her gün her saat ihtar verse bile!”

Sanki bana meydan okur gibi ellerini beline koydu ve gerçekten de ona nasıl karşı çıkacağımı bilemiyordum çünkü Miss Matty gittikçe artan dermansızlığıyla bu iyi yürekli, sadık kadının bakımına muhtaçtı.

“Pekâlâ,” dedim, sonunda.

“En başta lâfa ‘pekâlâ’ ile başladığın için sana teşekkür ederim! ‘Ama’ ile başlasaydın, demin yaptığın gibi, seni dinlemeyecektim. Şimdi devam edebilirsin.”

“Eğer gitseydin Miss Matty için ne büyük bir kayıp olacağını biliyordum, Martha”–

“Dedim bunu ona. Hayatı boyunca üzüleceği bir kayıp,” diye zaferle araya girdi Martha.

“Yine de geçinmek için çok az parası olacak –o kadar az ki– sana nasıl yemek çıkaracak, onu bile bilmiyorum – kendi yemeği için bile dara düşecek. Bak ne diyeceğim Martha, biliyorsun sevgili Miss Matty seni bir arkadaş gibi görüyor, bu konunun konuşulmuş olmasından hoşlanmayabilir.”

Herhalde bu söylediklerim Miss Matty’nin konuyu ona sunuş şeklinden çok daha karanlık bir manzara çizmişti çünkü Martha bulduğu ilk iskemleye oturdu ve yüksek sesle ağlamaya başladı (mutfakta ayakta duruyorduk).

Sonunda önlüğünü çıkarttı, ciddiyetle yüzüme bakarak

sordu “Miss Matty’nin bugün puding yapmamı istememesinin nedeni bu muydu? Tatlıya fazla bayılmadığını, siz ve onun sadece koyun pırzolası yiyeceğinizi söyledi. Ben ona yakışanı yapacağım. Sakın ona söyleme ama ona pudingini yapacağım, seveceği bir puding yapacağım ve parasını da ben vereceğim; onun için siz sadece yemesini sağlayın. Çoğu insan sofraya iyi bir yemek geldiğini görünce üzüntüsünü biraz olsun unuttur.”

Martha’nın enerjisinin Miss Matty’nin yanından ayrılmasını, kalsın mı gibi alevlenmeye hazır bir konudan uzaklaşıp acil ve pratik bir işe yönelmesine memnun oldum. Temiz bir önlük bağlamaya başladı ayrıca tereyağ, yumurta başka ne lazımsa almak üzere bakkala gitmeye hazırlandı. Yapacağı yemek için evdeki hiçbir nevaleyi kullanmayacaktı böylece kendi şahsi parasını sakladığı eski bir çaydanlığın içinden ihtiyacı olan kadarını aldı.

Miss Matty’nin yanına gittiğimde çok sakın ama bir o kadar da üzgün görünüyordu; ama yavaş yavaş benim hatırım için gülümsemeye çalıştı. Babama mektup yazıp danışmak için buraya çağırmaya karar verdik ve bu mektubu gönderir göndermez geleceğe dair başka planlardan bahsetmeye başladık. Miss Matty’nin fikri, tek odalı bir yere geçmek, yanına sadece gerektiği kadar eşya alıp fazlasını satmak ve kirayı ödedikten sonra elinde kalan parayla sessiz sedasız orada idare etmektir. Bense daha hırslı ve daha huzursuzdum. Orta yaşı geçmiş, bundan elli yıl önce genel olarak hanımlara verildiği kadar eğitim almış bir kadının, ait olduğu sosyal sınıfı madden kaybetmeden geçinmek için yapabileceklerini düşündüm, nasıl para kazanabilirdi, elindekileri çoğaltmak için ne yapabilirdi? Sonunda bu son meseleyi kapatıp, bu koşullarda Miss Matty’nin ne yapabileceğini düşündüm.

Aklıma ilk gelen şey tabii ki öğretmenlikti. Miss Matty çocuklara bir şey öğretebilecek olsa, bu onun ruhuna çok iyi

gelen o küçük şirinlerin arasına karışmasını sağlardı. Şimdiye kadar başardığı işlerin üstünden geçtim. Bir zamanlar, piyanoda “Ah! vous dirai-je, maman?” parçasını çaldığını söylediğini duymuştum, ama bu çok eskidendi; müzik başarısının o hafif gölgesi yıllar önce solup gitmişti. Ayrıca bir zamanlar müslin kumaşlar üzerine çok güzel örnekler çıkarmayı bilirdi, kopyalanacak desen üzerine yaldızlı bir kâğıt koyup, her ikisini de cam üstünde tutup, deniz kabuğu şekillerinin ve iğne gözü deliklerinin kenarından giderek çizdi. Ama çizim konusunda vardığı son nokta buydu ve galiba daha öteye de geçmeyecekti. Ve sonra Cranford’da bütün tüccarların kızlarını gönderdiği Kız Mektebi’nde verilen sağlam İngiliz eğitiminin dallarına geçerseniz – el işi ve küremiz. Miss Matty’nin gözleri zayıflamıştı o yüzden bir nakış örneğinde iplikleri sayamayacağından veya şimdi Cranford’da yeni moda olan Kraliçe Adelaide’in halıya işlenen yüzünü yaparken lazım olan yeşil tonlarını doğru bir biçimde ayırt edemeyeceğinden korkuyordum. Küremize gelince, bunu kendim de hiçbir zaman öğrenememişken Miss Matty’nin eğitimin bu dalında ders vermesi pek iyi bir fikir değildi; nitekim ekvator veya tropik bölge veya bunun gibi mistik dairelerin Miss Matty’nin kafasında tamamiyle hayalî çizgiler olduğunu hayretle fark ettim ve Zodiac sembollerini de Kara Büyü’den kalma birtakım semboller gibi görüyordu.

Başkalarından daha iyi yaptığı işler arasında kendini yukarılarda göreceği sanat, renkli kâğıtlardan, tüye benzer şekillerde kesilmiş mum yakma çubukları (tutuşturma kâğıdı demekten daha çok hoşlanırdı onlara) yapmak ve türlü türlü zarif örgü modelleriyle çorap bağı örmekti. Bir keresinde, bana büyük bir emekle yapılmış bir çift hediye ettiğinde, bir tekini sokakta düşürmeyi aklımdan geçirdiğimi söyledim, çünkü biri görsün, beğensin istiyordum; fakat bu küçük şaka (ve küçücük bir şakaydı) bile onun terbiye anlayışına çok

dokunmuştu, hani bir gün zayıf tarafıma gelir, şeytana uyar-sam diye sahici bir tehlike varmış gibi endişeyle karşılaşmış-tı, o yüzden de sonunda söylediğime epey pişman oldum. Güzel nakışlı diz bağları, bir demet mum tutuşturma çubu-ğu veya mistik bir biçimde ipek iplikler sarılmış kart setle-ri, Miss Matty'nin en çok hoşuna gittiği herkesçe bilinen ha-tıra eşyalarıydı. Ama çocuklarına bu sanatların öğretilme-si için para verecek birileri var mıydı? Veya, Miss Matty an-cak onu sevenlere ehemmiyetsiz ama değerli şeyler yapmak için kullandığı hünerlerini, bildiği püf noktalarını üç beş pa-ra için satar mıydı?

Sıra okuma, yazma, aritmetiğe gelmişti; sabahları Kutsal Kitap'tan bir bölüm okurken karşısına uzun bir cümle çıkar-sa öksürmeye başlardı. Bir soyağacı bölümünü o kadar ök-sürükle tamamlayabilir miydi, bilmiyorum. Yazısı çok gü-zel ve zarifti ama imlâ! İmlâsı ne kadar tuhafsa ve ona ne ka-dar zor gelmişse sanki mektubu yazdığı kişiye o kadar bü-yük bir iltifatta bulunduğunu düşünüyordu ve bana yazdığı mektuplarda oldukça düzgün imlâyla yazdığı kelimeler, ba-bama yazdığı mektuplarda büsbütün anlaşılmaz oluyordu.

Yok, hayır! Cranford'da serpilen yeni kuşağa onun öğrete-bileceği hiçbir şey yoktu; ancak onu taklit etmek isteyenler, sabrı, alçakgönüllülüğü, tatlılığı, yapamadığı şeylerden yük-sünmemeyi öğrenmek isteyenler ondan bir şeyler öğrenebi-lirdi. Martha ağlamaktan şişmiş, kızarmış bir yüzle gelip ye-meğin hazır olduğunu bildirene kadar düşünüp taşındım.

Martha'nın kendince dikkate değer bulmadığı ufak tefek tuhaf alışkanlıkları vardı Miss Matty'nin, öyle ki o bunları çocukça kaprisler olarak görür, eğer düzeltilecekse elli sekiz yaşına gelmiş bir hanımın gayret edip bunu kendisinin yap-ması gerektiğini düşünürdü. Ama bugün her şeyi büyük bir özenle hazırlamıştı. Ekmek, Miss Matty'nin kafasındaki mü-kemmel bir hayalin modeline göre kesilmişti, annesinin en

sevdiği şekli almıştı, perde, komşunun ahırının sağır, kırmızı tuğla duvarını kapatacak ama ilkbahar güzelliğine bürünmek üzere olan kavak ağacının her bir nazlı yaprağını gösterecek kadar çekilmişti. Miss Matty’le konuşurken Martha, bugüne kadar onu hiçbir büyükle konuşurken duymadığım bir tarzda, iyi bir hizmetçinin yalnızca çocuklarla konuşurken kullanacağı kabalıkta bir ses tonuyla konuşuyordu.

Miss Matty’ye pudingden bahsetmeyi unutmuştum ve şimdi hakkını veremeyecek diye korkuyordum çünkü görünüşe bakılırsa bugün hiç iştahı yerinde değildi; böylece Martha’nın eti sofradan kaldırmasını fırsat bilip sırrımızı ona açtım. Miss Matty’nin gözleri yaşlarla doldu, konuşmadı, ne sevincini ne de şaşkınlığını ifade edebildi, o sırada Martha başının hizasında tutarak taşıdığı servis tabağında şahane bir uzanmış yatan aslan getirdi ki, ne yalan söyleyeyim pudinge bu kadar güzel biçim gerçekten görülmemiştir. Coşku dolu bir sesle “İşte!” diyerek Miss Matty’nin önüne tabağı koyarken Martha’nın yüzü zaferle parlıyordu. Miss Matty teşekkürlerini bildirmek istedi ama konuşamadı; Martha’nın elini tuttu ve sıcacık bir samimiyetle sıktı, bu da Martha’yı ağlattı, ben de gereksiz bir şekilde kendime hâkim olmayı bir kenara bıraktım artık. Martha odadan dışarı attı kendini ve Miss Matty konuşmadan önce bir iki kez gırtlığını temizlemek zorunda kaldı. Sonunda “Bu pudingi cam kapak altında saklamak isterim, canım!” dedi ve kuş üzümünden gözleri olan bir uyuyan aslanın şömüne rafının üzerindeki şeref mevkiine yerleştirilmesi fikri kafamdaki çılgın fantezileri gıdıkladı ve kahkahalarla gülmeye başladım, bu da Miss Matty’yi ne de olsa biraz şaşırttı.

“Doğrusunu istersen canım, bir bilsen, bugüne kadar cam kapak altında ne çirkin şeyler gördüm ben,” dedi.

Ben de görmüştüm hem çok ve bundan sonra kendimi topladım (ve artık gözyaşlarımı zor tutuyordum) ve ikimiz de

pudinglerimize daldık –gerçekten fevkaladeydi– ama lokmalar boğazımızdan zor geçti çünkü içimiz o kadar dolmuştu ki.

O gün öğleden sonra o kadar çok şey düşünmemiz gerekiyordu ki, sohbete ayıracak zaman bulamadık. Zaman büyük bir sükunet içinde geçip gitti. Ama semaver önümüze konduğunda aklıma yeni bir şey geldi. Neden Miss Matty çay satmasın? – o zamanlar Doğu Hindistan Çay Kumpanyası vardı ve Miss Matty onun acentası olabilirdi. Bu planda itiraz edilecek bir husus göremiyordum buna karşılık birçok avantajı vardı – hep Miss Matty’nin ticarete benzer bir şey yapacak kadar alçalma korkusunu yenebileceğini varsayıyordum. Çay ne yağlı ne de yapışkan bir şeydi – Miss Matty’nin katlanamayacağı iki şeyden biri yağ biri de ele yapışan şeylerdi. Vitrin de gerekmezdi. Çay satmaya yetkili olduğunu bildiren kısacık bir not, evet doğru, gerekecekti ama onun herkesin göreceği bir yere asılması şartının koşulmayacağını umuyordum. Çay ağır çeken bir madde de değildi ki Miss Matty’nin güçsüz bedenini zorlasın. Planımı bozacak tek şey alışveriş kısmındaydı.

Ben Miss Matty’nin sorduğu (nerdeyse boş boş denebilecek) sorulara cevap vermeye çalışırken, merdiven tarafından at nalını andıran bir gürültü ve hızla açılıp kapanan kapının ardında bir fısıldaşma duyduk, sanki görünmez bir yaratıktan geliyor gibi. Az sonra Martha, uzun boylu, yüzü gözü mahcubiyetten al al olmuş, çareyi durmadan saçını sıvazlayıp yatıştırmaya çalışmakta bulan bir delikanlıyı peşinden sürükleyerek içeri girdi.

“Buyursunlar bakalım hanımım, Jem Hearn bu işte,” dedi Martha, tanıştırma kabilinden; ama anladığım kadarıyla bu kadar soluk soluğa kalmasının nedeni, oğlanın Miss Matilda Jenkyns’in huzuruna çıkmaktaki isteksizliğini bir miktar fiziki güç kullanarak alt etmesindendi.

“Ve lütfen, hanımcığım, benimle evlenmek istiyor, he-

men. Ve lütfen hanımım, iki yakamızı bir araya getirebilmek için evimize sessiz sakin birini kiracı olarak alalım diyoruz, tek kişi; tutacağımız yer rahat edebileceğimiz bir ev olsun yeter; ah sevgili Miss Matty, cesaretimi bağışlayın ne olur, bizimle evimizde kiracı olarak oturmaya bir itirazınız olur mu? Jem de benim kadar istiyor bunu.” [Jem’e dönerek] – “Yaa hödük gibi durmasana! Beni tasdik etsene! – Aman neyse o da istiyor hem de çok, değil mi Jem? Ama tabii görüyorsunuz, sadece kendini kaliteli insanların huzurunda bulunca konuşamıyor, başı döndü.”

“Ondan değil,” diye araya girdi Jem. “Beni hazırlıksız yakaladın, bu kadar çabuk evleneceğimizi düşünmüyordum, hem erkek dediğin böylesine aceleye getirilirse apışıp kalır. Yoksa hanımım, karşı değilim bu işe (Miss Matty’e hitaben).” “Ama Martha bir şeyi kafaya koydu mu, hep böyle aceleci davranır; evlilik, hani nasıl derler, erkeği çiviler. Hele bir olsun bitsin, kabullenirim herhalde.”

“Lütfen hanımım,” dedi, Martha –bu arada Jem’i kolundan çekiştirmiş, dirseğiyle dürtmüş ve konuşurken sözünü kesip durmuştu– “siz ona bakmayın, yola girecek; dün gece ona hemen evlenmeyi düşünmüyorum şimdi, daha önümüzde yıllar var dedikçe sızlanıp durdu, şimdi bu kadar âni olunca sevinçten ne yapacağını şaşırdı; ama Jem’i bilirsiniz işte, eve kiracı almayı sen de benim kadar çok istemiyor musun?” (Bir dirsek daha).

“Evet! Miss Matty bizimle oturursa, evet – yoksa yabancı biriyle bir eve tıklılmaya hiç niyetim yok,” dedi Jem ve bu patavatsız sözleriyle, evlerine kiracı almayı en çok istedikleri şey gibi sunmaya, en büyük amaçlarının bu olduğunu göstermeye çalışan ve aslında Miss Matty onların yanında oturmayı kabul ederse onların işlerini kolaylaştırarak büyük bir iyilik yapmış olacağını söylemek isteyen Martha’yı öfkeden küplere bindirdi.

Miss Matty çiftin söyledikleri karşısında bocalıyordu; daha doğrusu Martha'nın ansızın evlenmekten yana karar vermesi onu şaşırtmış, evlilik meselesiyle Martha'nın yürekten istediği birlikte oturma planı arasına girmişti. Miss Matty şöyle başladı–

“Evlilik çok ciddi bir iş, Martha.”

“Elbette, öyle hanımım,” dedi, Jem. “Martha'ya bir itirazım olduğundan değil.”

“Ne zaman evleneceğiz diye beni sıkıştırıp durdun” dedi, Martha –yüzü hâlâ ateş gibi kıpkırmızıydı ve ağlayacak kadar gücenmişti– “şimdi de beni hanımımın önünde, herkesin önünde utandırıyorsun.”

“Yapma şimdi! Bırak haydi Martha! Zırlayıp durma işte. Bir erkek sıkboğaz edilmek istemez,” dedi, Jem, bir yandan da boşuna Martha'nın elini yakalamaya çalışıyordu. Sonra Martha'nın tahmininden çok daha ciddi bir biçimde incindiğini görünce, darmadağın olmuş kafasını toplamaya çalışır gibi oldu ve on dakika önce hiç ihtimal vermediğim kadar dürüst ve haysiyetli bir tavır takınarak Miss Matty'ye döndü, “Martha'ya iyilik yapan herkese saygı göstermenin boynumun borcu olduğunu bildiğinizi umarım efendim. Ona her zaman evleneceğim kadın gözüyle baktım, epey uzun bir zamandan beri; bana her zaman, evet her zaman sizin dünyanın en iyi yürekli insanı olduğunuzu söyledi; en basitinden gerçek şu ki, sıradan insanlardan birini kiracı diye başıma dert almak istemem, ama efendim, siz bizimle oturursanız bizi onurlandırmış olursunuz ve eminim Martha sizi rahat ettirmek için elinden geleni yapar; ben de mümkün olduğu kadar ayağınızın altında dolaşmam, sanırım bu da benim gibi çolpa bir herifin yapabileceği en büyük iyilik olur,” dedi.

Miss Matty gözlüğünü çıkarmak, camlarını silmek ve tekrar takmakla meşguldü; sadece şunları söyleyebildi, “Benim-

le ilgili tasalarınızın evliliğinizi aceleye getirmesine izin ver-
meyin; yalvarırım, lütfen. Evlilik öyle ciddi bir şey ki!”

“Ama Miss Matilda senin planını düşünecek, Martha,” de-
dim, planın sunduğu avantajdan etkilenmişim ve bunu de-
ğerlendirme fırsatını kaçırmak istemedim. “Ve kesinlikle o
da ben de senin bu iyiliğini hiçbir zaman unutamayız ve ta-
bii Jem’inkini de .”

“Yaa, evet efendim! Tabii ki iyi niyetle söyledim ama öyle
dosdoğru evliliğe itiliverince biraz telaşlandım, kendimi ra-
hatça anlatamadım gibi oldu. Ama bunu istediğimden emi-
nim, bana alışacak kadar zaman verin; o halde Martha, ne
gerek var ağlamaya, yanına yaklaşınca bana şaplak atmaya?”

Bu son söz başkasının duymayacağı kadar alçak sesle söy-
lenmişti ve Martha’nın kendini odadan dışarı atması, sevgi-
lisinin de onu yatıştırmak için arkasından gitmesiyle sonuç-
landı. Bunun üzerine Miss Matty oturdu ve hüngür hün-
gür ağladı, nedenini açıklamak için de, Martha’nın bu kadar
yakında evlenecek olmasının onda şok etkisi yarattığını ve
eğer zavallı kızcağızın iki ayağını bir pabuca soktuysa ken-
dini hiç affetmeyeceğini söyledi. Ben galiba bu ikisi arasında
daha çok Jem’e acımışım; yine de hem Miss Matty hem ben
bu dürüst çiftin iyiliğini takdir ettik, ama bu konu üzerinde
fazla durmayıp, bol bol evliliğin getireceği fırsatlarla tehlike-
ler üzerine konuştuk.

Ertesi sabah çok erken bir vakitte Miss Pole’dan bir pusu-
la aldım, gizliliğini güvence altına almak için çok esrarengiz
bir şekilde sarılmış ve birçok yerinden mühürlenmişti, öyle
ki, açmak için yırtmaktan başka çare bulamadım. Yazılanla-
ra gelince onun da anlamını pek çıkaramadım zira çok kar-
maşıktı ve sanki şifreli bir dille yazılmıştı. Ama yine de şu
anlamı çıkardım; saat on birde Miss Pole’lara gidecektim; *on*
bir hem harfle hem sayıyla yazılmıştı ve sabahın on biri ol-
duğunun altı iki kez çizilmişti, sanki gecenin on birinde, ge-

nellikle bütün Cranford saat ona geldiğinde yatağa girmiş ve uykudayken benim kalkıp oraya gitmem yüksek bir ihtimalmiş gibi. İmza yoktu yalnızca Miss Pole'un adının baş harfleri ters sırayla, P.E. olarak konmuştu; ama notu bana veren Martha, "Miss Pole'dan saygılarla," dediğine göre, notu kimin gönderdiğini keşfetmek için kâhin olmak gerekmezdi; eğer yazarın adı gizli tutulacaksa, Martha getirdiğinde iyi ki yanımda başkaları yokmuş.

Benden istenildiği üzere Miss Pole'lara gittim. Herhangi bir iş günü olan bugün, sanki ufukta büyük bir olay olacakmış gibi, tertemiz pazar kıyafetlerini giymiş olan Miss Pole'un küçük hizmetçisi Lizzy açtı kapıyı. Yukarı kattaki oturma odası da bu fikre göre düzenlenmişti. Nitekim masa en güzel yeşil çuhayla örtülmüş, üzerine yazı malzemeleri yerleştirilmişti. Şifonyerin üzerinde yeni şişelenmiş çuhaçiçeği şarabı ve kedi dili bisküvileri vardı. Miss Pole ağırbaşlı kıyafetler giymişti, sanki misafir kabul edecekti oysa saat daha on birdi. Mrs Forrester oradaydı, sessizce ve kederle ağlıyordu, benim gelmem bir fasıl daha gözyaşı dökülmesine sebep oldu. Son derece gamlı ve esrarengiz bir şekilde ifa edilen selamlaşma törenimiz henüz tamamlanmadan önce yine tak tak kapının vurulduğu duyuldu ve hem heyecandan hem de yürümekten yüzü al al olmuş Mrs Fitz-Adam göründü. Beklenen konukların bu kadar olduğu anlaşılıyordu; çünkü şimdi Miss Pole, ateşi karıştırmak, kapıyı açıp kapatmak ve hafifçe öksürmek gibi birkaç hareketle toplantının artık açılmak üzere olduğunu işaret etti. Sonra beni tam karşısına gelecek şekilde oturtmaya dikkat ederek hepimizi yuvarlak masanın etrafına davet etti; en sonunda şu doğru olmasından korktuğu üzücü haberin doğru olup olmadığını sordu. Miss Matty bütün servetini kaybetmiş miydi?

Elbette verebileceğimi tek cevap vardı; o anda bu üçünün

yüz çizgilerinde gördüğüm riyasız üzüntüyü hayatımda daha önce hiç görmemiştim.

“Mrs Jamieson’ın da burada olmasını isterdim!” dedi, Mrs Forrester en sonunda; ama Mrs Fitz-Adam’ın bu dileği kabul etmeyeceği yüzünden okunuyordu.

“Mrs Jamieson olmadan da,” dedi, Pole, sesinde çabaları takdir edilmemiş olmanın hafif bir serzenişi duyulur gibi oldu, “biz Cranford hanımları, benim salonumda toplanan bizler, bir noktayı tam olarak karara bağlama yetkisine sahibiz. Zannederim, kibarlık bakımından hiçbir eksiklerimiz gediğimiz olduğu söylenemez, ilâveten kâfi derecede teşekkül etmiş zarif zevkler ve elegans sahibi kimseleriz ve kaba saba bir gösteriştan kaçınmasını da biliriz, lâkin hiçbirimize zengin denemez.” (Burada Miss Pole’un avucunda sakladığı, birkaç satır not yazılı küçük bir karta göz attığına dikkat ettim).

“Miss Smith,” diye devam etti, bana hitap ederek (hazırda bulunan herkesin Mary diye bildiği benden bahsediyordu ama bu devletli bir okazyonu), “arkadaşımızın başına gelen talihsizlik meselesi hakkında dün öğleden sonra buradaki dostlarımızla hususi olarak istişare ettikten sonra bu vazifeyi üzerime aldım. Hepimiz yekvücut olarak, mutabık olduk ki, biz bolluk içinde yaşarken Miss Matilda Jenkyns’e yardım etmek için,” –burada sesi biraz boğuklaştı ve devam etmeden önce gözlüğünün camlarını silmek zorunda kaldı– “elimizde verebileceğimiz ne varsa vermek bizim için yalnızca bir vazife değil aynı zamanda hakiki bir mutluluktur, Mary! Yalnızca, görgülü her kadının zihnine sağlamca yerleşmiş bağımsızlık duygusunun hassasiyetini göz önüne alarak” –şimdi yine kesinlikle elindeki karta bakmıştı– “elimizdeki akçelerle, adı geçen hanımın duygularını incitmeyecek, gizli ve aramızda sır kalacak bir tarzda yapmak istiyoruz katkımızı. Ve bu sabah benimle buluşmanızı rica eder-

ken, sizin yani aslında her türlü para işlerinde onun hususi müşaviri olan bir babanın kızı olduğunuza inanarak, babanıza danışırsak, onun bize bu küçük katkımızı Miss Matilda Jenkyns'e şeyden... herhalde babanız yatırımı bildiği için bu boşluğu doldurabilir, yasal olarak alması gereken para gibi gösterilmesini sağlayacak bir yol gösterebileceğini düşündük.”

Miss Pole söylevini sona erdirdi, onaylanma ve fikir birliği bekleyerek etrafına bakındı. “Söylemek istediklerinizi ifade edebildim, değil mi hanımlar? Ve Miss Smith nasıl cevap vereceğini düşünedursun ben de izninizle size biraz içecek ikram edeyim.”

Verecek hiçbir cevabım yoktu; kalbim onların iyilik dolu düşüncelerine sözle ifade etmeye gerek duymayacağım kadar çok minnetle doluydu; böylece yalnızca “Miss Pole’un söylediklerini babama bildireceğimi ve sevgili Miss Matty için bir şeyler ayarlaması” anlamına gelen bir şeyler mırıldandım – ve bu noktada tamamen çözüldüm ve son iki üç gündür bastırdığım gözyaşlarımı kontrol edemedenden önce bir bardak çuhaçiçeği şarabıyla tazelenmem elzem oldu. En kötüsü, hanımların koro halinde ağlamaya başlamasıydı. Yüz defa başkalarının önünde duyguları belli etmenin zaaf ve kendine hâkim olamama işareti olduğunu söylemiş olan Miss Pole bile ağladı. Kendini toparladığında, herkesin ağlamaya başlamasını kışkırttım diye bana karşı sabrının sınırına geldiğini hafifçe belli etti; üstelik onunkine denk bir konuşmayla cevap vermediğim için de biraz alınmıştı; hâlbuki önceden ne söyleneceğini bilseydim ve elimde kalbimden yükselecek muhtemel duyguların yazılı olduğu bir kart olsaydı ben de onu memnun etmeye çalışırdım. Kendimizi toparladığımızda ilk konuşan Mrs Forrester oldu.

“Arkadaşlar arasında konuşurken şunu söylemekten çekinmeye mahal yok – hayır! Tam olarak yoksul değilim ben,

ama sanırım zengin dediklerinizden de değilim; ama zengin olmayı da isterdim, sadece sevgili Miss Matty uğruna – ama izin vererseniz, ne verebileceğimi şimdi mühürlü bir kâğıda yazacağım. Filvaki sadece daha fazla olmasını isterdim; sevgili Mary’ciğim, gerçekten isterdim bunu.”

Şimdi anlıyordum neden o kâğıtlar, kalemler ve mürekkep hokkası masaya konmuştu. Her hanım, yıllık verebileceği parayı kâğıda yazıp imzaladı ve esrarengiz bir havada mühürler basıldı. Eğer teklifleri kabul görür de babam, gizlilik yemini ederse kâğıtları açmaya yetkili olacaktı. Böyle olmazsa kâğıtlar sahiplerine geri verilecekti.

Tören yerine getirildikten sonra gitmek için ayağa kalktım; ama orada bulunan her hanım benimle ayrı ayrı görüşmek ister gibiydi. Miss Pole beni oturma odasında tuttu; niyeti, neden Mrs Jamieson’un yokluğunda bu “hareketin” –bu kelimeyi seçmekten mutluluk duyuyordu– liderliğine soyunduğunu açıklamaktı ve aynı zamanda çok sağlam kaynaklardan, Mrs Jamieson’ın görünmesine çok kırgın olarak doğruca evine dönmek üzere olduğunu ve bilahare, aynı gün öğleden sonra görünmesinin Edinburgh’ya geri döneceğini duyduğunu bildirdi. Tabii ki bu haber Fitz-Adam’ın önünde konuşulmamalıydı, daha da önemlisi Miss Pole’un düşüncesine göre, Mrs Jamieson’ın gücenikliği alevlenirse, Leydi Glenmire ile Mr Hoggins’in nişanı fazla dayanamazdı. Miss Pole’un, Miss Matty’nin sağlığı üzerine sorduğu sorulardan sonra görüşmemiz bitti.

Aşağıya indiğimde Mrs Forrester’ı yemek odasının önünde beni beklerken buldum; beni içeri soktu ve kapıyı kapatınca bir konuya girmeye çalıştı ama girilmesi herhalde çok zor bir konu olmalıydı ki, açık bir biçimde birbirimizi anlayamayacağımızdan endişelenmeye başladım. Sonunda konuya geldi; zavallı kadıncağız, sanki işlediği büyük bir suç günışığına çıkarırmış gibi, çok az ama çok çok az bir pa-

rayla geçindiğini söyledi; o kâğıda yazdığı küçük miktarın, onun Mis Matty'ye duyduğu sevgi ve saygıyla orantılı olacağını düşünmemizden fena halde endişelendiği için bu itirafı yapmak zorunda kalmıştı. Ve verebildiği miktar, aslında geçim masraflarının, evinin ve küçük besleme kızın giderlerinin yüzde yirmisi ediyordu ki, bütün bunlar Tyrrell ailesine doğmuş birinin yapması elzem şeylerdi. Ve toplam gelir yüz sterlini bile tam bulamazken, bunun yüzde yirmisinden vazgeçmek çok tutumlu olmayı ve büyük ölçüde kendinden feda etmeyi gerektirecekti, bunlar dünya âlem için ehemmiyetsiz olabilirdi ama benim bildiğim bir başka muhasebe defterinde değeri çok farklıydı. Çok zengin olmayı istediğini söyledi ve bunu içine kendini koymadan, sadece Miss Matty'nin rahatına biraz daha rahat katmak için duyduğu şiddetli bir arzu ve özlemle söyledi.

Onu kâfi derecede teselli edip yanından ayrılabilceğim kıvama gelmesi bir hayli zaman aldı; sonra evden çıkınca yolumu Mrs Fitz-Adam kesti, o da kendi itirafını yapacaktı ama tam aksi yönde. Bütçesinin yettiği ve verebileceği bütün miktarı kâğıda yazmaktan hoşlanmamıştı. Eğer, canı ne kadar isterse o kadar çok para verebilir gibi görünerek had-dini aşarsa, bir daha Miss Matty'nin yüzüne bakamayacağını söyledi. “Miss Matty!” diye devam etti, “ben bir hiçken, pazara yumurta, tereyağı ve benzeri öteberi getiren bir köylü kıızıyken onun çok ince bir genç kız olduğunu düşünürdüm. Babam, zengindi gerçi ama nasıl eskiden pazara her zaman annemi gönderdiyse benim de aynı şeyi yapmamı isterdi, bu yüzden her cumartesi, ucuzluklar, fiyatlar falan hakkında bilgi toplamak için Cranford'a gelirdim. Ve bir gün Combehurst'e giden yolda Miss Matty'ye rastladığımı hatırlıyorum; yoldan biraz yüksekte kalan patikada yürüyordu yanında da bir bey atla gidiyor, onunla konuşuyordu, o ise topladığı çuha çiçeklerine bakıyor, hepsini yolup duru-

yordu ve sanırım ağlıyordu. Fakat beni geçtikten sonra döndü ve arkamdan koşarak –büyük bir merhametle– ölüm döşğinde olan zavallı anneciğimin nasıl olduğunu sordu; ben ağlamaya başlayınca teselli etmek için elimi tuttu –bu sırada o bey hep bekledi– ve bir sebeple onun yüreğinde de büyük bir ağırlık vardı, bundan eminim; ben o an, bölge papazının kızının, hem de Arley Hall’a girip çıkan birinin, benimle böyle hoş bir şekilde konuşmasından çok büyük bir onur duydum. Belki buna hakkım yoktur ama o günden beri ben onu çok severim; ama başka hiç kimsenin duymayacağı bir şekilde ona biraz daha fazlasını verebilirsem size minnettar kalacağım canım; ağabeyim de bedavaya onun doktoru olmaktan çok memnun olacak – ilaçlar, sülük vurmak, ne gerekirse. Ve biliyorum ki, ağabeyimin ve eşi leydinin (size anlattığım o günlerde bir leydinin görümcesi olacağım hiç aklımdan geçmezdi, canım!) onun için yapmayacağı şey yoktur. Hepimiz yaparız elimizden ne gelirse.”

Bundan emin olduğumu söyledim ve sebebini açıklayamadan evden iki saat uzak kaldığım için başıma ne geldi diye beni merak eden Miss Matty’nin yanına bir an önce dönebilme endişesiyle bir sürü vaatte bulundum. Hâlbuki o, zamanın hiç farkına varmamıştı, evinden vazgeçmek gibi büyük bir adım atmaya hazırlanmak için bir sürü ufak tefek işe dalmıştı. Tasarruf etme yolunda bir şeylerle uğraşmak belli ki onu rahatlatıyordu çünkü dediğine göre, ne zaman durup düşünecek olsa o beş sterlinlik çürük senetli adam aklına geliyordu ve kendini namussuzluk yapmış gibi hissediyordu; kendisine böylesine rahatsızlık verdiğine göre kimbilir o bankadaki müdürler ne haldeydiler, kendi başarısızlıklarının başkalarını korkunç şekilde etkilediğini onlar çok daha iyi biliyorlardı mutlaka. Duygudaşlığını müdürlerle (onların başkalarının parasını kötü yönettikleri için utançtan yerin dibine geçtiklerini hayal ediyordu), kendisi gibi işin acı-

sını çekenler arasında paylaştırdıkça az kalsın tepemi attıracaktı. Yoksulluk mu, kendinden utanmak mı deseniz, Miss Matty, elbette ki, yoksulluğun kendinden utanç duymaktan daha hafif bir yük olduğunu düşünürdü; ama ben kendi adıma, müdürlerin bu fikirde olacağından kuvvetle şüphe ediyordum.

Birikmiş mal mülk ne varsa ortaya çıkarılmış her şeyin parasal değeri gözden geçiriliyordu, allahtan ki fazla değerli değillerdi, yoksa, annesinin evlilik yüzüğü, babasının gömleğinin bordürünü bozan tuhaf, kaba saba broş – gibi şeylerden ayrılmak Miss Matty’nin kendine hâkim olmasını zorlayabilirdi. Bununla birlikte, o şeyleri tahminî parasal değerine göre ayıklayıp epeyce bir düzene soktuk ve artık hepimiz ertesi sabah babamın gelmesine hazırдық.

Babamla yaptığımız çalışmanın bütün ayrıntılarıyla sizi yormayacağım; anlatamamamın bir nedeni de o sırada yaptıklarımızı benim de çok iyi anlamamamdı, şimdi de hatırlamıyorum. Miss Matty ile ben, anlamadığımız hesapları, planları, raporları ve belgeleri tasdik ederek oturduk babamın karşısında, ikimiz de tek kelime anlamıyorduk; çünkü babam, çok mantıklı, kararlı ve tam bir işadamıydı ve en ufak bir şey sormaya yeltensek veya anlamadığımızdan yakınsak, bize dönüp, çok keskin bir “Ee? Ee? Gün gibi açık. İtirazınız nedir?” demesi yetiyordu. Önerilerinden hiçbir şey anlamadığımız için itirazlarımızı şekillendirmekte güçlük çekiyorduk; aslında bir itirazımız olduğundan da emin değildik. Böylece Miss Matty birdenbire asabi bir teslimiyete bıraktı kendini ve konuşmanın her duraklamasında, gerekli gereksiz “Evet” ve “Elbette!” demeye başladı; ama bir keresinde Miss Matty’nin titrek ve kararsız bir sesle, “Kesinlikle,” demesine koro mahiyetinde ben de katılınca, babam ateş püskürerek bana döndü ve sordu: “Karar verilecek bir şey mi vardı?” Cevabı kesinlikle bugün bile bilmiyorum. Ama

onun da hakkını yememek adına belirtmeliyim ki, kendi işleri çok endişe verici bir durumdayken, onlarla uğraşmaya vakit bulmakta zorluk çekerken Miss Matty'ye yardım etmek için Drumble'dan kalkıp buraya gelmişti.

Miss Matty odadan çıkmış, öğle yemeği için emirler veriyordu – zarif, hafif bir yemekle babamı onurlandırma arzusuyla bunu yerine getirmeye hakkı olmadığı düşüncesi (çünkü bütün parasını kaybetmişti) arasında acıklı bir şekilde sıkışıp kalmıştı. Bu sırada ben de babama bir gün önce Cranford hanımlarının Miss Pole'un evinde yaptıkları toplantıyı anlattım. Ben konuşurken babam elleriyle gözlerini ovuşturup durdu – ve ondan önceki geceye dönüp Martha'nın Miss Matty'ye kiracılık teklifini söyleyince, usulca yanımdan kalktı, dosdoğru pencereye gitti ve parmaklarıyla tempo tutar gibi vurmaya başladı. Sonra ani bir hareketle bana döndü ve “Mary, görüyorsun değil mi, iyi ve masum bir hayat, bak nasıl da insana her yerde arkadaş getiriyor. Allah kahretsin! Eğer vaiz olsaydım bundan iyi bir ders çıkartırdım; ama öyle olmadığım gibi, ne demek istediğimi doğru dürüst ifade bile edemiyorum – ama ne demek istediğimi senin hissettiğinden eminim. Yemekten sonra seninle yürüyüşe çıkalım, şu planlar hakkında biraz daha konuşuruz.”

Öğle yemeğimiz nihayet sofraya getirilmişti – sıcak, leziz kuzu pirzolası ve biraz da ince dilimlenmiş kızarmış soğuk kuzu filetosu. Bu yemeğin özellikle ikinci kısmının son lokmasına kadar bitirilmesi Martha'yı çok memnun etti. Sonra babam lafı hiç dolandırmadan Miss Matty'ye benimle başbaşa konuşmak istediğini söyledi, yürüyüşe çıkıp etraftaki eski yerlere bakmak istiyordu, sonra en uygun planları ben Miss Matty'ye anlatacaktım. Tam dışarı çıkmadan önce Miss Matty bana seslendi ve, “Unutma şekerim, arkada kalan tek kişi benim – demek istiyorum ki, ne yaparsam yapayım, sonuca katlanacak benden başka kimse yok. Doğru ve dürüst

olan her şeyi yapmaya hazırım; bulunduğu yerden Deborah da duyuyorsa, sanırım o da kibarlığı elden bırakmamı fazla umursamayacak, zira her şeyi bilecek durumda. Ama önce bir bakalım, yoksul olanların paralarını ödemek için ne yapabilirim.”

Miss Matty’ye candan bir öpücük verip babamın ardından koştum. Konuşmamızın sonucu şöyleydi: Eğer tarafların hepsi kabul ederse, Martha ve Jem hiç gecikmeden evlenecek ve Miss Matty’nin şimdiki evinde oturacaklardı; Cranford hanımlarının yıllık katkı olarak topladığı para, ev kirasının önemli bir bölümünü karşılamaya yetiyordu, böylece Miss Matty’nin Martha’ya ödeyeceği kiranın birazıyla Martha onun fazladan birtakım küçük konforlarından doğacak masrafları karşılayabilecekti. Eşya satışı konusuna babam önce şüpheyle yaklaştı. Eski papazevinin mobilyaları ne kadar dikkatli kullanılmış ve ne kadar hürmet görmüş olurlarsa olsunlar, satışa çıktıklarında çok az para getirecekti ve Town and County Bank’in borçlarının ödenmesinde bu, denize düşen bir damla gibi olacaktı. Ama Miss Matty’nin şefkat dolu vicdanının, ancak yapabileceği her şeyi yaptığını bilmek duygusuyla rahatlayacağını söyleyince babam yumuşadı; özellikle de ona beş sterlinlik senetin hikâyesini anlattıktan sonra, ama bunu duyunca, olanlara izin verdiğim için beni de bir temiz azarladı. Ondan sonra biraz çay satarak gelirini azıcık arttırabileceğine dair fikrimden bahsettim ve beni hayrete düşüren (çünkü nerdeyse bu planımdan vazgeçmek üzereydim) bir şekilde babam buna tam bir tüccar enerjisiyle dört elle sarıldı. Bence dereyi görmeden paçayı nereye kadar sıvayacağını hesaplamıştı bile çünkü hemen satışlar ve kâr üzerinden hesabı yaptı: ona göre Cranford’da yılda yirmi sterlinden fazla para kazanılabilirdi. Küçük yemek odası dükkâna çevrilecekti ama bir dükkânın rencide edici özellikleri olmadan; tezgâh yerine bir masa konacak-

tı; bir pencere olduğu gibi kalacak, diğeri camlı kapiya dönüştürülecekti. Belli ki bu parlak fikrim sayesinde babamın gözündeki yerim yükselmişti. Tek korkum ikimizin birden Miss Matty'nin gözünden düşmesiydi.

Ama Miss Matty bütün planlarımızı sabır ve memnuniyetle dinledi. Onun için en iyisini yapacağımızı çok iyi bildiğini söyledi; sadece yapılmasını umduğu bir şey veya bir şartı vardı: üstünde borç denebilecek ne kalmışsa kuruşuna kadar ödenmeliydi çünkü babası Cranford'da çok büyük saygı görmüş bir kişiydi. Babamla ben banka hakkında mümkün olduğu kadar az konuşmaya, mümkünse hiç bahsetmemeye karar vermiştik. Planlarımızın bazıları ona biraz karmaşık göründü; ama sabahleyin anlayış kıtlığı yüzünden ağzımın payının verildiğine tanık olduğundan artık çok fazla soru sormaya yeltenmedi; üzerinden geçtiğimiz her şey çok güzeldi ancak onun yüzünden birilerinin evliliğinin aceleye getirilmeyeceğini umduğunu söyledi. Sıra, çay satması önerimize gelince şoka uğradığını yüzünden anladım; şahsi kibarlığından fedakârlık etme korkusu değildi bu, sadece, yeni bir hayat yolunda harekete geçecek güce sahip olduğuna güvenemiyordu ve kendine uygun olmayan şeyleri ürkekçe denemektense biraz daha mahrumiyet çekmeyi tercih ederdi. Bununla birlikte babamın bu fikre yatkın olduğunu görünce içini çekti ve deneyeceğini söyledi; eğer işi başaramazsa nasıl olsa vazgeçebilirdi. Bu işin iyi tarafı, çayı hiçbir zaman erkeklerin satın almamasıydı; özellikle de onun korktuğu cins erkekler. Bağırarak konuşan, her şeyi gürültüyle, kaba tavırlarla yapan erkekler ve hesaplarını yapan, para üstünü çabucak sayan erkekler! Ve eğer, çocuklara şekerleme satabilirse, onları mutlu edeceğinden emindi!

Mutlu Bir Geri Dönüş

Miss Matty'yi Cranford'a bırakıp Drumble'a dönmeden önce her şey güzelce düzenlenmişti. Çay satması konusunda Mrs Jamieson'ın onayı bile alınmıştı. Miss Matty'nin bu işi yaparak Cranford sosyetesindeki ayrıcalıkları üzerindeki hakkından feragat etmesi gerekir mi bilmecesini çözmek o kahinenin birkaç gününü almıştı. Ama bence sonunda verdiği kararla biraz da Leydi Glenmire'ı mahcup etmeyi aklına koymuştu, şöyle ki: kesin öncelik yaşlarına göre evli bir kadına, kocasının mevkii verilirken, evlenmemiş bir kadın babasının işgal ettiği mevkii taşımaya devam ederdi. Böylece Cranford'ın Miss Matty'yi ziyaret etmesine izin çıktı; ve izin verilsin ya da verilmesin Cranford Leydi Glenmire'le görüşmeyi de kafasına koymuştu.

Ama bizi şaşırtan –daha ziyade üzen– Mr ve Mrs Hoggins'in bir sonraki salı günü döneceği haberi idi! Mrs Hoggins! Unvanını büsbütün bırakmış mıydı? Ve böyle cesur bir ruhla bir Hoggins olmaya karar vererek aristokrasiye sırtını mı dönmüştü! O kadın ki, ölene kadar Leydi Glenmire unvanıyla anılabilirdi! Mrs Jamieson memnun olmuştu. Zaten

en başta bildiklerinin doğrulandığını söyledi, o yaratığın düşük zevkleri vardı. Ama “yaratık” o pazar günü kilisede çok mutlu görünüyordu; Mrs Jamieson’ın yaptığıнын tersine, bonelerimizin tüllerinin Mr ve Mrs Hoggins’in oturduğu yön bakan tarafını kapalı tutmaya gerek görmedik; böyle yaptığı için de Mrs Jamieson, Mr Hoggins’in yüzünde ışıldayan zafer gülümsemesini ve Mrs Hoggins’e çok yaraşan o yüz kırmalarını kaçırdı. Martha ile Jem de daha önce hiç o öğleden sonra ilk kez birlikte herkesin önüne çıktıkları kadar pırıl pırıl görünmüşler miydi, bilmiyorum. Mrs Jamieson, Mr ve Mrs Hoggins’lere ziyaretlerin başladığı gün ruhundaki çalkantıları pencerelerinin güneşliklerini kapattırarak yatıştırdı, sanki evde cenaze varmış gibi; ve evlilik haberini satır arasında duyuran *St James’s Chronicle*’a o kadar öfkelenmişti ki o gazeteyi okumaya devam etmeye razı edilmesi için binbir dereden su getirilmesi şart oldu.

Miss Matty’nin satışı çok iyi geçti. Oturma ve yatak odalarının mobilyalarını sakladı; Martha orayı kiralamak isteyen birini bulana kadar oturma odasını kendi kullanacaktı; ve bilinmeyen bir arkadaşın müzayedede onun adına bir sürü eşya satın alınmasıyla (müzayedecinin onu temin ettiği gibi) bunların da o iki odaya tıktırılması icap etti. Ben hep bu işin Mrs Fitz-Adam’ın başının altından çıktığından şüphelendim; ama bu kişi Miss Matty’nin gençliğiyle bağlantılı olup onun için özel anlam taşıyan şeyleri bilen bir suç ortağı olmalıydı. Evin geri kalanı oldukça çıplaktı; babamdan izin koparıp eşyalarını benim satın aldığım küçücük bir yatak odasını bunlar arasında saymıyorum, çünkü orayı ara sıra ben kullanacaktım, Miss Matty hasta olursa.

Miss Matty, küçüklerin eteklerinde dolaşmasından büyük zevk aldığı için onları dükkâna cezbetmek maksadıyla ben bile sermayemi her çeşit şekerleme ve pastile yatırdım. Çay parlak yeşil teneke kutularda, şekerlemeler büyük kavanoz-

larda saklanıyordu – dükkân açılmadan önceki akşam Miss Matty’le çevremize şöyle bir bakınca kendimizden bayağı gurur duyduk. Martha döşeme tahtalarını sakız gibi bembeyaz olana kadar ovmuştu ve tezgâh olarak kullanılan masanın önü bekleyenler üzerinde dursunlar diye bir parça muşamba serilerek süslenmişti. Diri bir alçı badana kokusu sinmişti eve. Üzerinde “Matilda Jenkyns, çay satmaya yetkilidir” yazan çok küçük bir levha yeni yapılan kapının üst pervazında gizlenmişti ve üzeri esrarlı harflerle kaplı iki büyük çay kutusu, teneke kutulara boşaltılmaya hazır bekliyordu.

Söylemeyi unuttuğum bir şey de, Miss Matty’nin çay satmaktan vicdanen rahatsızlık duymasıydı çünkü şehrimizde çok çeşitli malın yanısıra çay da satan bir Mr Johnson vardı; daha kendini yeni işine tam alıştıramadan ve benim habirim olmadan, hızlı adımlarla Mr Johnson’ın dükkâna girmiş, düşünülen projeyi söyleyivermiş ve onun işine zararı dokunur mu diye sormuş. Babam onun bu fikrini “Büyük bir saçmalık,” diyerek yorumlamıştı ve “tüccarlar çıkarları hakkında sürekli birbirlerine danışacak olsa bu bütün rekabeti yok ederdi, o zaman nasıl iş yapacaklardı, merak ediyorum,” demişti. Belki böyle bir davranış Drumble’da iyi sonuç vermezdi ama burada Cranford’da tam yerini buldu; zira Mr Johnson, Miss Matty’nin işini bozacağı korkusunu ve vicdani rahatsızlığını gidermekle kalmadı, kendi sattıklarının sıradan çaylar olduğunu ama istedikleri her çeşit çayı Miss Jenkyns’in dükkânında bulacaklarını söyleyerek ona sürekli müşteri gönderdiğini, ben kesinlikle biliyorum. Pahalı bir çay cinsi tüccar ailelerinde veya zengin çiftçi hanımları arasında çok rağbet gören bir lükstü, çoğu taşralı kibarların sofralarında bulunan Congou and Souchong’a ise burun kıvrırlar, Gunpowder and Pekoe’dan başka çay içmezlerdi.

Yine Miss Matty’ye dönelim. Onun fedakârlığı ve basit adalet duygusunun başkalarında da aynı iyi nitelikleri ha-

rekete geçirdiğini görmek gerçekten çok hoştu. Hiç kimse-
nin ona zorla bir şey dayatamayacağını düşünür gibiydi, o
başkalarına böyle bir şey yapsa kahrından mahvolacağı için.
Ona kömür getiren adamın sözünü sessizce keserek, “Ba-
na yanlış tartılmış kömür vermenin sizi çok üzeceğini bili-
yorum,” dediğini duymuştum. Onun iyi niyetinden şüpheli-
lenen insanlar bir çocuktan şüphelenmiş gibi utanırdı. Ama
babam, “işleri böyle basitleştirmek Cranford’da çok güzel gi-
der ama dünyada yeri yok,” diyor. Ve sanırım dünya çok kö-
tü bir yer olmalı, iş yaptığı herkesten şüphelenen babam al-
dığı onca tedbire rağmen daha geçen yıl bin sterlinden fazla
parayı dolandırıcılara kaptırmıştı.

Cranford’da sadece Miss Matty’nin yeni hayatına alışma-
sına yetecek kadar kaldım, bölge papazının satın aldığı kü-
tüphaneyi topladım. Miss Matty’ye “Üzerine konan fiyat ne
olursa olsun, merhum Mr Jenkyns’in büyük bir özenle seçti-
ğini bildiği bu kütüphaneyi satın alabilirse çok mutlu olaca-
ğını” bildiren çok nazik bir mektup yazmıştı. Ve Miss Matty,
kitapların bir kez daha papazevine dönüp o aşına duvarlar
arasına yerleşmesini hafif hüzünlü bir sevinçle kabul etti.
Bölge papazı daha sonra Miss Matty’ye haber gönderip, ki-
tapların hepsine evinde yer olmamasının kendisini endişe-
lendirdiğini, bazı ciltleri onun evindeki raflarda bırakması
mümkünse lütfen müsaadelerini rica etti. Ama Miss Matty,
kendine ait bir İncil’i bir de *Johnson’s Dictionary*’si olduğunu
ancak maalesef okumaya fazla zaman ayıramayacağını bil-
dirdi: bununla birlikte papazın nezaketini göz önünde bu-
lundurarak birkaç kitabı evinde tuttu.

Papazın ödediği para satışlardan elde edilenlerle birlik-
te kısmen çay stoğuna yatırıldı kısmen de kara günler için
—yaşlılık ve hastalık— ayrıldı. Doğru, küçük bir miktardı ve
birkaç beyaz yalan söylenmesi, bazı şeylere kaçamak cevap-
lar verilmesi icap etti (bunların hepsinin elbette çok yanlış

olduğunu biliyordum –teorik olarak– ve yapmamayı yeğlerdim) çünkü eğer banka borçları ödenmeden onun için küçük bir para rezerve edildiğinin farkına varırsa, görevini yerine getirmemiş olacak ve bu bakımdan kafası karışacaktı. Üstelik, kiranın ödenmesi için arkadaşlarının nasıl yardım ettiğinden hiç haberi olmamıştı. Ona bunu söylemek isterdim ama işin gizli yapılması hanımların yaptıkları iyiliğe başka bir lezzet katıyordu ve bundan vazgeçmek istemiyorlardı; ilk başta Martha onun nasıl olup da böyle bir evde oturabildiğine ilişkin sorduğu birçok soruyu atlamak zorunda kaldı ama Miss Matty’nin basiretten gelen tedirginliği yavaş yavaş azaldı, haldeki düzenlemeye teslim oldu.

Miss Matty’nin yanından içim rahat ayrıldım. İlk iki günde yaptığı satış benim en kanlı canlı umutlarımı bile aşmıştı. Sanki bütün memleket aynı anda çaysız kalmıştı. Miss Matty’nin iş yapma tarzında olmasını istediğim tek değişiklik, bazı müşterilerine yeşil çay almamaları konusunda bu kadar acıklı bir şekilde –“yavaş tesir eden bir zehir gibi midenize iner, sinirlerinizi berbet edeceği kesin, her türlü kötülüğe yol açar”– yalvarması olurdu.

Bütün uyarılara karşı onların almaktaki inadı, Miss Matty’yi o kadar üzerdi ki, gerçekten yeşil çay satmaktan vazgececeğini düşünür, müşterilerinin yarısını kaybetmesinden korkardım ve uzun bir ömrün sırrının tamamen sürekli yeşil çay içmeye bağlı olduğunu iddia eden örnekler de beni çıldırtıyordu. Ama sorunun çözümü, öne sürdüğüm son bir kanıtla, Eskimoların balina yağı ve donyağından hem hoşlandıkları hem de sindirebildiklerine dair yaptığım mutlu bir göndermeyle sağlandı. Bundan sonra Miss Matty bir uzlaşma noktasına vardı: “Bir adama gıda olan başka birine zehir olabilir,” dedi ve ondan sonra bazı müşterilerin yeşil çayın bazı bünyelerde yaptığı kötü etkiyi bilemeyecek yaşta, masum kimseler olabileceğini düşündüğünde hafif bir si-

temde bulunmakla veya onu seçecek yaşta olanların bilerek aldığını görünce âdeti olduğu gibi içini çekmekle yetindi.

Muhasebeyi düzenlemek ve gerekli iş mektuplarını takip etmek için üç haftada bir Drumble'dan kalkıp Cranford'a gittim. Mektup deyince aklıma geldi, Aga Jenkyns'e yazdığım mektubu hatırladıkça çok utanmaya başladım ve ona yazdığımı hiçbir zaman hiç kimseye söylemediğim için de çok memnundum. Sadece mektubun kaybolmuş olmasını diliyordum. Hiçbir cevap gelmemişti. Hiçbir işaret verilmemişti.

Miss Matty dükkânı açtıktan yaklaşık bir yıl sonra, Martha'nın hiyerogliflerinden birini aldım, en kısa zamanda Cranford'a gitmem için yalvarıyordu. Miss Matty'nin hastalanmış olmasından korktum ve hemen o gün öğleden sonra yola çıktım. Martha benim kapıyı açtığımı görünce şaşırıldı. Gizli konferansımızı gerçekleştirmek üzere her zamanki gibi mutfığa gittik ve sonra Martha bana çok yakında –bir iki haftaya kadar– doğum yapacağını söyledi; Miss Matty'nin bundan haberi olduğunu sanmıyordu ve benim söylememi istiyordu, çünkü “Gerçekten hanımım,” diye devam etti Martha, kendinden geçmiş gibi ağlayarak “bunu onaylamayacağından korkuyorum, ben yatağa düştüğümde, onun da bakılmaya ihtiyacı varken, kim ona bakacak bilmiyorum.” Martha'ya tekrar ayağa kalkana kadar burada kalacağımı söyleyerek onu rahatlattım, sadece lâzım olan kıyafetlerimi getirmiş olmak için bana bunu önceden söylemesini isterdim. Ama Martha her zamanki halinden çok farklı olarak o kadar ağlamaklı ve hassas bir durumdaydı ki kendime dair fazla bir şey söylemeden kafasına üşüşen, uğrayabileceği binbir türlü talihsizlik ihtimaliyle boğuşan Martha'yı rahatlatmaya çalıştım.

Bundan sonra gizlice evden dışarı çıkıp, sanki sürekli bir müşteri gibi dükkâna girip Miss Matty'ye sürpriz yapmak ve içinde bulunduğu yeni durumda nasıl görüldüğüne bak-

mak istedim. Ilık bir mayıs sabahıydı, o yüzden yalnızca küçük yarım-kapı kapalıydı; Miss Matty tezgâhın arkasında oturmuş, alengirli bir diz bağı örmekteydi; bana alengirli gibi görünüyordu ama onun zihnini yoran bir model olmadığı belliydi çünkü şişler hızla ilmeklere girip çıkarken o alçak sesle kendi kendine şarkı söylüyordu. Şarkı diyorum ama bir müzisyen olsa bu alçak tonda, yıpranmış, detone ama tatlı mırıltıya şarkı demezdi. Müziğinden çok sözlerinden çıkardım kendi kendine söylediği şarkının “Old Hundredth” olduğunu; ama sakın, sürekli ses içeriğini belli ediyordu ve kapının hemen önünde ayakta dururken, tatlı mayıs sabahıyla çok uyumlu olan bu ses bana hoş bir duygu verdi. İçeri girdim. Önce kim olduğumu çıkaramadı, hizmet etmek için ayağa kalktı; ama bir an sonra beni görünce sevinçten yere düşürdüğü örgüsü, uyanık bir kediciğin pençesindeydi. Biraz konuştuktan sonra Martha’nın dediği gibi Miss Matty’nin haneye yaklaşmakta olan büyük olaydan habersiz olduğunu anladım. İşleri akışına bırakmayı düşündüm, kucagımda bebekle karşısına çıkarak, Martha’nın boşu boşuna korkup Miss Matty’nin esirgeyeceğini düşündüğü affı koparacaktım. Martha yeni gelen bebeğin annesinden ilgi isteyeceği için bunun Miss Matty’ye karşı sadakate aykırı bir hıyanet olacağı gibi yersiz bir fikre kapılmıştı.

Ama düşündüklerim doğru çıktı. Bu sanırım kalıtımsal bir özellikti çünkü babam hayatta neredeyse hiç yanılmadığını söyler. Gelişimden sonraki hafta içinde, bir sabah bir küçük kucak dolusu pamuklu kumaşla Miss Matty’yi görmeye gittim. Ne olduğunu ona gösterdiğimde dehşete kapıldı ve şifonyerin üstünde duran gözlüğünü istedi, sonra merakla ona baktı, bir çeşit şefkat dolu hayranlıkla her uzvunun mükemmelliğini seyretti. Sürprizin etkisini akşama kadar üstünden atamadı ama hep ayaklarının ucuna basarak dolaştı, çok sessizdi. Ama yavaşça Martha’nın yanına gitti ve

ikisi birlikte sevinçten ağladılar, sonra Jem'i övücü bir konuşma yapmaya başladı ama girdiği konudan nasıl çıkacağını bilemedi ve ancak dükkânın zili çalınca bu ikilemden sıyrılabilirdi, bu aynı zamanda kendisini tebrik etmek için uzattığım eli, acısını hâlâ hissettiğim bir şiddetle sallayarak sıkan, utangaç, dürüst ve gururlu bir adam olan Jem için de bir kurtuluş oldu.

Martha'nın lohusalığı sırasında hayatım çok meşgul geçti. Miss Matty'ye bakıp yemeklerini hazırladım; hesaplarını topladım, teneke kutuları ve kavanozların durumunu kontrol ettim. Bazen dükkânda da ona yardım ettim; oradaki davranışlarını seyretmek bazen beni epeyce eğlendirdi bazen de azıcık endişelendirdi; küçük bir çocuk gelip birkaç ons'luk bademli şekerleme isterse (Miss Matty'nin sattığı büyük parçaların dördü bu ağırlıktaydı) "Tartı tam gelsin," diyerek muhakkak bir parça daha ekliyordu, hâlbuki tartı önceden kılı kılına ayarlanmıştı; ben buna karşı çıkınca cevabı şöyleydi: "Küçükler bayılıyor buna!" Beşinci parça şekerlemenin bir ons'un dörtte biri ettiğini ve her satışın kendi cebinden çıktığını söylemenin faydası yoktu. Böylece yeşil çay konusunu hatırlayıp ve onu kendi silahıyla vurmak gerektiğini düşündüm. Ona badem şekerlemelerinin ne kadar sağlıksız olduğunu ve bunların fazlasının küçük çocukları hastalandırabileceğini söyledim. Herhalde bu tezimin biraz etkisi oldu ki, beşinci şekerleme yerine artık onlara minik avuçlarını uzatmalarını söylüyor ve içine bir nane veya zencefil pastili koyarak önceki satışlarının çocuklara verdiği zararı kapatmaya çalışıyordu. Bütününe bakınca bu prensipler altında icra edilen pastil ticareti çok kâr getirecek gibi görünmüyordu; ama en azından bir önceki çay satışlarından yirmi sterlin kazandığını görmekten memnundum; üstelik artık işine alışmıştı ve bu sayede etraftaki bir sürü insanla iyi niyetli ilişkiler içine girdiği için işini seviyor bile denebilirdi.

O tartısını müşterilerinin lehine satıyorsa onlar da karşılığında eski papazın kızına köylerinden küçük hediyeler getiriyorlardı; krema peynir, kuluçkadan yeni çıkmış birkaç yumurta, biraz taze meyve, bir demet çiçek. Bana dediğine göre bazen tezgâhın üstü bunlarla doluyordu.

Genel olarak Cranford'a gelince her şey eskisi gibi devam ediyordu. Jamieson ve Hoggins arasındaki kan davası da büyük ölçüde eski şiddetini koruyor gibi, tabii kan davası denebilirse çünkü kavgaya meraklı olan yalnızca bir taraf vardı. Mr ve Mrs Hoggins birlikte mutluydular ve çoğu mutlu insan gibi, herkesle dostça geçinmeye hazırdılar; Mrs Hoggins eski yakınlıklarını göz önüne alınca, elbette yeniden Mrs Jamieson'ın gözüne girmek istiyordu. Ama Mrs Jamieson sadece onların mutluluğunu bile Glenmire ailesine hakaret sayıyordu ve hâlâ ait olmaktan şeref duyduğu o ailede her türlü ilerlemeye inatla karşı çıkıp reddediyordu. Mr Mulliner, sadık bir klan üyesi gibi gayretkeşlikle hanımının yanındaydı. Sokakta, Mr veya Mrs Hoggins'e rastlarsa, karşı tarafa geçer, onlar geçip gidene kadar genel olarak hayat hakkında özel olarak da kendi tuttuğu yol hakkında derin düşüncelere dalmış gibi yapardı. Miss Pole, eğer Mrs Jamieson kendisi, Mr Mulliner veya ev halkından herhangi biri hastalanırsa ne yapacaklarını düşünerek eğleniyordu; onlara karşı takındığı tavır yüzünden Mr Hoggins'i çağırmaya yüzü tutmayacaktı. Miss Pole, Mrs Jamieson'ın başına bir hastalık veya bir kaza gelmesi için sabırsızlanıyordu, iyice sabırsızlanıyordu çünkü bu kafa karıştırıcı durumda nasıl davranacağını Cranford görsün istiyordu.

Martha ayaklanmaya başlamıştı, ben de artık çok uzak olmayan bir tarihte ziyaretimi bitirme sınırını belirlemiştim ki, bir gün öğleden sonra dükkânın oturma odasında Miss Matty'le otururken –hatırlıyorum hava üç hafta öncesinde mayıs ayındakine göre daha soğuktu o yüzden kapıyı kapa-

lı tutuyorduk, ocağı da yakmıştık,— pencerenin önünden bir beyin yavaşça geçtiğini, sonra kapının tam karşısında durduğunu gördük sanki bizim büyük bir dikkatle gizlediğimiz tabeladaki ismi arıyordu. Saplı gözlüğünü gözüne götürüp tabelayı bulana kadar bir müddet gözlerini kısıp dikkatle baktı. Sonra içeri girdi. Ve birdenbire kafamda bir şimşek çaktı, bu Aga'nın ta kendisiydi! Çünkü kıyafetinin kesimi bambaşkaydı, yüzü koyu esmerdi, sanki güneşte yanmış ve bir daha yanmıştı. Cildinin rengi gür beyaz saçlarıyla garip bir tezat yapıyordu, gözleri kara, bakışları deliciydi. Herhangi bir şeye doğrudan baktığında garip bir şekilde gözlerini kısıyor ve o zaman yanakları sayısız çizgiyle kırışıyordu. İlk içeri girdiğinde Miss Matty'ye öyle baktı. İlk gözünü bir an bana takıldı ama sonra, demin anlattığım arayan bakışlarla Miss Matty'ye döndü. Miss Matty biraz telaşlanmış ve gerilmişti, dükkândan içeri bir erkek girdiğinde her zaman olduğu gibi. Miss Matty onun bir banknot veya altın para vereceğini dolayısıyla üstünü vermesi gerektiğini düşündü ve bu onun en sevmediği işti. Ama bu müşteri doğrudan karşısına geçmiş duruyor, hiçbir şey istemiyor, tıpkı eskiden Miss Jenkyns'in yaptığı gibi parmaklarıyla tempo tutarken, gözlerini sabitlemiş ona bakıyordu. Miss Matty tam ona ne istediğini soracakken (sonradan bana böyle anlatmıştı) sert bir dönüşle bana baktı ve: "Sizin adınız Mary Smith mi?" diye sordu.

"Evet!" dedim.

Onun kim olduğuna dair bütün şüphelerim yatıştı sadece şu andan sonra ne yapacağını ne söyleyeceğini ve Miss Matty'nin onun açıklayacağı gerçeğin sevinçli şokuna nasıl dayanacağını merak ediyordum. Herhalde o da kendini nasıl tanıtacağını şaşırmıştı ve sonra zaman kazanmak istercesine bari bir şey alayım diye etrafına bakındı, gözü bademli şekerlemeye takıldı ve cesurca "şu şeylerden" çeyrek kilo is-

tedi. Miss Matty'nin dükkânında bunlardan kiloyla var mıydı bilmiyorum ayrıca talebin alışılmadık büyüklüğü yanı sıra, böyle sınırsız miktarda yenmesinin yaratacağı hazımsızlıktan korkuyordu. İtiraz etmek için başını kaldırdı. Ve nendense adamın yüzünde beliren şefkatli yumuşamada bir şey tanıdık geldi ve onu ta yüreğinden vurdu. "Ve bu... – aman efendim! Siz Peter olabilir misiniz?" dedi, baştan aşağı titreyerek. Bir an sonra Peter masanın öbür tarafına geçmiş onu kollarının arasına almış, gözünden yaş gelmeden ağlayan yaşlı insanlar gibi hıçkırıyordu, Miss Matty'ye bir kadeh şarap getirdim çünkü yüzünün rengi benim kadar Mr. Peter'ı da korkutacak kadar değişmişti. "Senin için çok ani oldu gelişim Matty – çok ani oldu ya, küçük kızım benim," deyip duruyordu.

Hemen oturma odasına gidip kanepeye uzanmasını teklif ettim. Nerdeyse düşüp bayılacak gibi olduğunda bile sımsıkı elini tutmuş, özlemle ağbeysine bakıyordu; ama Peter onu bırakmayacağına ikna edince, onu yukarı çıkarmasına izin verdi.

Yapabileceğim en iyi şey, çay saatini erkene almak diye düşündüm ve koşup çaydanlığı ateşe koydum, sonra ağabeyle kızkardeşi, birbirlerine söyleyecekleri binlerce şeyden bazılarını konuşabilsinler diye yalnız bırakıp dükkânla ilgilendim. Ayrıca Martha'ya da haberi verdim, duyar duymaz bana da bulaştırdığı gözyaşlarını tutamadı. Kendine geldiği anlarda bunun gerçekten Miss Matty'nin ağabeyi olduğundan emin olup olmadığını soruyordu Martha çünkü ben onun kır saçlı olduğunu söylemişim hem de o her zaman Mr. Peter'ın çok yakışıklı bir genç olduğunu duyarmış. Buna benzer bir şey, çay saatinde büyük rahat koltuğuna oturulmuş olan Miss Matty'nin de kafasını karıştırıyordu. Ona bakmaktan çayını zor içti, bir şeyler yemesi sözkonusu bile değildi.

“Sanırım sıcak iklimler insanı çabuk ihtiyarlatıyor,” dedi, nerdeyse kendi duyabileceği bir sesle. “Cranford’dan gittiğinde saçında hiç ak yoktu.”

“Ama kaç yıl geçti o günden beri?” dedi Mr Peter, gülümseyerek.

“A, doğru ya! Evet! Galiba ikimiz de yaşılanıyoruz. Ama yine de bu kadar yaşlı olabileceğini hiç düşünmemiştim! Ama beyaz saç sana çok yakışmış, Peter,” diye devam etti – görünüşünden nasıl etkilendiğini belli ederek onu incitmiş olmaktan biraz korkarak.

“Sanırım tarihleri ben de unutuyorum, Matty, sana Hindistan’dan getirdiğim şeyden de anlaşıyor, tahmin edebilir misin nedir acaba?” Sana aldığım muslinden bir tuvaletle inci bir kolye, şimdi Portsmouth’da bıraktığım sandığının içinde bir yerlerde duruyor.” Hediyeleriyle kızkardeşinin görünüşü arasındaki uyumsuzlukla eğleniyormuş gibi güldü; ama bu durum bahsettiği eşyalar kadar ilgisini çekmedi Miss Matty’nin. Bir an kendini onları giyinmiş olarak hayalinde canlandırırken duyduğu memnuniyeti görür gibi oldum; o an eli kendiliğinden gerdanına gitti – o narin gerdan, (Miss Pole’un bir keresinde bana söylediği gibi) gençliğinde en göze çarpan güzelliklerinden biriymiş; artık her zaman çenesine kadar sarındığı yumuşak muslin kumaşın katlarına dokunur gibi oldu eli ve bu duyu inci kolyenin yaşına uygun olmadığını hatırlattı ona. “Maalesef çok yaşlandım; ama bunu düşünmen ne büyük incelik. Yıllar önce istediğim şey tam da buydu – gençken.”

“Ben de öyle düşündüm, küçük Matty’ciğim. Beğendiğin şeyleri, zevkini hatırlıyordum; anneminkine çok benziyordu.” Annenin adının geçmesiyle ağabeyle kızkardeş daha büyük bir muhabbetle ellerini birbirlerine kenetlediler ve tamamen sessizlik içinde oturdular ve odada benim varlığımın engel olduğu bazı şeyleri konuşabileceklerini düşün-

rek onları başbaşa bırakmak istedim. Niyetim o gece Miss Matty'nin yanında yatmaktı kendi yatağımı da Mr. Peter'e vereceğim için odayı toplamam gerektiğini bahane ettim. Benim ayaklanmamla Mr. Peter doğruldu. "Gidip 'George'da bir oda ayarlamalıyım. Heybem de orada."

"Hayır!" dedi, Miss Matty, derin bir endişeyle – "sakın gitme; lütfen, sevgili Peter –ne olur, Mary– oh! Gitmemelisin!"

O kadar huzursuzlanmıştı ki ikimiz de ne istiyorsa yapacağımıza söz verdik. Peter tekrar oturdu ve elini ona verdi, Miss Matty de daha sağlam olsun diye bu sefer iki eliyle yapıştı ona ve ben işlerimi yapmak üzere odadan çıktım.

Bütün gece, sabaha kadar Miss Matty'le ben uzun uzun konuştuk. Ağabeyinin hayatı ve maceraları hakkında başbaşa kaldıklarında ondan dinlediği ve bana anlatacağı o kadar çok şey vardı. Her şeyin şimdi kafasında çok açık olduğunu söyledi bana; ama ben hiçbir zaman baştan sona bütün hikâyeyi anlayamadım ve sonraki günlerde Mr. Peter'in karşısında huşu duymaktan azar azar kurtuldukça ona soruları kendim sormaya başladım. Benim merakımla eğlendi ve anlattığı hikâyeler fazlasıyla Baron Munchausen'inkileri andırdığı için, kesinlikle benimle alay ettiğini düşündüm. Miss Matty'den duyduğuma göre, Rangoon kuşatmasına gönüllü katılmış; Burmalılar tarafından esir alınmış; bir şekilde göze girmeyi başarmış ve tehlikeli bir hastalık geçiren küçük bir kabilenin reisinden kan alarak iyileşmesini sağlayınca özgürlüğüne kavuşmuştu; esirlik yıllarından kurtulunca, İngiltere'ye yazdığı mektupların geri geldiğini ve üzerinde o korkunç kelimenin işaretini görmüş: "Ölü" ve ailenin hayatta kalan son üyesinin kendi olduğuna inanarak oraya yerleşmiş ve çivit bitkisi tarımına başlamış. Ondandır da artık alıştığı insanların ve o memleketin hayat tarzını benimsemiş, benim mektubum ulaştığında hâlâ oradaymış; gençliğinde olduğu gibi yaşlılığında da kişiliğini tarif eden o fev-

riliğiyle toprağını, malını mülkünü önüne çıkan ilk müşteriye satıp evine, zavallı yaşlı kızkardeşiğinin yanına dönmüş, kızkardeşi de onu görünce prenseslerden bile daha mutlu, daha zengin olmuş. Miss Matty konuşa konuşa sonunda beni uyuttu ama sonra kapıdan gelen hafif bir sesle uyandım, suçlu gibi usulca yatağa girerken özür diledi; yıllardır kayıp olan adamın sahiden burada –aynı çatının altında– olduğuna onu daha fazla ikna etmeye artık gerek kalmadı derken bu olanların gözü açıkken rüya görmek gibi bir şey olduğundan korkmaya başladı; o uğurlu akşam sanki Peter diye biri hiç yanında oturmamıştı – gerçek Peter’ın ölüsü çılgın bir deniz dalgasının altında veya Doğu’ya ait, tanımadığımız bilmediğimiz bir ağacın dibinde yatıyordu. Bu asabi duyguları o kadar şiddetli bir hal almıştı ki, ağabeyinin gerçekten burada olduğuna inanabilmek için yataktan kalkıp kapının arkasından onun yeknesak, düzenli nefesini dinlemek zorunda kaldı. Ben, horlamak demek istemem ama iki kapalı kapı ardından kendi kulaklarımla duydum – ve yavaş yavaş bu ses Miss Matty’yi yatıştırıp uykusunu getirdi.

Mr. Peter’ın Hindistan’da servet yapmış bir adam olarak evine döndüğüne inanmıyorum; hatta o kendini yoksul sayıyordu ama ne onun, ne de Miss Matty’nin umurundaydı bu. Her halükârda Cranford’da “gayet refah içinde” yaşamasına yetecek parası vardı; o ve Miss Matty birlikte. Onun gelişinden bir iki gün sonra dükkân kapatıldı ama küçük veletler yüzlerini Miss Matty’nin misafir odasının penceresine çevirmiş olarak ordular halinde aşağıda toplaşıp durdular, yukarıdan gelen şekerleme veya pastil yağmurunun yüzlerine vurmasını iştahla beklediler. Ara sıra Miss Matty onlara (perdelerin arkasında biraz gizlenerek) “Sevgili çocuklarım kendinizi hasta etmeyin,” diyecek olurdu ama tam o sırada kuvvetli bir kol onu geri çekerdi ve arkasından daha da şamatacı bir grup akın ederdi. Çayın bir bölümü Cranford

hanımlarına armağan olarak gönderilirdi; bir kısmı da Mr. Peter'in oyunbaz gençlik günlerini hatırlayan yaşlılara dağıtıldı. Hint muslini entari, sevgili Flora Gordon (Miss Jessie Brown'ın kızı) için saklandı. Gordon'lar son birkaç yıldır kıta Avrupası'ndaydılar ama artık çok yakında dönmeleri bekleniyordu ve Miss Matty, tam bir kızkardeş keyfiyle onlara Mr Peter'ı gösterme sevincini yaşıyordu. İnci kolye kayboldu; ama tam o sıralarda Miss Pole ve Mrs Forrester'in evlerine bir sürü şık ve faydalı hediye gelmişti; Mrs Jamieson ve Mrs Fitz-Adam'ın misafir odalarında bazı nadir ve zarif Hint objeleri belirdi. Ben de unutulmamıştım. Birçok başka şey arasında Dr Johnson'ın çok şık ciltlenmiş, bulunabilecek en iyi baskısına sahip oldum ve gözleri yaşlarla dolu sevgili Miss Matty, bunu kendisi kadar kızkardeşinin de bir hediyesi olarak kabul etmemi rica etti. Kısacası hiç kimse unutulmamıştı ve dahası ne kadar önemsiz olursa olsun, kim ne zaman Miss Matty'e bir iyilik yaptıysa, Mr Peter'in dostluğuna nail olacaktı.

Cranford'da Huzur

Mr Peter'in çok geçmeden Cranford'ın gözbebeği olmasında şaşılacak bir şey yoktu. Kim ona daha fazla hayran diye hanımlar birbirleriyle yarışa girmişlerdi; nitekim o sessiz sâkin hayatları Hindistan'dan gelen adamla –hele gelen Denizci Sinbad'dan daha harikulade hikâyeler anlatıyorsa– iyice hareketlenmeye başlamıştı; Miss Pole'un dediği gibi geceler *Binbir Gece Masalları*'nı aratmıyordu. Bana gelince bütün hayatım Drumble ile Cranford arasında koşturmakla geçiyordu. Mr Peter'in hikâyelerini dinledikçe biraz olağandışı olsalar bile gerçek olabilirler diye düşünüyordum; ama bir hafta boyunca münasip miktarda anektodu yutmuşsak bir sonraki hafta dozun göze çarpacak kadar arttığını fark edince, şüphelenmeye başladım; mesela kızkardeşi etraftayken anlattığı Hindistan hikâyeleri nispeten daha zararsızdı; ama kızkardeş konuya bizden daha fazla vakıf olduğundan değil, hatta belki daha az bile vakıftı. Aynı zamanda papazın ziyarete geldiği zamanlarda da Mr Peter'in bulunduğu ülkeler hakkında daha değişik biçimde konuştuğunu fark ettim. Ama Cranford hanımlarının yanında papazla konuştuğu o

sakin tonda konuşsa, o zaman onlar da Mr Peter'ı bu kadar harikulade bir seyyah olarak göremeyeceklerdi. Kendi sözleriyle aktarırsak, “ah ne kadar oryantel” olduğu için daha fazla seviyorlardı onu.

Bir keresinde Miss Pole tarafından Mr Peter'ın şerefine verilen, yalnızca seçilmiş kişilerin davetli olduğu –Mrs Jamieson'ın şereflendirdiği ve hatta Mr Mulliner'in hizmetkâr olarak katılmasını teklif ettiği, ama mecburen Mr ve Mrs Hoggins ile Mrs Fitz-Adam'ın dışlandığı– bir partide, Mr Peter, sert arkalıklı sandalyelerde dik oturmaktan yorulduğunu söyleyip bağdaş kurarak biraz rahat oturmak için izin istedi. Miss Pole seve seve izni verdi ve Mr Peter da yerçekimine tam bir uyumla olduğu yere çöküverdi. Ama Miss Pole bana duyulabilir bir fısıltıyla “sana da Hazreti İbrahim'i hatırlatmıyor mu?” diye sordu. Benim aklıma ise zavallı topal terzi Simon Jones geliyordu ve Mrs Jamieson yavaşça bana dönüp bu davranıştaki eleganlığa ve rahatlığa değinince, bir keresinde Mr Hoggins sandalyesinde hiç kıpırdamadan otururken bacak bacak üstüne attı diye onu vülgerlikle suçladığını ve bizlerin de nasıl hep birlikte hanımefendiye uyduğumuzu hatırladım. Miss Pole, Miss Matty ve Mrs Jamieson gibi hanımların, Mr Peter'ın yemek yeme şeklini yadırgadığını düşündüm, özellikle de zavallı Mr Holbrook'un verdiği akşam yemeğinde tadına bile bakmadıkları yeşil bezelyelerle iki dişli çatallar hatırıma gelince.

Bu beyefendinin adından bahsedince, Cranford'a döndüğünü yaz bir akşam Mr Peter'la Miss Matty arasında geçen bir konuşmayı hatırladım. O gün çok sıcak geçmişti ve ağabeyinin keyfini yerine getiren o ezici hava Miss Matty'yi fena çarpmıştı. Hatırlıyorum, son zamanlarda en büyük eğlencesi haline gelen Martha'nın bebeğiyle bile ilgilenememişti. Bebek de onun kollarındayken annesininki kadar rahat ediyordu ama ancak hafif bir bebek olarak kalırsa Miss

Matty kadar zayıf birinin kucağında oturmaya devam edebildi. Bu bahsettiğim gün Miss Matty her zamankinden daha halsiz daha süzgün görünüyordu ve ancak güneş batınca canlanır gibi olunca kanepesi açık pencerenin önüne sürüldü. Pencere Cranford'ın ana caddesine bakmakla birlikte, rüzgâr bir an hafifçe esip yaz akşamının durgun alacakaranlığını hareketlendirince civardaki çayırların mis kokulu havasını ara sıra içeri dolduruyor sonra dinliyordu. Boğucu havanın sessizliğini açık bırakılmış birçok pencere ve kapıdan gelen alçak sesler bozuyordu; çocuklar bile sokaktaydı, geç de olsa (saat onla on bir arası) gündüz sıcaklığında tadı kaçan oyunların keyfini çıkarıyorlardı. İçerde apaçık hayat belirtileri olan evlerin çok azında mum yakıldığını görmek Miss Matty'ye huzur veriyordu. Mr Peter, Miss Matty ve ben kısa bir süre hepimiz kendi ayrı hülyalarımıza dalmış, konuşmadan oturuyorduk, sessizliği Mr Peter bozdu—

“Biliyor musun küçük Matty, İngiltere'den son ayrıldığımda yemin ederim ki, sen son hızla evlilik yolunda ilerliyorsun! O zamanlar bana senin ömrünü hiç evlenmeden geçirecek evde kalmış bir kız olacağını söyleselerdi kahkahalarla gülerdim.”

Miss Matty hiç cevap vermedi ben de boşu boşuna konuyu değiştirecek bir şeyler düşünmeye çalıştım; ama kafam çalışmadı; ben konuyu bulana kadar o devam etti—

“Benim küçük Matty'ciğimi alıp götürecek kişinin Woodley'de oturan o yakışıklı, kibar adam Holbrook olacağını düşünürdüm hep. Sanırım sen şimdi böyle düşünemezsin, Mary ama benim bu kızkardeşim çok güzel bir kızdı — en azından ben öyle düşünürdüm, ve bence o zavallı Holbrook da öyle düşünüyordu. Ben eve dönüp, benim gibi işe yaramaz, terbiyesiz bir çocuğa her zaman çok iyi davrandığı için ona teşekkür edemediğim için ne vardı? İlk kez onun seni sevdiğini düşünmeme yol açan da buydu; çünkü bir-

likte balığa çıktığımızda konuştuğumuz konu hep Matty, Matty, Matty'di. Zavallı Deborah! Bir gün onu öğlen yemeğine davet ettim diye bana nasıl nutuk çekmişti, güya o gün Arley'lerin arabasının şehirde olduğunu görmüş ve hanımefendimizin bizi ziyarete geleceğini düşünmüşmüş. Neyse, çok eskidendi bunlar; ömrümüzün yarısından daha fazlası, ama şimdi dün gibi geliyor insana! Kayınbiraderimin ondan başkası olmasını istemezdim. Kartlarını kötü oynamış olmalısın Matty küçüğüm, ama bir şekilde ağabeyciğinin ikini-zin arasında çöpçatanlık yapmasını istemiştin değil mi?" diyerek elini uzatıp koltukta uzanan Matty'nin elini tuttu. "Bu ne yahu! Matty sen üşümüşsün, titriyorsun o lanet pencere açık kalmış. Kapat şunu Mary, derhal!"

Dediğini yaptım sonra Miss Matty gerçekten üşümüş mü diye bakmak için eğilip onu öptüm. Elimi yakaladı ve kuvvetle sıktı –ama sanırım bilinç dışıydı bu– bir iki dakika o her zamanki sesiyle, sakın sakın bizimle konuştu, gülümseyerek telaşımızı giderdi, sıcak yatağına gitmesi ve bir bardak hafif panç içmesi yolundaki tavsiyelerimize sabırla boyun eğdi. Ertesi gün açık pencerenin bıraktığı bütün izlerin silindiğini gördükten sonra, Cranford'dan ayrıldım ve gitmeden önce ziyaretimin son haftalarında evde ve evde yaşayanlarla ilgili yapılması gereken bütün değişikliklerin başında durdum. Dükkân bir kez daha oturma odası olmuş, boş sesi veren odalar ise ta tavan arasına kadar yeniden döşenmişti.

Martha'yla Jem'in başka bir eve yerleştirilmesi yolunda birtakım şeyler konuşulur olmuştu ama Miss Matty bunun lâfının edildiğini bile duymak istemedi. Gerçekten de Miss Pole bunun olabilecek en iyi düzenleme olduğunu söylediğinde Miss Matty'nin ne kadar sinirlendiğini kendi gözle-rimle gördüm. Martha, Miss Matty'le kalacaktı, onun yakınında olmasına Miss Matty ancak şükrederdi ve evet Jem'in evde bulunmasına da; hoş bir adamdı Jem çünkü bir hafta

sonundan öbür hafta sonuna kadar onu hiç ortalıkta görmüyordu. Daha sonra gelecek bebekleri göz önüne alırsak, onlar da vaftiz annesi olduğu Matilda kadar şeker şeyler olursa sayılarının çok olması fark etmezdi, tabii Martha'nın da umurunda değilse. Ayrıca bundan sonrakinin adı Deborah olacaktı – çünkü Miss Matty bu birincisine Matilda adının verilmesi için inatla kararından vazgeçmeyen Martha'ya istemeyerek teslim olmuştu. Böylece Miss Pole bayrağı indirmek zorunda kaldı, hatta sesini de, çünkü alçak sesle bana Mr ve Mrs Hearn, Miss Matty'nin evinde kalacağına göre ilâveten Martha'nın yeğenini de işe alarak yedeklemekle iyi ettiğimizi söyledi.

Miss Matty'le Mr Peter'ı rahat ve memnun bir halde bıraktım; birinin müşfik kalbi, diğerinin sosyal arkadaşlığa yatkın tabiatı açısından üzülecek tek şey varsa o da Mrs Jamieson ile avam tabakasından Hoggins'ler ve taraftarları arasındaki tatsız kavgaydı. Şaka kabilinden bunun Mrs Jamieson veya Mr Mulliner'ın, ikisinden birinin hastalanacağı gün sona ereceği kehanetinde bulundum, öyle olursa Mr Hoggins'le arkadaş olmaktan ancak mutlu olabilirlerdi; ama Miss Matty hastalık gibi şeyleri hafife alıp, olmasını ister gibi konuşmamdan hoşlanmadı ve o yıl sona ermeden olay çok daha memnuniyet verici bir biçimde tatlıya bağlandı.

Uğurlu bir ekim sabahı Cranford'dan iki mektup aldım. Hem Miss Pole hem de Miss Matty oraya gidip, Gordon'larla buluşmamı istiyorlardı, hayatta ve afiyette olup İngiltere'ye, dönmüşlerdi, artık büyümüş iki de çocukları vardı. Sevgili Jessie Brown, adını ve statüsünü değiştirmekle birlikte, eski iyiliksever tabiatını korumuştı; mektup yazıp o ve Binbaşı Gordon'ın ayın on dördünde Cranford'da olmayı umduklarını ve Mrs Jamieson'a (onun adı birinci sıraya konmuştu, saygıder statüsüne yaraşır şekilde), Miss Pole ve Miss Matty'ye –hiç onun zavallı babası ve kızkardeşine yaptıkla-

rı iyilikleri unuttur muydu?– Mrs Forrester’a, Mr Hoggins’e (yine burada da uzun zaman önce merhuma yaptığı iyiliklere göndermeler vardı) ve onun da kendisiyle arkadaş olmasına izin vereceğinden emin olduğu ve üstelik aynı zamanda eşinin İskoçya’dan eski bir arkadaşı olan yeni eşine, selamlarının iletilmesini rica ediyordu. Kısacası herkesin adı geçiyordu, en tepede –Cranford’a Albay Brown’ın ölümüyle Miss Jessie’nin evliliği arasındaki dönemde tayinle gelen ve daha çok bu son olayla hatırlanan– papazdan başlayıp aşağıda Miss Betty Barker’a kadar herkesin adı. Hepimiz öğlen yemeğine davet ediliyorduk yalnız Miss Jessie Brown’ın burada olduğu günlerden beri Cranford’da oturan Mrs Fitz-Adam dahil edilmemişti ve bu dışarıda bırakılma yüzünden onu bir hayli asık suratlı gördüm. Saygıdeğerler listesine Betty Barker’ın dahil edilmesine insanlar şaşırmıştı; ama sonra Miss Pole’un dediği gibi, zavallı Albay’ın kızlarını eğitirken hayatın nazik yönlerine önem vermediğini hatırlamamız gerekiyordu ve onun hatırına kibrimizi bir kenara bıraktık. Nitekim Mrs Jamieson bu durumu, daha ziyade bir iltifat gibi kabul etti çünkü Miss Betty’yi (eskiden *onun* hizmetçisiydi) “o Hoggins’lerle” aynı düzeye koymuştu.

Ama Cranford’a geldiğimde, Mrs Jamieson’ın niyeti henüz kesinleşmemişti; saygıdeğer Leydi gidecek miydi, yoksa gitmeyecek miydi? Mr Peter gitmesi gerektiğini ve gideceğini beyan etti; Miss Pole başını iki yana salladı, karamsarlığı belliydi. Ama Mr Peter çözüm bulmakta çok becerikli bir adamdı. İlk önce Miss Matty’yi ikna etti; Mrs Gordon’a yazıp, onu Mrs Fitz-Adam’ın varlığından haberdar edecek ve aynı zamanda onun kadar iyiliksever, nazik ve gönlü zengin birinin bu hoş davete dahil edilmesini rica edecekti. Cevap posta kanalıyla geldi, içinde bir de Mrs Fitz-Adam’a yazılmış küçük, samimi bir not dahil edilmişti. Miss Matty’den, notu kendi eliyle iletmesini ve daha önceki listede adının eksik

kalmasının sebebini şahsen açıklamasını rica ediyordu. Mrs Fitz-Adam bundan daha fazla memnun olamazdı ve Miss Matty'ye tekrar tekrar teşekkür ediyordu. Mr Peter “Mrs Jamieson'ı bana bırakın,” dedi; biz de öyle yaptık; özellikle de bir kez karar vermişse hayatta hiçbir şeyin bunu değiştiremeyeceğini bildiğimiz için.

İşlerin nasıl ilerlediğini ben de Miss Matty de bilmiyorduk ta ki bir gün Miss Pole bana, tam da Mrs Gordon gelmeden bir gün önce Mr Peter ile Mrs Jamieson arasında evlilik bağlamında bir şeyler olup olmadığını sorana kadar, çünkü Mrs Jamieson gerçekten “George”daki öğlen yemeğine gidiyor-muş. Mr Mulliner'ı gönderip arzusunu bildirmiş, oraya gitmek niyetindeymiş, odanın en sıcak köşesinde bir yer istermiş ama sandalyelerinin çok yüksek olduğunu bildiğinden, oturma yerine bir tabure koyarlar mıymış? Miss Pole bu haberi yakalamış, bundan olabilecek her türlü anlamı çıkarmış ve hatta dövünmeye başlamıştı: “Peter evlenirse zavallı sevgili Miss Matty'nin hali ne olacak? Hem de bula bula Mrs Jamieson'u bulmuş!” Miss Pole, Cranford'da pek çok hanım olduğunu ve Mr. Peter'ın bunların arasından pekâlâ herkesin göğsünü kabartacak bir seçim yapabileceğini düşünüyor gibiydi ve sanırım aklında evlenmemiş biri vardı, çünkü durmadan “bir dulun böyle bir şeyi aklından geçirmesi bile incelikten nasibi olmadığını gösterir!” diyordu.

Nitekim, Miss Matty'lere geri döndüğümde Mr Peter'ın eş olarak Mrs Jamieson'ı aklından geçirdiğini düşünmeye başladım ve benim de Miss Pole kadar canım sıkıldı buna. Mr. Peter'ın elinde bunun kanıtı olan kocaman bir afiş vardı. “Senyör Brunoni, Delhi Kralı'nın, Oude Raca'sının ve Tibet'in büyük Lama'sının Büyücüsü” vb., vb... sadece bir gece için Cranford'da gösteri yapacaktı, tam bir gün sonra. Kabına sığamayan Miss Matty, bana Gordon'lardan gelen mektubu gösterdi, onlar da bu şenliği görmek için kalmaya söz

veriyorlardı ve Miss Matty bütün bunların tamamen Peter'in sayesinde olduğuna inanıyordu. Senyör'ü davet etmiş ve tüm masrafları üstlenmişti. Salonun alabileceği kadar insana bilet gönderilmişti. Kısacası, Miss Matty bu plana bayılmıştı ve ertesi gün – George'da Gordon'larla birlikte öğlen yemeği yemek ve akşama Toplantı Salonu'nda Senyör'ü seyretmek, ona gençliğinin Cranford'ındaki Preston Loncası'nın düzenlediği eğlencileri hatırlatacaktı. Ama ben – yalnızca öldürücü kelimelere bakıyordum:–

“SAYGIDEĞER MRS JAMIESON'ın Himayelerinde”

Demek ki, Mr Peter'in tertiplediği bu eğlenceyi yönetmek için seçilen kişi oydu; belki de sevgili Miss Matty'nin Mr. Peter'in kalbindeki yerini artık o alacaktı ve Miss Matty'yi bir kez daha hayat boyu yalnızlığıyla başbaşa bırakacaktı! Ertesi günü iple çekmek benim için artık mümkün değildi ve Miss Matty'nin her şeyden bihaber bekleyişi de ayrıca üzüntüme üzüntü katıyordu.

Böylece öfkeli, sinirli ve gerginliğimi daha da körükleyecek şekilde her olayı daha da abartan ruh halim, hep birlikte “George”un büyük oturma odasında toplanana kadar devam etti. Binbaşı, Mrs Gordon, sevimli Flora ve Mr Ludovic, hepsi pırıl pırıl, şık ve son derece dostane görünüyorlardı; ama Mr Peter'i gözetlemekten onlarla ilgilenemedim bile ve Miss Pole'un de benim kadar meşgul olduğunu gördüm. Mrs Jamieson'ı daha önce hiç bu kadar heyecanlı ve canlı görmemiştim; Mr Peter'in söylediklerine duyduğu ilgi tüm yüzüne yayılmıştı. Dinlemek için yanlarına yaklaştım. Mr Peter'in sözlerinin aşk sözcükleri olmadığını duyunca müt-hiş rahatlardım, yüzündeki bütün o ciddiyetle yine eski numaralarına başlamıştı. Hindistan'a yaptığı yolculukları anlatıyor, Himalayalar'ın muhteşem zirvelerini betimliyordu:

küçük küçük dokunuşlarla her olayı büyütüyordu ve saçmalık bakımından her biri bir öncekini kat be kat aşılıyordu; ama Mrs Jamieson bütün bunları tamamen inanarak ve hoşlanarak dinliyordu. Sanırım genel cansızlığından kurtulmak için güçlü uyarıcılara ihtiyacı vardı. Mr Peter, “tabii ki o irtifada daha alçak bölgelerde rastlanan av hayvanlarının hiçbirisi yoktur, her şey farklıydı” sözleriyle bağladı anlattıklarını. Bir gün uçan bir yaratığa ateş etmiş, yere düşen şeyin bir küçük melek olduğunu görünce çok üzölmüşüdü! O anda Mr Peter gözlerimi yakaladı ve bana öyle komik bir göz kırpmasıyla karşılık verdi ki, en azından o sıralarda Mrs Jamieson’ı bir eş olarak aklından geçirmediğine emin oldum. Mrs Jamieson huzursuz bir şaşkınlık içinde gibi görünüyordu—

“Ama, Mr Peter, bir melek vurmak, sizce de öyle değil mi — korkarım ki bu kutsala saygısızlık etmektir!”

Mr Peter yüzünün ifadesini toparladı, böyle bir şeyi aklından geçirmesinden şoka uğramış gibi göründü ve bunun böyle bir anlama geldiğini ilk defa duyduğunu söyledi, ki bu hakikatten uzak sayılmazdı. Ama Mrs Jamieson da unutmamalıydı ki, o çok uzun zaman vahşilerin arasında yaşamıştı —onların hepsi sapkındı— hatta bazıları, maalesef düpedüz Anglikan Kilisesi’ne karşıydı. Sonra Miss Matty’nin yaklaştığını görünce alelacele konuyu değıştirdi, ve biraz sonra da bana dönüp “Bütün bu harikulade hikâyelerim seni şoke etmesin, kuralcı küçük Mary. Bunlar Mrs Jamieson’ın bayılacağı şeyler ayrıca onun gönlünü yapmaya çalışıyorum, bunun ilk adımı onun uyumamasını sağlamak. Bu akşam zavallı sihirbazın hamisi olmayı kabul etmesini isteyerek ona rüşvet verdim ve tam şu anda içeri girmekte olan Hoggins’lere karşı hıncını tazeleyecek zaman bulamasın istiyorum. Herkesin arkadaş olmasını istiyorum çünkü bu kavgaları duymak Miss Matty’yi fazlasıyla üzüyor. Az sonra tekrar deneyeceğim, o zaman şaşırmayın diye şimdiden söylüyorum.

Bu gece Toplantı Salonu'na bir yanımda Mrs Jamieson, öbür yanımda Mrs Hoggins'le birlikte girmeye kararlıyım. Göreceğiz bakalım yapabiliyor muyum!"

Öyle ya da böyle dediğini yaptı; güzelce onları bir sohbetin içine aldı. Cranford halkı arasında herhangi bir soğukluk yaşanabileceğine zaten ihtimal bile vermeyen Binbaşı ve Mrs Gordon da bu hayırlı işe katkıda bulundu.

O günden beri Cranford sosyetesinde sevgili Miss Matty'nin huzur ve iyilikseverlik aşkı sayesinde, ki benim de minnettar olduğum bir şey bu, hep o eski dostça sosyallik devam etti; Hepimiz Miss Matty'yi seviyoruz ve nedense o yanımızda olduğunda hepimizin daha iyi insanlar olduğumuzu düşünüyorum.

SONSÖZ
CRANFORD
AUDREY JAFFE

"Cranford'da elde kalan şeylerin ve küçük fırsatların nasıl değerlendirildiğini görme fırsatım sık sık oldu... Birçoklarının küçümseyeceği şeyler ya da yerine getirilmeye değmeyecek nice iş... Cranford'da bunların hepsi yerine getiriliyordu."

– Elizabeth Gaskell, *Cranford*

"Mutfakta bir erkek hayaleti dolaşır gibiydi."

– Elizabeth Gaskell, *Cranford*

Cranford ve *Ruth* aynı tarihlerde yazılmıştır. Gaskell, üç yıl boyunca, iki proje arasında mekik dokumuş (*Cranford*'ın anlatıcısının hareketleri tasvir edilirken kullanılan terim) ve sonuçta ilkin Charles Dickens'ın haftalık *Household Words*'ünde öykü dizisi olarak tefrika ettirdiği *Cranford*'ı 1853 Haziran'ında tek cilt olarak yayımlamıştır; aynı yılın Ocak ayında da *Ruth* yayımlanmıştır. Her iki metin de asıl itibarıyla kadınların statüsü ve kadın topluluğunun doğasıyla ilgilenir; her ikisinin de Gaskell'ın Manchester'ın güneyindeki Knutsford kasabasında teyzeleri Hannah Lumb ve Abigail Holland'la beraber geçirdiği yılların hatıralarına dayandığı kabul edilir.

Fakat bu iki yapıt vizyon, tür ve duyarlık itibariyle birbirinden radikal biçimde farklıdır. Biri satiriktir, diğeri alabildiğine santimental; biri genel olarak komiktir, diğeri öncelikle trajik. Biri kasaba hayatının doğasını incelerken diğeri birkaç merkezî karaktere ve aileye odaklanır; biri kadınların sıradan dertleriyle (çay partileri, giyim kuşam v.b.) ilgilenir; diğeri Viktorya Çağı'nda kadınların statüsüne ilişkin toplumsal tartışmalara (fahişelik ve hayırseverlik) müdahil olmaktadır. Birisi yazarın en popüler ve beğenilen yapıtlarından biri haline gelirken diğeri çağdaş okur tarafından yerin dibine batırılmış; kimi kopyaları yakılmıştır. Birçok okur *Ruth'u* yazan Gaskell ile *Cranford'ı* yazan Gaskell'ı bağdaştırmakta zorlanmışlardır. Bu iki metin birbirine tezat iki Gaskell tarafından yazıldığından sağlıklı bir eleştirel yargıya varmak için ikisini karşılaştırmak doğru olacaktır.

Cranford ve *Ruth'un* müşterek noktaları Viktoryen edebiyat kanonundaki tuhaf konumlarıdır: Her ikisi de Viktoryen-roman eleştirisinin bilindik kategorileriyle tam olarak uyuşmazlar. *Cranford*, dağınık ve epizodiktir; tür itibariyle romandan çok skeçe ve kısa öyküye yakındır; *Ruth*, Viktorya Çağı realizminin genelgeçer bir örneği olmaktan çok bir ahlâk öyküsüdür; kadınları cezalandırarak kadın cinselliğini aforoz eden Viktoryen disiplin anlatısını dallanıp budaklandırır. Viktorya Çağı roman ve eleştiri kanonu çerçevesinden bakılacak olursa, iki metnin değerlendirilmesinde, içkin özelliklerden çok, edebiyat tarihinin cıvılları yeni bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Her iki yapıtta da geleneksel anlatı formundan uzaklaşılması için karakterlerin, özellikle kadın karakterlerin, egemen kültürel anlatılardan, daha çok da kadınların iktisadi ve sosyal anlamda erkeklere bağımlı geleneksel roller oynadıkları anlatılardan uzaklaşmaları gerekir. İki metin de Viktorya Çağı'nın kadınlara ilişkin klişelerini alıp (*Cranford'da* kız kurusu; *Ruth'da* düşkün kadın) klişeyi üreten erkek-egemen kültürü kadın-egemen bir kültürle veya kadınsı bir duyarlıkla ikame etmeyi önererek (açık veya örtük biçimde) ortaya temel bir mesele atar. Erkek-egemen kültürün haşinliği ve tahripkârlığı –*Cranford'ın* deyişiyle, vülgerliği– vurgula-

narak bir dizi toplumsal kuralın başka bir dizi toplumsal kuralla değiştirilmesi önerilir. Fakat eril kurallara (veya eril tahakküme) mevcut şartlar çerçevesinde gerçekçi bir alternatif bulma fikrinin beraberinde getirdiği itirazın içi öyle bir şekilde doldurulur ki hayalî bir kurtuluş mümkün olduğunda dahi erkek-egemen yapının muhalif dünyanın fantastik özelliklerine yansıdığı görülür. Kaçınılmaz bir ikili model çerçevesinde bu yapıtlar, kadınlara egemen bir rolün verilmesinin –kurmacada dahi– ancak kurmaca/hayalî terimlerle mümkün olabildiğini ima ederler.

* * *

Ünlü sihirbaz Sinyor Brunoni'nin Cranford'a ziyareti beklenirken, kasabanın sakinlerinden birinin zihni "belki bilimsel bir açıklama bulacağı düşüncesiyle" meşguldür. Brunoni'nin sihrinin gerisindeki kuralları keşfetmeye çalışan Miss Pole, hiç de hoş olmayacağını tahmin ettiği bir şaşkınlık yaşamaktan kaçınmak ister: Hoş olmayacaktır çünkü –Cranford'daki topluluğun kadınlardan meydana geldiği düşünülürse– bu şaşkınlığa bir erkek sebebiyet verecektir. Sihirbazları kurnazlığıyla alt eden, ama aynı zamanda her türlü kuralın yılmaz bir takipçisi olarak takdim edilen Miss Pole, sihirbazın performansı sırasında anlatıcının neşeyle gevezelik eden insanları görmek üzere kafasını çevirmesini engeller; böyle bir davranış yakışık almayacaktır. "Neyin yakışık almayacağını hiçbir zaman anlamadım," der Mary Smith, "ama herhalde son derece sıkıcı ve bıktırıcı bir sebep olmalıydı bu."

Miss Pole'un neşeyle gevezelik eden insanlara ilişkin ihtiyatlılığı, en belirgin özelliği o Viktoryen "sebebi" –erkek egemenliğini– tepetaklak etmek olan bir topluluk bağlamında tuhaf görünür. Aynı zamanda bu yeni alternatife, toplumsal yaşamın birçok veçhesini hiç değiştirmeden muhafaza ettiğini gösterir. Doğrusu Cranford, yerini almaya çalıştığı toplumdan daha kuralcı olabilir –Cranford sakinlerinin haritada yer almayan, meçhul toprakları işgal ettiği düşünülürse belki de mecburen böyledir bu. Sihirbazın kuralla-

rı esrarengizlikleriyle tehditkâr iken Cranford’ın kuralları –kalabalık bir gösteride kimsenin başını çevirmemesi gibi– keyfidir ve en az erkeklerin kuralları kadar sıkıcıdır (Isminin¹ anlamı ve *Cranford*’da durmadan bahsi geçen kılık değiştirme meselesi hesaba katılırsa, Miss Pole’un erkek olduğu anlaşılrsa kimse şaşırmayacaktır). Gene de kurallar kendi işlevlerini görürler ve Cranford’daki toplumsal deneyin davet ettiği dehşet karşısında bir tampon vazifesi üstlenirler. Hem *Cranford* hem de *Ruth*’ta, erkekleri ve onların eril duyarlıklarını gene onların yönettiği dünyalardan kovmanın yolları aranır. Ayrı ayrı ve bir arada, bu iki yapıt, kuralların yeni baştan yazılıp yazılamayacağı ve böyle bir durumda “neyin yakışık alacağı” sorusunu yöneltirler.

Cranford’ın büyük bir bölümü Cranford yaşamına ilişkin etnografik araştırmalardan meydana gelmektedir: Kasaba sakinlerinin davranışları ve alışkanlıkları tasvir edilir. Cranford ve dış dünya arasında mekik dokuyan anlatıcı Mary Smith, “*Cranford*’da elde kalan şeylerin ve küçük fırsatların nasıl değerlendirildiğini görme fırsatım sık sık oldu; düştü düşecek gül yaprakları toplanıp bahçesi olmayan birileri için potpuri haline getiriliyordu; küçük lavanta desteleri kasaba sakinlerinden birinin çekmecesini güzel kokutsunlar diye yollanıyordu ya da yatalak birinin odasına hoş bir koku versin diye,” der. Cranfordlu hanımefendilerin kendilerine özgü bir moda anlayışları olduğunu öğreniriz; daha çok, başlıklarla ilgilenirler:

Eğer başlar yeni, şık başlıkların içine gömülmüşse hanımlar devekuşu gibi olurlar ve vücutlarının nasıl göründüğünü hiç umursamazlardı. Eski uzun etekli elbiseler, beyaz saygın yakalar, tepeden tırnağa ve istedikleri yere, istedikleri sayıda taktıkları broşlar (bazılarının üzerine köpek gözleri boyanmış olurdu; bazıları resim çerçevesi gibiydi, içlerinde saçtan örülerek yapılmış söğüt ağaçları veya kabir gibi resimler vardı; yine bazıları kola-lı muslin yakaların oluşturduğu kumaş yuvasından tatlı tatlı gü-

1 Pole, İngilizcede “kutup” ve “sırık” anlamlarına gelir.

lümseyerek bakan hanımlarla beylerin minyatür resimleri idi); eski broşlar kalıcı bir süstü, yeni şapkalar ise günün modasına uymak içindi – bir defasında Miss Barker’ın çok hoş biçimde ifade ettiği gibi, Cranford hanımları daima iffetli bir zarafetle ve âdaba uygun giyinirlerdi.

Mary, Cranford’ın ötesindeki yaşam ile kendi kuralları ve gelenekleriyle Cranford arasında aracılık ederken Cranford’ın detaylara olan dikkatinden söz eder; bu dikkat büyüleyici olduğu gibi tamamıyla kurmaca bir dünya görüşüne işaret etmektedir:

Görüştüğümüz ahbablarımızdan biri yoksulluk dolayısıyla arzularını yerine getirmekten mazur olursa, bunu görmezden gelmek konusunda fikir birliğine varmıştık. Bir partiye yürüyerek gelir ya da ayrılırsa, bu gece *nasıl da* güzel, hava *nasıl da* latif olduğu içindi, tahtirevanlar pahalı olduğu için değil. Yazın ipekli yerine basma giyiyorsak, yıkanması kolay bir kumaş istediğimiz içindi; ve bunun gibi, ta ki kendimizi, bizim, hepimizin, çok orta halli insanlar olduğumuz gerçeğine, bu “vülger” gerçeğe kör edene kadar.

Kendini Cranfordlu kadınlarla aynı konumda görmesine rağmen Mary, kadınların kendilerini kandırma yeteneklerine dikkat çekmeden edemez. Üslubunun hafifliği ve esnekliğine mukabil anlatısı kasabadaki kadınların katılığına odaklanmıştır: Kadınlar, takılan başlıklar, yapılan şakalar, karşı cinse uygun görülen kıyafetler hususunda Cranford’un kurallarının çiğnenmesine karşı oldukça hassastırlar. Kasaba kadınlarından giyim kuşam konusunda Cranford’ın kuralları ve düzenlemelerine uymaları; vülger (Cranford’ın lügatindeki en korkunç kelime) şeylerden kesinlikle sakınmaları istenir. Vülger terimi, Cranford’ın asaletine yakışmayan şeylere, özellikle para meselesine yönelik açık bir göndermedir. Cranford’ın en yüce değeri olan asalet/kibarlık yukarıda tanımladığımız körlüğün ve Cranford kurmacasının harcıdır; Cranford’ın sınıf

ve para konusundaki inançlarını, Cranford sosyetesinin sarsılmaz statüsünü cisimleştirir.

Cranford'ı yöneten kurallara bağlı olmadıkları için buranın su sızdırmaz yasasına yönelik en büyük tehdit erkeklerden gelir. Cranford diliyle söyleyecek olursak, erkekler "völger"dir: "Gece-lerimizin kendi kendine yeterliliğini tebrik ederdik; kibarlık mera-kımızdan ve erkek makulesini nahoş buluşumuzdan, kendi kendi-mizi erkek denen şeyin 'völger' olduğuna neredeyse ikna etmiş-tik." Mary'nin okurun bilincine canlı bir şekilde nakşettiği gerçek, gerek kasabanın gerekse kendi anlatısının varlık nedeninin Cran-ford'da erkeklerin kadınlara tâbi olma zorunluluğuna dayanıyor olmasıdır: Daha ilk cümleden kibar bir şekilde belirtilecektir: "Her şeyden önce, Cranford, Amazonların elindedir." Modern zaman-larda *Cranford*'a ilişkin ilk eleştiri dalgası, romanın kadın topluluğu ve kadınsı değerler üzerindeki odağını metheden 1970'lerin femi-nist okumaları tarafından başlatılmıştır. Daha yakınlarda ise *Cran-ford*, Viktoryen ideolojinin kısıtlılıklarına, özellikle ayrı cinsiyet alan-ları ideolojisinin (kadının domestik alandan, erkeğin dış dünyadan sorumlu oldukları görüşü) tahripkâr etkilerine yönelik bir eleştiri olarak okunmuştur. Cranfordlu kadınların yaşamları komik, enerjik ve sempattir ama aynı zamanda bütün enerjilerini soğuran, pa-tetik, can çekişen bir toplumun ve toplumsal kodun canlı delilidir. Cranford'ın türsel olarak völger kategorisine dahil ettiği erkeklere ilişkin kısıtlamalar buranın ötesindeki dünyanın işleyişine dair bil-gileri de kapsar ve Cranfordlu kadınlar dışarıdaki dünyanın kuralla-rını manipüle etmekten, onun desiseleriyle baş etmekten acizdir-ler: Matty'nin sırra kadem basan erkek kardeşini bulmakta zorla-nırlar ya da Matty'nin parasının bulunduğu bankanın iflasına an-lam veremezler. Bu cehalet komik olduğu kadar trajiktir de, da-ha doğrusu trajik olma raddesinde komiktir; bir eleştirmene göre "19. yüzyılda kadınların sistematik olarak bebekleştirildiklerinin" göstergesidir. Tıpkı "Her şeyden önce Cranford, Amazonların elin-dedir," cümlesinde olduğu gibi "elinde olma" teriminin kullanılma-

sı da Cranford'da mülkiyetin türeyimsel, bağımlı niteliğini unutturmak içindir adeta: Gerçekte mülkiyet sahibi dul veya evde kalmış kadınlar, sahip olduklarını kocalarına veya babalarına borçludur.

Erkeklerin ikinci sınıf vatandaş kılındığı, tepetaklak edilmiş Viktoryen mikrokozmosun inşası, gerçekte kadınların çok az şeye sahip oldukları Viktoryen İngiltere'ye bir tepkidir; *Cranford*, Viktoryen kültürde erkeklerin iktidarından duyulan endişeyi; erkekleri kendilerine ait olmayan bir alandan kovmanın zorluğuna ilişkin kaygıyı dışavurur. Bağımsız bir kadın topluluğu düşüncesi, Viktorya Çağı'na özgü ayrı cinsiyet alanları ideolojisinin neredeyse parodik bir eleştirisidir; 20. yüzyılın unutulmaz bir formülasyonunu ödünç alacak olursak, erkeklerin Mars'ta, kadınların Venüs'te olduğu bir dünya hayalidir. Ne var ki erkekler *Cranford*'ın dünyasına da sızmışlardır ve hem kasabanın hem de anlatının canlanması için Cranford'daki temel "şey"den sapılması gerekir: Kasabanın yumuşak yüzeyinin erkekler tarafından delinmesi. "Belli bir kiranın üzerindeki bütün evlerin sakinleri kadınlar" olsa da, Cranford'da birkaç erkeğe sıra dışı bir önem atfedilir ve anlatı, Cranfordlu hanımların karşısında aciz kaldığı dış müdahalelerin enerjisinden beslenir.

Etrafını gözlemlemek istediği zamanlarda tek bir şeye bağlı kalmanın sıkıcılığından bahsetmesi, anlatıcı Mary Smith'in Cranford'daki alışkanlıklarla görenekleri amatör bir gözlemci, kayıtçı ve etnograf olarak takip ettiğini gösterdiği gibi yalnızca kadınlardan oluşan bir topluluğun yol açtığı stereotipik anlatı sorununu da gündeme getirir: Kasabanın sahip olduğu "elde kalan şeyler ve fırsatlar" okurun ilgisini çekecek midir? Doğrusu Cranford'daki kural ihlalleri –kasabanın kadın merkezliliğinin ima ettiği gibi– yersiz birtakım erkeklerin varlığıyla tezahür etmektedir (bu varlık Sin-yor Brunoni'nin durumunda olduğu gibi bir fikir veya fantezi olarak da tezahür edebilir; erkeklerin mistifiye edici şöhreti yavaşça sokulup kadınları kuşatır): Erkeklerin olmamaları gereken yerde olma ihtimalleri bir türlü ortadan kalkmaz. Diğer yandan erkekleri def etme arzusu ne kadar güçlü olsa da Cranford, erkeklerin çe-

kim alanındadır, onlarsız yapamamaktadır: Erkeklerin temsil ettiği imkânlar, tehditler ve vaatler –dışarıdaki dünyanın toplumsal ve iktisadi gerçekliğine ilişkin üstü kapalı hatırlatmalar– daima oradadır. Roman, erkek iktidarıyla baş etmenin bir yolu olarak dışlamanın (veya kadınların gayrimenkul sahibi olmalarının) yetersiz kaldığını vurgular; kadınlar Cranford’da önplanda olmalarına rağmen eril iktidara alternatif bir pozisyondan çok ona tâbi bir pozisyonu işgal ederler.

Erkeklerin Cranford’ın mülkünü (kadınlar dahil) Cranford’dan götürme tehdidi yönelten hırsızlar kılığında ortaya çıkmalarına şaşırmamak gerekir. Örneğin Sinyor Brunoni’nin (cinsiyet ve milliyet bakımından iki yabancılık biçimini temsil eden bir şahsiyet) ziyaretinden sonra Cranford sakinleri kasabanın erkek hırsızlar tarafından kuşatıldığını düşünürler; çiçek tarhlarında erkeklere ait ayak izleri keşfedilir; erkek mütecavizlerin üzerine düşün diye ocak kürekleri siper edilir. Anlatı, Missy Matty’nin “Küçüklüğünden beri yatağına girerken, bir bacağını kaldırıp yatağın içine sokmuşken karyolanın altında saklanan birinin diğer bacağını kapacağından kork”tuğunu bildirir. Matty’nin bu sorunla baş etme yolu şu şekildedir:

Martha’ya çocukların oynadığı cinsten, kumaş top almasını söylediğini fark etmiştim galiba; şimdi artık her gece onu yatağın altına yuvarlıyordu; top öbür taraftan çıkarsa, iyi, tamam; takılırsa, o zaman elini zilin ipini tutacakmış gibi hazır edip, erkek hizmetçiler John ve Harry’ye seslenecekmiş ve onlar da yardımına gelecekmiş gibi yapıyordu.

Neresinden bakılırsa bakılsın bu senaryo erkeklerin görünmez varlığına dayanmaktadır ve erkeklerin umacılarla özdeşleştirilmesi (bahçedeki erkek, yatağın altındaki erkek, hem seks avcısı hem de kurtarıcı erkek) Cranford’daki topluluğun erkeklere yönelik kaçınılmaz ikircikliliğini gösterir. Erkekleri dışarıda tuttuğunda dahi Cranford, varlığını onlara borçludur: Matty’nin iflasına yol açan ano-

nim ortaklık bankası erkeklerin elindedir; erkekler kadınlarla veya kadınların kadın arkadaşlarıyla evlenerek kasabadaki kendi ayakları üzerinde duran kadın stokunu tüketmekle kalmayıp kasabanın kendi kendine yeterlik iddiasının kofluğunu ve fantazmatik niteliğini de ortaya koymaktadır. Cranford'da erkekler zaten kendi ellerinde olan şeyi çalmaktadırlar.

Bu nahoş gerçekliği gözden ırak kılmak için *Cranford*, erkekler hakkındaki hikâyelerin yanı sıra onların şiddetli biçimlerde yok oldukları fantezilere de yer verir. Örneğin anlatının henüz başında Albay Brown, başlarda kasabadaki varlığına yönelik bir direnişle karşılaşmasına rağmen birçok konuda saygıdeğer bir otorite olarak takdim edilmiştir – takdir bildiren bir yakıştırma olarak o, "gerçek bir adamdır". Ne var ki az sonra Albay Brown tren altında kalacaktır. Çünkü anlatıda kalmaya devam ettiği sürece onun tahakkümünden kaçmak mümkün değildir. Erkeklerin ani, ölümcül kazalarla def edilmesine ve bu kazaların sorumlusu olarak yine erkeklerin gösterilmesine ilişkin arzuyu bildiren bir detay olarak Albay Brown'ın yaklaşmakta olan ve kuşkusuz bir erkek tarafından sürülen trenin farkına varamaması *Pickwick*'in son tefrikasına gömülmüş olmasından dolayıdır. (Birçok eleştirmene göre Miss Jenksyns ile Brown arasında bir husumet kaynağı olarak tasvir edilen Dickens - Dr. Johnson karşıtlığını, anlatının görünürdeki temel meselesi olan eski ve yeni arasındaki çatışmayı vurgular. Mr. Brown'ın demiryolundaki vakitsiz ölümü modern fikirlerin şiddetli bir şekilde tahrip edilmesiyle tartışmayı şimdilik kesin bir biçimde sonlandırır.) Öte yandan Albay Brown'ın ölümünün hemen ardından kadim dostu Binbaşı Gordon, Cranford'a ulaşır ve Albay'ın kızı Jessie'yle evlenip onu Cranford'dan götürerek anlatının bu kısmına noktayı koyar. Kasabanın denetleyemediği dış dünyaya bağımlılığını ve onunla kurduğu ilişkileri temsil eden erkekler *Cranford*'da açık seçik ortadadırlar; ne var ki mistifiye edilip yanlış anlaşılırlar. Tıpkı Sinyor Brunoni'nin durumunda olduğu gibi erkeklerin akıl sır ermez kuralları vardır. Yalnızca yersiz oldukları için değil

aynı zamanda yersizlik fikrini temsil ettikleri için de “völger”dirler: Cranford asaletinin reddettiği ve denetleyemediği dış dñnya onların kişiliğinde temsil olunmaktadır. Erkekler kendi kimliklerini ancak kurmaca (Sinyor Bruno’nin sihirli numaraları ve Peter Jenky-ns’in Hindistan maceralarına ilişkin romantik masalları) etrafında organize ettikleri sürece kabul edilebilirdir: Kurmaca, şeylerin kökenini muğlaklaştırıp mistifiye etmektedir.

Cranford’ın kuralları ve adabımuaşereti, romanın içerdii esaslı mizahı ve iyi huyluluğu işaret eden eleştirel yorumları hükümsüz kılan bir katılıkla maluldür. Matty’nin erkek kardeşi Peter’ı kasabanın şiddetle reddetmesi, Cranford’ın erkeklere yönelik ikircikli tutumunu ortaya koyar. Peter, bir hikâye anlatıcısıdır, aktördür ve her şeyden önce gerçek bir şakacıdır; “Ama Cranfordlılara şaka yapılabileceğini, onların aptal yerine konulabileceklerini sanıyordu, bu da kimsenin hoşuna gitmedi; kimin gider.” Peter’ın şakacılığı Cranford’daki topluluğun erkeklerden duyduğu nefret ve korkuya ilişkin dolaylı bir öfkeyi açığa vurur; yalnızca kılık değiştirerek dışavurulan kaygıları yüzeye taşır. *Cranford*’ın başlıca meselesi olan (*Cranford* eleştirisinin de uzun süredir başlıca konusu) Peter’ın şakacılığı hikâyenin ve kasabanın temel çatışma alanına işaret etmektedir: Cranford’da völgerlikten sakınma sorunu- na; bir cinsiyeti öbüründen tecrit etmenin olanaksızlığına; topluluğun eşzamanlı olarak hem erkekleri hem de erkeklerin temsil ettiği bilgiyi reddetme ihtiyacına. Peter “Yaşlı hanımlar konuşacak konu istiyorlar,” der ve hiçbir zaman üzerinde konuşmayacakları bir konuda şaka yapar: Birden fazla kez kadın kılığına girmiştir, şimdi de kızkardeşi Deborah’nın entarisi, şalı ve bonesini üzerine geçirdikten sonra yastığı alıp küçük bir bebeğe dönüştürmüş, onu tam bir bebek gibi kucaklamıştır. Peter, kısacası, bir kadının yerini alarak, hem onun kıyafetini giymiş hem de onun işlevlerini yerine getirmiştir. Babası tarafından dövölmesi ve ortadan kaybolmasının (insanlar öldüğünü düşünürler) nedeni Cranford’ın erkeklerle olan sorununu iğneleyici bir şekilde deşmiş olmasıdır. Fanteziler

ete kemiğe bürünürken, tıpkı Albay Brown'ın durumunda olduğu gibi, kasabanın dışlayıcı politikası erkekleri kanlı ölümlere layık gören hayallerle dışavurulur; erkeklere Cranford toplumunda münasip bir rol vermekten aciz Cranford tahayyülü çareyi onları yok etmekte bulur – bazen de bütün ikircikliliğiyle, durumu şakaya vurup onları yeniden hayata döndürmekte.

Peter'in şakasına mukabele eden şiddet ve yapılan şakanın uzun erimli, ciddi sonuçları Cranford'da bir tür "davranış terörü"nün yürürlükte olduğuna işaretler: Hanımların bilinçli körlüğü "ışığında" tanımlanan davranışlarla alışkanlıklara biçare bir bağlılık ve dışarıdaki dünyanın esrarengiz kuralları ve şiddetli eğilimleri olarak algılanan şeylerin ifade edilmesinden duyulan büyük endişe. Peter'in durumunda olduğu gibi, kurallara uyulmamasına ilişkin endişenin derinliğinin yanı sıra erkeklerin sürekli olmamaları "gereken" yerde olmaları da Cranford izolasyonizminin ayrı cinsiyet alanları ideolojisine bir çözüm olmaktansa onun bir devamı olduğunu göstermektedir: Erkekler gerçek dünyayla, kadınlar ise gerçektışı, kurmaca ve yanıltıcı bir dünyayla özdeşleşmiştir. Bir tek; eril davranış kurallarını sezme, deşifre etme ve kutsallık halesinden arındırma girişimiyle Miss Pole, gerek *Cranford*'da gerek *Ruth*'da büyüleyici ama kendi kendini tahrip eden kadınlık modelinden bir sapmayı temsil etmektedir. Esrarengiz Sinyor Brunoni'nin durumunda olduğu gibi, bir şeyin tabiatını –sonuçta vülger olduğu ortaya çıksa da– önceden bilme, hiç bilmemenin yanıltıcı hoşnutluğunun yarattığı sefaletle yeğdir.

Çeviren BARIŞ ÖZKUL